

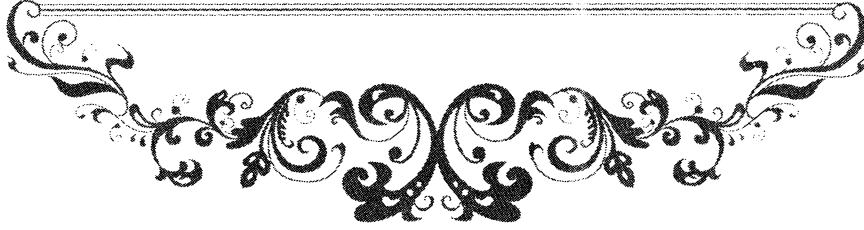

સંપાદક
ગણિ તીર્થભદ્રવિજયજી મ.સા.

શ્રી વિજય કનકસૂરિ પ્રાચીન ગ્રંથમાલા-૨

મદન-દનદેવ ચરિત્ર

ૐ દિવ્યાશિષ ૐ

અધ્યાત્મયોગી પ.પૂ. આચાર્ય ભગવંત શ્રીમદ્ વિજય કલાપૂર્ણસૂરીશ્વરજી મ.સા.

ૐ આશીર્વાદ ૐ

ગચ્છનાયક પ. પૂ. આચાર્ય ભગવંત શ્રીમદ્ વિજય કલાપ્રભસૂરીશ્વરજી મ.સા.

પ. પૂ. આચાર્ય દેવ શ્રીમદ્ વિજય કલ્પતરુસૂરીશ્વરજી મ.સા. તથા

પ. પૂ. સા. ધૈર્યભદ્રાશ્રીજી મ.સા. (બા મ.સા.)

ૐ સંપાદક ૐ

અધ્યાત્મયોગી પ. પૂ. આચાર્યદેવેશ શ્રીમદ્ વિજય કલાપૂર્ણસૂરીશ્વરજી મ.સા.ના શિષ્યરત્ન

પ. પૂ. ગણિવર્ય શ્રી તીર્થભદ્રવિજયજી મ.સા.

ૐ પ્રકાશક ૐ

શ્રી શ્રમાણ સેવા રીલીજીયસ ટ્રસ્ટ, ધ્રાંગધ્રા

વિ. સં. ૨૦૬૯

પ્રથમ આવૃત્તિ :

સંવત ૨૦૬૯ શ્રાવણ વદ-૪ (ઈ. સ. ૨૦૧૩), નકલ : ૪૦૦

પ્રકાશક-પ્રાસિસ્થાન :

શ્રી વિજય કનકસૂરિ પ્રાચીન ગ્રંથમાલા

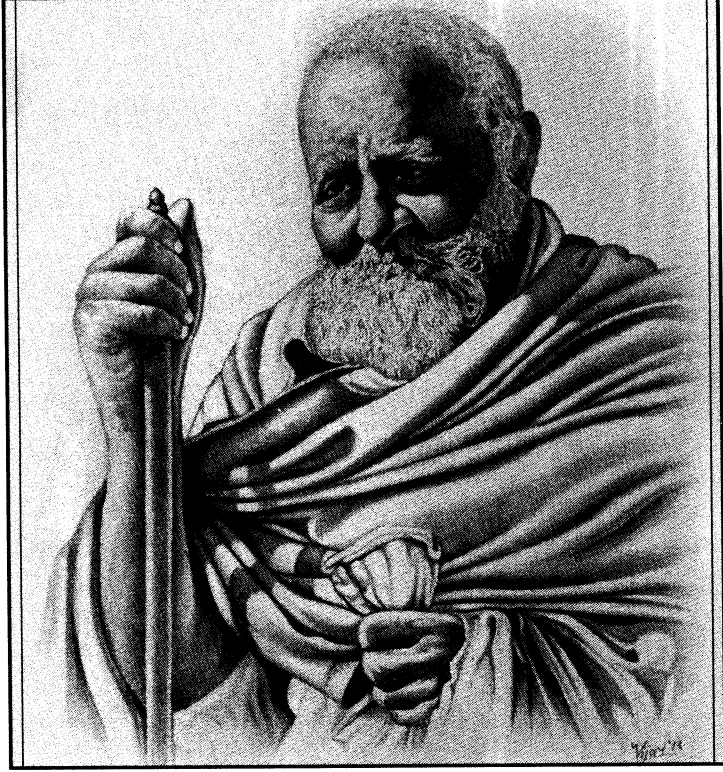
શ્રી શ્રમણ સેવા રીલીજિયસ ટ્રસ્ટ,
નવકાર ઈન્વેસ્ટમેન્ટ, ગ્રીન ચોક,
ધ્રાંગધ્રા - ૩૬૩ ૩૧૦, જિ. સુરેન્દ્રનગર
Mob.:(નિલેખભાઈ) 9429110425

મુદ્રક :

મલ્ટી ગ્રાફિક્સ

18, Khotachi Wadi, Vardhaman Bldg., 3rd Floor, V. P. Road, Prathana Samaj, Mumbai - 4.
Ph.: 23873222 / 23884222. E-mail : support@multygraphics.com

કિંમત : ₹ 275/-

પરમ પૂજ્ય આચાર્યદેવેશ
શ્રીમદ્ વિજય કનકસૂરીશ્વરજી મ. સા.

ચારિત્રના ઓજસૂનો આકર્ષક પૂંજ...
પરં બ્રહ્મનું અતૂટ સંધિસ્થળ...
નિર્મલ વાત્સલ્યનું માનસરોવર...
સમ્યગ્તાને સાક્ષાત્ કરતું નેત્રાંજન...
પરમતાનું પ્રેમલ પ્રતિનિધિત્વ...
ઔદાર્ય અને ગાંભીર્યનું મહાતીર્થ...
શાસન સમર્પિતતાનું પ્રકૃષ્ટ પ્રેરક બળ...
અસંગતાનું અસીમ આકાશ...
સાત્વિકતાની અમૂલ્ય રત્નખાણ...
શાસ્ત્રાજ્ઞાનું રહસ્યોદ્ગાન...
ઉપકારોની અવિરત વહેતી ગંગોત્રી...
સમસ્ત કચ્છ-વાગઠનો હૃદયઘબકાર...

પરમ પૂજ્ય આચાર્યદેવેશ શ્રીમદ્ વિજય
કનકસૂરીશ્વરજી મ. સા.

‘આપનું સદ્ગુણ સંકીર્તન તો અમે શું કરીએ?,
બાહુબળે મહાસાગર કેમ કરી તરીએ?,
બસ, અહોભાવથી આપના ચરણ-સ્પર્શ કરીએ,
મળી જાય એકાદ ગુણ આપનો એ જ ભાવના ધરીએ’.

આપશ્રીના પુનિત ચરણે અનંતશઃ વંદના સહ,
આ નાનકડી જ્ઞાનાંજલિનું સમર્પણ...

આભાર

શ્રી શ્વેતાંબર મૂ. પૂ. જૈન સંઘ
વલ્લભવિધાનગર

શ્રી વિજય કનકસૂરિ પ્રાચીન ગ્રંથમાલાના
આ ગ્રંથના પ્રકાશનનો સંપૂર્ણ લાભ લઈ
પૂજ્યશ્રીના ઉપકારોનું ઋણ અદા કર્યું છે.

તેએશ્રીની અમો અંતઃકરણપૂર્વક
અનુમોદના કરીએ છીએ.

- પ્રકાશક

‘મદન-ધનદેવચરિત્ર - અને સાવતરદાસ્ય પ્રાશન’

ચૂલહી માતા નિજ પુત્રને લાલે, લાલનુ ઘર લનાઈ રે.....
સૂર્યકાંતાએ પરદેશી માર્યો, ગલે સંગૃહી દલાઈ રે.....

આવી તો કેટલીય પંક્તિઓ શાસ્ત્રમાં સ્ત્રીચરિત્રને યજ્ઞોકતા રૂપાંતરે રચાઈ છે. પ્રેમને વશ થઈને કે પછી ઈર્ષ્યાદિ સર્ગી સવિચારી મૃત્યુ આચરનારી સ્ત્રીઓના રૂપાંતરે ભવભીરુ જીવને પ્રેમર સંસારથી નિર્વેદ પ્રાપ્તિમાં સાધનભૂત છે.

પ્રસ્તુત કથાનકમાં કવિશ્રી પદ્મવિજયનુ મ.સા.એ સોદ્ધા પણ મુંદર પદ્યોમાં મદન અને ધનદેવ-લક્ષ્મી જીવનમાં સ્ત્રીઓથી કઈ રીતે, કેવી હૃદયના પ્રાપ્તિ તેનો લાદશ ચિતાર આલેખ્યો છે. કાવ્યમાં પ્રયોજાયેલ અલંકારગર્ભિત પદ્યો તેમજ રસાદિ કૃતિની નૃદ્યતામાં વધારો કરે છે.

પ્રાકૃત સાહિત્યના ‘સુમદનાહ-ચરિત્ર’ તથા સંસ્કૃત સાહિત્યના ‘જયા નન્દકેવલિ-ચરિત્ર’ની અત્યાન્તર કથા રૂપ મદન-ધનદેવ ચરિત્રના તેમજ મદન-ધનદેવ રાસ^૧ મહો કૃતિના તથા ઘટ્ટોની તુલના, કૃતિનો રસા-સ્વાદ દ્રવિયાદિ સંપાદનની શોભામાં વધારો તો કરેજ છે સાથે સાથે સંપાદકની સૂઝ, સંપાદન પદ્ધતિ તરફ વિશેષ દ્રષ્ટિ ઊભી કરે છે.

પ્રાસ પ્રસ્તુત સંપાદન કરવા બદલ પં.કીર્તીર્થભટ્ટ વિજયનુ મ.સા. તથા તેમના પરિવારને ખૂબ ખૂબ અભિનંદન સહ સાશીવોદ. ફરી-ફરી શાખનને તેમના તરફથી આવા સંપાદનો પ્રવ્યા કરે એજ શુભેચ્છા.

દે.

સોમમંદિપિ.નાં

અનુયંદના ભુખશાતા.

॥ कलापूर्वोस्तु भगवन् ॥

शुभाशंसनम्

श्रीजैनसङ्घे स्मारितश्रुतकेवलश्रुतवैभवालोपाध्यायश्रीधरो-
विषयाऽनन्तरं द्रागेव संस्कृत-रचना समाप्तेव जाता । तस्मिन् च
२५० वर्षमिते समये प्रधानरूपेण गुर्जरभाषा-रचना एव जाता रास-
भास-वल्लि-पूजा-स्तवन-स्तुति-रत्नोत्त-देववन्दन-चैत्यवन्दनारिपूपा-
द्यतः अजैनकविषु तदानीं प्रेमानन्द-शामलदास-द्वारासमप्रभृतिकवीनां
गुर्जरकृतवः लोकप्रियतां गच्छन्त्यः आसन् । तत् श्रीतु च जैनाः
अपि तत्र गच्छन्तः दृश्यन्ते स्म । इमां स्थितिं निरौद्धं तदानींतेनः
महापुरुषैः इयं [गुर्जरभाषया रचना] पद्धतिः अनुसृता स्यात् ।
तदानीं प्रवचनादिषु अपि मुख्यरूपेण रासादिग्रन्थाः एव
आश्रीयमाणाः आसन् । तन्नाम रासाधोधारणैव प्रवचनानि
क्रियमाणानि आसन् । रास-पठनात् बहूनां जीवन-परिवर्तनमपि
जायमानम् आसीत् । यथा अमदावादविधारालारयापक-सुबाजी-
खचंदवर्धरथ जीवन् पूज्य-पद्मविजयधिरचित-समरादित्थरास-पठनदेव
परिवृत्तम् । पूर्वं सः धूतशौण्डः धर्मनिरपेक्षः एव आसीत् । अतः एव
कडामिवासिना तत्पित्रा सः गृहादेव निष्कासितः आसीत् । कडाग्रामं
परित्यज्य सः अमदावादं प्राप्तः । ठठीसिंग-जिनालयः तदानीं निर्मायमानः
आसीत् । तत्र सः कर्मकररूपेण स्थितः । हरकोरश्रीष्ठिन्या अन्येधुः
समरादित्थरासः तस्मै पठितुं प्रदत्तः । तत्पठनानन्तरं सः अत्यन्तं
धर्मस्थिरमतिः जातः । न केवलम् एतावदेव । तेन अनेकजैनविधार्थि-
नाम् उपकाराय अमदावादे विधारालाला अपि स्थापिता । यथा अहं
धार्मिक-पुस्तक-पठनात् सन्मार्गस्थः जातः, तथा अन्येऽपि भवन्तु इति
भावनया । अस्तु ।

परम् अधुना रासादिकृतवः अनुपयोगिन्यः इव केवलं
ग्रन्थालयेषु निहिताः सन्ति । बह्व्यस्तु अप्रकाशितपूर्वाः एव ।
इमाः कृतवः कालक्रमेण नष्टाः सा भवन्तु इति भावनाया
प्रवचनप्रभावकेण गणिना श्रीतीर्थभद्रविजयेन ताः कृतीः प्राकाशयमानेतुं
निरणाधि । कच्छवागडदेरौद्वारकपूज्याचार्यश्रीविजयकनकसूरिस्वर्ग-
मनरथ पञ्चाशत्तममिदं वर्षं वर्तते । तत्समरणार्थं 'कनकसूरिप्राचीन-
ग्रन्थमाला' इत्यपि काऽपि संस्था स्थापिता । तद्द्वारा एतादृशाः
पञ्चाशत् ग्रन्थाः प्रकाशविष्वन्ते इति कामयते सः ।

इमे ग्रन्थाः केवलं ग्रन्थालयशोभारूपाः सा भवन्तु,
परम् उपयोगिनीऽपि भवन्तु । तदर्थं च साधु-साध्व्यादयः रासादि-
साहित्यपरिशीलनरसिकाः भवन्तु । इत्यपि आधुनिकी आवश्यकता
अस्ति । तत्राऽपि पुण्यश्लोको गणिरयं प्रद्यततामिति कामयामहे ।

इयं तस्य भावना सफला भवतु, निर्विघ्नं च पूर्णतां गच्छतु
इति वयं पुनः पुनः अभिलषामः ।

जयन्तु गुरुदेवाः !

जयन्तु जिनशासनम् ।

— पं. मुक्तिपदविजयः

— पं. मुनिपदविजयः

अवधि, जे. ए. ए. , मु. ए. , श्री. ए. ए. ,
वि. सं. २०१५, दि. २१. ७. ५, राजिवारः,

१. २२-९-२०१३

કંચન અને કામિની આ બે સંસારીજીવને ફસાવવા માટે મોહરાજાની ગૂઢ બેડી છે. બેડીમોથી મુક્ત કરવા માટે જ્ઞાની મહાપુરુષોએ અનેક ચરિત્ર ગ્રંથોની રચના કરી છે.

ગુર્જર સાહિત્ય ક્ષેત્રમાં જેમનુ નામ સુપ્રસિદ્ધ છે એવા પૂ. પંન્યાસ શ્રી પદ્મવિજયજી મ. સા. ની આ રચનાને પ્રકાશિત કરતા અમો ધન્યતા અનુભવીએ છીએ.

વિ. સં. ૧૮૫૭ માં રચિત “મદન ધનદેવ રાસ” જે આજ પર્યન્ત અપ્રકાશિત રહેલ તેને પ્રકાશિત કરવાનું કાર્ય પ. પૂ. ગણિવર્ય શ્રી તીર્થભદ્રવિજયજી મ. સા. તથા તેમના શિષ્ય પરિવારે હાથમાં લઈ શ્રુતભક્તિની પરંપરા આગળ વધારી છે.

શ્રી શ્રમણ સેવા રિલિજિયસ ટ્રસ્ટ જે છેલ્લા ત્રણ વર્ષથી વિહારમાં વિચરતા પૂ. સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંતોની સેવાનો લાભ લઈ રહ્યું છે. સાથે સાથે ગ્રંથ પ્રકાશનનો પણ લાભ મળી રહ્યો છે તે અમારૂં અહોભાગ્ય છે.

કચ્છવાગડદેશોદ્ધારક સચ્ચારિત્રયૂડામણિ પ. પૂ. વિજય કનકસૂરીશ્વરજી મ. સા. ના સ્વર્ગારોહણના ૫૦ માં વર્ષે “શ્રી વિજય કનકસૂરિ પ્રાચીન ગ્રંથમાળા” નો શુભારંભ કરવામાં આવ્યો. પ્રથમ વર્ષે જ આ દ્વિતીય ગ્રંથનું પ્રકાશન થઈ રહ્યું છે તે ખરેખર દેવ-ગુરુની કૃપાનું ફળ છે અને અમારા માટે ગૌરવ સમાન છે.

મલ્ટી ગ્રાફીક્સે સુંદર અને સુઘડ પ્રિન્ટીંગ કરી આપી ગ્રંથની શોભા વધારી છે.

શ્રી વલ્લભ વિદ્યાનગર જૈન શ્વે. મૂ. સંઘે ગ્રંથ પ્રકાશનનો લાભ લીધો તેની પણ અમો અનુમોદના કરીએ છીએ.

શ્રી શ્રમણ સેવા રિલિજિયસ ટ્રસ્ટ

વતી

હસુભાઈ પ્રેમચંદ શાહ (પ્રમુખ)

કોઠે બેસી નિહાળીએ તો સાગર સોહામણો લાગે. પરંતુ ડુબકી મારીએ ત્યારે ખ્યાલ આવે કે કેવો બિહામણો છે? બહારથી સોહામણા અને સુખમય દેખાતા સંસારનું ઉંડાણ કેવું બિહામણું અને દુઃખમય છે? તેનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ દર્શન પૂ. પદ્મવિજયજી મ.સા.એ ‘મદન-ધનદેવરાસ’માં દર્શાવ્યું છે.

આજ પર્યંત અપ્રકાશિત રહેલા આ રાસનું અહીં પ્રકાશન થઈ રહ્યું છે. પ્રસ્તુત રાસ જે ગ્રંથોને આધારે રચાયો છે તે ગ્રંથો સાથેનો તુલનાત્મક અભ્યાસ અને તે ગ્રંથોમાંની મૂળકથાને પણ અહીં સાથે આપવામાં આવી છે. રાસ સાર્વત્રિક બોધદાયી બને એ હેતુથી સરળ ભાષામાં સંપૂર્ણ કથા પણ અહીં આપી છે. આ કથાના માધ્યમે સંસારની દુઃખમયતાનું દર્શન થાય. એ દર્શન ભવનિર્વેદ પ્રગટાવે, નિર્વેદના માધ્યમે પ્રબળ સંવેગ પ્રગટે અને સ્વ-પરનું પરમ કલ્યાણ થાય એ જ ભાવના.

પરમોપકારી ગચ્છવાગડદેશોદ્ધારક સચ્ચારિત્રયૂડામણિ પરમ પૂજ્ય આચાર્ય દેવેશ શ્રીમદ્ વિજય કનકસૂરીશ્વરજી મ.સા.ના સ્વર્ગારોહણના ૫૦મા વર્ષ નિમિત્તે સ્મરણાંજલિ રૂપે પ્રસ્તુત સંપાદન થઈ રહ્યું છે. જે એમની સતત વરસતી કૃપાનું જ ફળ છે. અધ્યાત્મયોગીરાજ પરમ પૂજ્ય આચાર્ય ભગવંત શ્રી કલાપૂર્ણસૂરીશ્વરજી મ.સા.ના આશિષે જ પૂજ્ય ઉપકારી ગુરુદેવો પ્રત્યે કૃતજ્ઞતાનો ભાવ જગાડ્યો છે. વર્તમાન ગચ્છનાયક પરમ પૂજ્ય આચાર્ય દેવ શ્રી કલાપ્રભસૂરીશ્વરજી મ.સા. તથા ગચ્છહિત ચિંતક પરમપૂજ્ય આચાર્ય દેવ શ્રી કલ્પતરુસૂરીશ્વરજી મ.સા.ના આશીર્વાદ અને અનુજ્ઞાથી આ સંપાદન કાર્ય દીપી ઉઠ્યું છે. સર્વ ગુરુભગવંતોના ચરણોમાં વંદના.

સરળસ્વભાવી પ. પૂ. આચાર્ય ભગવંત શ્રીમદ્ વિજય સોમચન્દ્રસૂરીશ્વરજી મ. સા. તથા પ. પૂ. આચાર્યદેવ શ્રી મુક્તિચન્દ્રસૂરીશ્વરજી મ. સા. અને પ. પૂ. આચાર્યદેવ શ્રી મુનિચન્દ્રસૂરીશ્વરજી મ. સા. એ આશીર્વાચન પાઠવીને અમારા ઉત્સાહમાં અભિવૃદ્ધિ કરી છે. ગ્રંથ-સંપાદન તેમજ પ્રૂફ-રીડીંગમાં અથ થી ઇતિ સુધી પરિશ્રમ કરીને ગ્રંથ પ્રકાશનને સાકાર કરનાર શિષ્ય પરિવાર ને યાદ કરવાનું કેમ ભૂલાય?

સંપાદનમાં સહાયક બનેલ સર્વનો ઉપકાર સદાય શિરે રહેશે. શેઠ આણંદજી કલ્યાણજી જૈન જ્ઞાન ભંડાર-લીંબડી (ધનેશભાઈ) તથા આચાર્યશ્રી કૈલાસ સાગરસૂરિ જ્ઞાનમંદિર-કોબા આ બન્ને ભંડારોએ ઉદારતાપૂર્વક હસ્તપ્રતની કોપી આપી, બન્ને ભંડારોની હાર્દિક અનુમોદના.

પ્રસ્તુત સંપાદનમાં કર્તાના આશય વિરુદ્ધ કે જિનાજ્ઞા વિરુદ્ધ કાંઈ લખાઈ ગયું હોય તો અંતઃકરણ પૂર્વક ક્ષમાયાચના કરુ છું.

પ્રસ્તુત રાસનું પરિશીલન સ્વ-પરને બોધદાયી બને એ જ અભિલાષા.

- ગણિ તીર્થભદ્ર વિજય

પ્રાસ્તાવિકા

1

કૃતિ આસ્વાદ

4

કથા ઘટકોનો વિકાસ

10

હસ્તપ્રત પરિચય

21

મદન - ધનદેવ કથા

25

મદન-ધનદેવ રાસ

55

સિરિસોમપ્પહાયરિયવિરઙ્ગા મયણ - ધનદેવકથા

111

શ્રી મુનિસુન્દરસૂરિવિરચિતા મદન-ધનદેવકથા

133

શ્રી પદ્મવિજયવિરચિતા મદન-ધનદેવકથા

157

પ્રાર્તાવિક્રમ

સંસારમાં મુખ્ય બે બંધન છે. (૧) રાગ અને (૨) દ્વેષ. તેમાં પણ મુખ્ય બંધન રાગ છે. કારણ કે જેના પર રાગ હોય તેના પ્રતિપક્ષ દરેક વ્યક્તિ કે વસ્તુ પ્રત્યે દ્વેષબુદ્ધિ થાય છે. રાગના અસ્તિત્વને કારણે જ દ્વેષનું અસ્તિત્વ છે. વળી રાગના પાત્રનો વિયોગ પણ દુઃખદાયી હોય છે. રાગ થવાના મુખ્ય ત્રણ પાત્રો છે. (૧) શરીર (૨) સંપત્તિ (૩) સ્ત્રી.

પ્રસ્તુત રાસનો મુખ્ય ઉદ્દેશ સ્ત્રી પ્રત્યેના રાગને તોડવાનો છે. સ્ત્રી નિર્વેદ પ્રગટાવવા માટે મદન અને ધનદેવ નામક બે વ્યક્તિની જીવનઘટના અહીં વર્ણવવામાં આવી છે.

આ રાસના રચયિતા પૂજ્ય પંન્યાસ શ્રી પદ્મવિજયજી મ. સા. છે. તેઓ પૂજ્ય સત્યવિજયજી > ક્ષમાવિજયજી > જિનવિજયજી > ઉત્તમવિજયજીના શિષ્ય છે. પૂજા-દેવવંદન-સ્તવન-રાસ-સ્તુતિ-સજ્જાય વગેરે અનેક કાવ્ય રચનાઓ દ્વારા તેઓ જૈન સમાજમાં સુવિખ્યાત છે. તેમણે રચેલા ચોમાસી દેવવંદન અને નવ્વાણુંપ્રકારી પૂજા અત્યંત લોકપ્રિય છે. નેમીશ્વર રાસ (૫૫૦૩ કડી), સમરાદિત્ય કેવલી રાસ (૧૯૯ ઢાળ), જ્યાનંદ કેવલી રાસ (૨૦૨ ઢાળ). આદિ તેમની દીર્ઘ રચનાઓ છે.

પૂ. પદ્મવિજયજી મ.સા.નો જન્મ વિક્રમ સંવત ૧૭૯૨ ભાદરવા સુદ બીજના દિવસે અમદાવાદની શામળાપોળમાં રહેતા વણિક જ્ઞાતીય ગણેશભાઈ અને ઝમકુબેનના પુત્ર તરીકે થયો હતો. તેમનું નામ પાનાચંદ હતું. સંવત ૧૮૦૫ના મહાસુદ-૫ના શુભ દિવસે પૂજ્ય ઉત્તમવિજયજી મ.સા. પાસે રાજનગરમાં દીક્ષા ગ્રહણ કરી. ગુરુદેવ પાસે શાસ્ત્રાભ્યાસ કર્યા બાદ સુરતમાં સુવિધિવિજય પાસે વ્યાકરણ તથા કાવ્યાલંકારાદિનો અભ્યાસ કર્યો. રાધનપુરમાં તપાગચ્છના આચાર્ય વિજયધર્મસૂરિજી મ.સા.એ સંવત ૧૮૧૦માં તેમને પંડિત પદથી વિભૂષિત કર્યા. અનેક પ્રતિષ્ઠાઓ, છ'રી પાલિત સંઘો, સ્થાનકવાસી સાથે વાદો આદિ શાસનપ્રભાવક કાર્યો કરવાની સાથે તેમનું રચનાકાર્ય પણ આજીવન ચાલુ રહ્યું. તેમની રચનાઓનો કુલ સરવાળો ૫૫,૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ થાય છે. સંવત ૧૮૬૨ના ચૈત્ર સુદ-૪ના દિવસે ૭૦ વર્ષનો જીવનકાળ પૂર્ણ કરી પાટણમાં કાળધર્મ પામ્યા.

કથા સામાન્યતઃ સર્વજનોને પ્રિય હોય છે. અને તેના દ્વારા બોધ સરળતાથી ગ્રહણ થઈ શકે છે. પૂ. પદ્મવિજય મ.સા. એ કાવ્યમાં ઢાળીને તે કથાને વધુ પ્રિય-ગ્રાહ્ય અને રસિક બનાવી છે. 'કાવ્યના ત્રણ ઉદ્દેશ્યો છે. (૧) આનંદપ્રાપ્તિ (૨) યશપ્રાપ્તિ અને (૩) સરળતાથી ઉપદેશ પ્રદાન. નિઃસ્પૃહ અને નિરીહ જૈન મુનિ માટે યશપ્રાપ્તિનો ઉદ્દેશ્ય પ્રાયઃ ન ઘટે. બીજા બન્ને ઉદ્દેશ્યો આનંદ પ્રાપ્તિ અને સરળતાથી ઉપદેશ પ્રદાનના હેતુથી આ રાસ રચાયો હોય એમ લાગે છે.

પ્રસ્તુત રાસની રચના પૂજ્ય પદ્મવિજયજી મ.સા.એ વિક્રમ સંવત ૧૮૫૭ની શ્રાવણ સુદ-પંચમીએ રાજનગર (અમદાવાદ)માં રહીને શ્રી સીમંધર સ્વામી તથા શ્રી ભાભા પાર્શ્વનાથ પ્રભુના સાન્નિધ્યમાં પૂર્ણ કરી. કવિશ્રીએ આ રાસ ૧૯ દેશીઓમાં ઢાળ્યો છે. દરેક ઢાળની શરૂઆત થોડા ફુલાથી કરવામાં આવી છે. રાસની કુલ કડી ૪૬૨ છે.

રાસના અંતે કવિશ્રી પોતે જ જણાવે છે કે - આ મદન-ધનદેવ કથાનો અધિકાર સુમતિનાથ ચારિત્ર તથા જયાનંદ ચરિત્રમાં છે.

‘પંચમ સુમતિ જિણેસરુ રે, તેહના ચરિત્ર મઝાર,
વળી શ્રી જયાનંદ ચરિત્રમાં રે, ભાખ્યો એહ અધિકાર.’ (૧૯/૩૦)

(૧) વિક્રમની ૧૩મી સદીમાં થયેલા ચંદ્રગચ્છીય શ્રી સોમપ્રભસૂરિજી વિરચિત ‘સુમઈનાહ ચરિયં’ (ગ્રંથાગ્ર-૯૮૨૧)ના પ્રથમ પ્રસ્તાવને અંતે તથા દ્વિતીય પ્રસ્તાવની આદિમાં આ કથા મહારાષ્ટ્રી-પ્રાકૃત ભાષામાં ગદ્ય-પદ્યના મિશ્રણથી વર્ણવાયેલી છે. અહીં શ્રી સુમતિનાથ પ્રભુના પુરુષસિંહ રાજકુમાર તરીકેના પ્રથમ ભવના પિતા વિજયસેન રાજાને મણિચૂડ (કે જે ધનદેવના મહેન્દ્રસિંહ વિદ્યાધરચક્રવર્તી તરીકેના ભવમાં પુત્ર છે તે) પોતાની આત્મકથા જણાવતા આ કથાનક કહે છે.

૧. ટી૦ કાવ્યમાનંદાય યશસે કાન્તાતુલ્યતયોપદેશાય ચા (કાવ્યાનુશાસનમ્-૧/૧)

૨. ટી૦ આ સોમપ્રભસૂરિજી - મુનિચંદ્રસૂરિજી તથા માનદેવસૂરિજીના શિષ્ય અજીતદેવસૂરિજીના શિષ્ય વિજયસિંહસૂરિજીના શિષ્ય છે. તેઓ કલિકાલ સર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રસૂરિજીના સમકાલીન હતા. આ ચરિત્ર ઉપરાંત તેમણે સૂક્તિમુક્તાવલી (સંબોધસતરી), શતાર્થ કાવ્ય, શૃંગાર વૈરાગ્ય તરંગિણી, કુમારપાલ પ્રતિબોધ (સં. ૧૨૪૧)ની રચના કરી છે.

(૨) તપાગચ્છીય શ્રી 'મુનિસુંદરસૂરિજી' (જન્મ વિ.સ. ૧૪૩૬, સ્વર્ગવાસ ૧૫૦૩) એ જયાનંદકેવલી મહાકાવ્યની (૭૫૦૦ શ્લોક પ્રમાણ) રચના કરી છે. જે ૧૪ સર્ગમાં વિભક્ત છે. તેના ૮મા સર્ગમાં આ કથા ગુંથાયેલી છે. કમલપ્રભ રાજા બ્રાહ્મણવેશમાં રહેલા જયાનંદ કુમારની સામે પોતાની પુત્રી કમલસુંદરીનો સ્વીકાર કરવાનો પ્રસ્તાવ મૂકે છે. ત્યારે તે બ્રાહ્મણ (જયાનંદ કુમાર) રાજપુત્રીનો અસ્વીકાર કરતા બે સ્ત્રી કરવાને કારણે આવતી આપત્તિના દ્રષ્ટાંત રૂપે આ મદન-ધનદેવની કથા કહે છે. જે સંસ્કૃતભાષામાં ૨૩૫ શ્લોક ઉપરાંત ૧ સુવક્ત્રા (મૃગેન્દ્રમુખ) ૧ આર્યા તથા ૧ માલિની છંદમાં વણાયેલી છે.

(૩) પદ્મવિજયજી મ.સા.એ આ જયાનંદ કેવલી મહાકાવ્યનો સરળ સંસ્કૃત ગદ્યાનુવાદ (૨.સં. - ૧૮૫૮) કરેલો છે. તેમાં પણ પ્રસ્તુત કથાનક છે.

આ મદન-ધનદેવ કથા માત્ર ઉપરોક્ત ત્રણ કૃતિમાં જ મળે છે. મૂળકૃતિનો ગુર્જર રાસ સાથે રસાસ્વાદ માણી શકાય. એ માટે ત્રણેય મૂળકૃતિઓ પણ અહીં આપવામાં આવી છે.

પ્રસ્તુત રાસની મધ્યકાલીન ગુર્જર ભાષાનું સ્વરૂપ જાળવી રાખવા લેખન=જોડણીના પ્રયોગો યથાતથ રહેવા દીધા છે. હસ્તલિખિત પ્રતોમાં દંડ(=વિરામચિન્હ), અનુસ્વાર, ધ્રુવપદ સંકેતો વગેરેની નિયતતા જાળવાયેલી નથી, પ્રસ્તુત સંપાદનમાં વિરામ ચિન્હો તથા ધ્રુવપદ સંકેતોની નિયતતા જાળવી છે. અનુસ્વારોને ભાષાની આવશ્યકતા અનુસારે સુધારી લેવામાં આવ્યા છે સાથે કડીક્રમાંકની પણ નિયતતા સાચવી છે. પાત્રોના મુખે બોલાયેલા વાક્યો દર્શાવવા અવતરણ ચિન્હો ઉમેર્યા છે. રાસમાં ઉપયુક્ત સંસ્કૃત પદોનું શક્ય શુદ્ધિકરણ કર્યું છે. દરેક પત્રમાં નીચે રાસમાં પ્રથમ વાર પ્રયોજાયેલ અલ્પ પ્રચલિત લાગતા શબ્દોનો અર્થ આપ્યો છે. આ નૂતન પાઠ સંપાદન પદ્ધતિને અનુસરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે.

સંપાદનમાં રહી ગયેલી ક્ષતિ બદલ વિદ્વાનોને સૂચન કરવા નમ્ર વિનંતિ.

૧. ટી૦ 'સહસ્રાવધાની', 'વાદીગોકુલસંડક', 'કાલી સરસ્વતી' વગેરે અનેક ભિરુદો તેમને મળેલા. તેઓશ્રી દેવસુંદરસૂરિજી (દીક્ષાગુરુ) તથા જ્ઞાનસુંદરસૂરિજી (વિદ્યાગુરુ)ના શિષ્ય હતા. તેમણે સંતિકરં સ્તવ વગેરે અનેક મંત્રગર્ભિત સ્તોત્ર તથા અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ, ઉપદેશરત્નાકર, ત્રૈવિધગોષ્ઠી વગેરે અનેક ગ્રંથરત્નો રચ્યા છે.

કૃતિ આસ્વાદ

પૂજ્ય પદ્મવિજયજી મ.સા.એ પ્રથમના બે દુહાથી વીશ વિહરમાન પરમાત્મા તથા પાર્શ્વનાથ પરમાત્માને અને ગુરુતત્ત્વને નમસ્કાર કરી મંગલાચરાણ કર્યું છે. ત્યારબાદના ૯ દુહામાં ભૂમિકા દર્શાવ્યા બાદ કથાની શરૂઆત કરવામાં આવી છે.

► કવિશ્રીએ રાસના કાવ્યદેહને વિવિધ અલંકારોથી વિભૂષિત કર્યો છે.

કામિની વિરહ અગન થકી, ધૂમ-લેખા ધનમાલા રે
વિસ્તરી ગગન તેણે કરી, મેઘ હુઆ માનું કાલા રે.

૩/૧૨

વિરહિણી સ્ત્રીના અંતરમાં જાગેલા વિરહ-અગ્નિની ધૂમ્રસેર ગગનમંડળમાં વ્યાપી ગઈ, અને જાણે એના કારણે મેઘઘટા શ્યામ બની છે. આમ મેઘની શ્યામલતાને ઉત્પ્રેક્ષાથી શાણગારી છે.

‘એહવી નારી ન પામીયો, ક્ષીણ દેહ તિણે કામ,
હલુઈ - હલુઈ અનંગ થઈ, તે દુઃખથી માનું આમ.

૯/૩

શ્રીમતી જેવી રૂપવાન સ્ત્રી ન મળવાના દુઃખથી કામદેવનો દેહ ક્ષીણ થતો ગયો. અને છેવટે તે અનંગ (શરીર વિનાનો) થઈ ગયો. આમ, કામદેવની અનંગતાને ઉત્પ્રેક્ષા દ્વારા પ્રદર્શિત કરીને શ્રીમતીના રૂપને અતિશાયી બનાવ્યું છે.

દિશીવધુને આભાર્ણ પરે, જલદ ભર્તાઈ દીધું રે;
ચમકે ચિહુ દિશી વિજલી, કનકમયી સુપ્રસિધૂં રે.

૩/૧૩

મેઘપતિએ દિશી-વધૂને કનકમય આભૂષણ પહેરાવ્યું. એ આભૂષણ એટલે ચળકતી વિજળી! અહીં કવિશ્રીની કલ્પના રૂપકની આરસીમાં પ્રતિબિંબિત થઈ છે.

મેઘઘટા મહિષી વલી, પૃથ્વીને આકાશે રે;
પય-ઝરતી ગાજે ઘણું, શ્યામ વરણશું પ્રકાશે રે.

૩/૧૮

મેઘઘટાને મહિષી સાથે સરખાવી છે. મહિષી શ્યામ હોય, ગાજતી હોય છે. અને પયસ્ (દૂધ) ઝરાવે છે. મેઘઘટા પણ શ્યામવર્ણી છે, ગર્જરવ કરે છે અને પયસ્ (પાણી)

ઝરાવે છે. અહીં ઉપમેયના સર્વ અંગને ઉપમાન સાથે સરખાવીને વર્ણવાયેલી પૂર્ણોપમા ચિત્તમાં ચમત્કૃતિ સર્જે છે.

ગૌરી ઘરી ઘરી બારણે, ઈશ્વર માનુષ્ય માત;
રંભા વન-વન દેખીઈ, ધનદની કેઈ કહું વાત?.
ગૌરી ઈશ્વર રંભા ધનદ, સહુને હસતી તેહ;
નામ હંસતી તેહનું, સુરપૂરી અધિક છે એહ.

૬/૧-૨

‘ગૌરી-ઈશ્વર-રંભા-ધનદ ! તમે તો બધા એક એક જ છો જ્યારે મારા ઘરે-ઘરે ગૌરી = ગાય છે. મારા પ્રત્યેક મનુષ્ય ઈશ્વર = સમૃદ્ધ છે. વન-વનમાં રંભા = કેળ છે. અને ધનદ = દાતાઓનો તો કોઈ પાર નથી.’ આમ કહીને તે નગરી જાણે ગૌરી, ઈશ્વર, રંભા, ધનદ પર હસતી રહે છે. આથી એનું નામ હંસતી છે. આમ, નગરીના નામ પાછળના હેતુની કલ્પના અંતરને આહ્લાદિત કરે છે.

વિદ્યાધર વાસો જિહાં જી, રૂપે જીત્યો અનંગ;
વિદ્યાધરી રૂપે કરી જી, રતિ હારી એકંગ.

૮/૧૬

સમુદ્રની મધ્યમાં આવેલા રત્નદ્વીપમાં વિદ્યાધર-વિદ્યાધરીઓ વસે છે. જે વિદ્યાધરોએ પોતાના રૂપથી અનંગ = કામદેવને પણ જીતી લીધો છે. અને વિદ્યાધરીઓએ તો માત્ર એક અંગના લાવણ્યથી પણ રતિ (= કામદેવની પત્ની) ને હરાવી દીધી છે. અહીં વિદ્યાધરોના રૂપને અતિશયોક્તિ અલંકારથી અલંકૃત કરીને તેઓની શોભા અતિશય વધારી દીધી છે.

‘તિહાં નયર વર નામથી હું વારી લાલ, રથનેઉરચક્રવાલ રે હું વારી લાલ;
રતિ ભવને જિહાં ધૂપના હું વારી લાલ, ધુમ્ર તે મેઘની માલ રે હું વારી લાલ.
રયાણમણિ પંક્તિતણી હું વારી લાલ, પ્રભા તે ઇન્દ્રયાપ રે હું વારી લાલ;
ગગને વિદ્યાધર મણિતણા હું વારી લાલ, કિરણ તે વીજળી વ્યાપ કે હું વારી લાલ. (૧૬/૨૧-૨૨)

વૈતાલ્ય પર્વતના રથનેઉરચક્રવાલ નગરના રતિભવનોમાંથી ધૂપની ધૂમ્રસેરો નીકળે છે. તે મેઘઘટા જેવી શોભે છે. વિધ-વિધ રત્નો અને મણીઓની પ્રભાથી ઇન્દ્ર ધનુષ્ય રચાયું છે. અને વિદ્યાધરમણીઓના કિરણો વીજળી બનીને ચમકે છે. આમ નગર રચનાને ગગનાંગણ સાથે સરખાવીને ખૂબ સુંદર રૂપક અલંકાર વ્યક્ત કર્યો છે. આમ, તો ઉત્તરપદમાં

મૂકેલ ‘મણિ’ શબ્દ શ્રેષ્ઠતા વાચક છે. છતાં અહીં વિદ્યાધર-મણિ એવો ઉપમાન ઉત્તર પદ સમાસ કરીને કવિશ્રીએ વિદ્યાધરોની શ્રેષ્ઠતા અને વિજળી જેવી પ્રકાશિતતા બન્ને પ્રકાશિત કરી છે.

► પ્રસ્તુત રાસમાં રસવર્ણન પણ રસાળ રીતે થયેલું છે.

રાક્ષસી જેવી ત્રણ-ત્રણ સ્ત્રીઓથી નિર્વેદ પામીને મદન ઘર છોડીને ચાલ્યો ગયો છે. ફરતા-ફરતા હસંતી નગરીની બહાર આવે છે. ત્યાં ઉદ્યાનમાં એક ચૈત્ય જોઈને અંદર જાય છે. સર્વાંગસુંદર શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુના દર્શન કરીને આનંદિત થઈ જાય છે અને પ્રભુની સ્તવના કરે છે.

મદન દેઉલમાં પેઠો હરખે, ઋષભ જિણેસર દીઠા;
જન્મ-મરણ ટાળે ભવિજનના, મનમાં લાગે મીઠા રે.
જિનવર નિરખી લાલ, હિયડે હરખ ધરીજે;
જિનગુણ પરખી લાલ, નરભવ સફળ કરીજે.

૬/૪

ભવસાયરમાં ભમતા જનને, આલંબન જિનરાયા;
દેવનો દેવ સુરાસુરવંદિત, પૂરવ પુણ્યે પાયા.

૬/૫

હાથે નહીં હથિયાર ને માલા, નહીં ઉચ્છંગે વામા;
અવિકારી અકષાયી મુદ્રા, નિરભયી ને ગુણધામા.

૬/૬

એહ સરૂપ ન જગમાં દીસે, સફળ થયો અવતાર;
નયાણ કૃતારથ માહરા હુઆ, ધન હું જગ શિરદાર.

૬/૭

ભવસાગરનો પાર હું પામ્યો, દુરલભ જિનપદ પામી;
ભવખયકારણ ભવદુઃખવારણ, હવે થયો શીવગતિ ગામી.

૬/૮

અહીં થયેલું ભક્તિ શૃંગારનું ભારોભાર નિરૂપણ પ્રભુ દર્શનથી પ્રગટેલા મદનના આનંદને સુંદર રીતે અભિવ્યક્ત કરે છે.

રાણી રત્નમાલાના મૃત્યુ સમયે વિદ્યાધર ચક્રવર્તી મહેન્દ્રસિંહનો કચ્છરસસભર વિલાપ હૈયું પીગળાવી દે છે.

‘અનુક્રમે આયુ અથીરથી રે, છાંડ્યા તેણીઈ પ્રાણ;
તવ આકંદ તે ઉછલ્યો રે, રોવે સહુ તિણ ઠાણ. ૧૭/૧૫

રાય આસુંભર લોચણે રે, કરતો અનેક વિલાપ;
‘હા! દેવી તું મુઝને રે, કિમ નવિ આપે જબાપ?’. ૧૭/૧૬

પોક મેલ્હી રાજા રુઈ રે, બોલે રોતો વાણી;
‘કંકેલ્લી દલ રાતડા રે, હા! તુઝ વરણ ને પાણી. ૧૭/૧૭

નેત્ર તે કમલના દલ સમા રે, ચંદવયણી મૂઢુ-બોલ;
કુંદ-સુંદર દંત તાહરા રે, વિદ્રુમ અધર અમોલ. ૧૭/૧૮

તુઝને કિહાં હવે દેખીસ્યું? રે, ત્રિભુવન સુનુ આજ;
ભાસ્યે તુઝ વિણું મુઝને રે, ઇમ રોવે મહારાજ. ૧૭/૧૯

દાહ દેઈ હવે તેહને રે, દોય પુત્રસ્યું રાય;
રોતો ન રહે કોઈથી રે, ન કરે કાંઈ વ્યવસાય. ૧૭/૨૦

અહીં ‘તવ આકંદ તે ઉછલ્યો રે’ આ પદમાં કચ્છગરસનો ઉછાળો આવ્યો છે. ત્યાર પછીના ‘પોક મેલ્હી રાજા રૂઈ રે’ આ પદથી તે ઉછાળો અતિ પુષ્ટ બન્યો છે.

સાર્થવાહ વસુદત્તના પુત્રના શ્રીપુંજ શેઠની પુત્રી શ્રીમતી સાથેના લગ્નોત્સવનું વર્ણન વાંચતા માનસ પર જીવંત પ્રસંગ ઉપસ્થિત થઈ જાય છે.

સારથવાહનો પૂત, વસ્ત્ર અમૂલિક અંગે ધરે જ;
રયાણ તરૂણ અલંકાર, તાસ કિરાણ અતિ વિસ્તરે જ. ૮/૬

સાબેલા શ્રીકાર, પહેર્યા વાગા જરકસી જ;
નાટિક કરે વર પાત્ર, જાણે રંભા-ઉરવસી જ. ૮/૭

વાજે વિવિધ વાજંત્ર, શરણાઈ ટહકે ઘણી જ;
સાજન મીલીયો સાથ, મંગલ ગાવે જાણણી જ. ૮/૮

બોલે બિરુદ અનેક, લોક જોવા બહુ આવીયો જી;
શ્રીકૃષ્ણને વળી પાન, વરરાજા કર ભાવીયો જી.

૯/૯

વીંઝે ચામર પાસ, છત્ર ધર્યું શિર ઉપરે જી;
નોબતી ગડગડે છંદી, ચોહટે ચાલે ઈણિપરે જી.

૯/૧૦

સ્ત્રીના જાતિ સ્વભાવની કુટિલતાનું આબેહૂબ અને વિસ્તૃત વર્ણન વાચકના અંતરમાં પ્રબળ સ્ત્રી-નિર્વેદ પ્રગટાવી શકે તેમ છે.

આંખે સમજાવે અન્યને રે, કરે વળી અન્યસુ વાત,
અન્ય હૃદયમાં ધારતી રે, કાંઈ નારી કુટિલ કુજાત રે;
જો હોઈ પોતાનો ભ્રાત રે, વલી જો હોઈ નિજનો તાત રે,
તેહને પણિ વંચવા જાત રે, એહવા ગુણ જગત વિખ્યાત રે.

૧૧/૮

સહજ સલુણે સાંભળો મેરે લાલ.

કોઈની ન હોઈ એ કદા રે, મૂકી નિજ પતિ રાય,
રાણી રાંક સાથે રમે રંગસ્યું, તસ જાણે જીવિત પ્રાય રે;
નદીની પરે નીચી જાય રે, સાપાણી પરે કુટીલ સદાય રે,
રાખસાણી પરે ખાવા ધાય રે, જહાં મન માન્યું તિહાં જાય રે.

૧૧/૯ સહજ૦

ખિણઈક રોવઈ ખિણ હસે રે, ખિણ દેખાવઈ રાગ,
ખિણમાં વૈરાગિણી હુઈ રહે, ખિણમાં કહે મીઠી વાગ રે;
ખિણ કૂટ વચનનો લાગ રે, ખિણ રુસે તૂસે અથાગ રે,
ખિણમાં કરે નિજ ઘર તાગ રે, ખિણ દીઈ નિજ પતિ દાગ રે.

૧૧/૧૦ સહજ૦

નિજ પતિ પરદેસે જતા રે, પર મોહઈ સુખ દેહ,
મુખિ કહે ‘તુમ વિણ કિમ રહું? રે, આ સુનુ ઢંઢેર છે ગેહ રે;
તુમસ્યું મુઝ અતિહે સનેહ રે, ઘડી વરસ સમી મુઝ એહ રે,
હવે થાસ્યે કહો કરું તેહ રે, હવે દુઃખના વરસસ્યે મેહ રે’.

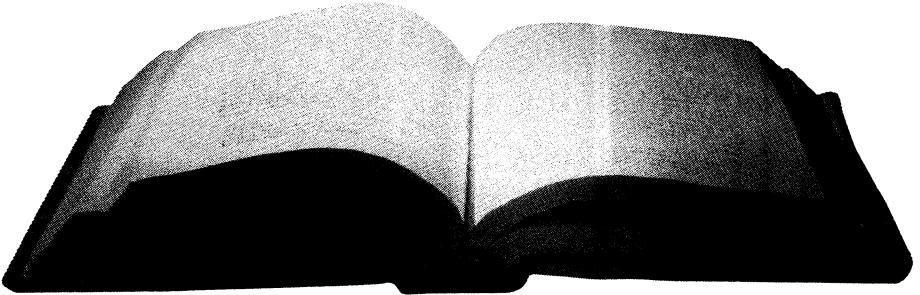
૧૧/૧૧ સહજ૦

નારી રંગ પતંગ સ્યો, જાતા ન લાગે વાર,
જિમ વાદલની છાંયડી રે, જિમ વીજળીનો ચમકાર રે;
જિમ રાજ-માન અલ્પ વાર રે, જિમ કપટી ધ્યાન વિચાર રે,
નહીં સાચું વચણ કી વાર રે, અશુચિ અપવિત્ર ભંડાર રે. ૧૧/૧૨ સહજ૦

પંખી પગલું આકાશમાં રે, જલમાં મચ્છ-પદ જોય રે,
તિમ નારીના હૃદયનો રે, જન ન લહે મારગ કોય રે;
બુદ્ધિ સુરગુરુ જદિ હોય રે, તારાનું ગણિત કરે લોય રે,
એહનો પાર ન પામે સોય રે, બિણ હસતી બિણમાં રોય રે. ૧૧/૧૩ સહજ૦

અંતિમ ઢાળમાં પોતાની ગુરુ પરંપરા વાર્ણવ્યા પછી કવિશ્રીએ રાસ-રચનાનો સંપૂર્ણ
યશ ગુરુકૃપાને સમર્પણ કર્યો છે.

‘ગુરુકૃપાથી કીધલો રે, એહ રાસ અભિરામ.’ ૧૮/૨૮

કથા ઘટકોનો વિકાસ

જિનાગમોમાં અને ત્યાર પછીના પ્રકીર્ણક ગ્રંથોમાં કથા સાહિત્યનો વિશાળ ભંડાર સંગૃહીત છે. સામાન્યતઃ કથા સાહિત્ય લોકપ્રિય હોવાથી એને સાંભળવામાં રસ ઊભો થાય છે. આ વાસ્તવિકતાનો લાભ લઈને મહાપુરુષોએ જેને ગહન કહી શકાય તેવું તત્ત્વજ્ઞાન સરળતાથી લોકમાનસ સુધી પહોંચાડવા કથા સાહિત્યને માધ્યમ બનાવ્યું છે. એમાં પણ મૂળ કથામાં રસિકતા ઊભી કરવા કે કથા ઘટકને સતર્ક બનાવવા પરવર્તી સાહિત્યકારો તેમાં થોડો-થોડો વધારો-ઘટાડો કરતા હોય છે.

મૂળમાં પ્રાકૃત કે સંસ્કૃતભાષામાં રહેલી કથાઓને મધ્યકાલીન ગુર્જર કવિઓએ રાસ, ભાસ, આખ્યાન વગેરે અનેક ગુર્જર કાવ્ય પ્રકારોમાં ઢાળી છે.

કથાના નવા-નવા રૂપાંતરણોમાં કાવ્યત્વ પણ ઉમેરાતું રહે છે. પરિણામે મૂળકથા વધુ લોકપ્રિય અને પ્રચલિત બને છે. અહીં મદન-ધનદેવ કથાની પ્રાપ્ત ચાર કૃતિઓમાં કથાઘટકોનો ક્રમિક વિકાસ રજૂ થયો છે.

પ્રસ્તુત કથાનું મૂળ શ્રી સોમપ્રભસૂરિજી છે. ત્યાર પછી શ્રી મુનિસુંદરસૂરિજીએ આ કથાનું આલેખન

કર્યું છે. જયાનંદ કેવલી ચરિત્ર (ગદ્ય)માં મુનિસુંદરસૂરિજીની કથાનો જ ગદ્યાનુવાદ હોવાથી પદ્મવિજયજી મ.સા. બે અપવાદને બાદ કરતા સંપૂર્ણપણે તેમને જ અનુસર્યા છે. જ્યારે રાસ એ તેમની સ્વતંત્ર કૃતિ છે. માટે તેમાં થોડો વિકાસ જોવા મળે છે. અહીં આપણે આ ચારેય કૃતિમાં કથા વિકાસ નિહાળીએ. અહીં એ નોંધવું ઘટે કે સોમપ્રભસૂરિજીની કથામાંના જે કથા ઘટક નો વિકાસ મુનિસુંદરસૂરિજીએ કર્યો હોય અને તે ઘટક પદ્મવિજયજીએ પણ સ્વીકાર્યો હોય તો પદ્મવિજયજીનો જુદો ઉલ્લેખ કર્યો નથી. પરંતુ જો પદ્મવિજયજીએ સ્વયં કોઈ કથાઘટક વિકસાવ્યો હોય તો તેનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. જે બે અપવાદ સ્થાનોએ પદ્મવિજયજી મ.સા. સંસ્કૃત-ગદ્ય કથામાં મુનિસુંદરસૂરિજીથી ભિન્ન થયા છે ત્યાં જ તેમનો જુદો ઉલ્લેખ કર્યો છે.

સોમસુંદરસૂરિજીએ મદનની બન્ને પત્નીના ચંડા અને પ્રચંડા એવા ગુણાત્મક નામ જ રાખ્યા હતા. જ્યારે મુનિસુંદરસૂરિજીએ બન્નેના નામ આખ્યા પછી તેમનામાં ચંડતા અને પ્રચંડતા ગુણ જુદા દર્શાવ્યા છે.

ચંડા અને પ્રચંડાને સોમપ્રભસૂરિજીએ તથા પદ્મવિજયજી એ (સંસ્કૃત-ગદ્યમાં) પહેલાથી જ વિદ્યાસિદ્ધ કહી છે. જ્યારે પરવર્તી કથામાં તેઓને પહેલાથી વિદ્યાસિદ્ધ ન કહેતા કથામાં થોડી રહસ્યતા ઉમેરી છે.

મદન કોઈ કારણસર પ્રચંડાના ઘરે એક દિવસ વધુ રહ્યા બાદ જ્યારે ચંડાને ઘરે પાછો આવે છે. ત્યારે ક્રોધમાં ચંડા તેના પર મુસલ ફેંકે છે. મુનિસુંદરસૂરિજીએ ‘ત્યારે તે અનાજ ખાંડતી હતી.’ એવું કહીને મૂળના કથાઘટકને તાર્કિક બનાવ્યો છે.

પોતાના પર નાખેલું મુશલ સર્પ બનીને પાછળ પડે છે ત્યારે મદન ભાગતા ભાગતા પ્રચંડા પાસે પહોંચી જાય છે. ત્યાં પ્રચંડા ભયભ્રાંત હોવાનું કારણ પૂછે છે. મદન તેનો ઉત્તર આપે છે. ત્યાર પછી પ્રચંડાના ઘરને આંગણે સર્પ આવે છે. માર્ગમાં સર્પને પાછળ રહી જવાનું કારણ સોમપ્રભસૂરિજીએ આપેલું કે ‘માર્ગમાં નદીના કિનારે મદને પોતાનું ઉત્તરીય તેના પર નાંખ્યું હતું.’ આ કારણ પરવર્તિઓએ છોડી દીધું છે.

મદન બન્ને સ્ત્રીઓને છોડીને ચાલ્યો ગયો, આ પ્રસંગે મુનિસુંદરસૂરિજી વ્યવહારિકતા ઉમેરે છે કે ત્યારે મદને

પોતાની સાથે ઘણું ધન લઈ લીધું હતું.

શ્રેષ્ઠી પુત્રી વિદ્યુત્પલતાને રૂપવાન દર્શાવવા મૂળમાં બે જ વિશેષણો વાપર્યા છે. ‘કમલદલનયણા અને સુરસુંદરીસમરૂપા,’ મુનિસુંદરસૂરિજીએ બે વિશેષણોને થોડા શબ્દ પરિવર્તન સાથે પ્રયોજ્યા તો છે જ પણ સાથે બીજા બે વિશેષણો પણ ઉમેર્યા છે. ‘પદ્મલોચના, રૂપેણ-અતિરતિઃ, પક્વબિમ્બોષ્ઠી અને ચન્દ્રાસ્યા.’ પદ્મવિજયજીએ- ‘ભાલ અર્ધચંદ્રભાગ, ચંપકવાન, અમૃતવાણ, નહીં તિલોત્તમા એહવી’ આ વિશેષણો ઉમેરીને વિદ્યુત્પલતાના રૂપને થોડું વધુ શણગાર્યું છે.

ભાનુદત્ત શ્રેષ્ઠીની ચિંતિત અવસ્થા સોમપ્રભસૂરિજીએ દર્શાવી છે કે ‘તેના ભૂખ-તરસ શમી ગયા છે, તે શૂન્યમનસ્ક થઈ ગયો છે. તેણે સમગ્ર વ્યાપાર છોડી દીધા છે. અને રાત્રે ઊંઘ પણ આવતી નથી.’ મુનિસુંદરસૂરિજીએ આ વર્ણન ટુંકાવી માત્ર - ‘તે ચિંતાતુર હતો.’ આટલું જ સામાન્ય કથન કર્યું છે. જ્યારે પદ્મવિજયજીએ છૂટી ગયેલું વર્ણન ફરીથી આવરી લીધું છે.

ભાનુદત્ત શ્રેષ્ઠી કુલદેવીના આદેશથી પુત્રી વિદ્યુત્પલતાને પરણવાનો પ્રસ્તાવ

મદન સમક્ષ મૂકે છે. અને મદન તેને સ્વીકારી લે છે. અહીં મુનિસુંદરસૂરિજી મદનની મનોદશા દર્શાવીને રસિકતા ઊભી કરે છે. ‘પૂર્વ પત્નીઓને ત્યાગીને હું વંઠની જેમ ભટકું છું, પ્રિયા વિના મારે એકલા ક્યાં સુધી રખડવું? દેવતાના આદેશથી દુર્લભ એવી આ નવયૌવના મને સુલભ બની ગઈ છે. વળી, ઉપરથી શ્રેષ્ઠી ભરપુર ધન અને મહેલ પણ આપે છે. તો શા માટે આ તક જતી કરવી?’ આવું વિચારીને મદન પ્રસ્તાવ સ્વીકારે છે.

સોમપ્રભસૂરિજીનું વર્ષાઋતુના આગમનનું અલંકાર સભર વર્ણન પદ્મવિજયજીએ સ્વીકાર્યું છે. પરંતુ મુનિસુંદરસૂરિજીએ છોડી દીધું છે. છોડી દેવા પાછળ કોઈ હેતુ હશે?

સોમપ્રભસૂરિજી અને પદ્મવિજય-જીએ - ‘વર્ષાઋતુમાં કોઈ વિરહિણી સ્ત્રી દરિદ્રતાને કારણે રેડે છે.’ એવું પ્રતિપાદિત કર્યું છે. જ્યારે મુનિસુંદરસૂરિજીએ - ‘તે વિરહિણી કામદશાને વશ થઈને રેડે છે.’ એવું કારણ આપ્યું છે. જે વધુ સતર્ક લાગે. કારણ કે તે વિરહિણીનો રડવાનો અવાજ સાંભળીને મદનને ‘ચંડા-પ્રચંડાની મારા વિના કઈ દશા થતી હશે?’ આવો વિચાર આવે છે.

મદને પૂર્વ પત્નીઓ યાદ આવ્યાની વાત કરી ત્યારે વિદ્યુત્પ્લતાએ તેને ‘વર્ષાઋતુમાં ગિરિનદીઓ વિષમ હોવાથી અને માર્ગ કાઢવને કારણે દુર્ગમ હોવાથી પ્રવાસ વિષમ હોય છે. માટે વર્ષાઋતુ ઉતરે ત્યારે જજો.’ આવું કહીને સમજાવ્યો. અહીં મુનિસુંદરસૂરિજીએ આમ કહેવા પાછળના વિદ્યુત્પ્લતાના મનોભાવો દર્શાવીને વિદ્યુત્પ્લતાની વાતને તર્કયુક્ત બનાવી છે. ‘હું દાસીની જેમ સેવા કરું છું, આટલો પ્રેમ કરું છું. એની બધી જ આજ્ઞાને અનુસારે જ વર્તું છું, મારા પિતાએ આને આટ આટલી સમૃદ્ધિ આપી છતાં એને રાક્ષસીઓ જેવી ચંડા-પ્રચંડા જ યાદ આવે છે? એમની પાસે જવાની વાત કરે છે? હમણાં તો આ વર્ષાઋતુમાં મને કામ ખૂબ પીડે છે, કોઈક બહાનું કાઢીને આને રોકી લઉં, કાલક્ષેપ થશે તો ભૂલી પણ જશે.’ આવું વિચારીને વિદ્યુત્પ્લતાએ મદનને વર્ષાઋતુમાં માર્ગ દુર્ગમ હોવાની વાત કરી.

વર્ષાઋતુ પૂર્ણ થઈ અને શરદઋતુ આવી ત્યારે વિદ્યુત્પ્લતાએ આપેલો કરંબો લઈને મદન કુશસ્થલ જવા નીકળ્યો. અહીં મુનિસુંદરસૂરિજીએ થોડું ઉમેર્યું છે. ‘શરદઋતુ આવી ત્યારે મદને ફરીથી જવા માટે પૂછ્યું, અને વિદ્યુત્પ્લતાએ કાંઈક

વિચાર કરીને અનુમતિ આપી અને માર્ગના ભાતા તરીકે કરંબો આપ્યો.’ અહીં કથામાં આગળ ખુલનારા કરંબાના રહસ્યનો ઈશારો ‘કાંઈક વિચાર કરીને’માં થઈ ગયો છે. જેથી કથાઘટક રસાત્મક બન્યો છે. પદ્મવિજયજીએ (સંસ્કૃત-ગદ્ય માં) ‘કાંઈક વિચાર કરીને’ માત્ર આ એક જ વાક્ય પ્રયોજ્યું નથી.

વિદ્યુત્લતા ક્રોધથી બોકડાને લાકડીથી મારે છે અને બોકડો રાડો પાડે છે. ત્યારે વિદ્યુત્લતા શું બોલતી હશે? એ વિચારનો વ્યવહારુ દૃષ્ટિથી નિર્ણય કરીને મુનિસુંદરસૂરિજીએ વિદ્યુત્લતાના મુખમાં વાક્યો મૂક્યા છે. ‘નિરપરાધી મને છોડીને અપરાધી એવી ચંડા-પ્રચંડાને મળવા જાય છે? લાંબો કાળ પસાર થવા છતાં તેને હજી ભૂલ્યો નથી? શું મારી પાસે મુશલ નથી? કે તને લાકડીથી મારું? પરંતુ પતિનો મારે જીવ લેવો નથી. ચંડાના મુશલથી ડરીને પ્રચંડાના શરણે ગયો. હવે હું મારું છું તો બચવા માટે કોની પાસે જઈશ?’ આવા વાક્યો ઉમેરીને મુનિસુંદરસૂરિજીએ પ્રસંગમાં સ્ત્રીચરિત્ર વધુ વ્યક્ત કર્યું છે.

વિદ્યુત્લતાનું ચરિત્ર જોઈને વિસ્ત્રંભ થયેલા મદનની વિચારધારા થોડી જુદી-

જુદી રીતે વર્ણવાઈ છે. સોમપ્રભસૂરિજીએ કરેલું વિરક્તિનું વર્ણન:- ‘પોતાનું કુશલ ઈચ્છતા માનવે મહાઅનર્થોની એકમાત્ર સારણી સમાન સ્ત્રીઓનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. જેને જોવા માત્રથી પણ ચિત્તમાં સંતાપ ઉત્પન્ન થાય છે એવી સ્ત્રીઓનું ચરિત્ર ખ્યાલમાં હોવા છતાં જીવ સ્ત્રીઓમાં મૂઢ બને છે. એ ખરેખર મહામોહનો જ પ્રભાવ છે. સ્ત્રીઓ તો થોડો પણ અપરાધ થઈ જાય તો અત્યંત પ્રિય પતિના પણ પ્રાણનો વિનાશ કરી દે છે. સ્ત્રીઓ બોલે છે કાંઈક, કરે છે કાંઈક અને એના હૈયામાં બીજું જ કાંઈ રમતું હોય છે. તો કયો બુદ્ધિમાન પુરુષ સ્ત્રીઓ પર વિશ્વાસ કરે?’

મુનિસુંદરસૂરિજીએ કરેલું વિરક્તિનું વર્ણન:- ‘યોગીઓને પણ સ્ત્રીઓનું ચરિત્ર અગમ્ય હોય છે. આ રાગાન્ધ જીવને ઘિક્કાર છે. કે જે સ્ત્રીઓમાં રાગી બને છે. જેની કૂરતા રાક્ષસી, સાપાણ કે વાઘાણ કરતા પણ ચડી જાય. એવી સ્ત્રીઓ પર જે વિશ્વાસ કરે છે એ માનવ રૂપે રહેલો પશુ છે. હું આ સંકટમાંથી છૂટ્યો જ છું તો હવે ચંડા-પ્રચંડા અને વિદ્યુત્લતાને પણ છોડીને સ્વહિતને સાધુ.’

જિનાલયના રંગમંડપમાં મદન બેઠો છે. ત્યાં ઘનદેવ આવીને બાજુમાં બેસે છે.

અને તેને ‘હેયામાં શું દુઃખ છે?’ એમ પૂછે છે. ત્યારે મદન તેને પોતાનો વૃત્તાંત કહે છે. સોમપ્રભસૂરિજીના આ કથા-ઘટકને મુનિસુંદરસૂરિજીએ થોડો વિકસાવ્યો છે-

મદન જિનાલયમાં બેઠો છે. ત્યારે ધનદેવ દુઃખના નિઃસાસા નાખતો ત્યાં આવે છે. અને બાજુમાં બેસે છે. તેને દીન જોઈને મદન પૂછે છે- ‘મિત્ર! તું કોણ છે? અને શું મારી જેમ તું પણ દુઃખી છે?’ આ સાંભળી ધનદેવે કહ્યું- ‘આ જ નગરનો રહેવાસી વણિકપુત્ર ધનદેવ છું. હું મારું દુઃખ તો તને કહું પણ તને શેનું દુઃખ છે?’ મદને ઉત્તર વાળ્યો- ‘મારું દુઃખ ખૂબ લજજાકર છે. છતાં તારા પ્રથમ દર્શનથી જ મને સ્નેહ ઉભરાય છે. આથી તને કહું છું.’ આવા વાર્તાલાપ બાદ મદન પોતાનો વૃત્તાંત કહે છે. મદન અને ધનદેવ બન્ને એકબીજાથી સાવ અજાણ્યા હોવા છતાં મદન પોતાની જીવનઘટના તેની સમક્ષ રજૂ કરે છે. ત્યારે બન્ને વચ્ચે પ્રથમ દર્શનથી જ ઉભરાતો સ્નેહ અને બન્નેના હૃદયનું દુઃખ વાર્તાલાપ દ્વારા પ્રગટ કરીને મુનિસુંદરસૂરિજીએ વૃત્તાંત કહેવાની વાતને વ્યવહારસંગત બનાવી છે.

ધનદેવના પિતા ધનપતિ શ્રેષ્ઠી તથા માતા લક્ષ્મીના મૃત્યુ સમયનું વર્ણન

સોમપ્રભસૂરિજી અને પદ્મવિજયજીએ કર્યું છે કે ‘જીવલોકમાં મરણ નિશ્ચિત છે. પ્રત્યેક સમયે આયુષ્ય ઘટતું જાય છે. ધનપતિ શેઠ પોતાનું આયુષ્ય પૂર્ણતાને આરે આવ્યું છે એવું જાણીને શત્રુ-મિત્રમાં સમાનભાવ ધારણ કરી, સંસારથી વિરકત થઈ, પંચ પરમેષ્ઠી મંત્ર (નવકાર મહામંત્ર)નું સ્મરણ કરતાં-કરતાં પરલોક સિધાવ્યા. પતિના વિયોગને કારણે લક્ષ્મી ખૂબ શોકાતુર થઈ. ગૃહવાસ તેને બિહામાણો લાગ્યો. તેને સંવેગ પ્રગટ્યો, વિષયોથી વિમુખ થઈને, અતિશય તપ દ્વારા પોતાનું શરીર શુષ્ક બનાવી દીધું. અને અંતે તે પણ મૃત્યુ પામી.’ માતા-પિતાના મૃત્યુના કારણે ધનસાર અને ધનદેવ બન્ને ભાઈઓ ખૂબ શોકાતુર થઈ જાય છે. તે સમયે મુનિચંદ્ર મુનિ ત્યાં આવે છે. અને તેમને સંસાર સ્વરૂપનું દર્શન કરાવીને પ્રતિબોધ કરે છે.’ આ બધું વર્ણન ટૂંકાવીને મુનિસુંદરસૂરિજીએ માત્ર સામાન્ય કથન કર્યું છે કે- ‘ધનપતિ શેઠ અને લક્ષ્મી મૃત્યુ પામ્યા. શોકાતુર બન્ને ભાઈઓને મુનિચંદ્રમુનિએ પ્રતિબોધ્યા.’ આમ તો, ધનદેવ મદનને પોતાની પત્નીઓને કારણે દુઃખી હોવાની વાત કરે છે. આ અવસરે માતા-પિતાના મૃત્યુનું અને મુનિદ્વારા મળેલા ઉપદેશનું લાંબુ વર્ણન અપ્રસ્તુત લાગે.

સ્વેચ્છાચારિણી બે પત્નીઓનું ચરિત્ર જોવા માટે ધનદેવ રાત્રે તેમની પાછળ જાય છે. તે બન્ને સ્ત્રીઓ આંબા (આમ્રવૃક્ષ) પર ચઢે છે. ધનદેવ પણ પાછળથી તે આંબા પાસે આવે છે. ત્યારે સોમપ્રભસૂરિજી કહે છે કે - ‘ધનદેવે ઉત્તરીય વસ્ત્રથી પોતાનું શરીર થડ સાથે બાંધ્યું. અને ત્યાં રહ્યો.’ જ્યારે મુનિસુંદરસૂરિજી કહે છે- ‘ધનદેવ વસ્ત્રથી પોતાનું શરીર બાંધીને વૃક્ષની કોટરમાં બેસે છે.’ જ્યારે પદ્મવિજયજી એવું કહે છે કે- ‘આછા વસ્ત્રથી શરીર બાંધીને ધનદેવ પૃથ્વી પર બેઠો.’ અહીં ત્રણે પ્રજ્ઞપણમાં પ્રશ્ન થાય છે. (૧) ધનદેવ થડ સાથે બંધાઈને રહ્યો તો ઉપર રહેલી સ્ત્રીઓ શું જોઈ ન જાય? (૨) જો ધનદેવ વૃક્ષની કોટરમાં રહ્યો તો વસ્ત્રથી શરીર બાંધવાની આવશ્યકતા શું હશે? (૩) ધનદેવ પોતાનું શરીર બાંધીને પૃથ્વી પર બેઠો હોય તો શું ઉપર રહેલી સ્ત્રીઓ તેને જુએ નહીં? અને આંબા સાથે ત્યાંની પૃથ્વી પણ ઉડવા લાગી?

સાર્થવાહ વસુદત્તનો પુત્ર શ્રીપુંજશેઠની પુત્રી શ્રીમતીને પરણવા આવે છે. ત્યારે સ્થંભ પડવાથી વસુદત્તના પુત્રનું આકસ્મિક મરણ થઈ જાય છે. ત્યારે શ્રીપુંજશેઠ ‘મારી દિકરીનું શું થશે?’ એમ વિચારીને વિલાપ કરે છે. ત્યારે તેના સ્વજનો સમાધાન આપે

છે કે ‘આજે જ કોઈ બીજા સાથે પરણાવી દો.’ અહીં મુનિસુંદરસૂરિજી શ્રીપુંજશેઠના વિલાપમાં એવો વિચાર ઉમેરે છે કે - ‘જો મારી દિકરી આજ નહીં પરણે તો એ લોકમાં અભાગણી તરીકે પંકાશે. અને કલંકિત કન્યાને કોઈ પરણશે નહીં.’ ત્યારબાદ સ્વજનો ‘આજે જ કોઈ બીજા સાથે પરણાવી દો.’ની વાત કરે છે. અહીં શ્રીપુંજશેઠના વિચારનો થોડો વિસ્તાર કરીને મુનિસુંદરસૂરિજીએ સ્વજનોએ આપેલા સમાધાનને સબળ બનાવ્યું છે.

‘શ્રીપુંજશેઠના માણસો ધનદેવને શ્રેષ્ઠ રૂપવાન જોઈને શ્રીપુંજશેઠના ઘરે લઈ આવે છે. ત્યાં તેને સ્નાન-વિલેપન કરાવીને બહુમૂલ્ય વસ્ત્રાદિ પહેરાવીને શ્રીમતી સાથે લગ્ન કરાવે છે.’ સોમપ્રભસૂરિજીના આ કથા-ઘટકને તર્કયુક્ત અને રસયુક્ત બનાવવા મુનિસુંદરસૂરિજીએ શ્રીપુંજશેઠ અને ધનદેવ વચ્ચે વાર્તાલાપ અને ધનદેવની મનોવિચારણા દર્શાવી છે. માણસો ધનદેવને શ્રીપુંજશેઠ પાસે લાવે છે. ત્યારે શેઠ ધનદેવને પોતાની પુત્રી જેવો જ રૂપવાન અને ગુણવાન જોઈને તેની સામે લગ્નની પ્રાર્થના કરે છે. ધનદેવ વિચારે છે. ‘પૂર્વ પત્નીઓનું ચરિત્ર તો આજે મેં જોઈ લીધું. પોતાનું ક્ષેમ કુશલ ઈચ્છવું

હોય તો કોઈ પણ રીતે એ સ્ત્રીઓનો ત્યાગ તો કરવો જ પડશે પણ સ્ત્રી વિના અતિથિસત્કાર આદિ કાર્યો તો કઈ રીતે થઈ શકે? અને સ્ત્રી વિનાનો પુરુષ વિટ કહેવાય. એક તો આ કન્યા આટલી રૂપવાન છે. તેના પિતા સામેથી પ્રાર્થના કરે છે તો આ તક જતી કરવા જેવી નથી.’ આવું વિચારીને ઘનદેવે શેઠની પ્રાર્થના સ્વીકારી.

ઘનદેવની પત્નીઓ દોરો મંત્રિત કરીને ઘનદેવના પગમાં બાંધે છે. ત્યારે મુનિસુંદરસૂરિજી તે દોરો મંત્રિત કરતા કરતા સાત ગાંઠ દેવાની વાત કરે છે.

‘પગમાં મંત્રિત દોરો બાંધવાથી ઘનદેવ પોપટ(શુક) બની ગયો. અને તેને પિંજરમાં નાખ્યો.’ સોમપ્રભસૂરિજીના આટલા કથા-ઘટકનો મુનિસુંદરસૂરિજીએ વિસ્તાર કર્યો કે- ‘પત્નીના હાથનો સ્પર્શ થવાથી જ્યાં ઘનદેવ જાયો ત્યાં તે પોતાને પોપટ રૂપે જુવે છે. અને સામે ઊભેલી બે પત્નીઓને જુએ છે. ત્યારે વિચારે છે કે- “હું લગ્નનાં કંકણ છોડવાનું ભૂલી ગયો હતો. નક્કી તે કંકણ જોઈને આમને શંકા થઈ છે અને રાત્રિનો વૃત્તાંત જાણીને મને પોપટ બનાવી દીધો છે, ધિક્કાર છે મને કે હું મનુષ્યપણું હારી ગયો, હવે તો પશુ

થઈ ગયો! શું કરું?” આમ વિચારી દુઃખી થયેલો તે ડરને કારણે જ્યાં ઉડવા જાય છે. ત્યાં જ તેને પકડીને પેલી દુષ્ટ સ્ત્રી બોલી- “રે! તાવનું કપટ કરીને અમારું ચરિત્ર જુવે છે? તારા જેવાઓને અમારું ચરિત્ર ગમ્ય નથી હોતું, હવે તારા કપટનું ફળ તું જ ભોગવ!” પછી તેને પિંજરમાં નાખ્યો. મુનિસુંદરસૂરિજીએ કરેલા વિકાસે કથાઘટકમાં રોચકતા ઊભી કરી છે. ઉડવા જતા પોપટને પકડીને પેલી સ્ત્રી બોલે છે ત્યારે પદ્મવિજયજીએ સ્ત્રીચરિત્રની કુટિલતા સાંગોપાંગ વર્ણવીને કથા ઘટકને વધુ રોચક બનાવ્યો છે.

‘પોપટના પગમાં રહેલો દોરો મલિન થઈ જવાથી શ્રીમતી એ દોરો તોડી નાખે છે.’ એવું સોમપ્રભસૂરિજી ટાંકે છે. જ્યારે મુનિસુંદરસૂરિજી કહે છે કે- ‘રમતા-રમતા શ્રીમતીને એક દિવસ પોપટના પગમાં અચાનક જ દોરો દેખાયો અને વિસ્મય થવાથી દોરો તોડ્યો.’ અહીં સોમપ્રભસૂરિજીની વાત યોગ્ય લાગે કારણ કે પોપટ સાથે શ્રીમતી ઘણા દિવસથી રમતી હતી. માટે દોરો ન દેખાયો હોય એ બની શકે એવું લાગતું નથી. પરંતુ ઘણા દિવસો થવાથી દોરો મલિન થઈ ગયો એ વાત વાસ્તવિક લાગે છે.

શ્રીપુંજ શેઠ મૃત્યુ પામ્યા પછી ભાભીઓના મેણા સાંભળીને શ્રીમતીને ખેદ ઉત્પન્ન થયો અને ધનદેવને ત્રણ પ્રકારના પુરુષોની વાત કરીને જન્મભૂમિમાં જવાનું કહ્યું ત્યારે ધનદેવે ‘ભાજિના છણકા હજી યાદ આવે છે’- એવું કહ્યું. સોમસુંદરસૂરિજીના આ કથા-ઘટકના મુનિચંદ્રસૂરિજીએ બે વિભાગ કર્યા છે. (૧) શ્રીપુંજ શેઠના મૃત્યુ પછી ભાઈઓનો ઘટતો પ્રેમ જોઈને શ્રીમતીએ ધનદેવને પોતાનું ઘર અને પૂર્વ પત્નીઓ સાથે મેળાપ કરાવવાની વાત કરી. ત્યારે ધનદેવે- ‘સમય આવશે ત્યારે તેઓની સાથે તારા મેળાપ કરાવીશ.’ આવો ઉત્તર વાળ્યો. (૨) થોડા દિવસો પછી ફરી શ્રીમતીએ ધનદેવને ત્રણ પ્રકારના પુરુષોની વાત કરી. આમ બે વાર શ્રીમતીનો સસરાના ઘરે જવાનો આગ્રહ કહેવા દ્વારા ધનદેવની પોતાના ઘરે ન જવાની ઇચ્છા વધુ પ્રબળ દર્શાવાઈ છે.

મોટી પત્નીના કહેવાથી નાની પત્નીએ ધનદેવના ચરણનું પ્રક્ષાલન કર્યું. અહીં મુનિચંદ્રસૂરિજી - ધનદેવને ચિત્રશાળામાં લઈ જવાનું ટાકે છે અને સાથે પાણી લાવવાના પાત્ર (પાદ)નો અને પ્રક્ષાલન માટે ચરણ રાખવાના તામ્રપાત્રનો પણ ઉલ્લેખ કરે છે.

વધતુ જતુ પાણી શ્રીમતી એક ઘુંટડે પી ગઈ. ત્યારે ધનદેવની પૂર્વપત્નીઓ શ્રીમતીને ચરણે પડી અને કહ્યું. ‘તારી શક્તિથી તે અમને જીતી લીધી છે.’ ત્યારબાદ ધનદેવ ત્યાંથી નીકળી જિનાલયમાં આવ્યો. અહીં મુનિચંદ્રસૂરિજી થોડું વિસ્તારે છે.- ક્ષુદ્ર વિદ્યાઓને કારણે સમાનશીલ હોવાથી ત્રણે પત્નીઓમાં પરસ્પર પ્રીતિ બંધાઈ ગઈ, બેની સાથે ત્રીજી પણ સ્વેચ્છાચારિણી થઈ ગઈ. ત્યારે ધનદેવે વિચાર્યું કે ‘શ્રીમતી પણ પેલી બે જેવું કરશે તો મારું રક્ષણ કોણ કરશે?’ અને ત્યાંથી નીકળી જિનાલયમાં આવ્યો. ‘બેની સાથે ત્રીજી પણ સ્વેચ્છાચારિણી થઈ ગઈ’ એ પ્રસંગે પદ્મવિજયજી દૃષ્ટાંત આપે છે કે- ‘આંબો અને લીમડો બન્ને બાજુમાં ઊગ્યા, બન્નેના મૂળ પરસ્પર મળ્યા એને કારણે આંબો પણ કડવો બની ગયો.’

મદને અને ધનદેવે પરસ્પર પોતપોતાનો વૃત્તાંત કહ્યો એ સમયે ત્યાં વિમલબોધ નામના આચાર્ય ભગવંત પધાર્યા. તેઓ પધાર્યા એ પહેલા મદન અને ધનદેવ વચ્ચેનો વાર્તાલાપ મુનિચંદ્રસૂરિજીએ વિસ્તાર્યો છે. ધનદેવ પોતાનો વૃત્તાન્ત જણાવ્યા બાદ મદનને કહે છે. ‘મેં પોપટ બનીને તારાથી અધિક દુઃખ

અનુભવ્યું છે. તને તો આવેલી પશુતા પણ ભાગ્યયોગે ટળી ગઈ. શરીરથી તારે પશુતા અનુભવવી પડી નથી. માટે તું ભાગ્યવાન છે.’ ત્યારે મદને પણ તેને આશ્વાસન આપ્યું- ‘મિત્ર! આ સંસાર જ દુઃખમય છે. ચાલને આ સંસારને છોડીને આપણે આત્મહિત સાધીએ.’

‘સમગ્ર સ્વર્ગ - અપવર્ગના માર્ગદર્શક, દશવિધ સમાચારીમાં નિરત, નરકના અંધકૂપમાં પડતા જીવોને બચાવવા જેમણે પોતાનો હાથ લંબાવ્યો છે.’ સોમપ્રભસૂરિજીએ કરેલું વિમલબોધ આચાર્ય ભગવંતનું આવું ગુણવાર્ણન મુનિસુંદરસૂરિજીએ સમાવ્યું નથી. જ્યારે પદ્મવિજયજીએ થોડું જુદી રીતે ગુણવાર્ણન કર્યું છે. એ આચાર્ય નહીં પણ મુનિ હતા. ઘણા શિષ્યવૃંદોથી પરિવર્યા હતા. સાધુગુણોથી શોભતા હતા. પંચ સમિતિથી યુક્ત અને ત્રણ ગુપ્તિના ધારક હતા. દશવિધ સાધુ ધર્મના આરાધક હતા. અને બાર ભાવના ભાવતા હતા.’

આચાર્ય ભગવંત આદીનાથ પ્રભુના દર્શન કરી તે ચૈત્યના મંડપમાં આવીને બેઠા. અહીં મુનિસુંદરસૂરિજીએ સાધ્વાચારને અનુસારે જણાવ્યું કે શિષ્યએ

પ્રાસુક (નિર્જીવ) ભૂમિમાં કંબલ (ઊનનું આસન) પાથર્યું અને તેના ઉપર આચાર્ય ભગવંત બેઠા.

સોમપ્રભસૂરિજીએ વિમલબોધ- આચાર્યની દેશનામાં માત્ર સ્ત્રી સ્વભાવ વિષયક વાર્ણન મૂક્યું છે. જ્યારે મુનિસુંદરસૂરિજીએ સંસાર સ્વરૂપનું વાર્ણન મૂક્યું છે. પદ્મવિજયજીએ બન્ને વાર્ણનો સમાવી લીધા છે.

મુનિસુંદરસૂરિજીએ મદન અને ધનદેવનો પંચમ દેવલોક પછીનો ભવ ખૂબ ટૂંકાણમાં વર્ણવ્યો છે. મદનનો જીવ વિજયપુર નગરમાં સમરસેન રાજા અને વિજયાવતી રાણીનો પુત્ર મણિપ્રભ થયો. કાલાંતરે તે રાજા થયો. ઘણો કાલ રાજ્ય લક્ષ્મી ભોગવી કમલવનને મ્હાન થયેલું જોઈ વૈરાગ્ય પામ્યો. પુત્રને રાજ્ય સોંપી જિનેશ્વરસૂરિ પાસે દિક્ષા ગ્રહણ કરી મણિપ્રભ મુનિ થયા. અતિશયતપ દ્વારા અવધિજ્ઞાન અને આકાશગામિની વિદ્યા પામ્યા. ધનદેવનો જીવ રથનુપુરચક્રવાલ નગરમાં વિદ્યાધર ચક્રવર્તી મહેન્દ્રસિંહ થયો તેની રત્નમાલા નામે રાણી અને રત્નચૂડ અને મણિચૂડ નામના બે પુત્રો થયા. કોઈ મહાવ્યાધિ થવાથી રત્નમાલાનું

મૃત્યુ થયું. તેના પરના મોહના કારણે મહેન્દ્રસિંહ ખૂબ વિલાપ કરતો હતો. ત્યારે મણિપ્રભમુનિ અવધિજ્ઞાનથી તેની અવસ્થા જાણી તેને પ્રતિબોધ કરવા ત્યાં પધાર્યા. પૂર્વભવોની સ્ત્રીઓનું ચરિત્ર જણાવીને વૈરાગ્ય પમાડ્યો. રત્નચૂડને રાજ્ય ઉપર બેસાડી મહેન્દ્રસિંહરાજાએ દિક્ષા ગ્રહણ કરી, ઉગ્ર તપ તપી, લબ્ધિનિધાન બન્યા, અષ્ટાંગયોગ સાધીને, સમગ્ર કર્મમલનો નાશ કરીને બન્ને રાજર્ષિ શિવસુખ પામ્યા.

સોમપ્રભસૂરિજીની કથામાં મણિપ્રભ રાજાના વૈરાગ્યનું કારણ વિસ્તારથી વર્ણવાયું છે. જ્યારે મહેન્દ્રસિંહ ચક્રવર્તીના ભવનું વર્ણન સુમતિનાથ ચરિત્રના પ્રથમ પ્રસ્તાવના અંતે થઈ જાય છે. ત્યાં વૈતાલ્ય પર્વત, રથનુપુરચક્રવાલ નગર, વિદ્યાધર ચક્રવર્તી મહેન્દ્રસિંહના ગુણો, રત્નમાલા દેવી, આદિનું અલંકારિક વર્ણન છે. તથા રત્નમાલાના મરણ પછીનો મહેન્દ્રસિંહ રાજાનો ક્રૂર વિલાપ અને મણિપ્રભમુનિનું રાજાને પ્રતિબોધવા માટેનું આગમન અને મુનિની દેશના આટલું વર્ણવીને પ્રથમ પ્રસ્તાવ પૂર્ણ થાય છે. દ્વિતીય પ્રસ્તાવની શરૂઆત આ રીતે થાય છે કે મહેન્દ્રસિંહરાજા મુનિને પ્રશ્ન કરે છે. ‘આપના દર્શનથી મને અત્યંત આનંદ ઉત્પન્ન થાય છે. તો શું

મારો આપની સાથે કોઈ પૂર્વભવનો સંબંધ છે ખરો?’ ત્યારે મણિપ્રભમુનિ રાજાને પૂર્વભવનો સંબંધ જણાવતા આ કથાનક કહે છે. કથાને અંતે મહેન્દ્રસિંહ રાજા રત્નચૂડને રાજ્ય સોંપી મણિપ્રભમુનિ પાસે દિક્ષા ગ્રહણ કરે છે. આટલો જ ઉલ્લેખ છે. બન્ને રાજર્ષિના મોક્ષગમનની વાત નથી.

પદ્મવિજયજીએ સોમપ્રભસૂરિજીનું સમગ્ર વર્ણન આવરી લીધું છે. પરંતુ રાસ સ્વતંત્ર કથા હોવાથી તેની એક-સૂત્રતા જાળવવા મહેન્દ્રસિંહ રાજાનો ભવ મણિપ્રભમુનિની દિક્ષા થયા પછી લઈ ગયા છે. પરંતુ, મણિપ્રભમુનિની દેશના વધુ વિસ્તારથી આપી ભરપૂર સંવેગરસ ભર્યો છે. કથાને પ્રાંતે-બન્ને રાજર્ષિ શુદ્ધ સાધુક્રિયા અને આચારોનું પાલન કરી, અપૂર્વકરણથી ક્ષપકશ્રેણી પર આરૂઢ થઈ, ક્ષીણમોહી થયા. કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરી, શૈલેશીકરણ કરી, સર્વ કર્મમલનો નાશ કરી અજર-અમર થયા. આવું મોક્ષ પ્રાપ્તિનું વર્ણન કરવા દ્વારા કથા-નિગમન કર્યું છે.

આમ અહીં કથા ઘટકોમાં ક્રમિક વિકાસ દ્વારા મૂળકથા કઈ રીતે રોચક - રસયુક્ત અને લોકપ્રિય બની રહે છે? તેનો આંશિક અભ્યાસ કરવા પ્રયત્ન કર્યો છે.

આ રીતે જોઈએ તો પદ્મવિજયજીએ ખાસ ફેરફાર કર્યા વિના સોમપ્રભસૂરિજી અને મુનિસુંદરસૂરિજી એ બન્નેની કથાનો સુંદર સમન્વય કર્યો છે. અને સરળ ગુર્જર કાવ્યમાં એ સમન્વય ઢાળ્યો છે. ભલે પદ્મવિજયજીએ નવું કશું જ કર્યું નથી. કથાઘટકોથી માંડીને કાવ્યાલંકારો સુધી બધાનું માત્ર અનુકરણ કર્યું છે. પરંતુ એમની સરળ ગુર્જર કાવ્યાનુવાદની વિશિષ્ટતા તો ચોક્કસ અનુમોદનીય છે.

તુલનાત્મક દૃષ્ટિએ જોઈએ તો આ ધનદેવની કથા પૂરેપૂરી ચંદરાજાની કથા સાથે મળતી આવે છે.

ધનદેવની બે પત્નીઓ આંબા પર ચડી આંબો ઉડાડી રત્નપૂરે જાય છે. તેમ ચંદરાજાની સોતેલી મા અને તેની પત્ની બન્ને આંબા પર ચડી આંબો ઉડાડી વિમલપૂરીએ જાય છે.

ધનદેવની જેમ ચંદરાજા પણ આંબામાં સંતાઈ જાય છે.

રત્નપૂરીમાં ધનદેવના લગ્ન થાય છે. અને તે પત્નીને પોતાની ઓળખ સાંકેતિક રીતે આપીને ત્યાંથી નીકળી જાય છે. તેવી જ રીતે વિમલપૂરીમાં ચંદરાજાના લગ્ન થાય છે. પત્નીને પોતાની ઓળખ સાંકેતિક રીતે આપીને ત્યાંથી નીકળી જાય છે.

લગ્ન વખતે ધનદેવને સ્ત્રીઓ જોઈ જાય છે. પરંતુ, મોટી પત્ની ‘એક જેવા દેખાતા ઘણા હોય છે’ એવું માની લે છે. તેવી રીતે ચંદરાજાને પણ લગ્ન વખતે માતા અને પૂર્વપત્ની જોઈ જાય છે. અને માતા પણ ‘એક જેવા દેખાતા ઘણા હોય છે’ એવું માની લે છે.

નગરમાંથી પાછા ફરતા ધનદેવની જેમ જ ચંદરાજા પણ આંબામાં પેહલાની જેમ ભરાઈ રહે છે. અને પોતાના નગરમાં આંબો ઉતરે ત્યારે જલ્દીથી ઘરમાં જઈને સૂઈ રહેવાનો ડોળ કરે છે.

ધનદેવની સ્ત્રીઓની જેમ જ ચંદરાજાના હાથનું મીંઢણ જોઈને માતા અને પત્ની લગ્નની વાત જાણી જાય છે. ધનદેવની મોટી પત્ની દોરો મંત્રીને ધનદેવને બાંધે છે. અને ધનદેવ પોપટ બની જાય છે તેવી જ રીતે માતા ચંદરાજાને મંત્રેલો દોરો બાંધી કુકડો બનાવે છે.

પોપટ બનેલો ધનદેવ અને કુકડો બનેલા ચંદરાજા બન્ને જેની સાથે લગ્ન થયા હતા તેની પાસે પહોંચી જાય છે. અને અચાનક પગમાં રહેલો દોરો દૂર થવાથી પોતાના મૂળ સ્વરૂપે આવી જાય છે.

❧ હસ્તપ્રત પરિચય ❧

આ કૃતિની બે પ્રત મળી છે.

ક શેઠ આણંદજી કલ્યાણજી જૈન જ્ઞાનભંડાર - લીંબડી.

ખ આચાર્ય શ્રી કૈલાસસાગરસૂરિ જ્ઞાનમંદિર-કોબા.

બન્ને પ્રતના પાઠો પ્રાયઃ સમાન જ છે, છતાં જોડણીની દ્રષ્ટિએ ‘ક’ પ્રતને મુખ્ય બનાવવામાં આવી છે ‘ક’ પ્રતમાં કોઈક કડીઓ રહી ગઈ છે. જે ‘ખ’ પ્રતમાંથી પૂરી છે.

ક પ્રત ક્રમાંક-૩૦૬૫, કુલપત્ર-૨૭ દરેક પત્રમાં પંક્તિ-૧૦, દરેક પંક્તિએ અક્ષર-૩૮થી ૪૨, પ્રતનું માપ ૨૫ x ૧૧ સે.મિ. છે.

ઘણે સ્થળે કડીને અંતે બે દંડ પછી ‘:’ વિસર્ગની નિશાની કરવામાં આવી છે. અક્ષરો એકધારા અને સુવાચ્ય છે. અનુસ્વારની પ્રચુરતા દેખાય છે. અનુનાસિક પર અને તેની આગલા વ્યંજન પર અનુસ્વારનું ખાસ વલાણ છે. ‘ખ’ માટે ‘ઘ’ અને ‘ઘ’ એમ બન્ને વપરાયા છે.

આ પ્રતનું લેખન પંન્યાસ ખુશાલ વિજયજીએ કર્યું છે.

પ્રતની આદિમાં ‘।।દ્વિ।। શ્રી જીનાય નમઃ।। શ્રી ગુરુમ્યો નમઃ।।’ લખ્યું છે અને પુષ્પિકા આ મુજબ છે- ‘इति श्रीम दुत्तमविजयग । शिष्य ।पं। पद्मविजयग । विरचितोयं मदनधनदेवरासः समाप्त ।।लि।। पं खुशालविजयेन ।।’

ખ પ્રત ક્રમાંક-૧૩૭૬૦, કુલપત્ર-૧૮, પ્રતનું માપ ૨૫ x ૧૨.૫ સે.મિ. છે, દરેક પત્રમાં ૧૪ પંક્તિ અને પ્રતિ પંક્તિએ ૩૬થી ૪૪ અક્ષરો છે.

આખી પ્રતમાં ક્યાંય દંડનો પ્રયોગ નથી માત્ર પંક્તિને અંતે જગ્યા પૂરવા જ દંડનો પ્રયોગ થયો છે. ‘ખ’ માટે ‘ઘ’ નો જ વધુ પ્રયોગ છે ક્વચિત્ ‘ઘ’ નો પ્રયોગ છે. અનુસ્વારની પ્રચુરતા છે. અનુનાસિકની પૂર્વના વ્યંજન પર અનુસ્વારનું પ્રમાણ વધુ જોવા મળે છે.

ખૂટતો પાઠ માત્ર પત્ર-૧૧બ માં જ ડાબી બાજુના હાંસિયામાં ઉમેરવામાં આવ્યો છે બીજે ક્યાંય પાઠ ખૂટતો પણ નથી. કોઈક સ્થાને શાહી ઉખડી ગઈ છે. પ્રત અખંડ છે. ગ્રંથ રચનાની નજીકના સમયમાં જ આ પ્રત લખાઈ છે.

આ પ્રત પાટણમાં સંવત ૧૮૬૮
કાતરક સુદ-૧૨ના સોમવારે લખાઈ છે.
લેખકે પોતાનું નામ આપ્યું નથી.

પ્રતનો આરંભ ‘||દીઠ||’થી થયો
છે. અને પુષ્પિકા આ પ્રમાણે જોવા મળે
છે. ‘इति श्री मदनधनदेवरास संपूर्णः
श्रीरस्तुः श्री पाटणनगरे संवत् १८६९ वर्षे

कार्ति सुदि १२ दिने चंद्रवाशरे सर्वगाथा
४६२ छें श्री’

ઉદારતાપૂર્વક સંશોધનાર્થે પ્રત આપવા
બદલ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજી જૈન
જ્ઞાન ભંડાર - લીંબડી, શ્રી ધનેશભાઈ
તથા આચાર્ય શ્રી કૈલાસસાગરસૂરિ
જ્ઞાનમંદીર - કોબાના અમે ઋણી રહીશું.

लौबडी - शंठ बाणदजी कल्याणजी, जैन ज्ञान भंडार

॥ श्रीजीनायनमः ॥ श्रीगुरुभ्योनमः ॥ इत्यादि विद्वत्मानपक्षराजता वंङ्डीनवरवीसायदकड
पणमंयासना जेहनीचढतीडगामा ॥ १ ॥ गणदादकगणासूतस्यो ॥ पणमंयासनायादासमन
जेतवसादरे ॥ यवदणसमयसवाया ॥ २ ॥ डगामोवधनदोकया रागतघावलीद्वेयतेहमाय
णिसागजवहं जेहघीइस्वअशोघा ॥ ३ ॥ स्खवा ॥ इवकसज्जतीवबोसुखनविगेलयंकोदा ॥ डि
होआत्मिकसुखनायजेतेजावमंदारहो ॥ ४ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ८ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ १० ॥ ॥ ११ ॥ ॥ १२ ॥ ॥ १३ ॥ ॥ १४ ॥ ॥ १५ ॥ ॥ १६ ॥ ॥ १७ ॥ ॥ १८ ॥ ॥ १९ ॥ ॥ २० ॥ ॥ २१ ॥ ॥ २२ ॥ ॥ २३ ॥ ॥ २४ ॥ ॥ २५ ॥ ॥ २६ ॥ ॥ २७ ॥ ॥ २८ ॥ ॥ २९ ॥ ॥ ३० ॥ ॥ ३१ ॥ ॥ ३२ ॥ ॥ ३३ ॥ ॥ ३४ ॥ ॥ ३५ ॥ ॥ ३६ ॥ ॥ ३७ ॥ ॥ ३८ ॥ ॥ ३९ ॥ ॥ ४० ॥ ॥ ४१ ॥ ॥ ४२ ॥ ॥ ४३ ॥ ॥ ४४ ॥ ॥ ४५ ॥ ॥ ४६ ॥ ॥ ४७ ॥ ॥ ४८ ॥ ॥ ४९ ॥ ॥ ५० ॥ ॥ ५१ ॥ ॥ ५२ ॥ ॥ ५३ ॥ ॥ ५४ ॥ ॥ ५५ ॥ ॥ ५६ ॥ ॥ ५७ ॥ ॥ ५८ ॥ ॥ ५९ ॥ ॥ ६० ॥ ॥ ६१ ॥ ॥ ६२ ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६४ ॥ ॥ ६५ ॥ ॥ ६६ ॥ ॥ ६७ ॥ ॥ ६८ ॥ ॥ ६९ ॥ ॥ ७० ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ७२ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७४ ॥ ॥ ७५ ॥ ॥ ७६ ॥ ॥ ७७ ॥ ॥ ७८ ॥ ॥ ७९ ॥ ॥ ८० ॥ ॥ ८१ ॥ ॥ ८२ ॥ ॥ ८३ ॥ ॥ ८४ ॥ ॥ ८५ ॥ ॥ ८६ ॥ ॥ ८७ ॥ ॥ ८८ ॥ ॥ ८९ ॥ ॥ ९० ॥ ॥ ९१ ॥ ॥ ९२ ॥ ॥ ९३ ॥ ॥ ९४ ॥ ॥ ९५ ॥ ॥ ९६ ॥ ॥ ९७ ॥ ॥ ९८ ॥ ॥ ९९ ॥ ॥ १०० ॥

डा - ११४ ग्रन्थ - ३०५५

मल्लघनदेवरास

‘५’ प्रत - प्रथम पत्र.

लौबडी - शंठ बाणदजी कल्याणजी, जैन ज्ञान भंडार

॥ श्रीजीनायनमः ॥ श्रीगुरुभ्योनमः ॥ इत्यादि विद्वत्मानपक्षराजता वंङ्डीनवरवीसायदकड
पणमंयासना जेहनीचढतीडगामा ॥ १ ॥ गणदादकगणासूतस्यो ॥ पणमंयासनायादासमन
जेतवसादरे ॥ यवदणसमयसवाया ॥ २ ॥ डगामोवधनदोकया रागतघावलीद्वेयतेहमाय
णिसागजवहं जेहघीइस्वअशोघा ॥ ३ ॥ स्खवा ॥ इवकसज्जतीवबोसुखनविगेलयंकोदा ॥ डि
होआत्मिकसुखनायजेतेजावमंदारहो ॥ ४ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ८ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ १० ॥ ॥ ११ ॥ ॥ १२ ॥ ॥ १३ ॥ ॥ १४ ॥ ॥ १५ ॥ ॥ १६ ॥ ॥ १७ ॥ ॥ १८ ॥ ॥ १९ ॥ ॥ २० ॥ ॥ २१ ॥ ॥ २२ ॥ ॥ २३ ॥ ॥ २४ ॥ ॥ २५ ॥ ॥ २६ ॥ ॥ २७ ॥ ॥ २८ ॥ ॥ २९ ॥ ॥ ३० ॥ ॥ ३१ ॥ ॥ ३२ ॥ ॥ ३३ ॥ ॥ ३४ ॥ ॥ ३५ ॥ ॥ ३६ ॥ ॥ ३७ ॥ ॥ ३८ ॥ ॥ ३९ ॥ ॥ ४० ॥ ॥ ४१ ॥ ॥ ४२ ॥ ॥ ४३ ॥ ॥ ४४ ॥ ॥ ४५ ॥ ॥ ४६ ॥ ॥ ४७ ॥ ॥ ४८ ॥ ॥ ४९ ॥ ॥ ५० ॥ ॥ ५१ ॥ ॥ ५२ ॥ ॥ ५३ ॥ ॥ ५४ ॥ ॥ ५५ ॥ ॥ ५६ ॥ ॥ ५७ ॥ ॥ ५८ ॥ ॥ ५९ ॥ ॥ ६० ॥ ॥ ६१ ॥ ॥ ६२ ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६४ ॥ ॥ ६५ ॥ ॥ ६६ ॥ ॥ ६७ ॥ ॥ ६८ ॥ ॥ ६९ ॥ ॥ ७० ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ७२ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७४ ॥ ॥ ७५ ॥ ॥ ७६ ॥ ॥ ७७ ॥ ॥ ७८ ॥ ॥ ७९ ॥ ॥ ८० ॥ ॥ ८१ ॥ ॥ ८२ ॥ ॥ ८३ ॥ ॥ ८४ ॥ ॥ ८५ ॥ ॥ ८६ ॥ ॥ ८७ ॥ ॥ ८८ ॥ ॥ ८९ ॥ ॥ ९० ॥ ॥ ९१ ॥ ॥ ९२ ॥ ॥ ९३ ॥ ॥ ९४ ॥ ॥ ९५ ॥ ॥ ९६ ॥ ॥ ९७ ॥ ॥ ९८ ॥ ॥ ९९ ॥ ॥ १०० ॥

डा - ११४ ग्रन्थ - ३०५५

मल्लघनदेवरास

‘५’ प्रत - अंतीम पत्र.

Jain Education International

www.kubajin.org

Acharya Shri Kumbhacharya Maharaj

શ્રીમદ્ધર
આચાર્ય

આપણા વીર માનવ પુરુષ જાતા વંડી નવરવીસ યંદક જઘણ મુખામના જેહની વદની જામીસ
 રંગુણદાયક ગુણિયુનના ષણ મુખુનના ષણ સમતાવેષમાયરે પવત્તણ મેમપરતાય ૨ જ
 ગામાનો શ્રવનદેકયા રાગનવાવલીદેષ તેહમોપણમજવહું જેદથીદેષઅગ્રીવત્ર મુષદ્ધક
 મફ્ફીવેલે મુષનવીવત્તવકોય જીહાઆતીયશુષનીયે તેસોવમદીરદોય ૪ કુદ્ધકિસ
 ષત્તાત્રિથી રમેવિષયમાલિન નામેસકુન્નપુરુષેને જાસસુકતમતિગીન ૫ તેહવીષયસાધ
 મઅલે મુષવકીવરનારિ તેતોફુરકટીલકતી સાળળીયેનીરધાર ૬ કુદ્ધકોયમુષવીયણ
 નીરદયીસાહસવેત કલહકારીકપટીવકી પારતહેનહીસત ૭ કદ્ધકવિપાકપરીણમધી
 મુણજોદ્ધાદેશત મદનતદ્ધાધનદેવનો વીવીરકકુદ્ધતોત ૮ ચરવદેસીનારીવણ વિરમા
 જેહમહત તેમુષીયાસમારમા તેધાદેગુંણવંત ૯ નેવિણદ્ધાંતથી જાણેમુગુણતિશ્વન વિ
 મઅદરીલાંનીવતી જાળીપૂષનીદાન ૧૦ કોઝકનેવેરાગપતી વાતઘણુપૂવીનોર માલવતાશુ
 ષવેણે પ્રણલહેષમોદ ૧૧ હાલ માલીકોવાગસો દોયનારિણકેરેલો અદેસાણુ પદેકી
 જલ્લદીપલરકનોયળો જગતીયુસોહેરેલો અદેજો મેરુપવંતમધાનાગમા દેધીમનમોહેરેલો
 અદેદે ૧૨ તેહવીદક્ષિણદીસલલુ દેવતરતદીદ્ધારેલો અદેદે ૧૩ વિષ્ણમેનગવેતાકુલે રુપ
 નોવાસરેલો અદેદે ૧૪ તેહવીદક્ષિણસરતથા સોદેસનીવેચરેલો અદેમો ૧૫ નામકુસમયલ

For private and personal use only

‘બ’ પ્રત - પ્રથમ પત્ર.

Jain Education International

www.kubajin.org

Acharya Shri Kumbhacharya Maharaj

શ્રીમદ્ધર
આચાર્ય

તાત્રાકપુરવિજયકવીરે લાલા વિશ્વાવિજયતસમીસ સં ૧૦ ધીમાણેકરીસોહીકરે લાલા બહી
 જસરાગારીસ સં ૨૬ પંખીતગીરદ્ધામણરિ લાલા લક્ષણલદીતકાગ સં ૨૭ શ્રીજીતવિજય
 સોલાગીયારેલાલા તેહનાસીસમુલ્લ સં ૨૮ તસઆગતસોદાગરે લાલા જાણેતેનધીધાન
 સં ૨૯ શ્રીયુસુત્તમવિજયજીરે લાલા વેરામીઆકાતિ સં ૩૦ તસેપદપયજસરમમોરે લાલા
 પચવિજયવરતામ સં ૩૧ મુકુટપાટીકીપતોરે લાલા અદ્ધરાગાનિગમ સં ૩૨ પંચમાસમહી
 જીલેમહેરે લાલા તેહનાવરિતમગાર સં ૩૩ શ્રીજયાનદવરીતમારેલાલ સાયોદ્ધયધીક
 ર સં ૩૪ શ્રીમધરસ્વામીતધારે લાલા વિમવલીસાપાટી સં ૩૫ સાનિધેમપ્રણયયોરે લાલા
 મદનનેધતદેવરાગા સં ૩૬ જેલણસેગુંણસેવલીરેલાલા કાંચસેમૂનવિજાત સં ૩૭ તેમય
 લાંશુષઅંતકવીરેલાલા તહસેમગાંતમાલ સં ૩૮ કિત્તીમદનધનદેવરાસકાપૂર્ણધીર
 સુ શ્રીપાટણનારે સંવત ૧૯૬૨ વર્ષકાર્તિક સુદિ ૧૨ દિને વડવાગરે સર્વોમામાધરલેધી

નોંધ ૫૨

For private and personal use only

‘બ’ પ્રત - અંતીમ પત્ર.

મદન - ધનદેવ કથા

‘હું શું કરું?...’

‘ક્યાં જાઉં?...’

‘કોને કહું?...’

‘આ તે કાંઈ સ્ત્રીઓ છે કે ડાકણ?...’

લડવા-ઝઘડવા સિવાય આખો દિવસ બીજો કોઈ ધંધો જ નથી.’

‘હે ભગવાન! હવે તો મને તારી પાસે જ બોલાવી લે!... મેં આજ સુધી તારી ભક્તિ કરવામાં શું બાકી રાખ્યું છે? તારો સેવક બનીને રહ્યો છું પ્રભુ!, તારો દાસ બનીને રહ્યો છું, તારા ભક્તની આ હાલત? તું ય જોયા કરે છે? ખરેખર તો સંસારમાં સૌથી વધુ દુઃખી, સૌથી વધુ પાપી જ હોવો જોઈએ. પણ... પણ આ શું? આટ-આટલી ધર્મક્રિયાઓ કરવા છતાં ય મને આટલા દુઃખો? મને નથી લાગતું કે મારાથી વધુ દુઃખિયારો કોઈ આ સંસારમાં હશે?...’

‘હવે તો ભગવાન! મોત આપી દે તો સારું, ત્રાસી ગયો છું આ સંસારથી રત્નોના ઢગલા ય કાંકરાની જેમ વાગે છે. દુનિયા માને છે. “ધનાઢય શેઠનો દિકરો, કેવો સુખી?” એ તો મારું મન જ જાણે છે. “હું કેવો સુખી?”...’

‘છતાંય ભગવાન! તારી એટલી તો કૃપા છે જ કે હું જીવતો છું’.

કુશસ્થલ નામનું નગર, સુખ, સમૃદ્ધિ અને સૌન્દર્ય ત્રણેનો અહીં વસવાટ હતો.

નગરના અગ્રગણ્ય ધનાઢ્ય શેઠનો એકનો એક દિકરો મદન, સંપત્તિની રેલમછેલમાં ઉછર્યો હતો. જન્મથી માંડીને ક્યારેય એને ‘કલેશ-કલહ કેવા હોય?’ એ જાણવા નહોતું મળ્યું. કૂડ-કપટથી એ અજાણ્યો હતો. વારસામાં મળેલી પિતાની અમાપ સમૃદ્ધિમાં એનું અઢળક સુખ સમાયેલું હતું. જે લગ્ન થયા પછી પત્નીઓના દિવસો-દિવસ વધતા જતા કલેશ અગ્નિમાં હોમાતું ગયું. લગ્ન પહેલા, લગ્ન પછીના આનંદમય જીવનની કરી લીધેલી કલ્પનાઓ ભાંગીને ભુકો થઈ ચૂકી હતી. પોતાની બે પત્નીઓના રોજ-રોજના કલહથી એ ત્રાસી ચૂક્યો હતો, રોજ-રોજની ઘરમાં થતી રામાયણે મદનને તંગ કરી નાખ્યો હતો.

એ ક્યારેક એકાંતમાં બેસીને પોતાના નસીબ પર રડી લેતો, તો ક્યારેક ઊંડી વિચારધારામાં ખોવાઈ જતો. ક્યારેક તો સાવ દિઝૂમ્બ બની જતો. નામ પ્રમાણે જ ગુણો ધરાવતી ચંડા અને પ્રચંડા નામની

બન્ને પત્નીઓએ મદનના જીવનમાંથી આનંદ અને હર્ષ નામની વસ્તુ જ છીનવી લીધી.

એક દિવસ તો ચંડા અને પ્રચંડાના ઝઘડાએ રૌદ્ર સ્વરૂપ ધારણ કરી લીધું.

‘સ્વામીનાથ! કાન ખોલીને સાંભળી લો કે’... પ્રચંડાની પ્રચંડ ત્રાડે મદનને ધ્રુજાવી નાખ્યો.

‘કે?’.. મદન ગભરાતા સ્વરે બોલ્યો.

‘આ ઘરમાં કાં તો હું રહીશ અને કાં તો ચંડા’...

મદન કાંઈ જવાબ આપે એ પહેલા ચંડા ગર્જી ‘તું પણ સાંભળી લે, તારે જ્યાં જવું હોય ત્યાં જા, હું આ ઘર છોડવાની નથી, આ ઘર મારું જ છે અને મારું જ રહેશે સમજી.’

‘તમારે આને કાંઈ કહેવાનું છે?’ પ્રચંડા મદનને ખબડાવવા લાગી.

‘જોઈને એની નીચતા? નાલાયકતા? અત્યાર સુધી એ જેમ વર્તી એમ વરતવા દીધી એનું આ પરિણામ છે. માત્ર રૂપમાં જ મોહાઈ જઈ બાકીના બધા દોષોને ગોણ કરી દેવાની ખતરનાક ભૂલ તમે કરી છે. અને એની સજા હું ભોગવું છું.’

‘ગધેડો ગમે તેટલો ઘોળો હોય પણ એના દોષો રૂપથી ઢંકાતા નથી.’ પ્રચંડાના આગ ઝરતા તીખા શબ્દોએ ચંડાને નખશિખ સળગાવી દીધી અને છેલ્લે બોલાયેલા વ્યંગ વાક્યે તો ચંડા ઉકળતા તેલની જેમ બળી ઉઠી.

‘પ્રચંડા!... શું સમજે છે તારા મનમાં?’

બન્નેના કેટલાય સમયથી ચાલતા સંકલેશથી મદન ત્રાહિમામ્ પોકારી ચૂક્યો હતો. એમાં પણ આજના આ મહાભારતથી તો મદનની પરેશાની હદપાર થઈ ગઈ. મદનને પણ લાગ્યું આ ઝઘડાનો આજે હંમેશા માટે અંત લાવવો જ પડશે. અને મદને ઝઘડાને પૂર્ણ વિરામ આપવા હિંમત કરી ત્રાડ પાડી.

‘ખબરદાર! હવે બન્નેમાંથી એક પણ એક અક્ષર પણ બોલી છો તો!’... લગ્ન પછી મદનનું અતિરૌદ્ર સ્વરૂપ પ્રથમ જ વખત જોઈ બન્ને ડઘાઈ ગઈ. ‘એક અક્ષર પણ બોલવામાં હવે મજા નથી.’ એવું મદનના આ એક જ વાક્યે સમજાવી દીધું.

‘તમને બન્નેને નાક જેવું કાંઈ છે કે નહીં? રોજ-રોજના તમારા બન્નેના ઝઘડાએ મારા કુળની પ્રતિષ્ઠાના ધજાગરા

ઉડાડ્યા છે. તમારી જ ચિંતામાં મારો આખો દિવસ બગડે છે. ધર્મ આરાધના તો બાજુએ રહી વેપારમાં પણ મારું મન લાગતું નથી.’

‘તમારી સાથે લગ્ન કરીને હું પસ્તાઉં છું. આના કરતા કોઈ હીનકૂલની કન્યા સાથે લગ્ન કર્યા હોત તો ય આટલી રામાયાણ ન હોત.’

આ શબ્દોથી બન્ને સમસમી ઉઠી, પણ આજે તો હવે સામે બોલી શકાય તેમ ન હતું.

‘કેટ-કેટલા દિવસોથી તમારા ત્રાસથી હું આકુળ-વ્યાકુળ બની ગયો છું. હવે તમે મારો અફર નિર્ણય સાંભલી લો.’

‘નજીકના જ ગામમાં મારા પિતાજીનું બીજું ઘર છે. એક ને ત્યાં રહેવાનું અને એકને અહીં, હું એક - એક દિવસ તમારી સાથે વારાફરતી રહીશ.’

‘સ્વામીનાથ!’

‘બબરદાર!... એક શબ્દ પણ મારે સાંભળવો નથી.’

મદને પોતાનો છેલ્લો ફેંસલો સંભળાવી દીધો. ‘ચંડા આ જ ઘરમાં રહેશે અને પ્રચંડા નવા ઘરમાં’

આ રીતે બન્નેને અલગ પાડી મદન દિવસો પસાર કરવા લાગ્યો. એ રીતે બન્નેને પણ થોડી નિરાંત થઈ. મદનને પણ માનસિક શાંતિનો અનુભવ થવા લાગ્યો. મદન ક્યારેય ક્રમ ચૂકતો નહીં, એક દિવસ ચંડાને ત્યાં અને એક દિવસ પ્રચંડાને ત્યાં,

એક દિવસની વાત છે. કોઈક કારણોસર મદન પ્રચંડાના ઘરે એક દિવસ વધુ રોકાયો. બીજા દિવસે ચંડાને ત્યાં જવા નીકળ્યો. રસ્તામાં મદનને ખૂબ ભય હતો.

‘આજે ચંડા મારા પર કોપિત થશે.’

‘મારે આજે ઘણું સાંભળવું પડશે.’

‘મારો નાનકડો પ્રમાદ આજે મોટા ઝઘડાનું કારણ બનશે.’ ગભરાતો - ગભરાતો મદન ચંડાને ઘરે પહોંચ્યો.

ચંડા એ વખતે ઘરે અનાજ ખાંડતી હતી. જેવો મદને ઘરમાં પ્રવેશ કર્યો કે તરત જ ચંડાએ વિકરાળ સ્વરૂપ ધારણ કર્યું.

‘નાલાયક! સ્ત્રીલંપટ! ચાલ્યો જા અહીંથી, શું મુખ બતાવવા આવ્યો છે? તને તો પ્રચંડા પર જ પ્રેમ છે ને? જા એના ઘરે. આ ઘરમાં પગ મૂક્યો છે તો તારી ખેર નહીં રહે.’

અને ચંડાના આક્રોશે આક્રમાણનું રૂપ ધારણ કર્યું. હાથમાં રહેલું મુશલ સીધું છૂટું ફેંક્યું મદનપર. મદન તો ગભરાઈને મુઠ્ઠીવાળીને ત્યાંથી ભાગ્યો.

‘ન જાણે આ રાક્ષસાણી શું કરશે?’

થોડે દૂર ભાગ્યા પછી પાછળ જોયું તો મુશળે ભયંકર સર્પનું રૂપ ધારણ કર્યું હતું અને ફૂંફાડા મારતો મદનને ડસવા આવી રહ્યો હતો. મદનનો તો જીવ પડીકે બંધાયો, બધી શક્તિ ભેગી કરી દોડ્યો. સર્પ પણ તીવ્ર વેગે તેની પાછળ દોડ્યો, માર્ગમાં સર્પને અત્યંત નજીક આવેલો જોઈને મદને પોતાનું ઉત્તરીય તેના પર નાખ્યું. સર્પ તેમાં થોડીવાર ફસાયો. મદન તો દોડાય એટલું દોડીને પહોંચ્યો સીધો પ્રચંડાના ઘરે.

પતિને આમ હાફતો-ફાંફતો આવેલો જોઈ પ્રચંડાએ પૂછ્યું ‘શું થયું સ્વામીનાથ?’ આટલા બધા કેમ ડરી ગયા છો?’

‘તું જલ્દી દરવાજા બંધ કર, ચંડાએ મને મારવા મુશળ ફેંક્યું અને એ સર્પ બની મારી પાછળ પડ્યું છે.’

ત્યાં તો સર્પ બારણા પાસે આવી ગયો. મદનના તો શ્વાસ અદ્ધર થઈ ગયા. પણ પ્રચંડાએ મદનને એકદમ સ્વસ્થતાથી

આશ્વાસિત કર્યો. શરીરનો મેલ ઉતારી એની ગોળીઓ બનાવી. સાપ પર ફેંકી, તરત એ ગોળીમાંથી નોળીયા ઉત્પન્ન થયા, એ નોળીયાઓએ સાપના ટુકડે-ટુકડા કરી નાખ્યા. અને થોડીવારમાં તો નોળીયા પણ અદૃશ્ય થઈ ગયા.

આંખો ફાડીને મદન જોઈ જ રહ્યો, સર્પ દૂર થવાથી મદનને હૈયે ટાઢક વળી, પણ સાથો-સાથ માનસપટ પર નવો ભય ઉપસ્યો.

‘ચંડાના પ્રકોપમાંથી પ્રચંડાએ મને બચાવ્યો. પણ ભાગ્યયોગે પ્રચંડા કોપિત થશે તો મારું શું થશે?’

‘મને પ્રચંડાના પ્રકોપથી બચાવી લે એવું કોઈ નથી, માટે હવે તો પ્રચંડાને પણ છોડીને અહીંથી ક્યાંય દૂર ભાગી જવું જ શ્રેષ્ઠ છે.’

આવો વિચાર કરી બધી જ યોજના બનાવી રાત્રે પ્રચંડાને એકલી મૂકી ત્યાંથી નીકળી ગયો.

જેટલું ચાલી શકાય તેટલું રાત્રે જ ચાલી જવા પ્રયત્ન કર્યો. થોડા દિવસોની મુસાફરી બાદ કોઈ અગમ્ય સ્થળે પહોંચી ગયો. નજીકમાં જ કોઈ ગામ હોવાનો અણસાર આવતો હતો એટલે ‘અહીં જ

થોડીવાર આરામ કરી લઉં, પછી નિરાંતે નગરમાં જઈશ.’ એવો વિચાર કરી એક ઉદ્યાનમાં વૃક્ષ નીચે સૂતો. આટલા દિવસની મુસાફરીનો શ્રમ તો હતો જ એટલે પડતા સાથે જ ઘસઘસાટ ઊંઘ આવી ગઈ.

થોડીવારે કોઈએ એને જગાડ્યો. અને કહ્યું.

‘મદનકુમાર! ચાલો મારા ઘરે, મારું આતિથ્ય સ્વીકારો.’

પોતાના નામથી સંબોધન કરનાર અજાણ્યા વ્યક્તિને જોઈ મદનને આશ્ચર્ય થયું. પેલા શેઠ જેવા દેખાતા માણસ સાથે મદન નીકળ્યો. ઘેર પહોંચ્યો. ખૂબ આગતા સ્વાગતા કરીને એને સ્નાન-ભોજન વગેરે કરાવ્યું.

મદન માટે બધું જ આશ્ચર્યજનક હતું? ભોજન પછી શેઠે પોતાની પુત્રી આગળ કરી મદનને તેની સાથે પાણિગ્રહણ કરવા કહ્યું.

‘શેઠજી! મારું નામ આપે શી રીતે જાણ્યું? અને કુળ-ગોત્ર જાણ્યા વિના આટલી બધી આગતા-સ્વાગતા અને કન્યાદાન કરવા કેમ તૈયાર થઈ ગયા છો?’

‘મદન! આ સંકાશ નગરનો રહેવાસી હું ભાનુદત્ત નામનો વેપારી છું. ચાર પુત્રોની ઉપર આવેલી મારી એકની એક દીકરી આ

વિદ્યુત્પલતા છે. મારી લાડકવાળીને મેં ખૂબ લાડકોડથી ઉછેરી, મોટી કરી, એ યૌવનના ઉંબરે આવીને ઉભી, એટલે હું ચિંતાતુર થઈ ગયો. “હું ક્ષણમાત્ર પણ આનો વિરહ સહન કરી શકતો નથી. તો લગ્ન કરાવીને સાસરે વળાવીશ પછી વિરહ કેમ સહેવાશે?” ગઈ રાત્રિએ આવી ચિંતામાં હું સૂતો હતો ત્યારે કુળદેવીએ સ્વપ્નમાં આવીને કહ્યું.- “આવતી કાલે પરોઢીયે નગરની બહારના ઉદ્યાનમાં અશોકવૃક્ષની નીચે મદન નામનો નરરત્ન સૂતો હશે. એની સાથે તારી પુત્રીને પરણાવજે. અને તેને તારા ઘરે જ રાખજે.” કુલદેવીના સંકેત પ્રમાણે આજે બધું જ મળ્યું. માટે મારી કન્યાનો સ્વીકાર કરો!’

મદને તો મનોમન પ્રભુનો ઉપકાર માન્યો. ‘ઘર છોડીને નીકળ્યા પછી “હવે ક્યાં જવું?” ની મોટી ચિંતા ટળી, સાથે આ શેઠ તો રૂપવાન સ્ત્રી અને સંપત્તિ પણ આપે છે. તો આવી તક શો જતી કરાય?’ આવું વિચારીને શેઠનો પ્રસ્તાવ સ્વીકારી લીધો.

ભાનુદત્ત શ્રેષ્ઠીએ ખૂબ ધામધૂમ પૂર્વક બન્નેના લગ્ન કરાવ્યા, અઢળક સંપત્તિ મૂલ્યવાન વસ્ત્રો, અલંકારો આદિથી ભરપૂર એક મહેલ તેઓને રહેવા આપ્યો.

મદન વિદ્યુત્લતા સાથે સુખપૂર્વક રહે છે, વિદ્યુત્લતા પણ મદનનો ખૂબ વિનય કરે છે. બન્નેને એકબીજા પ્રત્યે અત્યંત રાગ છે. મહિનાઓ દિવસોની જેમ પસાર થતા જાય છે.

એક વખત વર્ષાઋતુનો સમય હતો. મદન ઝરૂખામાં બેઠો હતો, સામેની હવેલીમાં કોઈ સ્ત્રી પતિના વિરહમાં રડી રહી હતી. વર્ષાઋતુને કારણે તેને કામજવર પીડતો હતો.

આ દૃશ્ય જોઈ મદનના હૃદયમાં ચંડા અને પ્રચંડાના સ્મરણના ઝરણા ફૂટ્યા.

‘એ બન્ને ગમે તેવી હતી. પણ મારા વિરહમાં કેટલી દુઃખી થતી હશે?’ મદનની આંખમાં આંસુ આવી ગયા.

એટલી જ વારમાં વિદ્યુત્લતા ત્યાં આવી પહોંચી પતિની આંખમાં રહેલી વેદના ઓણે પારખી લીધી.

‘સ્વામિન્! આજે આપની આંખોમાં આંસુ?’

‘શું મારાથી કોઈ ભૂલ થઈ ગઈ છે?’

‘અથવા તો પિતાજીએ કે ભાભીઓએ કંઈ કહ્યું છે?’

‘કે પછી શારીરિક કોઈ પીડા છે?’

‘ના પ્રિયે! એવું કોઈ કારણ નથી.’ મદને ઉત્તરીયથી પોતાની આંખો લુંછી નાખી.

‘કોઈ કારણ તો છે જ, નહીં તો આમ ઉદાસ બનીને શા માટે બેઠા છો?’

‘એવી કોઈ મહત્ત્વની વાત નથી.’

‘ના, આજે તો આપે જણાવવું જ પડશે? હું બની શકશે તેટલી સહાય જરૂર કરીશ.’

વિદ્યુત્લતાના અતિશય આગ્રહને વશ થઈને મદને પોતાનું હૃદય ખુલ્લું મૂકી દીધું.

‘પ્રિયે! વર્ષાઋતુ છે. આ ઋતુમાં કામપીડા આકરી હોય છે. જો, પેલી સામે વિરહિણી રડી રહી છે. એને જોઈને મને ચંડા-પ્રચંડા યાદ આવી ગઈ.’

‘અરે! એમાં તો શું થઈ ગયું? એમને ભૂલવવા માટે હું તો છુ જ ને આપની સાથે!’

‘વિદ્યુત્લતા! તું તો મારી સાથે જ છે. પરંતુ, હું તો તેઓથી દૂર છું ને? શું થતું હશે એ બન્નેનું? ગમે તેવી હતી તો પણ મારી પત્ની હતી. મારે એકવાર તો તેઓને મળી લેવું જોઈએ.’

મદનના આ વચનોએ વિદ્યુત્લતાના ચિત્તને ખળભળાવી નાખ્યું. ‘હું આમની

દાસી બનીને રહી છું. સતત એમની સેવા કરું છું. એમની ઇચ્છા અનુસારે જ વર્તું છું. એમને સુખ આપવામાં મેં કશું જ બાકી રાખ્યું નથી. મારા પિતાએ અઢળક સંપત્તિ આપી, અહીં એશો-આરામથી જીવન વ્યતીત કરી રહ્યા છે. છતાં પેલી રાક્ષસીઓ જ એમને યાદ આવે છે?’ મનના વિચારોની એક પણ રેખા વિદ્યુત્પ્લતાએ મુખ પર ઉપસવા દીધી નહીં.

‘સ્વામી! આટલી જ વાત છે ને? એમાં આટલો બધો ઉદ્વેગ શા કારણે? ત્યાં જઈને તેમને મળી લ્યોને.’

‘તું અનુમતિ આપે તો જવાય ને? નહીં તો હું કેમ જાઉં?’

વિદ્યુત્પ્લતાએ વિચાર્યું- ‘અત્યારે કોઈ પણ બહાનુ કાઢી કાલક્ષેપ કરી દઉં. સમય પસાર થશે તો તેઓને ભૂલી જશે, અને આમ પણ અત્યારે વર્ષાઋતુમાં મને પણ કામ બહુ પીડે છે, હમણા તો ન જ જવા દેવાય!’

‘સ્વામીનાથ! વર્ષાઋતુનો સમય છે, રસ્તાઓ કાઢવ-કીચડવાળા હોય, માર્ગમાં નદીઓ પણ બે કાઠે વહેતી હોય, આપ કેવી રીતે ત્યાં પહોંચશો? થોડા સમય પછી જ્યારે વર્ષાઋતુ ઉતરી જાય અને માર્ગ

ખુલ્લા થાય પછી સુખેથી જજો.’

મદન તો સ્વભાવથી સરળ જ હતો. એટલે વિદ્યુત્પ્લતાની વાતને વિના વિકલ્પે માન્ય કરી લીધી, વિદ્યુત્પ્લતાને પણ લાગ્યું કે વર્ષાઋતુને કારણે સ્વામી કામરોગથી પીડાતા હશે. તો જ આવી દુષ્ટ ચંડા-પ્રચંડા યાદ આવે ને?’ આમ વિચારી એ મદનની સાથે ભોગસુખો ભોગવી વિશેષથી વિનય-ભક્તિભર્યો વ્યવહાર કરવા લાગી.

ચાતુર્માસ પૂર્ણ થતા શરદઋતુ આવી ત્યારે ઉત્કંઠીત હૈયે મદને ચંડા-પ્રચંડા પાસે જવા ફરીથી અનુમતિ માંગી, વિદ્યુત્પ્લતા વિચારમાં પડી.

‘હું આટલી ભક્તિ કરું છું છતાંય એમને દુઃખદાયી પેલી બે યાદ આવે છે?’ છતાંય, હવે ના કહી શકાય એવું હતું નહીં, માટે મદનને કુશસ્થલ જવા માટે એણે બધી તૈયારી કરી આપી અને મદનના હાથમાં ભાતુ આપતા કહ્યું.

‘લ્યો! માર્ગમાં ભૂખ લાગે ત્યારે આ કરંબો સુખેથી આરોગજો. અને મને યાદ કરજો.’

‘તને તો કેવી રીતે ભૂલું?’

આટલું બોલી મદને વિદાય લીધી, નગર બહાર નીકળી કુશસ્થલનો માર્ગ

જાણ્યો. અને એ માર્ગે ચાલવા માંડ્યો, બપોર પડી, એક વૃક્ષનાં છાંયે પોતાની લાકડી નીચે મૂકી, સામાન ઉતાર્યો. આસન પાથરીને બેઠો. ભાતુ ખોલ્યું.

‘કોઈ અતિથિ મળી જાય તો તેમનો સત્કાર કરી પછી આહાર કરું. દાન વિના પુન્ય શી રીતે મળે? અને પુન્ય વિનાનો નર તો પશુ તુલ્ય છે.’

આટલું વિચારતો હતો ત્યાં જ સામેના મંદિરમાંથી નીકળતો એક સંન્યાસી તેની નજરે ચડ્યો. અતિથિના દર્શને મદનને આનંદિત કરી દીધો.

‘વાહ! જંગલમાં મંગલ થયું.’

બાવાજી નજીક આવતા મદને વિનંતી કરી.

‘બાવાજી! મને અતિથિ સત્કારનો લાભ આપશો?’

‘હા હા, કેમ નહીં? મારે કાલનો ઉપવાસ છે.’

અતિથિ સત્કાર સાથે પારણાનો પણ લાભ મળતા મદનનો આનંદ બેવડાયો.

બાવાજીને ભાવપૂર્વક ભોજન આપીને પોતે પણ જમવા તૈયાર થયો ત્યાં જ મદનને છીંક આવી, અપશુકન થયા જાણી મદને

થોડીવાર પછી ભોજન લેવું પસંદ કર્યું.

આ બાજુ બાવાજીએ સામે ઝાડ નીચે બેસીને ભોજન કર્યું ત્યાં જ બાવાજીનાં શરીરમાં ચમત્કાર સજાર્યો. ધીમે-ધીમે બાવાજીનું શરીર માનવમાંથી પશુ જેવું થવા લાગ્યું. મદન તો જોઈ જ રહ્યો. થોડી જ વારમાં એ બાવામાંથી બોકડો બની ગયો. બોકડો તો બેં-બેં કરતો ચાલવા લાગ્યો. મદનના આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો. ‘બોકડો ક્યાં જાય છે?’ એ જોવા મદન પાછળ-પાછળ ચાલ્યો.

બોકડો તો સંકાશનગર તરફ જઈ રહ્યો હતો, મદનના મનમાં અનેક જાતની ચિંતાઓ સવાર થઈ ગઈ. થોડીવારે બોકડો અને તેની પાછળ લપાતો છુપાતો મદન બન્ને ગામમાં આવી પહોંચ્યા, બોકડો તો ‘બેં-બેં, બેં-બેં’ કરતો સીધો ભાનુદત્ત શેઠના ઘર પાસે આવીને ઊભો.

આ બાજુ વિદ્યુત્લતા પણ તેની રાહ જોતી તૈયાર જ ઊભી હતી, જેવો બોકડો ઘર પાસે આવ્યો કે વિદ્યુત્લતાએ એને ઘરમાં લીધો અને એક જાડી લાકડી લઈ બોકડા પર તુટી પડી.

‘મેં તારી ભક્તિ કરવામાં શું બાકી રાખ્યું હતું? છતાં મને છોડીને પેલી

રાક્ષસીઓ યાદ આવે છે તને?’

‘ચંડાએ મુશલ માર્યું તો બચવા પ્રચંડા પાસે ગયો. આજ હું મારું છું તો બચવા કોની પાસે જઈશ?’

‘ચંડાએ મુશલ માર્યું હતું. તો શું મારી પાસે મુશલ નથી? પણ મારે તને મારી નથી નાખવો.’

‘તારે ચંડા-પ્રચંડા પાસે જ જવું હતું તો અહીં શું જોઈને આવ્યો હતો?’

‘લે ખા માર, આજ તો તને એવી મજા ચખાડું કે બીજીવાર ઘરની બહાર નીકળવાનો ય ખો ભૂલી જઈશ.’

આમ બોલતી જાય છે. ને બોકડાને લાકડીથી પીટતી જાય છે.

મદન પણ બોકડાની પાછળ-પાછળ છુપી રીતે ઘરમાં પ્રવેશી ચૂક્યો હતો, એક ખૂણામાં ઊભા રહી તેણે બોકડાની હાલત જોઈ લીધી.

‘અરે! આ નારી ચારિત્ર?...’

‘મેં કદાચ કરંબો ખાઈ લીધો હોત તો આજે મારી આ દશા હોત!’

‘કોઈને કોઈ પૂર્વના પુણ્યને પ્રતાપે હું બચી ગયો.’

બોકડો જોર-જોરથી ‘બેં.. બેં.. બેં..’

રાડો પાડતો હતો તેનો અવાજ સાંભળી લોકો ભેગા થઈ ગયા...

‘રે મૂઢ! પશુને શું આટલું મારે છે?’

‘વણિક કુલમાં ઉત્પન્ન થવા છતાં તારામાં કોઈ દયા નથી?’

લોકોની વાતો સાંભળી વિદ્યુત્લતાએ લાકડી બાજુએ મૂકી દીધી અને પાણી મંત્રીને બોકડા પર છાંટ્યું. તરત બોકડામાંથી એ પાછો બાવો બની ગયો. વિદ્યુત્લતા તો મદનના ઠેકાણે ભભૂતિયા બાવાજીને જોઈને દંગ રહી ગઈ. લોકો પણ વિસ્મિત થઈ ગયા, બાવાને તો એટલી શરમ આવી કે એ તરત લોકોની વચ્ચેથી નીકળીને જંગલ તરફ ભાગી જ ગયો. વિદ્યુત્લતાને પણ નિરપરાધીને મારવા બદલ પશ્ચાત્તાપ થયો. અને સાથે મદનને ખોયાનો પણ શોક થયો.

‘મેં તો વિચાર્યું હતું કે આને શિક્ષા કરી પછી શાંતિથી સુખ ભોગવીશ.’

‘પણ આ તો ઉલટું જ થઈ ગયું. મારું અકાર્ય જાણીને એ ક્યાં ગયો હશે? હું પતિને સાવ ખોઈ બેસી.’

લોકો વિદ્યુત્લતાની નિંદા કરીને

વિખરાયા, મદન પણ ત્યાંથી નીકળી ગયો, ગામ છોડી અજાણ્યા રસ્તે ચાલવા લાગ્યો, હવે તો ચંડા કે પ્રચંડા કોઈને ય મળવાનું મન રહ્યું નહોતું. એ તો વિચારોના ચકરાવે ચડ્યો.

‘આવું સ્ત્રી ચરિત્ર?’...

‘જેને હું પ્રાણથી વધુ ચાહતો હતો એ મારી સાથે આ હદ સુધી બેવફાઈ કરે?’

‘આ તો ચંડા અને પ્રચંડાથી પણ ચડી! રાક્ષસાણી, નાગાણી અને વાઘાણી બધાને આણે જીતી લીધી.

‘ક્યાં ગયો એનો અનહદ પ્રેમ?’
ક્યાં ગઈ એની મારા પ્રત્યેની આસક્તિ?’

‘આટલી નીચ કક્ષાની સ્ત્રીવૃત્તિને મેં સ્વપ્નમાં ય કલ્પી નહોતી.’

‘મારો પુન્યોદય થયો કે આ ત્રણેના નાગપાશમાંથી મારો છૂટકારો થયો.’

આમ વિચારતો - વિચારતો અનેક ગામ-નગર વટાવી, મદન હસંતીપુરી નામના નગરે પહોંચ્યો. નગરના ઉદ્યાનમાં ઋષભદેવ પરમાત્માનું ચૈત્ય હતું. સુવાર્ણના સ્તંભોથી યુક્ત એ ઉત્તુંગ ચૈત્ય મેઝગિરિની જેમ દીપતું હતું.

મદને જિનાલયમાં પ્રવેશ કર્યો. હરખ ધરીને આદિનાથને જુહાર્યા.

‘આજે મારો જન્મ સફળ થયો... મને જન્મ-મરણનો અંત આણનારા પ્રભુ મળ્યા!...’

મદને એક પછી એક સ્તુતિઓ કરી, હૈયાને ખાલી કર્યું. પોતાની ઉકળતી વેદનાઓ ભગવાન સમક્ષ પ્રગટ કરી. ખુલ્લા હૃદયથી પોતે કરેલા પાપોનો એકરાર કર્યો. ખૂબ રડ્યો. એને શાંત કરનાર કોઈ નહોતું, અંતે ધરાઈ - ધરાઈને ભક્તિ કર્યા પછી જિનાલયના રંગમંડપમાં આવીને બેઠો. એજ સમયે કોઈ યુવાન દુઃખના નિઃસાસા નાખતો જિનાલયમાં પ્રવેશ્યો. અને મદનની બાજુમાં બેઠો. મદને તેને ખૂબ વ્યથિત જોઈને પ્રશ્ન કર્યો.

‘પુન્યવાન! આપ કોણ છો?’

‘આજ નગરનો રહેવાસી વણિકપુત્ર ધનદેવ!’

‘ખૂબ દુઃખી લાગો છો?’

‘હા સાચી વાત છે આપની, હું તો મારું દુઃખ આપને જણાવું છું. પરંતુ, આપની આંખો પણ વેદના ભીની લાગે છે.’

‘મારી દુઃખદ કહાણી ખૂબ લજજાકર છે. છતાં આપને જોઈને મને અપૂર્વ સ્નેહ ઉત્પન્ન થાય છે. કોઈ અજબ લાગણીઓ ઉભરાય છે. આથી હૈયું આપની સમક્ષ ખાલી કરું છું...’ અને મદન પોતાના હૃદયની બધી જ વ્યથા ધનદેવ સમક્ષ ઠાલવી દીધી. મદનની કથની સાંભળીને ધનદેવે સહેજ સ્મિત વેર્યું.

‘હ... હ... હ... મારા દુઃખ આગળ તારું દુઃખ તો શું વિસાતમાં? મારી પત્નીઓની વિચિત્રતા સાંભળી તને તારી પત્નીઓ તો કુલવાન લાગશે.’ પછી તો ધનદેવે પણ મદન પાસે હૃદય ખોલ્યું.

આજ નગરીમાં ધનપતિ નામના શેઠ હતા. ધનપતિ ખરેખર ધનપતિ જ હતા. જિનધર્મ એમની રગેરગમાં વસ્યો હતો. મુનિભગવંતોની સેવા વિના એમને ચેન પડે નહિ. દુઃખિયાના દુઃખને જોઈ શક્તા નહિ. એના દુઃખ દૂર કરવા માટે બધું જ કરવા તૈયાર થઈ જતાં. તેમને લક્ષ્મીના અવતાર સમી લક્ષ્મી નામે પત્ની હતી. ધનસાર અને ધનદેવ નામના બે પુત્રો હતા. બન્ને કલાકૌશલ્ય, યૌવનવય અને પિતાની અમાપ સંપત્તિના માલિક હતા.

ધનપતિએ બન્નેના ઉત્તમકુળની કન્યાઓ સાથે લગ્ન કરાવ્યા હતા, ઉંમર થતા ધનપતિએ પણ વિચાર્યું.

‘હવે મારું આયુષ્ય કેટલું? ખરેખર! સમયે સમયે રૂપ, વય અને આયુષ્ય ઘટતા જાય છે. મારે હવે મારું આત્મકલ્યાણ કરી લેવું જોઈએ.’

અને શેઠે ધર્મ આરાધનામાં ખૂબ વધારો કર્યો. પંચ પરમેષ્ઠીના ધ્યાનમાં મનને સ્થિર કરી દીધું, સર્વ જીવો સાથે ક્ષમાપના કરી, ઉત્તમ સમાધિ મરણ પામ્યા.

તેમનું મૃત્યુ પ્રશંસનીય હતું છતાં સ્નેહરાગને વશ લક્ષ્મી શોકાતુર બની, ગૃહવાસ તેના માટે અકારો થઈ પડ્યો. ભોજન કરવું ઝેર પીવા બરાબર થઈ ગયું. ઉગ્ર તપ કરી શરીર શોષવી નાખ્યું. પરિણામે તેનું પણ ટૂંક સમયમાં મૃત્યુ થયું.

અલ્પ સમયમાં જ માતા-પિતાની છત્રછાયા ગુમાવ્યાનો શોક બન્ને ભાઈઓ માટે અસહ્ય બની ગયો. જીવનમાંથી રસ જ ઉડી ગયો. અનેકના સમજાવવાના પ્રયત્નો નિષ્ફળ ગયા. આ અરસામાં જ નગરના ઉદ્યાનમાં મુનિચંદ્ર નામના જ્ઞાની ભગવંત પધાર્યા. બન્નેની પત્નીઓએ આગ્રહ કરીને બન્નેને વંદન કરવા મોકલ્યા.

‘પુન્યવાનો! આવો મહાન શાશ્વત ધર્મ પામ્યા પછી અશાશ્વત અને એક જ ભવના આ સંબંધોના કારણે આટલો બધો શોક કરવો શું ઉચિત છે? ધન, યૌવન, રૂપ બધું જ નાશવંત છે. જેનું સર્જન છે તેનું અવશ્ય વિસર્જન છે જ. માટે શોક મૂકો. શાશ્વત ધર્મ માટે ઉદમ કરો.’

મુનિ ભગવંતની વાણી બન્નેને હૃદય સોંસરવી ઉતરી ગઈ. નવું જીવન મેળવ્યાનો બન્નેને અહેસાસ થયો. પૂર્વવત્ ધર્મ આરાધના અને વ્યાપારાદિમાં બન્ને જોડાઈ ગયા.

થોડા સમય પછી ઘરમાં કલેશ વધવા લાગ્યો, બન્નેની પત્નીઓ નાની-મોટી વાતમાં રોજે રોજ કલહ કરવા લાગી, બન્ને ભાઈ વચ્ચે પ્રેમ યથાવત્ જ હતો. વેપારમાં પણ બન્ને સાથે જ રહ્યા. પણ પત્નીઓના કારણે બન્નેએ ઘર જુદા કર્યા.

એકવાર નાનાભાઈને ચિંતિત જોઈ મોટાભાઈએ પૂછ્યું.

‘ધનદેવ! તારા મુખ પર ચિંતા દેખાય છે?’

‘હા.’

‘શેની ચિંતા છે?’

‘મારી પત્ની સ્વેચ્છાચારિણી છે, મારું કહ્યું માનતી નથી, હું અહીં વેપારાર્થે હોઉં ત્યારે એ શું કરે છે! એ મને ખબર જ નથી, વાતે વાતે ખોટું બોલવાનો એનો સ્વભાવ થઈ ગયો છે. હું તેનાથી ઉદ્વિગ્ન થઈ ગયો છું.’

‘જો ધનદેવ! આનો બીજો તો શું રસ્તો નીકળે? એક વખત જેની સાથે લગ્ન થાય તેને જીવનભર નિભાવ્યા વિના છૂટકો જ નથી.’

‘એટલે મારે તો આખી જિંદગી સહન જ કરવાનું ને?’

‘ના ના એવું નથી. કાંઈક તો રસ્તો નીકળશે.’

થોડીવાર વિચારી મોટાભાઈએ પ્રસ્તાવ મૂક્યો.

‘એક કામ થાય.’

‘શું?’

‘તું બીજી કોઈ ઉત્તમ કન્યા સાથે લગ્ન કરી લે, કુલવાન સ્ત્રીની થોડી ઘણી શરમે પણ એનામાં કાંઈક ફેર પડશે, નહીં તો તને તો શાંતિ મળશે જ.’

ધનદેવે આ વાત વધાવી લીધી, યોગ્ય કુલવાન કન્યા ગોત્રી ધનસારે નાનાભાઈના લગ્ન કરાવ્યા.

નવી પત્નીની સાથે ધનદેવ સુખપૂર્વક સમય ગાળે છે. પણ નસીબ કોનું નામ? બીજી પત્ની પણ પહેલી પત્ની જેવી જ લાગવા માંડી, વ્યવહારમાં તો ઘણો વિનય દેખાતો પણ ધનદેવનું મન શંકાશીલ બનતું ચાલ્યું.

એકવાર બન્નેની પરીક્ષા કરવા ધનદેવે એક યોજના ઘડી કાઢી. બેઠા-બેઠા ધ્રુજવા લાગ્યો અને બન્ને પત્નીઓને કહ્યું.

‘મને ટાઢીયો તાવ આવ્યો છે. જલ્દી પથારી તૈયાર કરો, મારે સુઈ જવું છે.’

બન્નેએ તરત શય્યા તૈયાર કરી પતિદેવને સુવાડ્યા અને કામળ-ધાબડા વગેરે ઓઢાડ્યું.

આ બાજુ સૂર્યદેવે પોતાની પ્રકાશલીલા સમેટી. ધનદેવ પણ ગાઢ નિદ્રામાં હોવાનો ડોળ કરવા લાગ્યો, જોરજોરથી નસકોરા બોલાવવા લાગ્યો.

પતિને ભરનિંદરમાં સુતેલો જાણી મોટીએ નાનીને કહ્યું.

‘આજે સારો લાગ મળ્યો છે, જલ્દી કામથી પરવાર! આપણે બને તેટલા જલ્દી નીકળીએ.’

નાની પણ જલ્દી-જલ્દી ઘરનું કામ

પતાવી તૈયાર થઈ બન્નેએ સુતેલા પતિ પર છેલ્લી વાર નજર ફેરવી લીધી અને ‘ઘોર નિદ્રામાં પોઢેલો છે.’ એમ સમજી બન્ને ઘરની બહાર નીકળી, મદન પણ ઊભો થઈ તેમની પાછળ આવ્યો.

એ બન્ને તો નિશ્ચિત બની નગર બહાર નીકળી ઉદ્યાનમાં એક આંબાના વૃક્ષ પાસે આવી, ફટાફટ ઉપર ચડી ગઈ. ધનદેવે પણ વૃક્ષ સાથે પોતાના શરીરને બાંધી દીધું, મંત્રબળે આંબો તો આકાશમાં ઉડવા લાગ્યો.

સમુદ્રના મધ્યભાગમાં આવેલા રત્નદ્વીપ પર રત્નપુર નામનું સુસમૃદ્ધ નગર હતું. તે નગરના ઉદ્યાનમાં આ આંબો ઉતર્યો.

બન્ને આંબા પરથી ઉતરી નગરીની શોભા જોવા નીકળી. ધનદેવ પણ કૌતુકથી બન્નેની પાછળ-પાછળ ગયો. ત્રણે જણા નગરમાં અનેક જાતના ફૂતુહલ જુએ છે. પેલી સ્ત્રીઓ તો સ્વેચ્છાચારે બધું જ જુએ છે મન ફાવે ત્યાં જાય છે ને બધું જ કરે છે. ધનદેવ તેમનું ચરિત્ર જોઈ દુઃખી-દુઃખી થઈ રહ્યો છે.

આ નગરીમાં શ્રીપુંજ નામના ધનાઢ્ય વેપારી વસતા હતા. તેમને ચાર-ચાર

દિકરા પછી એક દિકરી મળેલી, જેનું નામ હતું શ્રીમતી, શ્રીમતી રતિને ભૂલાવે એવી રૂપવાન હતી. તો સાથે-સાથે વિદ્યા અને કળાઓનો ખજાનો પણ હતી. શ્રીપુંજે શ્રીમતીના વિવાહ નગરના અગ્રગણ્ય સાર્થવાહ વસુદત્તના પુત્ર સાથે ગોઠવ્યા હતા, વિવાહનો ઉત્સવ ખૂબ ધામધૂમથી ચાલી રહ્યો હતો.

સાર્થવાહનો પુત્ર પણ ઉત્તમ જાતના વજ્રો, કિંમતી અલંકારો પહેરી અશ્વ પર બેસીને આવી રહ્યો હતો. ચારે તરફ શરણાઈ-ઢોલ વગેરે વિવિધ જાતના વાજાંત્રો વાગી રહ્યા હતા. સમગ્ર વાતાવરણ આનંદ અને ઉલ્લાસમય હતું. લોકોની ભીડ વરરાજાનું મુખ જોવા પડાપડી કરી રહી હતી. જાન શ્રીપુંજ શ્રેષ્ઠીના ઘરના દ્વારે આવી પહોંચી.

નસીબજોગે લોકોની ભીડમાં એક લાકડાનો થાંભલો પડ્યો, તોરણનો એક તીક્ષ્ણ ભાગ સીધો વરરાજાના મર્મસ્થાન પર વાગ્યો. લોહીની ધાર વધૂટી અને ત્યાં ને ત્યાં જ વસુદત્તનો પુત્ર મૃત્યુ પામ્યો.

વસુદત્તનો સમગ્ર પરિવાર શોકાતુર બન્યો. હૈયાફાટ રૂદન કરતા-કરતા સૌ ઘેર પાછા વળ્યાં.

શ્રીપુંજ શેઠને પણ ખૂબ દુઃખ થયું. પરીવારને ભેગો કર્યો. ચર્ચા માંડી.

‘દિકરીના લગ્ન આજે નહીં થાય તો લોકોમાં એ “અભાગિણી” અને “શાપિત સ્ત્રી” તરીકે પંકાશે. કોઈ એની સાથે પરણવા તૈયાર નહીં થાય.’

‘તો શું કરીશું?’ એકે પ્રશ્ન કર્યો.

‘અરે! વિચારવાનું શું હોય? સેવકોને મોકલો નગરમાં, કોઈ ઉત્તમલક્ષણો પુરુષ દેખાય તેને લઈ આવે, આપણે સમજાવીશું ને પછી પરણાવીશું.’ બીજાએ જવાબ વાળ્યો.

શેઠને આ વાત સારી લાગી.

‘આજે જ પરણી જાય તો સારું રહે.’

તરત જ શેઠે સેવકોને અલગ-અલગ દિશાએ મોકલ્યા. આખું ગામ ફરી વળ્યા. પણ શ્રીમતીની તોલે આવે કે શ્રીમતીને પસંદ પડે એવો એકે પુરુષ ન મળ્યો, નિરાશવદને પાછા ફરતા હતા ત્યાં જ ધનદેવ તેમની નજરમાં આવ્યો.

‘વાહ! આ પુરુષ ઉત્તમ છે, યુવાન પણ છે અને રૂપવાન પણ છે.’

તરત જ ધનદેવને ત્યાંથી લઈ જઈ શેઠ પાસે હાજર કર્યો. ધનદેવને જોઈ

શ્રીપુંજ શેઠ પણ ખુશ થયા. ધનદેવને પરિસ્થિતિ સમજાવીને તેની સમક્ષ શ્રીમતી સાથેના લગ્નનો પ્રસ્તાવ મૂક્યો. ધનદેવતો શ્રીમતીનું રૂપ જોઈ અને શ્રીપુંજ શેઠનો પ્રસ્તાવ સાંભળી વિચારોમાં ખોવાઈ ગયો..

‘આમેય મેં પૂર્વ પત્નીઓનું ચરિત્ર તો આજે જોઈ જ લીધું છે. મારે મારું કુશલ-મંગલ ઈચ્છવું હોય તો એ સ્ત્રીઓનો ત્યાગ કરવો જ પડશે.’

‘સ્ત્રી વિનાનો પુરુષ વીટ કહેવાય.’

‘સ્ત્રી વિના અતિથિ સત્કાર આદિ પણ કઈ રીતે થઈ શકે?’

‘અને, આ શ્રીમતી આટલી રૂપવાન છે! ઉપરથી શેઠ પોતે જ સામેથી વિનંતિ કરે છે, આ તક જતી કરવા જેવી નથી...’ ધનદેવને વિચાર મગ્ન જોઈ શ્રીપુંજશેઠ બોલ્યા.

‘કેમ પુન્યવાન્! શું વિચારો છો?’

‘ના, કશું નહીં.’

‘તો હું લગ્નની તૈયારી કરાવું છું. આપ સ્નાનાદિ કરી તૈયાર થાઓ.’

ધનદેવે શેઠનો પ્રસ્તાવ વધાવી લીધો..

શ્રીપુંજ શેઠના માણસોએ ધનદેવને

સ્નાન વિલેપન કરાવીને ઉત્તમ વસ્ત્રો અને અલંકારોથી સજાવ્યો. ફરીથી લગ્ન મંડાયા. શહનાઈઓ ગુંજી, ઢોલ વાગ્યા, ફરી ઉત્સવનું વાતાવરણ રચાયું. નગરજનો કૌતુકથી એકઠા થઈ ગયા.

ધનદેવની બન્ને પત્નીઓતો આમેય કૌતુકો જોવા જ આવી હતી. બન્ને લગ્નમાં પહોંચી. ત્યાં પહોંચીને દેવ-દેવી જેવા વર-વહુ જોઈ બન્ને આશ્ચર્યમુગ્ધ બની ગઈ. વરને જોઈને મોટીને જરા શંકા થઈ.

‘અલી! આ તો આપણા સ્વામીનાથ લાગે છે.’

અરે! તું તો ખરેખર! બહુ ભોળી છે. સ્વામીનાથ તો ત્યાં તાવમાં સૂતા છે. અને એક સરખા પુરુષો તો કેટલાય ઠેકાણે જોવા મળે.’ નાનીએ એકદમ સરળતાથી સમજાવી દીધું.

લગ્નવિધિ પૂરી થઈ. બન્ને પત્નીઓ તો ગામમાં બીજા કૌતુકો જોવા નીકળી. આ બાજુ પલંગ પર બેઠા-બેઠા ધનદેવ પણ વિચારે ચડ્યો.

‘આવી રૂપવાન સ્ત્રીને છોડીને પાછો જાઉં? એનું શું થશે?’

‘મારે જે પણ કરવું હોય તે જલ્દી નક્કી કરવું જ પડશે. મારી પત્નીઓ નીકળવાની તૈયારી કરતી હશે.’

થોડી ગડમથલ પછી ધનદેવે નિર્ણય કરી લીધો.

‘હવે જલ્દી હું નીકળું, પણ શ્રીમતીને પણ કોઈક સંકેત આપીને જવું જરૂરી છે.’ આવું વિચારી ધનદેવે શ્રીમતીના વસ્ત્રને છોડે એક શ્લોક લખ્યો.

क्व हसन्ती? क्व वा रत्नपूरं?,

चूतोऽभ्रगः क्व च।

सूनुर्धनपतेर्भाग्याद्,

धनदेवोऽभ्यगात् श्रियम्॥

અર્થાત્ - ‘ક્યાં હસંતી પૂરી? અને ક્યાં રત્નપુર નગર? આકાશમાર્ગે ચાલનારો આંબો ક્યાં? ખરેખર! ભાગ્યયોગે જ ધનપતિનો દિકરો ધનદેવ શ્રી (=શ્રીમતી)ને પામ્યો.’

કોઈ કામનું બહાનું કાઢી ધનદેવ શ્રીપુંજ શેઠના ઘરમાંથી નીકળી ગયો. અને શક્ય એટલા ઉતાવળા પગલે ગામ બહાર ઉદ્યાનમાં આવી ગયો. પત્નીઓ આંબા પર ચડી ચૂકી હતી. ધનદેવ પણ પહેલાની જેમ છુપાઈને આંબા પર ગોઠવાઈ ગયો.

સ્ત્રીઓએ મંત્ર ભણ્યો. એટલે આંબો ઉડ્યો આકાશમાર્ગે અને થોડીવારમાં પાછો હસંતીપુરીના ગૃહ-ઉદ્યાનમાં ઉતર્યો.

બન્ને પત્નીઓ નીચે ઉતરી. ધનદેવ પણ પત્નીઓને ખ્યાલ ન આવે એ રીતે ફટાફટ ઘરમાં જઈને પહેલાની જેમ જ સૂઈ ગયો.

પાછળ-પાછળ બન્ને પત્નીઓ ઘરમાં પ્રવેશી, પતિને સૂતેલો જોઈ બન્ને નિરાંતે નિદ્રાધીન થઈ.

થોડીવાર પછી ઉઠીને બન્ને જલ્દી-જલ્દી કામે લાગી ગઈ. ધનદેવ આખી રાત્રિના શ્રમને કારણે ઉઠી ન શક્યો. થોડીવારે કોઈ કામથી નાની પત્ની શયનગૃહમાં આવી, ધનદેવનો જમણો હાથ વસ્ત્રની બહાર નીકળી ગયેલો, તેના પર તેની નજર પડી, તરત જ મોટીને અંદર બોલાવી - ‘જોયું, આના હાથમાં લગ્નનું મીઠણ?’

‘રાત્રે આપણી પાછળ રત્નપુરી આવીને પેલી કન્યા સાથે લગ્ન કરનાર આ જ હતો.’

‘આણે તો આપણું બધું જાણી લીધું. હવે?’ નાનીએ ડર વ્યક્ત કર્યો.

‘હવે શું? ખોટું કર્યું જ છે અને કરવું જ છે, તો પછી ડરવાનું શું? ચિંતા નહીં કર, હું હમણાં જ તેનો ઉપચાર કરું છું.’

મોટી એ તો ફટાફટ સાત ગાંઠ દઈ મંત્રીને દોરો તૈયાર કર્યો. અને ધનદેવના ડાબા પગ પર બાંધ્યો, જેવો દોરો બાંધ્યો કે તરત જ ધનદેવ પોપટ બની ગયો, પોતાનું પોપટ તરીકેનું રૂપ જોઈ ધનદેવ ખિન્ન થઈ ગયો.

‘હું!.. મીઠણ છોડવાનું ભૂલી ગયો. એ મેં મોટી ભૂલ કરી. એના પરથી જ આ બન્નેને મારા પર શંકા પડી અને મારી આ અવદશા થઈ.’

‘આ બન્ને તો ખરેખર ડાકણ જ છે. મારે હવે આ બન્નેથી જલ્દી ભાગી છુટવું જોઈએ.’

આમ વિચારી ધનદેવ જેવો ઉડવા ગયો કે તરત જ તેની પત્નીએ બે હાથથી પકડી તેનું શરીર જોરથી દબાવ્યું અને અતિ આવેશથી ગર્જી.

‘કેમ! ઢોંગ કરતા બહુ સારા આવડે છે? અમારું ચરિત્ર જોવું હતું ને તારે? અમારી સાથે છુપાઈને બીજા દ્વીપ પર પણ આવ્યો?’

‘ઓ સ્ત્રીલંપટ! અમને છોડીને બીજી કન્યા ગમી ગઈ? લગ્ન પણ કરી લીધા?’

‘લે! ભોગવ હવે એનું ફળ?’

આમ કહી પાંજરામાં પૂરી દીધો, પોપટ પણ પાંજરામાં બેઠો-બેઠો રોજ સ્ત્રીચરિત્રના વિચારો કરતો.

‘આકાશમાં પંખીના અને પાણીમાં માછલીના પગલા ન મળે તેમ નારીના ચરિત્રનો કોઈને ય તાગ ન મળે. કદાચ બૃહસ્પતિ જેવી બુદ્ધિ મળી જાય અને તારાની ગણતરી કરવામાં કોઈ સફળ પણ થઈ જાય. પરંતુ સ્ત્રીના મનના ગણિત ગોતવામાં તો બૃહસ્પતિ જેવા બૃહસ્પતિ પણ હાર સ્વીકારી લે છે. સ્ત્રી ક્યારેય કોઈની થઈ નથી, થતી નથી અને થશે પણ નહીં.’

‘નારીનો રંગ પતંગ જેવો છે. ક્ષણવારમાં ઉડી જાય!’

‘વાદળનો છાંયડો કે વિજળીનો ચમકાર તો હજુ લાંબો ટકે. પણ, સ્ત્રીનો રાગ ખૂબ જ અલ્પકાલિક હોય છે.’

‘નારી નદી જેવી છે. હંમેશા નીચી જ જાય, સાપિણી જેવી છે. વાંકી જ ચાલે, રાક્ષસી જેવી છે, ગમે ત્યારે ગમે તેને ખાઈ જાય!’

પોપટ રૂપે રહેલો ધનદેવ પાંજરામાં બેઠા-બેઠા કેટલીયે જાતના વિચારો કર્યા કરતો, બન્ને પત્નીઓને પણ રોજ-રોજ તેને વધુમાં વધુ ત્રાસ આપવામાં આનંદ આવતો એ બન્ને જ્યારે રસોઈ બનાવતી હોય ત્યારે પોપટને ચૂલા પાસે લાવી ભાજી છમકાવતી અને છરીની ધાર બતાવી કહેતી.

‘એક દિવસ તારા ય આવા જ હવાલ કરીશ. હા... હા... હા... તું શું કરી શકીશ? તારું શાક તો મને બહુ ભાવશે!’...

રોજ-રોજ આવા કેટલીયે જાતના ભયો બતાવી ધનદેવને વધુમાં વધુ દુઃખી કરવા બન્ને પ્રયત્ન કરતી જેમ ધનદેવ દુઃખી થાય તેમ એ બન્ને વધુ રાજી થતી.

આ બાજુ રત્નપુરીમાં શ્રીપુંજ શેઠના ઘરે બીજા દિવસે રોકકડ થઈ ગઈ. શ્રીપુંજે ચારે બાજુ માણસો દોડાવ્યા, પણ ક્યાંય ધનદેવની ભાળ ન મળી.

શ્રીમતીનો આકંઠ ચરમસીમાએ પહોંચ્યો. શેઠે ખૂબ સમજાવી. અચાનક શેઠની નજરમાં વસ્ત્રના છેડે લખેલો શ્લોક નજરે ચડ્યો. શ્લોક વાંચી શેઠે દીકરીને કહ્યું.

‘જો દીકરી! તારો પતિ ક્યાંનો છે? એની તો જાણકારી મળી ગઈ. હવે થોડી ધીરજ ધર, હવે તેને મળતા વાર નહીં લાગે.’

શ્લોક જોઈને અને પિતાના આશ્વાસનથી શ્રીમતીને કાંઈક શાતા વળી શ્રીપુંજે ‘હમણાં કોઈ પરદેશ જવાનું છે? કે નહીં?’ એ તપાસ કરાવી, જાણવા મળ્યું કે સાગરદત્ત નામના સાર્થવાહ છે જે વ્યાપારાર્થે હસંતીપુરી જ જવાના છે. શેઠના હૈયે થોડી ટાઢક વળી. અને સાગરદત્ત પાસે પહોંચી ગયા અને તેને વિનંતી કરી. ‘આપ હસંતીનગરી જઈ રહ્યા છો. ત્યાં ધનપતિ શેઠનો પુત્ર ધનદેવ રહે છે. તેને આ અલંકાર આપજો અને મારો સંદેશો કહેજો. “ઉત્તમ પુરુષોને આવી રીતે પરણીને સ્ત્રીનો ત્યાગ કરવો યોગ્ય નથી. શ્રીમતી આપના વિના ઝુરી રહી છે. જલ્દી અહીં આવી તેનો સ્વીકાર કરો.”

સાગરદત્તે ધનદેવને આપવાના અલંકાર લીધા અને શેઠની વિનંતીનો સ્વીકાર કર્યો.

અનુક્રમે સાગરદત્ત સમુદ્ર ઓળંગી હસંતીપુરી આવી પહોંચ્યો. વ્યાપારાદિ કરી ખૂબ માલ-મિલકત એકઠા કર્યા, એક દિવસ તેને શ્રીપુંજ શેઠને આપેલું વચન યાદ આવ્યું. બીજે જ દિવસે ધનદેવના ઘરે પહોંચ્યો.

‘બહેન! હું રત્નપુરીથી આવું છું.
ધનદેવ શેઠ મળશે?.’

‘ના’

‘કેમ?’

‘તમારે શું કામ છે?’

‘મને શ્રીપુંજ શેઠે આ અલંકાર
આપ્યા છે. ધનદેવશેઠને આપવાના છે.
અને તેના વિના શ્રીમતી ઝુરી રહી છે.
માટે શેઠે કહેવડાવ્યું છે કે-ઉત્તમ પુરુષને
આવી રીતે પરણીને સ્ત્રીનો ત્યાગ કરવો
યોગ્ય ન ગણાય. જલ્દી રત્નપુરી આવી
તેનો સ્વીકાર કરો.’

‘તમારી વાત સાચી, એ તો હર્મેશા
શ્રીમતીની જ વાતો કરતા હતા. તેમને
શ્રીમતીને મળવાની ઉત્સુકતા પણ ખૂબ
જ હતી. પરંતુ અગત્યના કાર્યથી તેમને
પરદેશ જવું પડ્યું છે.’

હા! જતા-જતા એ કહી ગયા’તા
કે કોઈ રત્નપુરીથી આવે તો આ પોપટ
મારી પત્નીને રમવા માટે મોકલાવી દેજો.
અને સસરાજી કાંઈ પણ મોકલે તો તેનો
સ્વીકાર કરી લેજો.’

એમ કહી પોપટ રૂપે રહેલ ધનદેવ
પાંજરા સહિત પકડાવી દીધો. અને શ્રીપુંજ
શેઠે મોકલાવેલ અલંકાર લઈ લીધા.

સાર્થવાહે આટલું મળ્યાથી સંતોષ
માન્યો. પોતાનું વ્યાપારનું કાર્ય પૂરું થતાં
સાગરદત્ત વહાણમાં બેસી પાછો રત્નપુરી
આવ્યો. શ્રીપુંજ શેઠને બધી જ વાત
જણાવીને પોપટ આપ્યો.

શ્રીપુંજ શેઠે એ પોપટ શ્રીમતીને
આપ્યો. અને તેને પણ હકીકત જણાવી.
શ્રીમતી પતિ તરફથી મળેલ પ્રસાદી સમજી
રોજ-રોજ પોપટને રમાડે છે. તેની સાથે
જ તેના દિવસો પૂરા થાય છે.

એક દિવસ પોપટના પગમાં દોરો જોઈ
શ્રીમતીને આશ્ચર્ય થયું. કૂતુહલથી પોપટને
બહાર કાઢી પગમાંથી દોરો ખેંચીને ખોલી
નાખ્યો. અને તરત જ ચમત્કાર સર્જાયો,
એ પોપટ ધનદેવ બની ગયો!..

શ્રીમતીને તો આનંદનો પાર ન રહ્યો.
તરત જ પતિને પગે લાગી અને પૂછ્યું.

‘સ્વામીનાથ! આ કેવી રીતે બન્યું?’

તરત જ ધનદેવ હાથ જોડી બોલ્યો.

‘મહેરબાની કરીને “શું થયું? કેવી
રીતે થયું? શું બન્યું હતું?” કાંઈ જ મને
પૂછતી નહીં, એના માટે ક્યારેય આગ્રહ
કરીશ નહીં...’

તે જેવું જોયું તેવું જ બન્યું છે.’

‘સ્વામી! આટલો સમય તમારા વિના પાણી વગરની માછલીની જેમ તરફડી રહી છું. હવે ક્યારેય છૂટા પડશો નહીં.’

બન્ને વચ્ચે થોડીવાર પ્રેમાલાપ ચાલ્યો. પછી શ્રીમતી દોડીને સીધી પિતાજી પાસે પહોંચી ગઈ.

‘કેમ દીકરી! આજે આટલી બધી હરખમાં છે?’

‘પિતાજી!... પિતાજી!’

‘અરે! પહેલા શ્વાસ તો ધીમો પાડ, પછી બોલ.’

શ્વાસનું સંતુલન કરી શ્રીમતીએ બનેલી ચમત્કારીક ઘટના પિતાજીને કહી દીધી. શ્રીપુંજ શેઠ ખુશ-ખુશ થઈ ગયા. આખા પરિવારમાં આનંદ અને ઉત્સવનું વાતાવરણ રચાયું.

શ્રીમતીની સાથે રોજ-રોજ અવનવા ભોગો ભોગવતો ધનદેવ ‘કેટલો સમય વીત્યો?’ એ પાણી ભૂલી જતો.

રત્નપુરીમાં તેણે થોડો વ્યવસાય પાણી ચાલુ કર્યો. પુન્યોદયના સથવારે ખૂબ લાભ થવા લાગ્યો. અઢળક સંપત્તિની આવક થવા લાગી.

શ્રીપુંજ શેઠના મનમાં આવો ગુણવાન અને રૂપવાન જમાઈ મળ્યાનો આનંદ મા’તો ન હતો. નગરજનો પાણી શેઠના પુન્યની ભરપેટ પ્રશંસા કરતા હતા.

થોડા સમય બાદ શ્રીપુંજ શેઠનું આયુષ્ય પૂર્ણ થયું, ભાઈઓનો શ્રીમતી પરનો પ્રેમ ધીરે-ધીરે ઓછો થવા લાગ્યો. ભાભીઓ પાણી પિયરે જ પડી રહેલી નાણંદને મેણા મારવા લાગી.

આવા સંયોગોને કારણે શ્રીમતીને પાણી પિયરમાં વધુ રહેવામાં મન લાગતું નહોતું. એક દિવસ ધનદેવને એકાંતમાં કહ્યું- ‘સ્વામીનાથ! આપનું ઘર અને આપની બે સ્ત્રીઓ કેવી છે? તે જોવાની મને ખૂબ ઈચ્છા છે. અને આમ પાણી, સ્ત્રીની શોભા સાસરે અને પુરુષની શોભા પિતાના ઘરે જ હોય છે. મને આપના પિતાના ઘરે લઈ ચાલોને!’

‘અવસર આવશે ત્યારે તને મારા ઘરે લઈ જઈશ અને મારી બે સ્ત્રી સાથે તારો મેળાપ પાણી કરાવીશ.’

શ્રીમતીએ થોડી ધીરજ રાખી, થોડા દિવસો પસાર થયા અને વળી તેનું મન ઉપડ્યું.

‘હે પ્રિયતમ! પુરુષો ત્રણ જાતિના હોય પોતાના ગુણોથી વિખ્યાત થાય તે ઉત્તમ, પિતાના ગુણોથી પ્રખ્યાતિ પામે તે મધ્યમ અને સસરાના નામે જેનું નામ ગવાય તે જઘન્ય. આપ તો સર્વ કલા અને ગુણોની ખાણ જેવા છો. દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવામાં પણ સમર્થ છો. છતાં લોકો તમને “શ્રીપુંજ શેઠના જમાઈ” તરીકે ઓળખે છે. એ મને શલ્યની જેમ ખૂંચે છે.’

ધનદેવ શ્રીમતીના ભાવો બરાબર સમજતો જ હતો પણ ઘરે જતા પેલી સ્ત્રીઓથી ગભરાતો હતો.

‘પ્રિયે! તારી બધી જ ઈચ્છાઓને હું સમજું છું. સસરાના ઘરે રહેનારની હાલત હું અનુભવું છું. પણ મને હજુ પેલા ‘છમકા’ યાદ આવે છે ને હું ધ્રુજી ઉઠું છું’ આટલું બોલતા તો ધનદેવ રીતસર ધ્રુજવા લાગ્યો.

‘છમકા?... કેવા છમકાં?...’ શ્રીમતીએ આશ્ચર્ય વ્યક્ત કર્યું અને ધનદેવે બન્ને પત્નીઓનો ભયંકર વૃત્તાંત વ્યથિત હૈયે શ્રીમતીને કહી સંભળાવ્યો.

સાંભળીને શ્રીમતી હસવા લાગી.

‘અરે સ્વામી! આટલી એવી વાતમાં તમે આટલા બધા ગભરાતા હતા? મને

દેખાડોને તમારી એ પત્નીઓ, હુંએ જોઉં છું- એમની શક્તિ કેવી છે? આપ કોઈ ચિંતા કરતા નહીં. હવે તો તમારી પત્નીઓને મળવાની મને ખૂબ ઉત્કંઠા જાગી છે.’

શ્રીમતીના જવાબથી ધનદેવ તો આશ્ચર્યમુગ્ધ બની ગયો. અને શ્રીમતી પર વિશ્વાસ મૂકી હસંતીપુરી જવા નીકળ્યો, થોડા દિવસોમાં તો હસંતીપુર આવી પણ ગયું.

રાજશાહી ઠાઠથી એ નગરમાં પ્રવેશ્યો. દીન-અનાથ ગરીબ લોકોને દાન આપતો - આપતો ધનદેવ ગૃહાંગણે આવી ઊભો.

અચાનક આવી ગયેલા ધનદેવને જોઈ બન્ને પત્નીઓ વિસ્મય પામી.

‘આ પોપટમાંથી ફરી માનવ કેવી રીતે બની ગયો?’

વધુ વિચારવાનો સમય હતો જ નહીં, બન્નેએ ઈશારાથી ટૂંકમાં જ વાતચીત કરી લીધી અને ધનદેવનો ખૂબ આદર-સત્કાર કરવા લાગી.

બન્ને હૃદયમાં આજે હરખ-આનંદ મા’તો ન હોય તેમ ધનદેવ અને શ્રીમતીને ખૂબ માનપૂર્વક હાથ પકડી ચિત્રશાલામાં લઈ આવી, અત્યંત ભક્તિપૂર્વક નાની પત્નીએ બન્નેને સિંહાસનપર બેસાડ્યા.

‘સ્વામીનાથ! કુશલ-ક્ષેમ તો છે ને?’

‘હા, પૂર્વના પુન્યોદયે હજુ સુધી તો સારું છે.’

ધનદેવે પણ વ્યંગ્ય ઉત્તર વાળ્યો,

મોટી પત્નીએ વાત ફેરવવા વચ્ચે જ પૂછ્યું.

‘શ્રીમતી! તને કેમ છે?’

‘મનગમતો ભરથાર અને સાથે સંપત્તિની રેલમછેલ પછી તો પૂછવું જ શું?’

થોડી ઔપચારિક વાતો પછી મોટી પત્નીએ ઈશારો કર્યો. એટલે તરત જ નાની પગપખાળવા માટે પાણી લઈ આવી. અને ખૂબ ભક્તિપૂર્વક પગપખાળવાનો લાભ પણ લીધો. મોટીએ ચરણપ્રક્ષાલનનું પવિત્રજળ માથે ચડાવવા ઇચ્છતી હોય તેવો ડોળ કરી થોડું પાણી હાથમાં લઈ મંત્ર બોલી જમીન પર જોરથી છાંટ્યું. મંત્રના પ્રભાવથી પાણી સમુદ્રની ભરતીની જેમ વધવા લાગ્યું.

ધનદેવ ગભરાયો એણે શ્રીમતીની સામે જોયું. શ્રીમતીએ ‘જરાય ડરવાની જરૂર નથી.’ એમ કહી આશ્વાસન આપ્યું.

પાણી તો વધતું જ ગયું, વધતુ જ ગયું. ધીમે-ધીમે પાણી તો પગની ઘુંટી

જેટલું થયું. પછી ઘુંટણ ડુબ્યા, ત્યાર પછી સાથળો ડુબી, નાભી જેટલું પાણી ઉપર આવી ગયું. અને થોડીવારમાં તો પાણી છેક નાસિકા સુધી આવી ગયું.

ધનદેવે અતિ ખેદપૂર્વક શ્રીમતીને કહ્યું.

‘પ્રિયે! હવે શું થશે? પાણી તો વધતું જ જાય છે.’

‘સ્વામી! તમે ડરો નહીં, જુઓ હવે મારો ચમત્કાર.’

એમ કહી શ્રીમતી એક ઘુંટડે એ બધું જ પાણી પી ગઈ એણે પાણી એવી રીતે પીધું કે આખા ઓરડામાં પાણીનું એક બુંદ પણ ન મળે.

શ્રીમતીનું આવું અદ્ભુત સામર્થ્ય જોઈ ધનદેવની બન્ને પત્નીઓ તેના પગમાં પડી.

‘ખરેખર! તમારી શક્તિ અદ્ભુત છે. તમે વિદ્યાના ભંડાર છો. આજથી તમે અમારી સ્વામિની અને અમે તમારી દાસી.’

શ્રીમતીએ પણ બન્ને સાથે સખીપણું સ્વીકાર્યું, પછી તો રોજ-રોજ ઘરના બધા જ કામ ત્રણે સાથે મળીને કરવા લાગી, શ્રીમતી પણ તે બન્નેની સંગતે સ્વેચ્છાચારિણી બનતી ગઈ.

ત્રણેને આ રીતે જોઈને ધનદેવ વિચારમાં પડ્યો.

‘ખરેખર! આંબો અને લીમડો બાજુ-બાજુમાં હોય અને એકબીજાના મૂળીયાનો સંસર્ગ થાય તો આંબો જ લીમડો બની જાય.’

‘જો આ બન્નેની જેમ આ ત્રીજી પણ વર્તશે તો મારું શું થશે? મારે તો રાક્ષસાણી જેવી આ ત્રણેને છોડીને આત્માનું હિત સાધી લેવું જ શ્રેયસ્કર છે.’

આવો વિચાર કરી ધનદેવ નગર બહાર નીકળ્યો અને આદિનાથ દાદાના દરબારે આવી પહોંચ્યો.

આ આખી વાત ધનદેવ મદનને કહી રહ્યો હતો, તેણે ઉમેર્યું.

‘મદન! એ જ હું ધનદેવ!’...

‘તું તો ભાગ્યશાળી છે કે પશુપણુ તો તને નથી મળ્યું. હું તો એ અવસ્થાના દુઃખો પણ ભોગવી આવ્યો છું.’

‘ધનદેવ! આ સંસાર જ દુઃખોથી ભરેલો છે. દુઃખોનું મૂળ છે. આપણે મૂળનો જ નાશ કરી દઈએ તો?’

આ બન્નેનો વાર્તાલાપ ચાલતો હતો. ત્યાં જ વિમલબાહુ નામના મુનિરાજે

જિનાલયમાં પ્રવેશ કર્યો. અનેક મુનિવરોથી પરીવરેલા એ મુનિ અષ્ટપ્રવચનમાતાના પાલક હતા. પરમાત્માની સ્તુતિ-સ્તવન કરીને તે મુનિ રંગમંડપમાં આવ્યા. વિનયી શિષ્યે નિર્દોષ ભૂમિ પર આસન પાથર્યું.

મદન અને ધનદેવ બન્ને મુનિને વંદન કરી સન્મુખ બેઠા. જ્ઞાની મુનિને બન્નેની મનોવેદના પારખતા વાર ન લાગી. એમણે તરત જ જિનવાણીનો મધુર પ્રવાહ વહેતો કર્યો.

‘પુન્યવાનો! જીવન તો પાણીના પુર જેવું છે. સ્વજનોનો સમાગમ ક્ષણિક છે. જીવ જેવી વ્હાલી લાગતી લક્ષ્મી શરદઋતુના વાદળ જેવી ચંચળ છે. આ બધું જ જાણીને પણ જે ધર્મ કરતા ખચકાય છે. તે ખરેખર દયાપાત્ર છે.

પરીવારની તો વાત જ શું કરવી? સૌ સ્વાર્થના જ સગા છે. સૌથી વધુ પ્રેમાળ લાગતી પત્ની તો કૂડ-કપટનું ઘર છે.

જે એનામાં મોહાય એમાં જ રચ્યો પચ્યો રહે એને માટે સ્વર્ગના દ્વાર બંધ થઈ જાય છે, ખુલ્લા રહે છે એક માત્ર નરકના દ્વાર.

માટે જ બુદ્ધિમાન અને વિવેકી પુરુષે સંસારની ભયંકરતાને સમજી સંસારનો

ત્યાગ કરી મુનીવેશ સ્વીકારવો જોઈએ. સર્વ કષાયોનો નિગ્રહ કરી, પાંચે ઇન્દ્રિયોનું દમન કરી, ભવસાગર તરી જવો જોઈએ.’

મુનિની વૈરાગ્ય નીતરતી દેશના સાંભળી મદન અને ધનદેવ એ મુનિ ભગવંતના ચરણમાં પડ્યા.

‘મુનિવર! આ ભયાવહ સંસારથી અમે ત્રાસી ગયા છીએ. આપની વાણીના અમૃતપાનથી અમારું મોહવિષ ઉતરી ગયું છે. કૃપા કરો અને અમને દિક્ષા આપો.’

મુનિએ પણ ઉત્તમપાત્ર જાણી બન્નેને મુનિવેશ આપ્યો. બન્ને અત્યંત અહોભાવથી ચારિત્રનું પાલન કરવા લાગ્યા. સ્વાધ્યાયમાં તો એટલા મગ્ન બની ગયા કે દ્વાદશાંગી પણ પોતાના નામની જેમ ગોખાઈ ગઈ. તપ એવો તપ્યા કે ધન્ના અણગાર યાદ આવી જાય. અંતે અનશન કરી સૌધર્મ દેવલોકમાં પાંચ પલ્યોપમના આયુષ્યવાળા દેવ થયા. દેવભવમાં પણ બન્નેને એકબીજા પર અપાર પ્રેમ હતો.

ત્યાંથી ચ્યવીને મદનનો જીવ મહાવિદેહના વિજયપુર નગરમાં સમરસેન રાજાની વિજયાવલી નામની રાણીની કુક્ષિએ અવતર્યો. માતા-પિતાએ તેનું નામ ‘મણિપ્રભ’ રાખ્યું.

અનુક્રમે મણિપ્રભ રૂપ, યૌવન અને અનેક વિદ્યાઓનો ભંડાર બન્યો. એક વખત સફેદવાળ જોઈ સમરસેન રાજાએ ‘આત્મ કલ્યાણ સાધી લેવાનો સમય આવી ગયો છે.’ એમ સમજી, પ્રતિબોધ પામી, મણિપ્રભનો રાજ્યાભિષેક કરી પોતે દિક્ષા લઈ લીધી.

મણિપ્રભે પણ પુન્યપ્રભાવે અનેક રાજ્યો પોતાના તાબામાં લીધા. વિશાળ સામ્રાજ્ય ફેલાવી સુખપૂર્વક કાળ પસાર કરવા લાગ્યો.

એક દિવસ મોજશોખ કરવા માટે રાજા નગરથી દૂર નીકળી ગયો વનરાજી નિહાળતો-નિહાળતો મણિપ્રભ એક સરોવર પાસે આવી પહોંચ્યો. તેમાં સુંદર મજાના વિકસિત થયેલા અઢળક લાલ કમળો જોઈ રાજા ખુશ થયો. રાજાએ સેવક પાસે એક કમળ મંગાવ્યું અને એ કમળ લઈ રાજા આગળ ચાલ્યો. વળતા એ જ સરોવર પાસે આવ્યો ત્યારે આખા સરોવરમાં એક પણ કમળ ન દેખાયું. ત્યારે બાજુમાં રહેલા સૈનિકને પૂછ્યું.

‘આ એ જ સરોવર છે. જેમાંથી આપણે કમળ લીધું હતું?’

‘જી રાજન્!’

‘તો આ સરોવરની એ શોભા કેમ વિખરાઈ ગઈ?’

‘રાજન્! આપે કમળ લીધા પછી બધાએ એક-એક કમળ લીધું. પરીણામે સરોવર કમળવિહીન બની ગયું. અને એની શોભા નષ્ટ થઈ ગઈ.’

સેવકનો જવાબ સાંભળી રાજાના વિચારોએ નવી જ દિશા પકડી.

‘કમળો છે ત્યાં સુધી જ સરોવરની શોભા છે. કમળો નીકળી ગયા પછી સરોવર સાવ શોભા હીન’.

‘ખરેખર! આ રાજઋદ્ધિ અને માન-સન્માન છે. ત્યાં સુધી જ મનુષ્યની શોભા છે. જેવી આ ઋદ્ધિ ચાલી જશે પછી મારી શોભા શું રહેશે? આમે ય લક્ષ્મીને જ્ઞાનીઓએ ચંચળ જ કહી છે. અને એક દિવસ તો એ જતી જ રહેવાની, પછી મારી શોભાનું શું?’

આ રીતે સંસારની અસારતામાં ડૂબી ગયેલો રાજા થોડો આગળ ચાલ્યો ને ઉદ્યાનમાં જિનેશ્વરસૂરિ નામના આચાર્ય ભગવંતના દર્શન થયા.

આચાર્ય ભગવંતે મધુર ધ્વનિએ દેશના આપી, સંસારની અસારતાના સાક્ષાત્ દર્શન કરાવ્યા.

આચાર્ય ભગવંતની દેશના સાંભળી રાજા મણિપ્રભ વૈરાગી થયા. પુત્રને રાજગાદી સોંપી આચાર્ય ભગવંત પાસે દિક્ષા ગ્રહણ કરી.

દિક્ષા લઈને રાજર્ષિ મણિપ્રભે તીવ્ર તપસ્યા આદરી. ચારિત્રનું નિરતિચાર પાલન કરવા લાગ્યા. જેને પ્રભાવે તેમને ગગનગામિની વગેરે લબ્ધિઓ પ્રગટી અને વર્ધમાન પરિણામે અવધિજ્ઞાન પણ ઉત્પન્ન થયું. શાસન પ્રભાવના કરતા-કરતા પૃથ્વીતલ પર વિચરવા લાગ્યા.

આ બાજુ પચ્ચીશ યોજન ઊંચા અને પચાસ યોજન વિસ્તૃત વૈતાલ્ય પર્વત પર રથનુપુરચક્રવાલ નામની વિદ્યાધરોની નગરી હતી. ત્યાં ધનદેવનો જીવ મહેન્દ્રસિંહનામે વિદ્યાધર ચક્રવર્તી થયો. એ ગુણોનો ભંડાર હતો. એની ન્યાયપ્રિયતાએ પ્રજાના દિલ જીત્યા હતા. તેને રતિને પણ હરાવે એવા રૂપવાળી ગુણરત્નોની માલા સમી રત્નમાલા નામે રાણી હતી. સંસાર સુખો ભોગવતાં રાણીને રત્નચૂડ અને મણિચૂડ નામે બે પુત્રો થયા.

બન્ને પુત્રો અનેક વિદ્યાઓ સાધી યૌવનના ઉંબરે આવી ઊભા. પાકટ વયના જણાતા રાજાએ બન્નેના લગ્ન કરાવ્યા.

અનુક્રમે રત્નચૂડને યુવરાજ પદવી આપી. આ રીતે રાજા રાણી અને બન્ને પુત્રોનો સંસાર ખૂબ જ સુખમય બન્યો હતો. દુઃખના દર્શન જીવનગૃહમાં ક્યારેય કોઈએ કર્યા નહોતા.

એક દિવસ પૂર્વકર્મના ઉદયે રાણીને દાહજવર લાગુ પડી ગયો. અંગેઅંગમાં બળતરા થવા લાગી. ભોજનમાં, વસ્ત્રમાં, અલંકારોમાં કે શાણગારમાં ક્યાંય એને રસ ન રહ્યો. દાહજવરની વેદનાએ એની નિદ્રા પણ હરી લીધી.

રાજાને રાણી જીવથીયે વધુ વ્હાલી હતી. રાજાથી રાણીનું દુઃખ જોયું જતું નહોતું. રાજાએ રાજવૈદ્યો તેડાવી અનેક પ્રકારના ઔષધો કરાવ્યા છતાં તસુભાર પણ રોગ ઘટ્યો નહિં ત્યારે વિદેશથી પણ વૈદ્યશાસ્ત્રમાં કુશળ વૈદ્યો તેડાવ્યા. તેઓએ પણ પોતાનું અનુભવજ્ઞાન કામે લગાડ્યું. અનેક પ્રયત્નો કર્યા પણ અંતે નિષ્ફળતા જ મળી. રોગ અસાધ્ય જાણી બધાએ હાથ ખંખેરી નાખ્યા અંતે એક રાત્રિએ અસહ્ય પીડામાં ને પીડામાં જ પ્રાણત્યાગ કર્યો.

આખા રાજભવનમાં રત્નમાલા મહારાણીના મૃત્યુથી ઘેરો શોક છવાયો અત્યંત આકંઠથી આખું રાજભવન રડી ઉઠ્યું.

મહારાજાનો આકંઠ ચરમ સીમાનો હતો. રાણીના મૃતદેહે પાસે આવીને રાજાએ જાત-જાતના વિલાપો કર્યા.

‘દેવી! તું મારી સાથે બોલ!... કેમ નથી બોલતી?’

‘મને જવાબ પણ નથી આપતી?’

‘તારા વિના હું કેવી રીતે જીવીશ?’

‘તારી આંખો, તારા હોઠ, તારા દાંત, તારું મુખ, તારું રૂપ ક્યાં જઈને જોઈશ?’

‘તારા વિના મને ત્રણ ભુવન પણ સુના લાગશે!...’

રત્નચૂડ અને મણિચૂડે રડતા હૈયે માતાને અગ્નિદાહ આપ્યો. થોડા દિવસો પછી ધીમે-ધીમે રાજપરીવારમાંથી શોક દૂર થતો ગયો. લોકો રાણીના વિરહને ભૂલવા લાગ્યા, પણ મહારાજા તો કેમે કરી રાણીને ભૂલી શકતા નહોતા. મંત્રીઓએ રાજાને વિનંતી કરી.

‘રાજન્! આપના જેવા ધીર પુરુષને આટલો બધો શોક યોગ્ય નથી અને આમ રાજ્ય છોડી યોગીઓની જેમ રહેવું શોભે નહીં. આપના વિના પ્રજા દુઃખી થાય છે. આપ તો પ્રજાવત્સલ છો.’

મંત્રીઓએ આ રીતે રાજાને સમજાવવા અનેક પ્રયત્નો કર્યા પણ રાજા હંમેશા શોકમગ્ન જ રહેતા. મંત્રીઓ પણ રાજાની આવી અવસ્થા જોઈ ચિંતાતુર રહેવા લાગ્યા.

આ બાજુ અવધિજ્ઞાનના પ્રભાવે રાજર્ષિ મણિપ્રભ ધનદેવના જીવની પરિસ્થિતિ જોઈ વિસ્મય પામ્યા. તેને પ્રતિબોધ કરવા ગગનગામિની લબ્ધિથી આકાશમાર્ગે રથનુપુરચક્રવાલ નગરની બહાર ઉદ્યાનમાં આવી સમોસર્યા.

આખી નગરીમાં ‘જ્ઞાની મુનિભગવંત પધાર્યા’ની વાત ફેલાઈ ગઈ. મુનિના દર્શનાર્થે નગરજનો દોડી-દોડી ઉદ્યાનમાં પહોંચી રહ્યા હતા. રાજા પણ બન્ને પુત્રો, મંત્રીઓ આદિ પરિવાર સાથે મુનિને વંદન કરવા ઉદ્યાનમાં આવ્યા.

મણિપ્રભરાજર્ષિએ પણ ભવનિ-સ્તારિણી દેશનાનો પ્રારંભ કર્યો.

‘હે ભવ્ય જીવો! જગતમાં ચાર વસ્તુ અતિ દુર્લભ છે. મનુષ્ય જન્મ, ધર્મનું શ્રવણ, શ્રદ્ધા અને આચરણ.’

‘જીવ વનસ્પતિમાં અનંત કાળ સુધી જન્મ-મરણ કરી ઘોર દુઃખો અનુભવે છે. ત્યાર બાદ પૃથ્વી-જલ-અગ્નિ અને

વાયુમાં પણ અસંખ્ય કાળ સુધી ભમ્યા કરે છે. થોડું ઘણું પુન્ય એકદું થાય ત્યારે વિકલેન્દ્રિયમાં પ્રવેશ મળે છે. ત્યાં પણ સંખ્યાતો કાળ નાના-મોટા અનેક ભવો કરી અથડાતો-કુટાતો દુઃખી - દુઃખી થાય છે. ભાગ્યયોગે પંચેન્દ્રિયપણું પામે તો ખરો પણ તિર્યચ અને નરકના ભવોમાં ભમી-ભમી અનેકજાતની અપાર યાતનાઓ સહન કરે છે. કેટલીયે પુન્યરાશિ એકઠી કરી દુર્લભ એવો માનવનો જન્મ મેળવે છે.

પણ માનવનો જન્મ મળી જવા માત્રથી ક્યાં કાર્ય પૂરું થઈ જાય છે? અનાય દેશ, ઘાંચી-મોચી-વાઘરી-માછીમાર-કસાઈ જેવા હીનકુળોમાં જન્મ લઈ અનેક પાપો કરી પાછો દુર્ગતિમાં રવાના થઈ જાય છે. એનો નરભવ એળે જાય છે.

ક્યારેક અકામનિર્જરા કરી-કરીને કર્મોનો ક્ષય કર્યો હોય તો ઉત્તમ કુળમાં જન્મ મળે છે. પણ પૂર્વકૃત કર્મોને કારણે આંધળો-બહેરો-બોબડો-રોગિષ્ઠ કે મૂર્ખ થઈ મનુષ્યભવ હારી જાય છે. તેને ધર્મનું શ્રવણ દૂર જ રહી જાય છે.

કોઈક ભવમાં સંપૂર્ણ ઈન્દ્રિયો મળી જાય અને ધર્મનું શ્રવણ કરવા પણ મળી જાય પરંતુ શ્રદ્ધા જ ન થાય. કુદેવ જ એને મહાન લાગે, કુગુરુ જેવા સદ્ગુરુ એને

દુનિયામાં દેખાય નહીં, આમ મિથ્યાત્વને વશ થઈ શુદ્ધ ધર્મ પરની શ્રદ્ધાથી એ બિચારો દૂર જ રહી જાય છે.

પુન્ય સંયોગે દુર્લભતમ માનવભવ, ઉત્તમકુળ, ધર્મનું શ્રવણ અને શ્રદ્ધા બધું જ મળી જવા છતાં વિષય-કષાયો અને આરંભ-સમારંભમાંથી છૂટવાનું અને ધર્મ આચરણનું મન જ ન થાય. “આ સંસાર સ્વપ્ન સમાન છે. દેખાઈ રહેલ આ બધું ઈન્દ્રજાળ છે. બલદેવ હોય કે વાસુદેવ ચક્રવર્તી હોય કે તીર્થંકર કોઈ કાયમ રહી શકતું નથી.” આવી સાચી વાતો, સાચુ તત્ત્વજ્ઞાન જાણવા સમજવા છતાં સંસારમાં મોહાઈ રહે છે.’

મણિપ્રભરાજર્ષિએ ઉપદેશની ધાર એવી વહાવી કે સૌ એક રસે સાંભળી રહ્યા હતા. કોઈને સમયનું ભાન પણ રહ્યું નહોતું, રાજર્ષિએ વાત આગળ ચલાવી.

‘સંસારની અસારતાને સમજવામાં મૂઠ જીવો થાપ ખાઈ જાય છે. સ્વજનના વિયોગમાં દુઃખી થઈને માનવભવની અમૂલ્ય ક્ષણો શોક કરવામાં વેડફી નાખે છે. સ્ત્રી પરના ગાઢ રાગમાં માનવભવની મહત્તાને એ વિસરી જાય છે. એ ભૂલી જાય છે કે આ રૂપ, આ લાવાણ્ય સંધ્યાના રંગ જેવા છે, યૌવનવય નદીના પ્રવાહની જેમ

ક્યારે વહી જશે? એ ખબર પણ નહીં પડે.’

‘માટે હે ભવ્યજીવો! ઉત્તમ માનવભવ પામીને આળસ પ્રમાદ છોડી ધર્મના પાલનમાં ઉદ્યમવંત બનો.’

મુનિના દર્શને જ રાજાનો શોક દૂર થઈ ગયો હતો એમાંય મુનિભગવંતની દેશના સાંભળીને તો રાજાના હૈયામાં હર્ષ ઉભરાયો.

‘હે મુનિભગવંત! આપના દર્શન અને પ્રવચન શ્રવણથી મારો શોક તો દૂર થયો જ છે પણ આપને જોઈને મને અતિશય આનંદ ઉભરાય છે. મારું હૈયું હસુ-હસુ થાય છે. આવી ગાઢ પ્રીતિ ઉત્પન્ન થવાનું કારણ શું હશે? શું આપની સાથે મારો પૂર્વભવનો કોઈ સંબંધ હશે? પ્રભો! કૃપા કરીને જણાવો.’

ત્યારે મણિપ્રભ રાજર્ષિએ મદન અને ધનદેવ તરીકેનો પોતાનો અને રાજાનો ભવ કહી સંભળાવ્યો અને કહ્યું.

‘રાજન્! એ જ મદનનો જીવ હું અને એ જ ધનદેવ તું! તને પ્રતિબોધ કરવા માટે જ હું અહીં આવ્યો છું. યાદ કર એ સમય જ્યારે આપણે બન્ને સ્ત્રીચરિત્રથી ઉદ્વેગ પામી, વિરકત થઈ સંયમગ્રહણ કર્યું હતું, બન્ને સાથે જ ગુરુકુલવાસમાં રહીને આરાધનાઓ

કરી હતી. અને આજે તું એક સ્ત્રી માટે આટલો વિલાપ, આટલો શોક કરે છે?’

મુનિ પાસેથી પૂર્વભવ સાંભળી રાજાને ઈહાપોહ થતા જાતિસ્મરણ જ્ઞાન પ્રગટ થયું, આખો ય પૂર્વભવ નજરે નિહાળ્યો.

‘હે પરમ ઉપકારી મુનિરાજ! આપે કહેલી એક - એક વાત અક્ષરશઃ સાચી છે. હું મારા પૂર્વભવને મારી આંખે નીહાળી રહ્યો છું.’

‘હવે મને આ સંસાર નિઃસાર લાગે છે. પુત્રને રાજ્ય સોંપીને હું તમારા ચરણે તરત જ હાજર થાઉં છું. કૃપા કરી ભવનિસ્તારિણી દિક્ષા આપી મારો ઉદ્ધાર કરજો પ્રભુ!’...

મણિપ્રભ રાજર્ષિની અનુજ્ઞા લઈ રાજા તુરત જ મહેલે આવ્યો રાજ્યાભિષેકની તૈયારીઓ કરી, પુત્રને રાજપાટ સોંપી પાછો મુનિભગવંતની સન્મુખ આવી ઊભો રહ્યો.

ચારિત્રપ્રદાન કરવા માટે વિનંતી કરી, મુનિભગવંતે પણ ઉપકાર કરી દિક્ષા આપી, કઠોર ચારિત્રનું પાલન કરતાં-કરતાં, અનેક આગમોના જ્ઞાતા બન્યા. અનેક અભિગ્રહોથી એમણે આકરા તપને શણગાર્યો, તીવ્રતપના પ્રભાવે તેમને અનેક લાબ્ધિઓ પ્રગટી.

બન્ને મુનિભગવંતો સમિતિ અને ગુપ્તિના પાલનમાં રત રહેતા, બાવીશ પરિષદોને સમભાવે સહન કરતા, ‘શુદ્ધ આહાર મળે તો જ વાપરવું’ એ એમનો જીવનમંત્ર બની ચૂક્યો હતો. ઉત્તરોત્તર વિશુદ્ધ અધ્યવસાયોમાં મહાલતા એ મુનિઓ અપૂર્વકરણ ગુણસ્થાનક પર આરૂઢ થયા. ક્ષપકશ્રેણી ચડી મોહનીયનો ક્ષય કર્યો. ક્ષીણમોહી બનીને બાકીના ત્રણે ઘાતીકર્મોને છેદ્યા અને કેવલજ્ઞાનના પ્રકાશમાં લોકાલોકના સર્વ રૂપી-અરૂપી દ્રવ્યોને એક જ સમયે જોઈ શકવાનું મહાસામર્થ્ય પામ્યા.

કેવલજ્ઞાન પામી અનેક ભવ્યજીવો પર ઉપકાર કરતા-કરતા બન્ને દિવ્યાત્માઓ એક દિવસ શૈલેશીકરણ કરી સર્વ કર્મ ખપાવી સાદિ અનંત કાળ માટે અક્ષય-અવ્યાબાધ સુખના સ્વામી બની ગયા. જન્મ-મરણનો કાયમી અંત આણી દીધો.

સિદ્ધ, બુદ્ધ, મુક્ત, નિરંજન, જ્યોતિ સ્વરૂપ બની ગયા.

જય હો એ સિદ્ધ ભગવંતોનો!...

મદન-ધનદેવ રાસ

- વિહરમાન પ્રભુ રાજતા, વંદુ જીનવર વીસ;
પદ્મજ પ્રણમું પાસના, જેહની ચઢતી જગીસ. ૧
- ગુણદાયક ગુણસ્થું ભર્યા, પ્રણમું ગુરુના પાય;
ભમતાં જે ભવસાયરે, પ્રવહણ સમ પરખાય. ૨
- જગમાં બંધન દો કદ્યા, રાગ તથા વલી દ્વેષ;
તેહમાં પાણિં રાગ જ વડું, જેહથી દુઃખ અશેષ. ૩
- સુખ ઈચ્છક સહુ જીવ છે, સુખ નવિ ઓલખે કોય;
જિહા આત્મિક સુખ નીપજે, તે શીવમંદીર હોય. ૪
- દુર્બુદ્ધિ સુખ ભ્રાંતિથી, રમેં વિષયમાં લીન;
ન ગમે સજ્જન પુરુષને, જાસ સુકૃતમતિ ^૧પીન. ૫
- તેહ વીષય સાધન અછે, મુખ્ય થકી વર નારિ;
તે તો ફૂર કુટીલ કહી, સાપિણી પરે નીરધાર. ૬
- જૂઠી કોધમુખી ઘણુ, નીરદયી સાહસવંત;
કલહકારી કપટી વલી, પાર લહેં નહી સંત. ૭
- કટુક વિપાક પરીણામથી, સૂંણજ્યો ઈહાં દૃષ્ટાંત;
મદન તથા ધનદેવનો, વિવરી કહુ વૃત્તાંત. ૮
- ચરીત્ર દેખી નારીતણું, વિરમ્યા જેહ મહંત;
તે સુખીયા સંસારમાં, તે થાઈ ગુણવંત. ૯
- તે પિણ એ દૃષ્ટાંતથી, જાણો સૂગૂણ નિધાન;
કીમ આદરી છાંડી વલી, જાણી દૂખ ^૨નીદાન. ૧૦
- કૌતુક ને વૈરાગ્યની, વાત ઘણી સૂવિનોદ;
સાંભલતા સુખ ઉપજે, પૂરણ લહે પ્રમોદ. ૧૧

ઢાલ : ૧, માલી કેરે બાગમાં દોય નારિંગ પકે રે લો અહો દોય- એ દેશી.

જંબુદ્વીપ લખ જોયાણો, જગતીસ્યું સોહે રે લો અહો જગતીં ;
મેરુપર્વત મધ્ય ભાગમાં, દેખી મન મોહે રે લો અહો દેખીં . ૧૨

તેહથી દક્ષિણ દિશ ભલુ, ક્ષેત્ર ભરત દીદારુ રે લો અહો ક્ષેત્રં ;
વિચમા નગ વૈતાલ્ય છે, રુપાનો ^૧વારુ રે લો અહો રુપાં . ૧૩

તેહથી દક્ષિણ ભરતમાં, સોહે ^૨સત્રીવેસે રે લો અહો સોહેં ;
નામ કુસસ્થલ જાણીઈ, બહુ પુણ્ય પ્રવેશે રે લો અહો બહું . ૧૪

તિહાં કુલપુત્ર સોહામણો, રુપે જીસ્યો કામ રે લો અહો રુપેં ;
મદન નામે પ્રસીદ્ધ જે, લખમીનો ધામ રે લો અહો લખમીં . ૧૫

કીહાઈ થકી બાલ-કાલથી, વિદ્યા બહુ પામ્યો રે લો અહો વિદ્યાં ;
સરસ સોભાગી સુંદરુ, પૂણ્ય અતિશય જામ્યો રે લો અહો પૂણ્યં . ૧૬

નારી દોય સોહામણી, જાણીઈ રતી-પ્રીતી રે લો અહો જાણીઈં ;
ચંડા પ્રચંડા નામથી, તિમ ગુણથી પ્રતીત રે લો અહો તિમં . ૧૭

પ્રેમ ઘણો બિહુ ઉપરિ, તેહને પાણ બહુ પ્રેમ રે લો અહો તેહનેં ;
પિણ બિહુ ^૩સોકિ કલહ કરે, સોકિધર્મ એ ^૪નેમ રે લો અહો સોકિં . ૧૮

ચત : ફૂલો :

સોકિ વેધ અતિ આકરા, જેહવા તીખા તીર ;
ભાલા શૂલ તણી પરે, ^૫પરિ-પરિ દાખે ^૬પીર . ૧

૧. ઉત્તમ, શ્રેષ્ઠ. ૨. શહેર બહારની જગ્યા. ૩. સાવકી. ૪. નિયમ. ૫. જુદી-જુદી રીતે. ૬. પીડ=કુ:ખ, દર્દ.

પૂર્વ ઢાલ :

- મદન વારે પણિ નવી રહે, કોપ ને અભીમાન રે લો અહો કોપ૦;
રાખી પ્રયંડા નારિને, પાસે ગામને થાન રે લો અહો પાસે૦. ૧૯
- એક-એક દિનના નીયમથી, રહે મદન તિ વારે રે લો અહો રહે૦;
મદન તે નીયમ ચૂકે નહી, ઈમ કરતા કિ વારે રે લો અહો ઈમ૦. ૨૦
- કારણ કોઈક પામીને, પરચંડા ગેહ રે લો અહો પરચંડા૦;
એક દિન અધીકો તિહા રહ્યો, ધરી તામ સનેહ રે લો અહો ધરી૦. ૨૧
- આવ્યો ચંડાને ઘરે, કણ ખાંડતી તેહ રે લો અહો કણ૦;
આવતો દીઠો નીજ પતિ, કોધે ભરી દેહ રે લો અહો કોધે૦. ૨૨
- મુસલ નાખ્યુ સનમુખે, મુખિ ઈણી પરે ભાસે રે લો અહો મુખિ૦;
'રે રે દુષ્ટ! અભાગીયા!, તુઝ નહી ઈંહા વાસરે લો અહો તુઝ૦. ૨૩
- દુષ્ટ પ્રચંડા તુઝને, ઘણુ પ્રાણ આધાર રે લો અહો ઘણુ૦;
જા તેહને ઘરે સુખ થકી, રહેજે ધરી પ્યાર રે લો' અહો રહેજે૦. ૨૪
- તે દેખી બીહતો અતી, નાઠો તેણી વેલા રે લો અહો નાઠો૦;
થોડી ભુમીકા જઈ કરી, પૂઠે જોઈ 'હેલા રે લો અહો પૂઠે૦. ૨૫
- સર્પ ભયંકર દેખીઓ, ફણાટોપ વિશાલ રે લો અહો ફણા૦;
'થૂલ મુંસલ સમ આવતો, જાણીઈ મહાકાલ રે લો અહો જાણીઈ૦. ૨૬
- નાઠો સવિશેષે વલી, પરચંડા પાસ રે લો અહો પર૦;
દીઠો તિણિઈ આવતો, નવી માઈ શાસ રે લો અહો નવી૦. ૨૭
- પૂછે 'કીમ ભયભ્રાંત તું?', આવ્યો તતકાલ રે લો' અહો આ૦;
મદન કહે 'ચંડા 'ચરી, પૂઠે તુ ભાલ રે લો' અહો પૂઠે૦. ૨૮

સાંભલી પ્રયંડા કહે, ‘મત ભય મન આણ રે લો અહો મત૦;
તુ મુઝ પ્રાણથી વાલહો, હું કરસ્યું ત્રાણ રે લો અહો હૂં૦. ૨૯

ધીરો થા! કાંઈ ભય નથી, એહનો સ્યો ભાર રે લો?’ અહો એહનો૦;
ઈમ કરી આસ્વાસ્યો તિણેં, નારી-ચરિત્ર અપાર રે લો અહો નારી૦. ૩૦

ધન ધન તે મુનીરાજને, દૂરે છંડી નારી રે લો અહો દૂરે૦;
પહેલી ઢાલ પદ્મ કહે, સુણતાં જય-જયકાર રે લો અહો સુણતાં૦. ૩૧

દૂહા :

- પરચંડા દીઠો પ્રબલ, ભુજંગમ ભયકાર;
આંગણ આગલિં આવીઓ, ^૧કીનાશને ^૨અનુકાર. ૧
- કોઘે તે દેખી કરી, તનુ ઉદ્વર્તન તામ;
કરી મલપિંડની ગોલિકા, નાંખે સનમુખ જામ. ૨
- નકુલ થયા તે તતખિણે, નાગ કર્યો નવખંડ;
ચમક્યો મદન તે ચીત્તમાં, ચંડાથી આ પ્રચંડ. ૩
- જોતા-જોતા નોલીયા, સર્વ થયા ^૩વિસરાલ;
^૪નાના રસ ^૫વેદે મને, ચિંતે મદન રસાલ. ૪
- ‘અહો! ચંડાના કોપથી, આવ્યો પ્રચંડા પાસ;
શરણ થઈ એ મુઝને, રાખ્યો દેઈ આશ્વાસ. ૫
- પિણ જો દેવયોગે કરી, કોપે પ્રચંડા એહ;
તો કુણ સરણ હવે તદા? જાઉં કેહને ગેહ? ૬
- વાહલો પિણ કોપે નહી, એવડો દૂર્લભ કોય;
તો નારી ને કૂભાર્યા, નવી કોપે કીમ હોય? ૭
- એ રાક્ષસણી દોય જણી, છાંડી જાઉં પરદેશ;
આપ કુશલને કારણે, તજીઈ રાજ્ય ને દેશ.’ ૮

યત :

ત્યજેદેકં કુલસ્યાર્થે, ગ્રામસ્યાર્થે કુલં ત્યજેત્।
ગ્રામં જનપદસ્યાર્થે, આત્માર્થે પૃથિવીં ત્યજેત્

॥૧॥

ઢાલ : ૨, દેશી - કંકણાની, પુણ્ય પ્રગટ થયો - એ દેશી.

ઈમ ચિંતવીને નીકલ્યો રે સૂરિજન, સાથે બહુ ધન લેય પુણ્ય પ્રગટ થયો;
મદન ભમે દેશાંતરે રે સૂરિજન, સ્વેચ્છાઈ ^૧ગતિખેય પુણ્ય૦. ૯

કેઈક વાસર વહી ગયા રે સૂરિ૦, પૃથવી જોતા તાસ પુણ્ય૦;
ભમતો-ભમતો આવીયો રે સૂરિ૦, નગર નામ સંકાશ પુણ્ય૦. ૧૦

જીતે નિજ લખમી થકી રે સૂરિ૦, સૂરપૂરી લંકાવાસ પુણ્ય૦;
તેહ નયર ઉઘાનમાં રે સૂરિ૦, બેઠો અશોક ^૨સકાસ પુણ્ય૦. ૧૧

ઈણ અવસર એક આવીયો રે સૂરિ૦, ભાનુદત્ત ઈણ નામ પુણ્ય૦;
શેઠમાંહિ સીરોમણિ રે સૂરિ૦, બોલે તે હવે આમ પુણ્ય૦. ૧૨

‘મદન! સુખે તું આવીયો રે સૂરિ૦, કુશલ અછે સુખ શાત? પુણ્ય૦;
ચાલો નિજ ઘર જાઈઈ રે સૂરિ૦, માનો અમચી વાત’ પુણ્ય૦. ૧૩

નામ સૂણી ચિત્ત ચમકીયો રે સૂરિ૦, ‘સ્યું જાણે મુઝ નામ?’ પુણ્ય૦;
ચાલ્યો નગરમાં તેહસ્યું રે સૂરિ૦, પોહતો તેહને ધામ પુણ્ય૦. ૧૪

શેઠ કરાવે તેહને રે સૂરિ૦, સ્નાન ભોજન ભલી ભાંતિ પુણ્ય૦;
ગૌરવ આદર બહુ કરી રે સૂરિ૦, ભાખે ઈમ એકાંતિ પુણ્ય૦. ૧૫

કુમરી નિજ આગલ કરી રે સૂરિ૦, કહે ‘પરણો મહાભાગ’ પુણ્ય૦;
મદન દેખી તે નારિને સૂરિ૦, ભાલ અરધ ચંદ્રભાગ પુણ્ય૦. ૧૬

ચતુરા ચંપક વાનસ્યું રે સૂરિ૦, વદન તે ચંદ્ર સમાન પુણ્ય૦;
પકવબિંબોઢી ભામિની રે સૂરિ૦, નયન કમલદલ જાણ પુણ્ય૦. ૧૭

રૂપે રતિને હરાવતી રે સૂરિ૦, બોલે અમૃત વાણ પુણ્ય૦;
નહી ^૩તિલોત્તમાં એહવી રે સૂરિ૦, બોલ્યો મદન સુજાણ પુણ્ય૦. ૧૮

‘કિમ જાણો મુઝ નામને રે? સૂરિ૦, નવી જાણો કુલશીલ પુણ્ય૦;
કિમ ગૌરવ કરો એવડો રે? સૂરિ૦, વલી કન્યા દીયો લીલ’ પુણ્ય૦. ૧૯

૧. ગત ખેદ- ખેદ વગર ૨. પાસે ૩. તે નામે રૂપવાન અપ્સરા.

શેઠ કહે ‘સુણ સાહિબા! રે સૂરિ૦, માહરે પુત્ર છે ચ્યાર પુણ્ય૦;
તે ઉપર એક ઈચ્છતા રે સૂરિ૦, પુત્રી હુઈ મનોહાર પુણ્ય૦. ૨૦

પ્રાણ થકી મુઝ વાલહી રે સૂરિ૦, વિદ્યુતલતા ઈણ નામ પુણ્ય૦;
પાઠવી સકલ કલા વલી રે સૂરિ૦, આવી જોવન જામ પુણ્ય૦. ૨૧

તે દેખી મહેં ચિંતવ્યું રે સૂરિ૦, “વર યોગ્યા થઈ એહ પુણ્ય૦;
દેવી કોઈ વરને હવે રે સૂરિ૦, લોક રીતિ ધરી નેહ પુણ્ય૦. ૨૨

વલીઅ વિયોગ ન સહી શકું રે સૂરિ૦, એહનો ક્ષણ એક ‘માત’ પુણ્ય૦;
ઇમ ચિંતાતુર હું થયો રે સૂરિ૦, નવી નિદ્રા આયાત પુણ્ય૦. ૨૩

ભૂખ-તરસ સવી ઉપશમી રે સૂરિ૦, છાંડ્યો સકલ વ્યાપાર પુણ્ય૦;
શૂન્ય મને વરતું સદા રે સૂરિ૦, સૂતો રાતિ મઝાર પુણ્ય૦. ૨૪

મધ્યરાત્રિ કુલદેવતા રે સૂરિ૦, આવીને ભાખે એમ પુણ્ય૦;
“વચ્છ! કાંય ચિંતા કરે રે સૂરિ૦, કહું તે સાંભલ ‘નેમ પુણ્ય૦. ૨૫

‘વિહાણેં નગર ઉદ્યાનમાં રે સૂરિ૦, અશોક વૃક્ષને મૂલ પુણ્ય૦;
પુરુષરતન કુલ ઉપનો રે સૂરિ૦, તરુણ કલા અનુકૂલ પુણ્ય૦. ૨૬

દિવસ પ્રહર એકને સમે રે સૂરિ૦, મદન નામ ગુણવંત પુણ્ય૦;
દેખી કન્યા દેજે તેહને રે” સૂરિ૦, તવ મેં ભાખ્યું તંત પુણ્ય૦. ૨૭

“ચિંતા સમુદ્રમાં બુડતા રે સૂરિ૦, મુઝને ઉદ્ધર્યો માત!” પુણ્ય૦;
અદૃશ થઈ કુલદેવતા રે સૂરિ૦, અનુક્રમે થયો પરભાત પુણ્ય૦. ૨૮

કૃત્ય કરી વિહાણાંતાણાં રે સૂરિ૦, આવ્યો હું ઈણ ઠામ પુણ્ય૦;
દેવીઈ ભાખ્યું તે સવે રે સૂરિ૦, નયણેં દીકું તામ પુણ્ય૦. ૨૯

ઢાલ બીજી એહ રાસમાં રે સૂરિ૦, ભાખી અતિહી વિશાલ પુણ્ય૦;
પદ્મવિજય કહે ‘સાંભલો રે સૂરિ૦, આગલ વાત રસાલ’ પુણ્ય૦. ૩૦

ફૂલ :

- તે માટે કરું વિનતી, જાણું તુમચુ નામ;
માહરુ વચન માની કરી, કરો અમ્હારું કામ. ૧
- તે સાંભલીને ચિંતવે, મદન તે ચિત્ત મુઝાર;
'વિના પ્રીયા હું એકલો, ૧વંઠ પરેં નિરધાર. ૨
- કાલ ગમાવું કીણિ પરેં?, રહું હવેં કીણ ઠાણ?;
દેવે દીધી કન્યકા, આપી છે મુઝ ૨પાણ. ૩
- ભાગ્યજોગે આવી મીલી, મન વિશ્રામનું ઠામ;
પરણીને ધન ભોગવું, એહ શેઠ ને ધામ'. ૪
- ઇમ ચિંતવી અંગી કરે, તેહ શેઠની વાણિ;
શુભલગને પરણ્યો તિહા, મનમાં ઉછરંગ આણિ. ૫

ઢાલ : ૩, ચતુર સનેહી મોહના - એ દેશી.

- ભાનુદત્ત હવે શેઠીઓ, વસ્ત્ર અને અલંકાર રે;
બહુ ધન-કંચન પૂરીઓ, ભવન દીર્ઘ મનોહાર રે. ૬
- પુણ્યવંત ઇમ જાણીઈ એ આંકણી
વિદ્યુતલતાસ્યું તિહાં રહ્યો, સુખ ભોગવે સુરસાલ રે;
પુન્યે મનવાંછિત મીલે, દુઃખ થાઈ વિસરાલ રે. ૭ પુણ્ય૦
- સુપુરીષ જિહાં જાઈ તિહાં, નવી જાણે કુલ-શીલ રે;
પણીં તે પુણ્યઉદયે કરીં, પામે સુખભર લીલ રે. ૮ પુણ્ય૦
- જો ઈચ્છક કલ્યાણના, ઇહભવ-પરભવ પ્રાણી રે;
તો પુણ્ય ઉદમ આદરો, કરોઈ ગુણ-મણિ પાણિ રે. ૯ પુણ્ય૦

- સ્વસૂર-દ્રવ્યથી સંપજે, ભોગ ભલા ભરપૂર રે;
મદન મગન સુખસાગરે, દુઃખ વાત ગઈ દૂર રે. ૧૦ પુણ્ય૦
- કેઈક વરસ વહી ગયા, એક દિન ^૧પાઉસ આયો રે;
પંથીલોક વિરહી ^૨જીકે, તે ઘર ભણી સહુ ધાયો રે. ૧૧ પુણ્ય૦
- કામીની વિરહ અગની થકી, ધૂમલેખા ઘનમાલા રે;
વિસ્તરી ગગન તેણે કરી, મેઘ હુઆ માનું કાલા રે. ૧૨ પુણ્ય૦
- દિશી વધૂને ^૩આભાર્ણ પરે, ^૪જલદ-ભર્તાઈ દીધું રે;
ચમકે ચિહું દિશી વિજલી, કનકમયી સુપ્રસિધું રે. ૧૩ પુણ્ય૦
- ^૫ડીંડીમ પાઉસરાયનો, ચ્યારી દિશે વિસ્તરીઓ રે;
'હું રાજા છું' ઇર્ણી પરે, લોક ગર્જરવે ભરીઓ રે. ૧૪ પુણ્ય૦
- માનિની માન ખંડણ ભણી, ખડગધારા જ્યું પ્રચંડ રે;
વરસે નિરંતર તિણે સમે, જલધારા તે અખંડ રે. ૧૫ પુણ્ય૦
- પૃથિવી મહિલાને હદે, હાર સેર અભિરામ રે;
સરિતા પસરી સોહિઈ, દેખી પસરે કામ રે. ૧૬ પુણ્ય૦
- ^૬કુટજ કદંબ ને કેતકી, સલ્લકી અર્જૂન ફુલ્યા રે;
^૭કુરંચ ચકોર ને મોરના, મદ વાધ્યા તેમ મોલા રે. ૧૭ પુણ્ય૦
- મેઘઘટા મહીષી વલી, પૃથવીને આકાશે રે;
પયઝરતી ગાજે ઘણું, શ્યામવરણસું પ્રકાશે રે. ૧૮ પુણ્ય૦
- ગર્ભ ઘરે બગલી તદા, હરીતાંશુક ઘરા પહેરે રે;
નૃપજાત્રા રજ ઉપશમે, કામિની પતિ પથ 'હેરે રે. ૧૯ પુણ્ય૦

૧. વર્ષાઋતુ, વરસાદ. ૨. જે કોઈ. ૩. આભરણ, આભૂષણ. ૪. મેઘરૂપી પતિએ. ૫. નગારુ, દુંદુભિ. ૬. ફૂટ(પર્વત) પર થયેલું ફૂલ. ૭. હરણની એક જાત. ૮. નીરખે.

- મદન બેઠોં તિહા ગોખડેં, જોવે પાઉસ સોહા રે;
પાડોસણ નયણે પડી, કરતી દુઃખ ^૧વિછોહા રે. ૨૦ પુણ્ય૦
- કરતી વિલાપ ઇણી પરે, ‘મુકી મુઝ અનાથ રે;
દેશાંતર ગયો તે હજી, નવી આવ્યો મુઝ નાથ રે. ૨૧ પુણ્ય૦
- ધન ગર્જારવ વિજલી, ^૨દાડૂર મુઝ ડરપાવે રે;
ઝૂંપડી તે પાણી ઝરે, થરહર દેહ કંપાવે રે. ૨૨ પુણ્ય૦
- ^૩નીઠવીઉ ધન પૂર્વનું, બાલક પાણિં ઇમ રોવે રે;
આણી સ્યું આપુ હવે, દૈવ ન સાહમું જોવે રે. ૨૩ પુણ્ય૦
- દુઃખકુલ-ભુવન હું નીપની’, મદન સુણી ઇમ કાને રે;
અતિશય કણ્ણા ઉપની, ચિત્તમાં ધરી ઇમ સાને રે. ૨૪ પુણ્ય૦
- ઢાલ ત્રીજી એહ રાસની, ભાખી ગુરુ સુપસાય રે;
પદ્મવિજય કહે ‘પુણ્યથી, પામે વંછીત ઠાય રે.’ ૨૫ પુણ્ય૦

૧. વિશ્વોભ. ૨. દેડકો. ૩. નાહું=નષ્ટ થઈ ગયું.

ફૂલ :

- મદન વિચારે ચિત્તમાં, ‘અહો એ રાંક અનાથ;
પતિવિરહે ઇમ વિલપતી, નહિ કો એહનો સાથ. ૧
- ચંડા-પ્રચંડા બાપડી, માહરો ધરતી વિજોગ;
ઇણી પરે દુઃખાણી બહૂ હશે, ‘ભરતા વિણું સ્યો ભોગ?’ ૨
- ઇમ ચિંતવતો તે હવે, નયણે નીર ઝરંત;
તે દેખીને નાહને, વિદ્યુતલતા પભાણંત. ૩
- ‘સ્યો ઉદ્વેગ તુમ ચિત્તમાં?, ભાખો કારણ મૂઝ’;
બહુ આગ્રહથી ભાખીયું, જેહ હીયાનું ‘ગૂઝ. ૪
- ‘પૂરવ ભારયા સાંભરી, તિણેં મુઝ દુઃખ બહુ થાય;
દેખી પાડોસણી રોવતી, સાંભરી ચિત્તમાં આય.’ ૫

ઢાલ : ૪, આઘા આમ પધારો પૂજ્ય અમ ઘરીં વોહરણ વેલા-એ દેશી.

- વાત સાંભલી કામિની તે ચિત્તમાં, કરતી ઇમ વિચાર;
‘ઇણી પરે સુખ ભોગવે મુઝ સાથે, પાણીં સાંભલી તે નારિ.’ ૬
‘સ્વામી! સુખે પધારો ઘેર, તેહની ખબર તે લીજે.’ એ આંકણી
- બાહ્ય વિકાર નવી દાખવે, બોલે ઇણી પરે વાણી;
‘સ્વામી! એવડુ દુઃખ ઉપજાવો, સ્યે કારણ? હિત આણી. ૭ સ્વામી૦
- તિહાં જઈને તસ રતિ ઉપજાવો,’ મદન કહે તવ એમ;
‘તાહરી આણ હૂઈ તો જાઉં, નહિ તો જાઉં કેમ?’ ૮ સ્વામી૦
- સાંભલી ચિંતવે ઇર્ષા આણી, ‘જૂઓ દાસીની પરે સેવું;
વચન ન લોપું એહનો કબહી, કરું એહના ચિત્ત જેહવું. ૯ સ્વામી૦

- તો પાણી દુઃખદાયક તે બિહું ને, સંભારે છે આમ;
મ્હેં તો ખમી ન શકઈ ક્ષણ પાણી, દુર્ધર પીડે કામ. ૧૦ સ્વામી૦
- પાઉસ-રીતુ એ કામ જગાવે, વાત વિસારે પાડું;
કાલક્ષેપ કરીઈ કોઈ રીતે, ઇમ ચિંતી કહે આડું. ૧૧ સ્વામી૦
- ‘સ્વામી! વાટ વિષમ એ રીતુમાં, મારગ દુર્ગમ કચરે;
ગિરિ-નદીઓ અતિ વિષમ છે વાટે, જાવા ચિત્ત કિમ પસરે? ૧૨ સ્વામી૦
- શરદકાલે જબ પાઉસ ઉતરે, તવ જાજ્યો તુમ્હેં સ્વામી!’;
વાત સુણીને માન્યું મદને, સ્ત્રીને વશ્ય હોઈ કામી. ૧૩ સ્વામી૦
- ભોગ સુખે હવે કાલ ગમાવે, શરદ-રીતુ જબ આવે;
તવ જાવા ઉત્કંઠિત પુછે, ‘જાઉં, જો તું ફરમાવે.’ ૧૪ સ્વામી૦
- કાંઈક વિચાર કરીને માન્યું, સંબલ સાથે આપે;
કરી સુગંધો ^૧કરંબો વિધિસ્યું, મદનને હાથે થાપે. ૧૫ સ્વામી૦
- કુસસ્થલ ભણીં ચાલ્યો વેગે, લેઈ કરંબો તેહ;
જાતા થયા મધ્યાહન સમય તવ, કોઈ ગામે ગયો એહ. ૧૬ સ્વામી૦
- તાસ ઉઘાને સરોવર તીરે, તરુ-મૂલે વિશ્રામ;
નાહી, દેવ-ગુરુ સંભારી, ઇચ્છે ભોજન કામ. ૧૭ સ્વામી૦
- ચિંતવે ‘જો કોઈ આવે અતીથી, નયાણે ઇણ હી જ કાલ;
તો તસ ^૨ગ્રાસ અરધ આપીને, પુન્ય કરું તતકાલ. ૧૮ સ્વામી૦
- પરને શબ્દ કરીને ભુંજે, જગમાં તે ધન્ય પ્રાણી;
અતીથી સંવિભાગ કર્યો તેણે, લખ્યમી કરતલ આણી.’ ૧૯ સ્વામી૦

- ઈમ ચિંતવતા દીઠો પાસે, દેવકુલથી નિકલતો;
જટા-મુકુટને ભસ્મ વિલેપિત, ગામ ભણી સલસલતો. ૨૦ સ્વામી૦
- તપસી દેખી હરખ્યો હૃદયે, બોલાવ્યો બહુમાને;
આખ્યો કરંબો આહાર પ્રમાણે, લેઈ વલીયો નિજ થાને.’ ૨૧ સ્વામી૦
- ભુખ્યો તપસી ખાવા બેઠો, તેહ સરોવર તીરે;
ખાવા મદન આરંભે જેતે, લેઈ સમીપ તે નીરે. ૨૨ સ્વામી૦
- એહવે છીંક થઈ તવ ચિંતે, ‘કાંય વિલંબ તે કીજે’;
એહવે જોગી બકરો હુઓ, કરંબ પ્રભાવ વઢીજે. ૨૩ સ્વામી૦
- શ્રી ગુરુ ઉત્તમવિજય પ્રભાવે, ભાખી ચોથી ઢાલ;
પદ્મવિજય કહે ‘પુણ્ય પ્રભાવે, હોવે મંગલ માલ.’ ૨૪ સ્વામી૦

ફૂલ :

બેં-બેં કરતો બોકડો, ચાલ્યો નયર સંકાશ;
મદન લલ્હો વિસ્મય ઘણું, દેખી તેહ વિલાસ. ૧

‘કિંહા જાઈ છઈ બોકડો?, જોઉં પૂઠે જાય’;
ઈમ ચિંતીને ચાલીઓ, કૌતિક મન નવિ માય. ૨

મદન બોકડો બિહું જણા, પહોંતા નયર મઝાર;
પેંઠો બકરો ભવનમાં, જિંહા વિદ્યુતલતા નારિ. ૩

મદન જોવા છાંનો રહ્યો, કોઈ થાનિકને પાસ;
‘જોઉં, બકરો સ્યું કરે?, પેસીને આવાસ.’ ૪

બકરો આવ્યો જાણીને, વિદ્યુતલતા દીઈ દ્વાર;
લેઈ લકુટને મારવા, ઉઠી ઉંઘી નારિ. ૫

બૂંબ પાડે તે બોકડો, તવ બોલે તે નારી;
‘નિર-અપરાધ મુઝને તજી, રે! તુઝ પડો ધિક્કાર. ૬

બહુ કાલે પાણી પૂર્વની, નારીથી વિરમ્યો નાહિ;
ચાલ્યો તિંહા ઉત્કંઠથી, સ્યું જોઈ આવ્યો આંહિ?’ ૭

ઢાલ : ૫, કરેલણા ઘડદે રે - એ દેશી.

નારી કહે ‘મુશલે કરી, દયા ધરીને આજ;
મારુ નહીં ભરતા ભાણી, જાણી મોહટું અકાજ.’ ૮

ભવિકજન! સુણજ્યો રે, નારી ચરિત્ર વિચિત્ર, હૃદયમાં મુણજ્યો રે-એ આંકણી.

‘બિહનો ચંડા મુશલથી, ગયો પ્રચંડા પાસ;
મુઝ મારંતા હવે કહો, ચિત્તમાં કેહની આશ?.’ ૯ ભવિકજન૦

- કહી કહીને ઇમ મારતી, મીલીયો લોક અપાર;
મદન વિચારે ચિત્તમાં, ‘અહો! અહો! ચરિત્ર અપાર. ૧૦ ભવિકજન૦
- કરંબો જો ખાતો કદા, માહરી પાણીં એ રિતિ’;
લોક ^૧બુંબારવ સાંભલી, દેખી એહની નિતિ. ૧૧ ભવિકજન૦
- ‘રે! રે! મૂઢ પશુ ભાણીં, મારે છે તું કીમ?;
વણિક-કુલે તું ઉપની, કીમ હિંસ્યા કરે ઇમ?’ ૧૨ ભવિકજન૦
- તવ પાણી મંત્રી કરી, છાંટ્યું તેહને જામ;
ભસ્મ-^૨ગુંડિત જટાધરો, ^૩ઉરણ જોગી થયો તામ. ૧૩ ભવિકજન૦
- લોક દેખી પૂછે ઇસ્યું, ‘ભગવન! શી એ વાત?;
તવ તે આંસુ નાખતો, ભાખે નિજ અવદાત. ૧૪ ભવિકજન૦
- બીહકે તપસી નાસતો, વિસ્મય પામ્યો લોક;
વિદ્યુતલતાને ઉપનો, મનમાંહે ઘણો શોક. ૧૫ ભવિકજન૦
- ‘ધિગ-ધિગ નિરપરાધી એ, તપસી માર્યો આજ;
નવિ જાણું “કિંહા એ ગયો?, પતિ જાણી એ અકાજ.” ૧૬ ભવિકજન૦
- મીલસ્યેં અથવા નહિ મીલે, તે માહરો ભરતાર;
મેં જાણું “શિક્ષા દેઈ, ભોગ ભોગવસ્યું સાર.” ૧૭ ભવિકજન૦
- મનના મનોરથ મન રહ્યા, જનમાં થયો અપવાદ;
પતિ વિરહણી હું થઈ, કિંહા કરું શોર ને ^૪દાદ? ૧૮ ભવિકજન૦
- ^૫પુંહક ખવાણો નહિ વલી, હાથે ^૬દાધો જેમ;
એહ ઉખાણો મુઝ થયો, કહો હવે કરીઈ કેમ?’ ૧૯ ભવિકજન૦

૧. બુમરાડ, પોકાર. ૨. લેપાએલ. ૩. બકરો. ૪. અરજ-ફરીયાદ. ૫. પુડલો. ૬. દાઝ્યો.

- મદન વિચારે દેખીને, 'નિજ ચરીત્રે કરી એહ;
ચંડા-પ્રચંડા બિહું જણી, જિતી કપટની ગેહ. ૨૦ ભવિકજન૦
- યોગીને પાણી ગમ્ય નહીં, નારી ચરિત્રનો અંત;
ધિગ ધિગ વિષયી જીવને, તો પણી તિહાં રાયંત. ૨૧ ભવિકજન૦
- રાક્ષણી સાપણી વલી, વાઘણી જિતી એણ;
જે વિશ્વાસ કરે નરા, તે પશુ નર-રૂપેણ. ૨૨ ભવિકજન૦
- પુણ્યે ત્રિણથી છુટીઓ, હવે કરું નિજ કાજ';
ઇમ ચિંતવતો આવીયો, નામ હસંતીપૂરી 'પાજ. ૨૩ ભવિકજન૦
- મદનરાસમાં પાંચમી, ઢાલ ઇણી પરેં હોય;
પદ્મવિજય પુણ્યે કરીં, પુણ્ય કરો સહુ કોય. ૨૪ ભવિકજન૦

કૂહા :

- ગૌરી ઘરી ઘરી બારણે, ઈશ્વર માનુષ્ય માત;
રંભા વન વન દેખીઈ, ધનદની કેઈ કહું વાત. ૧
- ગૌરી ઈશ્વર રંભા ધનદ, સહુને હસતી તેહ;
નામ હસંતી તેહનું, સૂરપૂરી અધિક છે એહ. ૨
- તસ ઉદ્યાનમાં ચૈત્ય છે, જાણે મેરુ ગિરીંદ;
કનક થંભ પંચાલિકા, જિહાં શ્રી રીષભ જિણંદ. ૩

ઢાલ : ૬, ભવિ તુમ વંદો રે સુમતિ ને શાંતિ જિણંદા-એ દેશી.

- મદન દેઉલમાં પેઠો હરખે, રીષભ જિણેસર દીઠા;
જનમ મરણ ટાલે ભવિ જનના, મનમાં લાગે મીઠા રે. ૪
- જિનવર નીરખી લાલ, હિયડે હરખ ધરીજે,
જિનગુણ પરખી લાલ, નરભવ સફલ કરીજે. એ આંકણી
- ભવસાયરમાં ભમતા જનને, આલંબન જિનરાયા;
દેવનો દેવ સુરાસુરવંદિત, પૂરવ પુણ્યે પાયા. ૫ જિનવર૦
- હાથે નહીં હથીયાર ને માલા, નહિ રૂઝંગે વામા;
અવિકારી અકષાયી મુદ્રા, નિરભયી ને ગુણધામા. ૬ જિનવર૦
- એહ સરૂપ ન જગમાં દીસે, સફલ થયો અવતાર;
નયાણ કૃતારથ માહરા હૂઆ, ધન હું જગ શીરદાર. ૭ જિનવર૦
- ભવસાયરનો પાર હું પામ્યો, દુરલભ જિન પદ પામી;
ભવખય કારણ ભવદુઃખ વારણ, હવે થયો શીવગતિ ગામી. ૮ જિનવર૦

- ઇમ બહુમાને જિનવર પ્રણમી, બેઠો તિણ હી જ ઠામ;
વણિકપૂત્ર ઇણે અવસરે આવ્યો, ધનદેવ તેહનું નામ. ૯ જિનવર૦
- તે પાણી પરમાતમ પ્રણમીને, મનમાં ઉલસિત થાવે;
મદન ને ધનદેવ રંગમંડપમાં, હરખે બીહુ જણ આવે. ૧૦ જિનવર૦
- પૂછે ધનદેવ સ્નેહ ધરીને, સાધર્મિક તસ જાણી;
'ભદ્ર! તુમે આવ્યા કહો કીંહાથી?', જિનમુખ જોવા જાણી. ૧૧ જિનવર૦
- દુખ હૃદયમાં તુમ્હ બહુ દેખુ', તવ ચિંતે તે એમ;
'કોઈ મહાતમા મુઝને પૂછે, આણી બહૂલો પ્રેમ.' ૧૨ જિનવર૦
- બોલ્યો મદન 'ભદ્ર! હું આવ્યો, નગર સંકાશથી જાણી;
દુઃખ કારણ મુઝ રીદયનું પૂછ્યું, તે સાંભલ ગુણખાણી!. ૧૩ જિનવર૦
- વાત લજ્યા જેહવી છે તો પાણી, તુમચું દરીસણ દેખી;
સ્નેહ ઘણો દીઠો તિણે ભાખું, બીજું સર્વ ઉવેખી.' ૧૪ જિનવર૦
- નિજ વૃત્તાંત સરવે તિણે ભાખ્યો, ધનદેવ બોલ્યો તે 'હારે;
'કેતલું મુઝ દુઃખ આગલી તાહરુ?', તુઝથી અધિક દુઃખ માહરે. ૧૫ જિનવર૦
- માહરી વાત ઘણી અચરીજની, સુંણતા વિસ્મય થાય;
ભાર્યા માહરી તુઝથી અધિકી, સુંણતા તુઝ દુઃખ જાય.' ૧૬ જિનવર૦
- મદન કહે 'કહો તુમ્હ ભાર્યાની, વાત તે વિસ્મયકારી';
ધનદેવ કહે તે કહઈ 'સુંણજ્યો, હર્ષ ધરી નર-નારી.' ૧૭ જિનવર૦
- પદ્મવિજય કહી મદનરાસમાં, રૂડી છઠ્ઠી ઢાલ;
હવે કહું જે ધનદેવ કેરી, વાત ઘણું સુરસાલ. ૧૮ જિનવર૦

કૂહા :

- ઇણ નયરીમાંહે, ધનપતિ નામે શેઠ;
નિશ્ચલ શ્રી જિનધર્મમાં, બીજું જાણે 'વેઠ ૧.
- મુનિજનની સેવા કરે, કરે વલી પરઉપગાર;
ગુણરાગી ગીરુઓ ઘણું, શ્રીવંતમાં શિરદાર. ૨
- લખ્યમી નામ સોહામણું, નામ તિસ્યો પરિણામ;
લખ્યમી ઘરિ આંગણ વસી, સકલ કલાનું ધામ. ૩
- એહવી નારીસ્યું શેઠજી, ઉભયલોક અવિરુદ્ધ;
સાધંતા સૂત દો થયા, તેહ સદા સુવિશુદ્ધ. ૪
- તિંહા પહેલો ધનસાર છે, બીજો છે ધનદેવ;
યોવન વય આવ્યા બીહું, સ્વામી કાર્તિક મહાદેવ. ૫

ઢાલ : ૭, ગૅંબ સાગરની પાલ ઉભી દોય નાગરી મ્હારા લાલ - એ દેશી.

- દોય કલા હવે સીખ્યા યોવનવય આવીયા મ્હારા લાલ,
રૂપ લાવણ્ય વિશિષ્ટ કન્યા પરણાવીયા મ્હારા લાલ;
નિત-નિત નિજ વ્યાપાર કરે તે બિહું જણા મ્હારા લાલ,
કાલ ગમાવે ઇણિ પરે સહુઈ ઇક મના મ્હારા લાલ. ૬
- જીવ લોકને મરણ અંતે આવે સદા મ્હારા લાલ,
સમય-સમય વિણસે રસ, રૂપ ને સંપદા મ્હારા લાલ;
ધનપતિ શેઠ આયુ નિજ અથીર જાણી કરી મ્હારા લાલ,
શત્રુ-મિત્ર સમભાવ હૃદયમાંહી ધરી મ્હારા લાલ. ૭

થઈ વિરક્ત સંસારથી સહુ જીવ ખામાણા મ્હારા લાલ,
મન એકાગ્રે પંચ પરમેષ્ઠી સુમરણા મ્હારા લાલ;
પથ સાધ્યો પરલોકનો ધનપતિ વાણીઈ મ્હારા લાલ,
મરણ લઘ્યો ઇમ ઉત્તમ શ્રાવક જાણીઈ મ્હારા લાલ.

૮

નિજ ભરતાર વિજોગ શોક હવે બહુ કરે મ્હારા લાલ,
લખ્યમી પાણીં ઘરવાસ બિહામણો ચિત્ત ધરે મ્હારા લાલ;
બહુ સંવેગ વિષય વિમુખી તે નિત્ય રહે મ્હારા લાલ,
તપથી વિશેષે સોષવી કાય મરણ લહે મ્હારા લાલ.

૯

માત-પિતાના મરણથી, શોક કરે ઘણો મ્હારા લાલ,
નવિ સુખ પામે કીણાહી ઠામ ચિત્ત દોયતણો મ્હારા લાલ;
તજીયો સકલ વ્યાપાર હવે ઇણે અવસરે મ્હારા લાલ,
શ્રી મુનિચંદ મુણિંદ કે આવ્યા પુર પરિસરે મ્હારા લાલ.

૧૦

તિણેં ઉપદેશ કર્યો ઇમ ‘ભો! ભો! કિમ કરો મ્હારા લાલ,
એવડો ‘શોકસંભાર? ઘરો ચિત્તમાં ખરો મ્હારા લાલ;
નવિ સંસાર સ્વરૂપ નિરુપણ ચિત્ત કરો મ્હારા લાલ,
ચર-થીર સકલ સંસારમાં સર્વને જમ હરો મ્હારા લાલ.

૧૧

નિત્ય પંથી એ પ્રાણ શરીર એ ચલ અછેં મ્હારા લાલ,
જોવન ચપલ, મરણ ધ્રુવ, અનુક્રમે સવી ગછેં મ્હારા લાલ;
એક જિનેશ્વર ભાષિત શરણ તે ધર્મ છે મ્હારા લાલ,
તેહુ આધાર ગતિ સ્થિત અવર અધર્મ છે’ મ્હારા લાલ.

૧૨

તેહ સુણીને શોક મંદ કરી ઘરે ગયા મહારા લાલ,
 નિજ ઘર કાર્ય વ્યાપારમાં બીહુંઈ સજ થયા મહારા લાલ;
 બેહુની નારી તે ઘરમાં નિત્ય કલહ કરે મહારા લાલ,
 બિહું જણ સમજી ભિન્ન ભિન્ન રાખી ઘરે મહારા લાલ.

૧૩

જાતે દિન એક દિન પૂછ્યું વૃદ્ધ ભાઈઈ મહારા લાલ,
 ‘કિમ ઉદવેગ સહિત તુઝ મનહું પાઈ ઈ?’ મહારા લાલ;
 તવ લઘુ ભાઈ કહે ‘મુઝ નારિનું દુખ ઘણું મહારા લાલ,
 ‘તિણે ઉદવેગ થાય તનું દુર્બલ પણું’ મહારા લાલ.

૧૪

મોહટો ભાઈ કહે ‘તું મન મત દુઃખ કરે મહારા લાલ,
 કન્યા બીજી પરણાવું તેહથી સુખ ઘરે’ મહારા લાલ;
 લઘુ ભાઈ કહે ‘ઈમ જ કરો જિમ સુખ લહું મહારા લાલ,
 એહ વાત તુમ્હ આગલી ઝાઝી શી કહું?’ મહારા લાલ.

૧૫

તવ વૃદ્ધ ભાઈઈ કોઈક કુલવંતી કની મહારા લાલ,
 પરાણાવ્યો ધનદેવને બીજી શોભા બની મહારા લાલ;
 સાતમી ઢાલ રસાલ કહી મહે ઈણિ પરે મહારા લાલ,
 પન્નાવિજય કહે ‘સાભલો કિણિ પરે નિસ્તરે’ મહારા લાલ.

૧૬

ફૂલ :

- અભિનવ પરણી નારીસ્યું, ભોગવે નવલા ભોગ;
ભાવી ભાવના યોગથી, સરીખો મીલ્યો સંજોગ. ૧
- સ્વેચ્છાચારી નારિ તે, પહેલી સરીખી એહ;
ચિત્ત સંતોષ ન ઉપનો, ધનદેવનેં તિહાં રેહ. ૨
- મન ચિંતે 'નિરભાગ્ય હું, ઘર ઉઠ્યો ગયો રન્ન;
તિહાં પિણ ભાવી ભાવથી, લાગિ બહુતિ અગન્ન.' ૩
- તાસ પરિક્ષા કારણે, જોવે તાસ ચરીત્ર;
એક દીન બેઠો ધ્રુજતો, નારીનેં કહેં ઈણ રીતિ. ૪
- 'સીતજ્વર મુઝ આવિયોજી, બેસી ન સકું તોણ;
વહેલી સજ્યા પાથરો, સયન કરુ હું જેણ.' ૫
- પ્રગુણ કરી સજ્યા તિણે, ધનદેવ સૂતો જાંમ;
૧પાવરણા ૨સીરખ પ્રમુખ, ઓઢાડ્યા તસ તાંમ. ૬

દાલ : ૮, ઝાંઝરીયાની દેશી.

- છે તિણ સમેં સૂરજ આથમ્યો જી, રાતિ થયો અંધકાર;
આચ્છાદે સવી દોષને જી, ઘુહડ કરે ઘુતકાર. ૭
સોભાગી સયણા! સાંભલો નારિ ચરિત્ર-આંકણી.
- ઘોર નાદે કપટે કરી જી. ઉંઘે તિંહા ધનદેવ;
તવ મોહટી લઘુને કહે જી, 'સાંભલ રે તું ૃહેવ. ૮ સોભાગી૦
- તું ૪પરવાર ઉતાવલી જી, આપણે છે બહુ કામ';
તવ તે કામ ઉતાવલી જી, કરીને પ્રગુણી થઈ તામ. ૯ સોભાગી૦
- ઘોર નિંદ્રા આવ્યો વહી જી, જાણે છે દોય નારી;
ઘરમાંથી તે નિંકલી જી, ઘર ઉઘાન સહકાર. ૧૦ સોભાગી૦

- તે ઉપર દોઈ ચઢી જી, પાછલથી ધનદેવ;
તેહને અનુસારે ગયો જી, ^૧હલુંઈ હલુંઈ હેવ. ૧૧ સોભાગી૦
- તેહ જ આછે વસ્ત્રથી જી, બાંધ્યુ આપ શરીર;
બેઠો પૃથવી ઉપરે જી, સાહસ ધરીને ધીર. ૧૨ સોભાગી૦
- મંત્ર સંભાર્યો તીણીઈ જી, શક્તિ અચિન્ત્ય છે મંત્ર;
ઉડીને આંબો ગયો જી, ચાલ્યો તે ગગનાંત. ૧૩ સોભાગી૦
- જલજંતુ બીહામાણો જી, રચણાયર મધ્યભાગ;
રતનદ્વીપ રલીયામાણો જી, અવર દ્વીપ વડભાગ. ૧૪ સોભાગી૦
- તસ શિર મુકુટ મણિ સમુ જી, નગર રચણપુર તત્થ;
રતને મંડિત ઘર ઘણાં જી, સહસગમે છે જત્થ. ૧૫ સોભાગી૦
- વિદ્યાધર વાસો જિહા જી, રૂપે જિત્યો અનંગ;
વિદ્યધરી રૂપે કરીજી, રતિ હારી એકંગ. ૧૬ સોભાગી૦
- તિણેં નયરી ઉદ્યાનમાં જી, ઉતરીયો સહકાર;
ધનદેવ તિંહાથી નિકલી જી, દૂરે ગયો કોઈ ^૨ઠાર. ૧૭ સોભાગી૦
- ભાર્યાઓ પાણી ઉતરી જી, પેઠી નગર મઝાર;
ધનદેવ પાણી પૂંઠે થયો જી, તાસ ચરણ અનુસાર. ૧૮ સોભાગી૦
- કૌતિક નગરીમાં જુઈ જી, નાનાવિધ મનોહાર;
નિજ ઇચ્છાઈં વિચરતી જી, પૂંઠે તસ ભરતાર. ૧૯ સોભાગી૦
- તેહ ચરિત્ર જોતા થકા જી, ચિત્તમાં ચમક્યો એહ;
જાણે સ્વર્ગમાં આવીયો જી, સ્વપ્ન પરે લહે તેહ. ૨૦ સોભાગી૦
- ઈણી પરી ધનદેવ રાસમાં જી, ભાખી આઠમી ઢાલ;
પન્નવિજય કહે સાંભલો જી, આગલી વાત રસાલ. ૨૧ સોભાગી૦

ફૂંડા :

- ઇણી અવસર તે નયરમાં, શ્રીપુંજ નામે શેઠ;
બીજા સહુ વ્યવહારીયા, માનુ એહથી હેઠ. ૧
- ચ્યાર પૂત્ર ઉપર સૂતા, શ્રીમતી નામે તાસ;
તિલક સમી ^૧ત્રિણ લોકમાં, રૂપ-લાવણ્યનો વાસ. ૨
- એહવી નારી ન પામીઓ, ક્ષીણદેહ તિણે કામ;
હલુઈ-હલુઈ અનંગથી, તે દુઃખથી માનું આમ. ૩
- વિદ્યા-કલા સરવે તિહાં, સ્પર્ધાઈ કર્યો વાસ;
સૌભાગ્યથાનિક એ સમું, નવી લાઘું કોઈ પાસ. ૪
- સારથવાહ વસુદત્ત તિહાં, તેહના પૂત્રને તેહ;
કર્યો વિવાહ હવે પરણવાં, માંડ્યો ઉચ્છવ ગેહ. ૫

ઢાલ : ૯, રાગ- ખંભાતી સોહલાની દેશી.

- સારથવાહનો પૂત્ર, વસ્ત્ર અમૂલિક અંગે ધરે જી;
રચણ તરણ અલંકાર, તાસ કિરણ અતિ વિસ્તરે જી. ૬
- ^૨સાબેલા શ્રીકાર, પહેર્યા ^૩વાગા જરકસી જી;
નાટિક કરે વર પાત્ર, જાણે રંભા- ઉરવસી જી. ૭
- વાજે વિવિધ વાજીત્ર, શરણાઈ ટહુકે ઘણી જી;
સાજન મીલીયો સાથ, મંગલ ગાવે ^૪જાણણી જી. ૮
- બોલે બિરુદ અનેક, લોક જોવા બહુ આવીયો જી;
શ્રીફલ ને વલી પાન, વરરાજા કર ભાવીયોજી. ૯

૧. ત્રણ. ૨. વરઘોડામાં વરની આગળ ઘોડા પર બેસાડેલા વિભૂષિત બાળક. ૩. વસ્ત્ર. ૪. જાનમાં આવેલી સ્ત્રીઓ.

વિંઝે ચામર પાસ, છત્ર ધર્યું શિર ઉપરેજી;
નોબતી ગડગડે 'છંદી, ચોહટં ચાલે ઇણી પરે જી. ૧૦

દેખી નારીચરિત્ર, ધનદેવ ચિંતે ઇણે સમે જી;
'વલસ્યે જબ એ નારી, તબ વલસ્યું હું અનુક્રમે જી.' ૧૧

જોતો ઓચ્છવ તેહ, શ્રીપુંજ શેઠ ઘર આંગણો જી;
ઉભો તોરણ તેહ, દીસે તે રલિયામણો જી. ૧૨

ઇણ અવસર વરરાય, તુરંગ ચઢ્યો સોહે ઘણું જી;
વસુદત્ત સૂત શ્રીપૂંજ શેઠનું સોહાવે આંગણું જી. ૧૩

લોક તણી ભીડાભીડ, જોવા મીલીયો છે ઘણો જી;
થંભ તે ડગીયો તામ, તીખી ધાર તોરણ તણો જી. ૧૪

પડીયો 'ત્રીછો તેહ, ભવિતવ્યતા જોગે કરી જી;
લાગો તે ઉત્તમાંગ, વર તતકાલ ગયો મરી જી. ૧૫

વસુદત્ત પરિજન જેહ, તેહ શોકાતૂર બહુ થયો જી;
રોવે સવી પરિવાર, શિર કૂટે પીટે હીયો જી. ૧૬

સહુ ગયો તે નિજ ઘેર, હવે શ્રીપુંજ ચિત્ત ચિંતવે જી;
'સ્યો આવ્યો અંતરાય?, કહો હા! સ્યું કરીઈ હવે જી? ૧૭

શી ગતિ હોસ્યે 'ધૂય?', ખેદ કરે ચિત્ત આપણે જી;
નિજ પરિવારને સાથ, ચિંતવે ઇણી પરે ડહાપણે જી. ૧૮

યત:

પ્રારબ્ધમન્યથા કાર્ય, દૈવેન વિદધેડન્યથા ।

કો વેત્તિ પ્રાણીનાં પ્રાચ્ય-કર્મણાં વિષમાં ગતિમ્ ॥૧૧॥

પૂર્વ ઢાલ :

- ‘પરાણે નહીં જો આજ, લગને તો એ “અભાગણી જ”;
ઇમ લોકે પરસિદ્ધ, સકલંકી કન્યા ભણીજી. ૧૯
- નહી પરણે નર કોય, સહુને જીવિત વાલહું જ;
પરાણાવું કોઈ આજ, કન્યા ભાગ્ય શાસ્ત્રે કહ્યું જ.’ ૨૦
- ‘સયાણ કહે ‘કાંઈ ખેદ, તુમ્હને કરવો નવી ઘટે જ;
વિણ ભાવી નવી હોય, ભાવી-ભાવ તે નવી મીટે જ. ૨૧
- બીજાને ઘો એહ,’ સાંભલી, ચિત્તમાં હરખીયો જ;
નિજ નરને કહે ‘આણ, લાવો કોઈ નર પરખીયો જ.’ ૨૨
- તે નર તતખીણ તાંમ, વર જોવાને નિકલ્યા જ;
રાજમારગ સવી ઠાંમ, જોતા કોઈ નવી મલ્યા જ. ૨૩
- ઇણે અવસરે ધનદેવ, નયાણે પડીયો તેહને જ;
દિવ્ય-રૂપધર જેહ, આવ્યો તે ભર જોવને જ. ૨૪
- લાવ્યા શેઠને પાસ, નિજ પૂત્રી સમ નિરખીયો જ;
પ્રારથના કરે તાસ, શેઠીયો હીયડે હરખીયો જ. ૨૫
- મદનરાસમાં ઢાલ, ભાખી નવમી સોહામણી જ;
પદ્મવિજય કહે પ્રેમ, સાંભલજ્યો આગલેં ગુણી જ. ૨૬

ફૂલ :

- પ્રારથના સુણી સેઠની, ચિંતે ચિત્ત મઝારઃ
'એ રૂપવંતી દેખીઈ, જેહવી પૂરવ નાર. ૧
- ખેમ-કુશલ નિજ વાંછતે, પૂરવ છંડૂ નાર;
પણિં નારી વિણ માહરો, અફલ થયો સંસાર. ૨
- અતીથી ને વલી ^૧પ્રાહુણાં, ન લહે આદર માન;
નારી વિના ^૨હાલી સમો, પુરુષ તે ^૩વિટલ સમાન. ૩
- ^૪તાત કરે ઇમ પ્રાર્થના, આદર કરી અપાર;
એહવી કિમ છંડુ હવે?, નારી રતિ અનુહાર.' ૪
- ઇમ કરી હાકારો ભાણ્યો, નહવરાવ્યો ધનદેવ;
કરીય વિલેપન ચંદને, વસ્ત્ર પહેર્યા તતખેવ. ૫
- આભૂષણ અંગે ધર્યા, પહેરીને ફૂલ માલ;
શ્રીમતી કન્યા પરણીઓ, હરખે થઈ ઉજમાલ. ૬
- શેઠકન્યા-ધનદેવને, આણંદ વરત્યો ઇમ;
દેખી જમાઈ રૂઝડો, શેઠ ઘરે બહુ પ્રેમ. ૭

ઢાલ : ૧૦, વાડી ફૂલી અતિ ભલી મન ભમરા રે - એ દેશી.

- ધનદેવ ચિંતાતુર થઈ સુણો સયાણા રે, બેઠો દેખે બાહરી લાલ સુણો વયાણા રે;
દોય ભાર્યા ધનદેવની સુણો સયાણારે, ફીરી-ફીરી નયર મૂઝાર લાલ સુણો વયાણારે. ૮
- સાંભલી કૌતીક અવનવું સૂણો વીવાહ જોવા કાજ લાલ સુણો;
મોહટી નહાની ને કહે સુણો, 'રાતિ ઘણી છે આજ લાલ સુણો. ૯
- જોઈઈ ઓરછવ 'હેજસ્યું' સુણો, લઘુઈ ^૧પડિવજ્યું તેહ લાલ સુણો.;
જોવે બીહું જણી રંગસ્યું સુણો, લઘુ બોલી સુણો એહ લાલ સુણો. ૧૦

૧. પ્રાહુણક, મહેમાન. ૨. જડ, ગામડીયો. ૩. વિટ, ભ્રષ્ટ. ૪. પૂજ્ય, વડીલ. ૫. આનંદથી. ૬. સ્વીકાર્યું

‘દેવ-દેવી સમ મનહરું સુણોં, વરવહુ અતીહું ઉદાર’ લાલ, સુણોં;
‘આર્યપૂત્ર સમ દેખીઈ’ સુણોં, મોહટી કહે તવ નાર લાલ સુણોં. ૧૧

‘ભોલી! તું કાંઈ નવી લહે સુણોં, સરીખા નર બહુ હોય લાલ સુણોં;
‘આર્ય પૂત્રને સારિખો સુણોં, દીસે બીજો કોય લાલ સુણોં. ૧૨

શીતજ્વર કરી પીડીઓ સુણોં, તે તો સૂતો ગેહ લાલ સુણોં;
નીદ્રામાંદી આવીઓ સુણોં, નહિ વિદ્યાબલી એહ લાલ સુણોં. ૧૩

કિંહાથી આવ્યો હોઈ ઇહાં?’ સુણોં, ખિણ એક રહી તિણ ઠાય લાલ સુણોં;
કૌતીક દેખી બેહુ જણી સુણોં, સહકાર સાહમી જાય લાલ સુણોં. ૧૪

ઉંચે ગોખે બેઠો હવે સુણોં, નવપરણિત સ્ત્રીયૂત લાલ સુણોં;
ધનદેવ શંકા ધારતો સુણોં, ગમન નારીનું ગુત્ત લાલ સુણોં. ૧૫

શ્રીમતી વચ્ચને છેહડે સુણોં, શ્લોક તે લીખીયો એક લાલ સુણોં;
કુંકુમ રસની ^૧સેહનાણી સુણોં, કરી ^૨નિપૂણાઈ ^૩છેક લાલ સુણોં. ૧૬

યત:

ક્વ હસન્તી? ક્વ વા રત્નપૂરં? ચૂતોઽભ્રગઃ ક્વ ચ?
સૂનુર્ધનપતેર્ભાગ્યાદ, ધનદેવોઽભ્યગાત્ શ્રિયમ્ ॥૧૧॥

પૂર્વઢાલ :

હસંતીનગરી કીહાં? સુણોં, કીંહા રતનપૂર ઠામ? લાલ સુણોં;
કીંહા આંબો ગગને ચલ્યો? સુણોં, કીંહા કહો ધનદેવ નામ? લાલ સુણોં. ૧૭

કાંચક કાર્ય ઉદ્દેશીને સુણોં, નીકલીયો હવે તેહ લાલ સુણોં;
આંબે ચઢી તે દોય જણી સુણોં, મનમાં હર્ષ ધરેહ લાલ સુણોં. ૧૮

આંબે પૂર્વ પરે રહ્યો સુણોં, નારીઈ ગણીયો મંત લાલ સુણોં;
ચાલ્યો આકાશે આંબલો સુણોં, પોંહતો નિજ ઘરિ તંત લાલ સુણોં. ૧૯

૧. શાહી(?). ૨. ચતુરાઈ. ૩. છેક=છેડો (અહિં ઉત્કૃષ્ટતા બતાવવા).

- ઉતર્યો નિજ ઉદ્યાનમાં સુણોં, ધનદેવ છાંનો તામ લાલ સુણોં;
ઘરમાં જઈ સૂતો વલી સુણોં, શય્યાઈ કરી આરામ લાલ સુણોં. ૨૦
- ઓઢી નિદ્રાભર થયો સુણોં, આવી હવે દોય નાર લાલ સુણોં;
ભરનીદ્રાઈ દેખીઓ સુણોં, સૂતો નિજ ભરતાર લાલ સુણોં. ૨૧
- શંકા રહિત સૂતી બિહું સુણોં, જાગી ખ્યણેકમાં જામ લાલ સુણોં;
થયો પ્રભાત રયાણી ગઈ સુણોં, સૂર્ય ઉગ્યો તામ લાલ સુણોં. ૨૨
- સવી અંધકાર નસાડીઓ સુણોં, ચંડકિરણ ^૧દિનનાહ લાલ સુણોં;
વલગી ઘર-^૨કારય ભણી સુણોં, ધંધો ઘરનો ^૩અથાહ લાલ સુણોં. ૨૩
- કિમહીક હવે લઘુ નારીઈ સુણોં, ^૪સોઢી બાહીર રહ્યો હાથ લાલ સુણોં;
કંકણ સહિત તે દેખીઓ સુણોં, વીવાહવંતો નાથ લાલ સુણોં. ૨૪
- મોહટીનેં દેખાડીઓ સુણોં, તવ કહે મોહટી વાણી લાલ સુણોં;
'તે તીહાં કહ્યું તે સવી મલ્યું સુણોં, દેખી એહનો પાણિ લાલ સુણોં. ૨૫
- કિમહીક આવ્યો તીહાં કને સુણોં, પરણ્યો કન્યા તામ લાલ સુણોં;
જાણ્યો ઇણેં આપણો સુણોં, સવી વૃત્તાંત તે આમ લાલ સુણોં. ૨૬
- મત બીહજે મન માંહેથી સુણોં, કરસ્યું તાસ પ્રતિકાર લાલ સુણોં;
કરવું તો બીહવું કીસ્યું? સુણોં, સઘલું થાસ્યેં સાર' લાલ સુણોં. ૨૭
- દસમી મદનના રાસમાં સુણોં, પદ્મવિજય કહી ઢાલ લાલ સુણોં;
અચરિજકારી આગલેં સુણોં, સાંભલો વાત રસાલ લાલ સુણોં. ૨૮

ફૂંડા :

- ‘બીહુક મ કર તું બાપડી, કરું એહનો ઉપચાર’;
સાત ગાંઠી દેઈ મંત્રીને, દોરો કર્યો તૈયાર. ૧
- ધનદેવને ડાબે પગે, નારીઈ બાંધ્યો તામ;
મૂરખ ને નીરદઈપણે, ફૂડ-કપટનું ધામ. ૨
- મંત્ર તાણા પરભાવથી, સૂડો થયો તતખેવ;
દેખી નિજ સૂડાપણું, દીનવદન ધનદેવ. ૩
- ‘નવી છોડ્યું કંકણ કરે, નવી સાંભરીઉં જેણ’;
ધનદેવ મનમાં ચિંતવે, ‘શંક્યા આવી તેણ. ૪
- રાતિ વૃત્તાંત જાણી કરી, સૂડો કીધો આમ;
ઈંણ ચરિત્રેઈ નારીને, અસંભાવ્ય નહી કામ.’ ૫
- મન ચિંતે ‘હા! હારીયો, માનવનો અવતાર;
પશુપણું હું પામીઓ,’ ઇમ ધ્યાઈ તિણિ વાર. ૬
- ઉડવા જાઈ જેતલે, કરથી ચાંપ્યો તાસ;
ઈંણી પરિ બોલે પાપીણી, ક્રોધ તણો આવાસ. ૭

ઢાલ : ૧૧, બટાઓની દેશી.

- આંખે સમઝાવે અન્યને રે, કરે વલી અન્યસુ વાત,
અન્ય હૃદયમાં ધારતી કાંઈ, નારી ફૂટીલ કુજાત રે;
જો હોઈ પોતાનો ભ્રાત રે, વલી જો હોઈ નિજનો તાત રે,
તેહને પાણિં વંચવા જાત રે, એહવા ગુણ જગત વિખ્યાત રે. ૮
- સહજ સલુણે સાંભલો મેરે લાલ. આંકણી.

કોઈની ન હોઈ એ કદા રે, મૂકી નિજ પતિરાય,
રાણી રાંક સાથે રમે રંગસ્યું, તસ જાણે જીવિત પ્રાય રે;
નદીની પરે નીચી જાય રે, સાપાણી પરે કુટીલ સદાય રે,
રાખસાણી પરે ખાવા ધાય રે, જહાં મન માન્યું તિંહા જાય રે. ૯ સહજ૦

ખિણ ઇંક રોવઈ ખિણ હસે રે, ખિણ દેખાવઈ રાગ,
ખિણમાં વૈરાગિણી હુઈ રહે, ખિણમાં કહે મીઠી વાગ રે;
ખિણ કટૂ વચનનો લાગ રે, ખિણ રુસે તૂસે અથાગ રે,
ખિણમાં કરે નિજ ઘર તાગ રે, ખિણ દીઈ નિજ પતિ દાગ રે. ૧૦ સહજ૦

નિજ પતિ પરદેસે જતા રે, પર મોહઈ સુખ દેહ,
મુખિ કહે ‘તુમ વિણ કિમ રહું રે?, આ સૂનું ^૧ઢંઢેર છે ગેહ રે;
તુમસ્યું મુજ અતિહે સનેહ રે, ઘડી વરસ સમી મુજ એહ રે,
હવે થાસ્યે કહો કરું તેહ રે, હવે દુઃખના વરસસ્યે મેહ રે’. ૧૧ સહજ૦

નારી રંગ પતંગસ્યો, જાતા ન લાગે વાર,
જિમ વાદલની છાંહડી રે, જિમ વિજલીનો ચમકાર રે;
જિમ રાજમાન અલ્પ વાર રે, જિમ કપટી ધ્યાન વિચાર રે;
નહી સાચુ વયાણ ^૨કીવાર રે, અશુચી અપવિત્ર ભંડાર રે. ૧૨ સહજ૦

પંખી પગલું આકાશમાં રે, જલમાં મચ્છ-^૩પદ જોય
તિમ નારીના હૃદયનો રે, જન ન લહે મારગ કોય રે;
બુદ્ધિ સુરગુરુ જદિ હોય રે, તારાનું ગણિત કરે લોય રે,
એહનો પાર ન પામે સોય રે, ખિણ હસતી ખિણમાં રોય રે. ૧૩ સહજ૦

ધીઠ હૃદય નારી હવે રે, બોલે ઇણી પરે વાણી,
‘અમ્હ ચરિત્ર જોવા ભાણી રે, તે કીધું ઇમ મંડાણ રે;
સૂતો જૂઠો જવર આણિ રે, અમ્હ સાથે પર દ્વિપ ઠાણિ રે,
આવી પકડયો ^૪કની-પાણિ રે, આવી સૂતો ઓઢ્યું વસ્ત્ર તાણિ રે. ૧૪ સહજ૦

૧. ઉજ્જડ પ્રદેશ. ૨. કોઈવાર, ક્યારેક. ૩. પગલા. ૪. કન્યાનો હાથ.

તેહનું ફલ હવે દેખજયે રે, તે વિણ ન વલે સાન',
 ઇમ કહી પાંજરે ઘાલીઓ રે, સૂડાને દેઈ અપમાન રે;
 બહૂ વચન પ્રહારનું દાન રે, સાંભલે સૂડો નિજ કાન રે,
 લઘુ મોહટીનું કરે બહુમાન રે, 'તુમ્હ સમ નહીં અવર કો ઠાન રે.' ૧૫ સહજ૦

ઘર પરિજન દેખી ઘણું રે, શૂક કરે તે પશ્ચાત્તાપ,
 'ધિગ મુઝ સૂડાનો ભવ લલ્હો રે, મુઝ આવી પહોતું પાપ રે;
 ન કર્યો પરમેષ્ઠીનો જાપ રે, તીણે પામ્યો ઇમ સંતાપ રે,
 હવે પરવશ સ્યું કરુ આપ રે?, નવી આડા આવે માય ને બાપ રે. ૧૬ સહજ૦

ઘરકારય કરતી થકી રે, રાંધે જબ તે નાર,
 તવ ભાજી છમકાવતી રે, તેહના હોય છમકાર રે;
 લાવી સૂડો તીણી વાર રે, બીહવરાવે શસ્ત્રની ધાર રે,
 કહે 'સાંભલ તું નિરધાર રે, કરું એહવો તુઝ પ્રકાર રે. ૧૭ સહજ૦

તુઝને મારી ઇણી પરે રે, એક દિન એહ હવાલ,
 છમકાવીસ્યું તુઝને રે', ઇમ બોલે તે વિકરાલ રે;
 સુણી પામે ભય 'અસરાલ રે, નિત્ય-નિત્ય એહ દુઃખ જંજાલ રે,
 'લહેતો કોઢે કોઈ કાલ રે, જાણે મલીઆ છે નરક પાલ રે. ૧૮ સહજ૦

ધન-ધન તે નર રાજ્યા રે, જાણી એહવી નાર,
 દૂરિં રહ્યા મહાભાગ તે રે, જાણો જિમ જંબુકુમાર રે;
 વલી વયરસ્વામી અણગાર રે, ઘરી વ્રતસ્યું અતિ પ્યાર રે,
 ઇમ ઢાલ થઈ અગ્યાર રે, કહે પદ્મવિજય જયકાર રે. ૧૯ સહજ૦

ફૂલ :

- હવે જે રત્નપૂરે થયો, તે સુણજ્યો અધિકાર;
શેઠે જાણ્યું ‘‘કિંહા ગયો, શ્રીમતીનો ભરતાર? ૧
- ગયો તે પાછો નાવીઓ, ’ ખોલાવ્યો બહુ ઠામ;
‘વીહાણે દીઠો જે લીખ્યો, શ્લોક મનોહર તામ. ૨
- તથાહિ
‘હસંતીપૂરે ધનપતિ શેઠનો સૂત ધનદેવ;
‘વ્યોમમારગ આવી કરી, પરાણી ગયો ‘તતખેવ.’ ૩
- તેહ સુણી શેઠે હવે, શ્રીમતી રોતી જેહ;
‘આસાસના દેઈ ઈમ કહે, ‘ઈહા તેડાવું તેહ.’ ૪

ઢાલ : ૧૨, વીંછીયાની દેશી.

- એક દિન એક સારથપતિ, સાગરદત્ત નામે શેઠ રે;
વ્યાપારને અરથે તીહાં જતો, હસંતીપૂરી જિહાં ઠેઠ રે. ૫
- જૂઓ-જૂઓ કર્મ વિટંબના-એ આંકણી.
તેહને શ્રીપુંજે આપીઓ, બહુમુલ્ય રયાણ-અંલકાર રે;
કહે ‘ધનદેવને તુમ્હે આપજ્યો, કરી આદર અતિ સતકાર રે. ૬ જૂઓ૦
- કહેજ્યો સંદેશો ઇણી પરે, ‘‘તુમ્હે આવો ઇણી ઠામ રે;
નીજ નારી સંભાલો મોદસ્યું, તુમ્હ ન ઘટે એહવું કામ રે.’’ ૭ જૂઓ૦
- હવે સાગરદત્ત પાણી ચાલીયો, ઓલંધ્યો સાગર જીહાજ રે;
પોહતો હસંતીનયરીઈ, કરે તીંહા વ્યવસાયના કાજ રે. ૮ જૂઓ૦
- ધનદેવ-ઘરીં ગયો અન્યદા, નવી દીઠો તીંહા ધનદેવ રે;
તવ પૂછે તેહની નારીનઈ, ‘ભાખો મુઝને તતખેવ રે. ૯ જૂઓ૦

- ધનદેવ કીહાં છે દાખવો?', તવ બોલી તે સુંણો નારી રે;
'દેશાંતર વ્યાપારે ગયો, આવસ્યે તે દિન દસ-બાર રે.' ૧૦ જૂઓ૦
- કહે સારથવાહ નારી પ્રતે, 'શ્રીપુંજે દીયો અલંકાર રે;
ધનદેવ જમાઈને કારણે, શ્રીમતી તસ ઝૂરે નાર રે. ૧૧ જૂઓ૦
- તે કારણ તેડ્યા છે તીંહા,' તવ બોલી તે બીહું નારી રે,
'એ વાત તો તેહું કહેતા હતા, ઉછુકતા ચિત્ત બહુ ધારી રે. ૧૨ જૂઓ૦
- પણિ કાર્ય વસે દેશાંતરે, જાવું પડ્યું તતકાલ રે;
જાતા તિણે ઇણી પરે ભાખીયું, ધરી હર્ષ ને થઈ ઉજમાલ રે. ૧૩ જૂઓ૦
- “રત્નપુરથી આવઈ જો કોઈ, આપજો તસ એ શૂકરાજ રે;
મુઝ નારી નવોઢા રમણને, વલી પ્રેમ ઉપાવણ કાજ રે.” ૧૪ જૂઓ૦
- લેજ્યો વલી સૂસરો મોકલે,' ઈમ કહી આપ્યુ તસ હાથિ રે;
શૂક સહિત તે રૂડુ પાંજરુ, લીધી અલંકૃતિની તે 'આથિ રે. ૧૫ જૂઓ૦
- હવે સાગરદત્ત તે નયરમાં, કરી કય-વિક્રય વ્યવહાર રે;
ચઢીઓ ઘરિ જાવા પ્રવહણે, કમે સાગર પામ્યો પાર રે. ૧૬ જૂઓ૦
- ઉતરી હવે નયરમાં સંચર્યો, પોહતો તે શ્રીપુંજ-ગેહ રે;
કહ્યો સર્વ વૃત્તાંત તે શેઠને, જે નારીઈ ભાખ્યો તેહ રે. ૧૭ જૂઓ૦
- ‘આ શુક-પંજર તિણે આપીઓ, નારીને રમવા હેત રે’;
તે લેઈને અતિમોદ્દસ્યું, નીજ પૂત્રીને દીઈ સકેત રે. ૧૮ જૂઓ૦
- ‘ભરતાર-પ્રસાદ’ એ માનતી, શૂકસ્યું રમતી સુરસાલ રે;
પુણ્યઉદય થાસ્યે હવે, એ કહી પદ્મવિજયે બારમી ઢાલ રે. ૧૯ જૂઓ૦

ફૂલો :

- રમતા રમતા એકદા, દવરક દીકો પાય;
વિસ્મય પામી ત્રોડીઓ, તવ તીહાં અચરીજ થાય. ૧
- મૂલરૂપે ધનદેવ તે, દેખી હરખ ન માય;
વિસ્મય લહીને પૂછતી, પ્રણમી નિજ પતિ પાય. ૨
- ‘સ્વામી! એ અદભૂત કીસ્યું?, કહો મુઝને અવદાત’;
તે કહે ‘જિમ દેખો તુમે, તિમ જ અછે એ વાત. ૩
- હિવણા અધીક મ પૂછસ્યો,’ સાંભલી એહ વિચાર;
હરખે જઈ નીજ તાતને, ભાખ્યો તેહ પ્રકાર. ૪

ઢાલ : ૧૩, આવો જમાઈ પ્રાદૂણા જયવંતાજી - એ દેશી.

- શ્રીપુંજ શેઠ હવે હરખસ્યું જયવંતાજી, જોઈ જમાઈ રૂપ ગુણવંતાજી;
અતિ હરખિત સહુ કુટુંબ તે જયવંતાજી, સાંભલી તેહ સ્વરૂપ ગુણવંતાજી. ૫
- અતિ આદર સનમાનથી જયવંતાજી, રહેવાને આવાસ ગુણવંતાજી;
આખ્યો સ્વર્ગ વિમાન સ્યો જયવંતાજી, બહુ ધન પૂરિત ગ્રાસ ગુણવંતાજી. ૬
- તિહાં ધનદેવ સુખે રહે જયવંતાજી, નવ પરણિત લેઈ નાર ગુણવંતાજી;
સ્વેચ્છાઈ અતિ સ્નેહથી જયવંતાજી, ભોગવે ભોગ શ્રીકાર ગુણવંતાજી. ૭
- જાણ્યે પૂણ્ય ઉદય થકી જયવંતાજી, પાખ્યો ફીરી અવતાર ગુણવંતાજી;
કરે વ્યવસાય ઘણા તિહાં જયવંતાજી, સકલ કલા ભંડાર ગુણવંતાજી. ૮
- લાભ ઘણો તેહમાં થયો જયવંતાજી, દ્રવ્યપાત્ર હુઓ તામ ગુણવંતાજી;
કાલ કેતોહીક નીગમે જયવંતાજી, રહેતા તીણ હી જ ઠામ ગુણવંતાજી. ૯
- ઈન્દ્રજાલ સુપના સમો જયવંતાજી, એહ અનિત્ય સંસાર ગુણવંતાજી;
આઉ ખરે તીણે કારણે જયવંતાજી, શેઠ ગયા જમદાર ગુણવંતાજી. ૧૦

ભાઈ ભોજાઈ ઇક મના જયવંતાજી, શ્રીમતી ઉપરે રાગ ગુણવંતાજી;
અલ્પ થયો તિહાં અનુક્રમે જયવંતાજી, વીરુઈ બોલે વાગ ગુણવંતાજી. ૧૧

ચતઃ

શ્રી પીહર નર સાસરે, સંજમીઆ સહવાસ;
એતા હોય અલખામણાં, જો મંડે થીરવાસ. ૧

શ્રીમતી નિજ ભરતારસ્યું જયવંતાજી, જાવાને પરિણામ ગુણવંતાજી;
મન ચિંતે ભરતારનો જયવંતાજી, કહેવો રહેવા ઠામ ગુણવંતાજી. ૧૨

કેહવી દોય નારી અછે જયવંતાજી, જોઉં તાસ સ્વરૂપ ગુણવંતાજી;
ઉતકંઠિત ચિત્ત તેહસ્યું જયવંતાજી, કહે પતિને કરી ચૂપ ગુણવંતાજી. ૧૩

‘જનકનું ઘર નિજ સ્વામીજી! જયવંતાજી, નવિ દેખાડો કેમ? ગુણવંતાજી;
સાસરે રહેવું નારીને જયવંતાજી, જનક ગૃહે નર નેમ ગુણવંતાજી. ૧૪

જસ-કીરતિ પામે ઘણી જયવંતાજી, અન્યથા હોય અપમાન’ ગુણવંતાજી;
તવ બોલ્યો ધનદેવ તે જયવંતાજી, ‘અવસરે મેલસ્યું તાન’ ગુણવંતાજી. ૧૫

ધીરજવંતી શ્રીમતી જયવંતાજી, મૌન કરી રહી તામ ગુણવંતાજી
વલી કાલાંતરે એકદા જયવંતાજી, શ્રીમતી કહે ‘સુણો સ્વામ! ગુણવંતાજી. ૧૮

ત્રિણ જાતિના પુરુષ છે જયવંતાજી, જઘન્ય ઉત્તમ નર જાત ગુણવંતાજી;
ત્રીજા મધ્યમ જાણીઈ જયવંતાજી, પ્રથમ સ્વસૂર ગુણે ખ્યાત ગુણવંતાજી ૧૭

નિજ ગુણ ખ્યાત ઉત્તમ કહ્યા જયવંતાજી, મધ્યમ બાપ ગુણેણ ગુણવંતાજી;
તીણે તુમ્હને રહેતા ઇહાં જયવંતાજી, સ્વસૂરતાણે દ્રવ્યેણ ગુણવંતાજી. ૧૮

ઉત્તમતા નવી એહમાં જયવંતાજી, વલી સુણો ત્રિણ પ્રકાર ગુણવંતાજી;
બાપ ગુણે ઉત્તમ કહ્યા જયવંતાજી, મધ્યમ માત પ્રકાર ગુણવંતાજી. ૧૯

નારી-ગુણે જે વિસ્તર્યા જયવંતાજી, તેહ જઘન્ય કહેવાય ગુણવંતાજી;
યદ્યપિ ગુણવંતા તુમ્હે જયવંતાજી, સકલ કલાના ઠાય ગુણવંતાજી. ૨૦

સમર્થ દ્રવ્ય ઉપાર્જવા જયવંતાજી, તો પણિ ઇમ કહેવાય ગુણવંતાજી;
“જમાઈ શ્રીપુંજ શેઠનો” જયવંતાજી, કહે જનનો ‘સમવાય ગુણવંતાજી. ૨૧

તીણે જો ઉત્તમ પુરુષના જયવંતાજી, મારગની કરો ચાહ ગુણવંતાજી;
જનમભૂમિ તો અનુસરો જયવંતાજી, સ્યું કહીઈ ઘણું નાહ! ગુણવંતાજી. ૨૨

એહ મદનના રાસમાં જયવંતાજી, તેરમી ભાખી ઢાલ ગુણવંતાજી
પન્નાવિજય કહે આગલે જયવંતાજી, વાત ઘણું સુરસાલ ગુણવંતાજી. ૨૩

ફૂંડા :

ધનદેવ નારી વયાણથી, બોલે ઇણી પરે બોલ;
'સ્વસૂર તારોં ઘરિ જે રહે, જાણું તેહ 'નીટોલ. ૧

પણિ છમકા ભાજીતાણા, નવી વિસરીયા મુઝ;
હૈયામાં ખટકે ઘણું, સ્યું ભાખું હું તુઝ?. ૨

તે સાંભલી શ્રીમતી કહે, 'છમકાની કહો વાત';
તવ તે 'ધૂરથી સવી કહે, છમકાનો અવદાત. ૩

ઢાલ : ૧૪, રડી ને રઢીયાલી રે, વાલ્હા! તાહરી વાંસલી રે - એ દેશી.

રડી ને રઢીયાલી રે સુગુણા શ્રીમતી રે, હસીને બોલી તવ તેણી વાર,
'એહનો સ્યો ગુણવો ચિત્ત ભાર?. ૪ રડી ને૦

મુઝને દેખાવો રે તે તુમ્હ ભાર્યા રે, શક્તિ હું જોઉં કેહવી તાસ,
મુઝને જોવા અતિ પીપાસ. ૫ રડી ને૦

શંકા મુકી રે ચાલો નિજ ઘરે રે, તુમ્હને બાધા નહી લગાર,
મુઝ સરીખી પાસેં થકા નારી.' ૬ રડી ને૦

તેહ સુંણિને ધીરજ ધારતો રે, દ્રવ્ય કરી સહૂ ભેલો તામ,
સઘલો લેઈ પોતાની વામ. ૭ રડી ને૦

સયાણને પૂછી રે ધનદેવ ચાલીયો રે, સાગર ઉતરી પામ્યો પાર,
પોહતો હસંતીનયરી મઝાર. ૮ રડી ને૦

બહુ દાન દેતો રે દીન અનાથને રે, ગંધહસ્તિ પરિં પહોતો દ્વારિ,
વિસ્મય પામી તવ બીંહુ નારિ. ૯ રડી ને૦

‘એ સ્યો અચંભો રે આવ્યો કીંહા થકી રે?, શૂક ટલીઓ કિમ ધરીઈ સંદેહ?,
મલપતો આવ્યો એનીજ ગેહ.’ ૧૦ સ્તી ને૦

ઈમ વીચારી રે બિહું ઉભી થઈ રે, જાણે હીયડે હર્ષ ન માય,
કરે મંગલ ઉપચાર બનાય. ૧૧ સ્તી ને૦

ગૌરવ કરતી રે વિનય દેખાવતી રે, ચીત્રશાલીમાં લાવી તામ,
સિંહાસન માંડ્યું તિંણ ઠામ. ૧૨ સ્તી ને૦

ધનદેવ બેઠો રે સાથે શ્રીમતી રે, કુશલ ખેમની પુંછે વાત,
ધનદેવ કહે ‘મુઝ છે સુખ-સાત.’ ૧૩ સ્તી ને૦

મોહટી ભાખે રે નાન્હીને ‘સુંણો રે, જલથી પખાલો પીઉના પાય,’
લઘુ પણ શીઘ્ર થઈ જલ લાય. ૧૪ સ્તી ને૦

ભક્તિથી નાહની રે પાય પખાલતી રે, ત્રાંબા કુંડીમાંહે તેહ,
તે જલ મોહટી ગ્રહી સસનેહ. ૧૫ સ્તી ને૦

મંત્રે મંત્રી રે તીમ આચ્છોટીઓ રે, પૃથવી ઉપર બલથી તામ,
મંત્રનો મહીમા અચિન્ત્ય છે આમ. ૧૬ સ્તી ને૦

વધવા લાગું રે પાણી વેલજ્યું રે, ભય પામ્યો ધનદેવ અત્યંત,
શ્રીમતી સાહમું જોવે તંત. ૧૭ સ્તી ને૦

શ્રીમતી ભાખે રે મત બીહજે મને રે, પાણી વધતુ ચાલ્યું જાય,
અનુક્રમે ઘુંટી પગ બોલાય. ૧૮ સ્તી ને૦

ઢીંચાણે આવ્યું રે સાથલો બુઝતી રે, કટી-તટ ને વલી નાભી પ્રમાણ,
ઉદર હૃદય ને કંઠને માન. ૧૯ સ્તી ને૦

વધતું વધતું રે નાસ્યાઈ અડ્યું રે, ધનદેવ મનમાં અતિ ખેદાય,
‘કિમ થાસ્યે? જલ વધતું જાય.’ ૨૦ સ્તી ને૦

શ્રીમતી ભાખે રે ‘ભય મન નાણજ્યો રે, કરું એહનો હવે હું પ્રતિકાર,
‘જ્યો-જ્યો માહરો એ ચમત્કાર.’ ૨૧ સ્તી ને૦

ધુંટડે એકે રે તે જલ પી ગઈ રે, જીમ નવી ધરતીઈ જલ દેખાય,
એક બિંદુ નવી તિંણે ઠાય. ૨૨ સ્તી ને૦

બિંહુ તે નારી રે શ્રીમતીને પાએ પડે રે, ‘શક્તિ જીતી તે ઇણ વાર,
તું વિદ્યા ગુણનો ભંડાર. ૨૩ સ્તી ને૦

તુઝને આરાધું રે સ્વામીનીને પરે રે,’ ત્રિણ્યે પ્રીત પરસ્પર જોડી,
કામ કરે ઘરના મન કોડી. ૨૪ સ્તી ને૦

ક્ષુદ્ર વિદ્યાઈ રે ત્રિણ્યે બરાબરી રે, પ્રીતિ ઘણી નિત વધતી જાય,
સરીખે શીલે સહુ સમવાય. ૨૫ સ્તી ને૦

દોય સમ ત્રીજી રે સ્વેચ્છાચારણી રે, અવગુણી સંગે અવગુણ થાય,
ગુણ સઘલા તસ નાસી જાય. ૨૬ સ્તી ને૦

યત:

અંબસ્સ ય નિમ્બસ્સઓ, દોણહ વિ સમાગયાઈ મૂલાઈં ।

સંસંગીણ વિણટ્ઠો, અમ્બો નિમ્બત્તણં પત્તો ૧૧૧

ધનદેવ ચિંતે રે મનમાં ઇણી પરે રે, ‘જો એ બે સમ ત્રીજી થાય,
તો હું શરણ કરું કીંહા જાય?’. ૨૭ સ્તી ને૦

રાખ્યસી સરખી રે ત્રિણ્યેને છાંડીને રે, કરું હવે આત્યમ કેરું હિત,
જિમ નવી હોય મુઝ એહવી ભીત.’ ૨૮ સ્તી ને૦

ધન ધનદેવે રે જિણે ઇમ ચિંતવ્યું રે, તે કહ્યું ચઉદમી ઢાલ મઝાર,
પદ્મવિજય હવે જય-જયકાર. ૨૯ સ્તી ને૦

ફૂલ :

- કોઈક કારજ 'મીસ કરી, ઘર છોડાણે હેત;
રીષભદેવને દેહરે, આવ્યો ધર્મ સંકેત. ૧
- તે ધનદેવ હું જાણજ્યે, બેઠો તાહરી પાસ;
સૂડાપણું મ્હેં અનુભવ્યું, કેવલ દુઃખ આવાસ. ૨
- પશુતા આવી ઢુંકડી, પાણી કોઈ દેવ સંજોગ;
પશુપણું નવી પામીયા, તીણે તુમ્હે સુખીયા લોગ. ૩
- મ્હેં તો માહરા તનુ થકી, દુઃખ અનુભવીઉં જોર;
તીણેં તુમ્હથી મુઝ આકરા, જાણો કર્મ કઠોર.' ૪
- મદન સુણી રીઝ્યો ઘણું, વિસ્મય લહી કહે એમ;
તુમ્હ દુઃખ જાણી કીજીઈ, આત્યમ હિત બિહું નેમ. ૫

ઢાલ : ૧૫, બે બે મુનિવર વહેરણ પાંગર્યાજી - એ દેશી.

- ઇણી અવસરી તિંહા મુનિવર આવીયા જી, વિમલબાહુ જસુ નામ રે;
બહુ મુનિવરને વંદે પરિવર્યા જી, સાધુ ગુંણે અભિરામ રે. ૬ ઇણી૦
- પંચ સુમતિ સુમતા સદા જી, ત્રીણ્ય ગુપતિના ધાર રે;
દશવિધિ સાધુ ધરમ આરાધતા જી, ભાવતા ભાવના બાર રે. ૭ ઇણી૦
- જિનવર ચૈત્યમાં જિનવર વાંદીયા જી, સ્તવના કરીને સ્તવીયા દેવ રે;
એહ મંડપમાં મુનિવર આવીયા જી, જિંહા મદન-ધનદેવ રે. ૮ ઇણી૦
- શિષ્યે કંબલ 'પ્રાસુક-થાનકે જી, પાથર્યું આવી બેઠા તામ રે;
ભક્તિથી બીહું જણે મુનિવર વાંદીયા જી, કરીય પંચાંગ પ્રણામ રે. ૯ ઇણી૦

‘ધર્મલાભ’ દીધો મુનિવરે જ્ઞાને કરી જી, જાણી તાસ ચરિત્ર રે;
 ધર્મદેશના દીઈં પ્રતિબોધવા જી, ‘સાંભલો પ્રાણી! કર્મ વિચિત્ર રે. ૧૦ ઇણી૦
 જીવિત તટિની-પૂર સમુ કહ્યું જી, નટ ^૧પેટક સમ એહ કુટુંબ પરિવાર રે;
 શરદના અભ્ર સમી લખ્યમી કહી જી, ધર્મમાં જે મુંઝે તે ગમાર રે. ૧૧ ઇણી૦
 આપદ કાલે શરણ ન કો હુંઈ જી, સ્વારથ તત્પર એ પરિવાર રે;
 સડન-પડન-વિધ્વંસી એ તનુ જી, લલના કૂડ-કપટની આગાર રે. ૧૨ ઇણી૦
 ઇણી પરે વિદ્નભર્યા સંસારમાં જી, જીવને સુખ નહીં લવલેશ રે;
 વિષયનું સુખ અણુ સમ તે માનતો જી, તે લલના ^૨આયત્ત છે સુવિશેષ રે. ૧૩ ઇણી૦
 લલના તો આપદની છે પ્રીય સખી જી, સાપીણી વાઘણી રાખસણીને તોલે રે;
 સ્વર્ગની ^૩ભોંગલ નરકની દીપિકા જી, રાયે કુણ પંડિત જેહ અમોલ રે. ૧૪ ઇણી૦
 કાર્ય-અકાર્ય ન ગણે પ્રાણીઓ જી, વિવિધ પ્રકારના કરતો પાપ રે;
 તેહથી એહ સંસારમાંહી ભમે જી, ખમતો તે ચીંહુ ગતિના દુઃખ આપ રે. ૧૫ ઇણી૦
 તે કારણે તુમ્હે ધર્મ સમાચરો જી, વિષયથી વિરમી મહાનુભાવ! રે;
 સર્વવિરતિ રૂઢી અંગીકરો જી, ધર્મ-કાર્યમાં આણી ભાવ રે. ૧૬ ઇણી૦
 નિગ્રહ કીજે સર્વ કષાયનો જી, ઇંદ્રીય જે છે ચપલ તુરંગ રે;
 દુર્દમ દમીઈં તપથી તેહને જી, ગુરુકુલ વાસે વસીઈ રંગ રે. ૧૭ ઇણી૦
 ઉપસર્ગ ને વલી સહીઈં પરિસહા જી, તો ભવસાયર તરીઈં ભવ્ય રે;
 જનમ-જરા કલ્લોલે ન બુડીઈં જી, નીરમલ હોઈં શુદ્ધાતમદ્રવ્ય રે. ૧૮ ઇણી૦
 સકલ સંસારિક દુઃખને વામતા જી, અકલ-અબાધિત લહેં નિરવાણ રે;
 નિરદ્વંધી શાશ્વત સુખને અનુભવે જી, વિલસે વર કેવલ દંસણ નાણ રે.’ ૧૯ ઇણી૦

દેશના સાંભલી મન સંવેગીયા જી, મદન ને ધનદેવ પ્રાણમી પાય રે;
 કહે 'ભવ-કુઆથી ઉઘરો જી, દીક્ષા કર આલંબને ગુરુચાય! રે. ૨૦ ઇણી૦

કરો ઉપગાર સ્વામી! અમ્હારા કને' જી, ગુરુઈ પાણી દીક્ષા દીધી તામ રે;
 ગ્રહણ-આસેવન શીક્ષા બીહું ગ્રહે જી, દ્વાદશાંગી ઘરે જિમ નીજ નામ રે. ૨૧ ઇણી૦

તીવ્ર તપ ચરણ આરાધે બીહું મુનિ જી, બીહું જણ સ્નેહ પરસ્પર ધાર રે;
 ગુરુકુલ વાસે વસતા બીહું જણા જી, 'પ્રાઈ તે સાથે કરતા વિહાર રે. ૨૨ ઇણી૦

આણસાણ આરાધી ગયા સોહમે જી, પંચ પલ્ક્યોપમ આય રે;
 ઢાલ પન્નરમી પન્નવિજયે કહી જી, શ્રી ગુરુ ઉત્તમવિજય પસાય રે. ૨૩ ઇણી૦

ફૂંછા :

દેવભવે પ્રીત જ ઘણી, કરતા કાર્ય અશેષ;
તિહાંથી ચવી હવે ઉપના, તે સાંભલો સુવિશેષ.

૧

ઢાલ : ૧૬, કરકંડુનો વંદના હું વારી લાલ - એ દેશી.

મદન-જીવ હવે ઉપનો હું વારી લાલ, મહાવિદેહ મુઝાર રે હું વારી લાલ;
નયર વિજયપુર સોહતું હું વારી લાલ, અલકાપુરી અનુહાર રે હું વારી લાલ. ૨ મદન૦

સમરસેન તિહાં રાજ્યો હું વારી લાલ, વિજયાવલી તસ નારી રે હું વારી લાલ;
મણિપ્રભ નામે તે થયો હું વારી લાલ, સકલ કલા શિરદાર રે હું વારી લાલ. ૩ મદન૦

જોવન પામ્યો જેટલે હું વારી લાલ, પરાણાવ્યો તસ તામ રે હું વારી લાલ;
પલી દેખી પ્રતિબુઝીયો હું વારી લાલ, થાપ્યો સૂત નિજ ઠામ રે હું વારી લાલ. ૪ મદન૦

મણિપ્રભ રાજ્યને પાલતો હું વારી લાલ, વસ્ય કીધા બહુ રાય રે હું વારી લાલ;
સામંત મંત્રીસર ઘણા હું વારી લાલ, પ્રેમે પ્રણમે પાય રે હું વારી લાલ. ૫ મદન૦

કાલ ગયો ઇમ કેતલો હું વારી લાલ, ગજ ચઢીયો એક દિન્ન રે હું વારી લાલ;
ચવાડઈ નેકલ્યો હું વારી લાલ, કરી એકાગર મન્ન રે હું વારી લાલ. ૬ મદન૦

એક સરોવર મોટીકું હું વારી લાલ, કમલ વિકસ્વર માંહી રે હું વારી લાલ;
ગગન તારાગણની પરે હું વારી લાલ, શોભે અતિશય ત્યાંહી રે હું વારી લાલ. ૭ મદન૦

દેખી રમણિકતા ઘણી હું વારી લાલ, જોઈ રહ્યો ચીરકાલ રે હું વારી લાલ;
પાયક પાસે આણાવિઉં હું વારી લાલ, એક કમલ તતકાલ રે હું વારી લાલ. ૮ મદન૦

રાય ગયો હવે આગલે હું વારી લાલ, વલીઓ તેહ જ મગ્ગ રે હું વારી લાલ;
તેહ સરોવર દેખીયો હું વારી લાલ, શોભા ગઈ તે અલગ્ગ રે હું વારી લાલ. ૯ મદન૦

‘અહો! અહો! એ કહો સ્યું થયું?’ હું વારી લાલ, પૂછે પરિજન રાય રે હું વારી લાલ;
 પરિજન કહે ‘સુંણો નરપતિ! હું વારી લાલ, જિમ શોભા કમલાય રે હું વારી લાલ. ૧૦ મદન૦

કમલ એકેકું સહું લીઈ હું વારી લાલ, તવ એ નીપનું એમ’ રે હું વારી લાલ;
 સુણી રાજા મન ચિંતવે હું વારી લાલ, ‘અહો! એ સરોવર જેમ રે હું વારી લાલ. ૧૧ મદન૦

રાજ રીદ્ધિ વિણ નર તથા હું વારી લાલ, નવિ શોભે કોઈ કાલ રે હું વારી લાલ;
 રીદ્ધિ અશાશ્વતી જાણીઈ હું વારી લાલ, સુપન ને જિમ ઈન્દ્રજાલ રે હું વારી લાલ. ૧૨ મદન૦

રમણિક જિમ કિંપાકના હું વારી લાલ, ફલ કુંઆ પરિણામ રે’ હું વારી લાલ;
 ઇત્યાદિક ચિંતા પરો હું વારી લાલ, ચાલ્યો આગલી જામ રે હું વારી લાલ. ૧૩ મદન૦

તવ દીકા ઉદ્યાનમાં હું વારી લાલ, સૂરિ જિનેશ્વર નામ રે હું વારી લાલ;
 ધર્મકથા કહેતા થકા હું વારી લાલ, કીધો તાસ પ્રણામ રે હું વારી લાલ. ૧૪ મદન૦

દેશના સાંભલી હર્ષસ્યું હું વારી લાલ, સૂતને સુંપી રાજ્ય રે હું વારી લાલ;
 સંયમ લીઈ સૂરિ કને હું વારી લાલ, આપ થયા રીષીરાજ રે હું વારી લાલ. ૧૫ મદન૦

તીવ્ર તપસ્યા આદરી હું વારી લાલ, પાલે શુદ્ધ આચાર રે હું વારી લાલ;
 ગગનગામિની ઉપની હું વારી લાલ, લબ્ધિ બીજી પણ સાર રે હું વારી લાલ. ૧૬ મદન૦

અવધીનાણ વલી ઉપનું હું વારી લાલ, જાણે જગત સ્વભાવ રે હું વારી લાલ;
 વિચરે પૃથવી પાવન કરે હું વારી લાલ, લબ્ધિતાણે પરભાવ રે હું વારી લાલ. ૧૭ મદન૦

ધનદેવ જીવ હવઈ ઉપનો હું વારી લાલ, તે સૂણજ્યો અધિકાર રે હું વારી લાલ;
 નગ વૈતાલ્ય સોહે ઘણું હું વારી લાલ, જોયાણ પચાસ વિસ્તાર રે હું વારી લાલ. ૧૮ ધનદેવ૦

જોયાણ પચ્ચિસ ઉંચો વલી હું વારી લાલ, ગગનસ્યું કરતો વાત રે હું વારી લાલ;
 નિર્ઝર કણ શિતલ ઘણાં હું વારી લાલ, ફરસી પવન આયાત રે હું વારી લાલ. ૧૯ ધનદેવ૦

તિણે સુર-કિન્નર-યક્ષના હું વારી લાલ, સુખીયા ્મીહુણ ઉદ્યાન રે હું વારી લાલ;
 રચણીઈ ઓષધી દીપતી હું વારી લાલ, દીપે દીપ સમાન રે હું વારી લાલ. ૨૦ ધનદેવ૦

તિહાં નયર વરનામથી હું વારી લાલ, રથનેઉરચક્રવાલ રે હું વારી લાલ;
 રતિ ભવને જિહાં ધૂપના હું વારી લાલ, ધુમ્ર તે મેઘની માલ રે હું વારી લાલ. ૨૧ ધનદેવ૦

રયાણ મણિ પંક્તિતાણી હું વારી લાલ, પ્રભા તે ઈન્દ્રચાપ રે હું વારી લાલ;
 ગગને વિદ્યાધર મણિતાણા હું વારી લાલ, કિરણ તે વિજલી વ્યાપ રે હું વારી લાલ. ૨૨ ધનદેવ૦

સોલમી ઢાલ સોહામાણી હું વારી લાલ, શ્રી ગુરુ ઉત્તમ શીખ રે હું વારી લાલ;
 પદ્મવિજય કહે ‘પુણ્યથી હું વારી લાલ, હોવઈ જગમાં જગીસ રે’ હું વારી લાલ. ૨૩ ધનદેવ૦

ફૂલ :

- વિદ્યાધર ચક્રી વડો, મહેન્દ્રસિંહ અભિધાન;
બહુ વિદ્યાધર પય નમે, તેહ મહેન્દ્ર સમાન. ૧
- દસો દિશ જસ-કીરતિ ઘણી, કરતો સબલો ન્યાય;
બંધુને પાણી પરિહરે, જો જાણે અન્યાય. ૨
- ન્યાયવંતને બંધુ પરે, જાણે તેહ નરીંદ;
પર-રામાથી ^૧પરમુહો, ગુણ-ગણ કેરો વૃંદ. ૩
- રાણી રચણમાલા ભણી, પાણી પદ્મ સમાન;
ખાણી સોહગ ગુણતાણી, વાણી કોકિલ માન. ૪
- ^૨રાયહાણી કંદર્પની, પહિચાણી મુખચંદ;
રીસાણી દોષાવલી, જાણી લોચણ અરવિંદ. ૫
- સુખ ભોગવતા દંપતી, દોઈ પુત્ર થયા તાસ;
રતનચૂડ- મણિચૂડ તિમ, કરે કલા અભ્યાસ. ૬
- સાધી વિદ્યા બિહુ જાણે, પામ્યા જોવન વેષ;
પરણાવ્યા બિહુ પુત્રને, રતનચૂડ સુવિશેષ. ૭
- યોગ્ય જાણીને ખગપતિ, રતનચૂડને તામ;
પદવી દીઈ જુવરાજની, રાજ્યભારના કામ. ૮

ઢાલ : ૧૭, જગતગુરુ હીરજી રે - એ દેશી.

- ઇણી અવસર હવે એકદા રે, અશુભ કરમને જોગ;
પૂર્વ નિકાચિત ઉદયથી રે, રાણીને થયો રોગ. ૯
- દેખો ગતિ કર્મની રે, કર્મે સુખ દુઃખ હોઈ-આંકણી.

- રતનમાલા રાણી તાણે રે, અંગે જવર ^૧અશરાલ;
ભૂખ ગઈ અન્ન નવી રૂચે રે, ટલવલે જ્યું મચ્છ જાલ. ૧૦ દેખો
- દાહ ઘણો અંગે થયો રે, બલતી ઝૂરે જોર;
ખીણ પાણી નિંદ્રા નવી લહે રે, થીર ન રહે ઇક ^૨ઠોર. ૧૧ દેખો
- મુખ કમલાણું માલતી રે, ફુલ તે જિમ કમલાય;
રાજ્ય-વૈદ્ય બહૂ તેડીયા રે, વિકલપ બહુ કરે રાય. ૧૨ દેખો
- ઓષધ વિવિધ પ્રકારના રે, કરવા તેહ ઉપાય;
મંત્રવાદી મંત્રે ઘણા રે, પાણી તે ગુણ નવી થાય. ૧૩ દેખો
- રાણીને રોગ વ્યાપીઓ રે, વેદો જાણી અસાધ્ય;
હાથ ખંખેરી ઉઠીયા રે, કોઈ ઉપાય ન લાધ. ૧૪ દેખો
- અનુક્રમે આયુ અધીરથી રે, છાંડ્યા તેણીઈ પ્રાણ;
તવ આકંઠ તે ઉછલ્યો રે, રોવે સહુ તિણ ઠાણ. ૧૫ દેખો
- રાય આંસુ ભર લોચણે રે, કરતો અનેક વિલાપ;
'હા! દેવી! તું મુઝને રે, કિમ નવી આપે જબાપ?.' ૧૬ દેખો
- પોક મેલ્હી રાજા રુઈ રે, બોલે રોતો વાણી;
'કંકેલ્લી દલ રાતડા(?) રે, હા! તુઝ ચરણ ને ^૩પાણી. ૧૭ દેખો
- નેત્ર તે કમલના દલ સમારે, ચંદવયાણી મૂઢુ બોલ;
'કુંદ સુંદર દંત તાહરા રે, વિદુમ અધર અમોલ. ૧૮ દેખો
- તુઝને કિંહા હવે દેખીસ્યું રે?, ત્રીભુવન સુનુ આજ;
ભાસ્યે તુઝ વિણું મુઝને રે,' ઇમ રોવે મહારાજ. ૧૯ દેખો

૧. અત્યંત. ૨. સ્થાન. ૩. હાથ. ૪. મચ્છુંદ, મોગરાનું ફૂલ.

- ઢાહ દેઈ હવે તેહને રે, દોય પૂત્રસ્યું રાય;
રોતો ન રહે કોઈથી રે, ન કરે કાંઈ વ્યવસાય. ૨૦ દેખો૦
- રાજ-કાજ સવી છંડીયો રે, રહે યોગીશ્વર રીતિ;
મંત્રી પ્રમુખ મલી રાયને રે, ઇમ સમજાવે નીતિ. ૨૧ દેખો૦
- ‘તુમ્હ સરીખા ધીર પુરુષને રે, ન ઘટે કરવો શોક;
રાજ્ય સીદાઈ તુમ્હતણું રે, દુઃખીઓ હોઈ લોક. ૨૨ દેખો૦
- ઉતપતિ-લય યૂત સર્વ છે રે, થીર નહીં જગમાં કાંચ;’
સમજાવ્યો સમઝે નહીં રે, અધિક ધરે દુઃખ રાય. ૨૩ દેખો૦
- રાણી સાંભરે ખીણ ખીણે રે, દુઃખ ધરે તાસ વિજોગ;
સાતા કહીંઈ નવિ લહે રે, કઠીન કરમના ભોગ. ૨૪ દેખો૦
- શ્રી ગુરુ ઉત્તમવિજયની રે, સાહાયે એ કહી ઢાલ;
સત્તરમી હવે પુણ્યથી રે, દુઃખ થાઈ વિસરાલ. ૨૫ દેખો૦

ફૂંછા :

ગગનગામિની લબ્ધિથી, મણિપ્રભ જે અણગાર;
ગગનમારગથી આવીયા, તાસ ઉદ્યાન મઝાર. ૧

કુમર સહિત વંદન ભણી, જાય વિદ્યાધર રાય;
પરમ હરખ ધરતો થકો, પ્રણમે મુનિવર પાય. ૨

બેઠો નિજ ઉચિતાસને, મુનિવર દે ઉપદેશ;
ભવ્ય જીવ સમઝાવવા, વલી વિશેષ નરેશ. ૩

ઢાલ : ૧૮, વાત મ કાઢો હો વ્રતતણી - એ દેશી.

‘અંગ ચ્યાર કહ્યા દોહીલા, તીંહા માનવ અવતાર રે;
દશ દૃષ્ટાંતે દોહીલો, ભમતા ઇણ સંસાર રે.
ઈમ જાણી વ્રત આદરો-આંકણી. ૪

પૃથીવિ- જલ- તેઉ- વાઉમાં, કાઢે અસંખ્યતો કાલ રે;
તિમ અનંત વનસ્પતિ, દુઃખ સહેતો અસરાલ રે. ૫ ઈમ૦

કાયસ્થિતિ એહવી સુણી, ચમકે ચિત્ત મઝાર રે;
કાલ સંખ્યાતો વિગલેંદ્રીમાં, નાના ભવ અવતાર રે. ૬ ઈમ૦

દેવ-તિરી-નારક પાણે, ભમવાનો નહીં પાર રે;
ઈમ ભમતા નરભવ લહ્યો, પુણ્યતાણે અનુસાર રે. ૭ ઈમ૦

તિંહા સિદ્ધાંતને સાંભલે, તે દુર્લભ અતિ જાણો રે;
ઘાયી મોચી ને વાધરી રે, ^૧આહેડીતાણાં ઠાણો રે. ૮ ઈમ૦

માછી કષાઈ ને ^૨સઈતાણા, ^૩છીપા ને સુતાર રે;
મ્લેચ્છની જાતિ તે બહુ કહી, તિંહા લીધા અવતાર રે. ૯ ઈમ૦

૧. શિકારી. ૨. દરજી. ૩. છાપગર, કપડા પર છાય કામ કરનાર.

નરભવ તે નિષ્ફલ ગયો, સુકુલે કિમહીક આયો રે; આંધો બહેરો ને બોબડો, રોગે ^૧ અહેલે ગમાયો રે.	૧૦ ઈમ૦
ઈમ કરતા ^૨ ઈન્દ્ર-પરવડા, પામ્યો સુંણવાને આયો રે; ^૩ સરધા અતિશય દોહીલી, મીથ્યામતમાં મુંઝાયો રે.	૧૧ ઈમ૦
દેવ કુદેવને માનતો, કુગુરુને ગુરુ જાણે રે; કુધર્મ ધર્મ કરી સેવતો, આશ્રવ ધર્મને ઠાણે રે.	૧૨ ઈમ૦
સરધા પુણ્યથી પામીઓ, દુર્લભ સંયમ સાર રે; વિષય-કષાયમાં રાચીઓ, વલી આરંભ અપાર રે.	૧૩ ઈમ૦
આણ વાહલા રે આવી મલેં, તિમ વાહલાનો વિયોગ રે; તેહનું દુઃખ ધરતો ઘણું, ન લહે તત્ત્વ સંયોગ રે.	૧૪ ઈમ૦
મોહે આકુલ વ્યાકુલો, કરે વિષાદ અનેકો રે; નવી જાણે ઈન્દ્રજાલ એ, સુપન થકી અતિરેકો રે.	૧૫ ઈમ૦
તીર્થંકર ચક્રી જિસ્સા, બલદેવ ને વાસુદેવ રે; કાલે કોઈ રહ્યા નહીં, જસ કરતા સુર સેવ રે.	૧૬ ઈમ૦
શાશ્વત સુખને જે વર્યા, તેહને મરણ ન હોય રે; કુશ અગ્રે જલ બિંદુઓ, ચપલ જીવિત તિમ જોય રે.	૧૭ ઈમ૦
નેત્ર કટાક્ષ ને સારીખા, પ્રીય સંગમ મન ધાર રે; ગિરિ નદી કલ્લોલ સારીખી, લખમી અથીર અસાર રે.	૧૮ ઈમ૦
યૌવન ચપલ તે જાણીઈ, જેહવો ગજવર કાન રે; સંધ્યારાગ સમો સવે, રૂપ લાવણ્ય પ્રધાન રે.'	૧૯ ઈમ૦
ઢાલ અઢારમી સાંભલી, નૃપ હવે જેહ પ્રકાશે રે; પન્નવિજય કહે આગલે, તે કહું મદન ને રાસે રે.	૨૦ ઈમ૦

ફૂલ :

વિદ્યાધરચક્રી કહે, ‘ભગવંત! સુંણો મુઝ વાત;
તુમ્હ દેખીને મુઝને, હઈડે હરખ ન માત. ૧

શોક ગયો મુઝ વેગલો, હઈડું હસવા જાય;
તુમ્હ મુખ-ચંદ્ર વિલોકવા, અધિક પિપાસા થાય. ૨

વાત ન જાઈ તે કહી, સ્યું કારણ તસ હોય?;
તુમ્હસ્યું પૂરવ ભવ તણો, સ્વામી સંબંધ છે કોય?.’ ૩

તવ ગુરુ બોલ્યા જ્ઞાનથી, ‘છે તુઝ મુઝ સંબંધ;’
ઈમ કહી ધનદેવ-મદનનો, સઘલો કહ્યો પ્રબંધ. ૪

‘ધનદેવ તે તું ઉપનો, મદન તે મુઝને જાણ;
સોહમથી બીહું આવીયા, એ સંબંધ પ્રમાણ. ૫

તુઝ પ્રતિબોધન કારણે, હું આવ્યો સુણી રાય!;
જે કારણ પૂરવભવે, આપણ મીત્ર સુભાય. ૬

શ્રીકૃષ્ણથી ઉદવેગીયા, લીધો સંજમ ભાર;
વસીયા ગુરુકુલે એકઠા, એક વિમાન મઝાર. ૭

તેહવી નારી કારણે, કીમ મુંઝાણો આજ?;’
સાંભલી ઇંદાપા થકી, જાતિ-સ્મરણ લહે રાજ. ૮

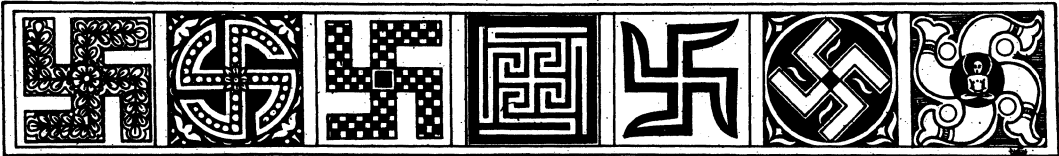
‘ભગવન! અવિતથ ભાખીઓ, નયાણે દીકું એહ;
મુઝ ઉપરી અનુગ્રહ કરી, પાઉધાર્યા સસનેહ.’ ૯

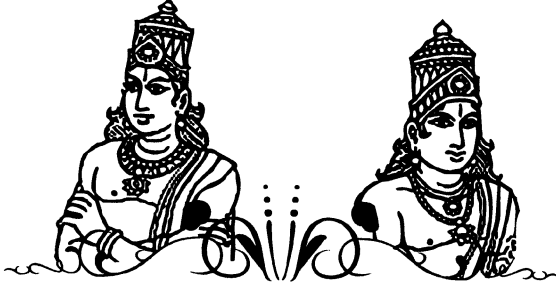
ઢાલ : ૧૯, મેંદી રંગ લાગ્યો - એ દેશી.

નરપતિ કહે મુનિરાયને રે, ‘એ સંસાર અસાર સંયમ રંગ લાગ્યો;
ભવસાગરમાં બુડતા રે, ઉતાર્યો મુઝ પાર સંયમ૦. ૧૦

- રાજ્ય ભલાવી પૂત્રને રે, આવું છું તુમ્હ પાય સંયમ૦;
સંયમ લેશ્યું' ઈમ કહી રે, નરપતિ નિજ ઘરી જાય સંયમ૦. ૧૧
- સામગ્રી અભિષેકની રે, કરી ઠવીઓ નિજ ઠામ સંયમ૦;
રતનચૂડ રાજા થયો રે, સામંત પ્રણમે પાય સંયમ૦. ૧૨
- શીખામણ દોય પૂત્રને રે, દીધી અનેક પ્રકાર સંયમ૦;
પરમ ઉચ્છવ-મોચ્છવ કરી રે, જિન મંદીરમાં સાર સંયમ૦. ૧૩
- પૂજા વિરચાવી કરી રે, સયાણને દેઈ સતકાર સંયમ૦;
મણિપ્રભ મુનિ પાસે જઈ રે, કહે 'આપો વ્રત ભાર' સંયમ૦. ૧૪
- દીક્ષા દીધી મુનિવરે રે, શ્રુતસાયર લહ્યા પાર સંયમ૦;
તપ તપતા અતિ આકરા રે, અભિગ્રહ અનેક પ્રકાર સંયમ૦. ૧૫
- વિદ્યાધરમુનિ અનુક્રમે રે, લબ્ધિતાણા ભંડાર સંયમ૦;
બિંહુ મુનિ રાજરિષિ હવે રે, કરતા ઉગ્ર વિહાર સંયમ૦. ૧૬
- સુમતિ-ગુપતિ ઉપયોગીયા રે, સાધુકીયાસુ વિશેષ સંયમ૦;
શુદ્ધ આહારનો ખપ કરે રે, પરીસહ સહેતા અશેષ સંયમ૦. ૧૭
- અનુક્રમે અપૂર્વકરાણથી રે, શુકલધ્યાન બલ જોય સંયમ૦;
ક્ષપકશ્રેણી માંહે ચઢે રે, મોહતાણો ક્ષય હોય સંયમ૦. ૧૮
- ક્ષીણમોહી કરે ક્ષય હવે રે, ઘાતિ ત્રણ સમકાલ સંયમ૦;
કેવલજ્ઞાન સૂરજતાણો રે, થયો પરકાશ વિશાલ સંયમ૦. ૧૯
- લોકાલોક પ્રકાશતા રે, રૂપી-અરૂપી સ્વભાવ રે સંયમ૦;
સૂક્ષ્મ-બાદર ને વલી રે, જાણે સ્વભાવ-વિભાવ સંયમ૦. ૨૦
- શૈલેશીકરણે કરી રે, સકલ કર્મ-મલ જાય સંયમ૦;
સાદી અનંત સુખીયા થયા રે, અજ-અજરામર થાય સંયમ૦. ૨૧

- ઓગણીશે ઢાલે કરી રે, સંપૂરણ થયો રાસ સંયમ૦ ;
મુનિ(૭) પાંડવ(૫) ગજ(૮) ચંદ્રમા(૧) રે, વરસ તે શ્રાવણ માસ સંયમ૦. ૨૨
- પંચમી ઉજવલપક્ષની રે, સૂર્યવાર સુપ્રસિદ્ધ સંયમ૦ ;
રાજનગરમાંહી રહ્યા રે, એહ મનોરથ સિદ્ધ સંયમ૦. ૨૩
- તપગચ્છ ગયાણ દિનેસરુ રે, વિજય દેવસૂરિરાય સંયમ૦ ;
વિનયવંત તસ પાટવી રે, વિજય સિંહસૂરિ થાય સંયમ૦. ૨૪
- પંડિતરત્ન શિરોમણિ રે, કીધો કિરીયાઉદ્ધાર સંયમ૦ ;
શીષ તાસ સત્યવિજયજી રે, શુભ કિરીયા-આચાર સંયમ૦. ૨૫
- તાસ કપુરવિજય કવી રે, ખીમાવિજય તસ શીષ સંયમ૦ ;
ખીમાગુણે કરી સોહઈ રે, નહિં જસ રાગ-રીષ સંયમ૦. ૨૬
- પંડીત શિર ચૂડામણિ રે, લક્ષણ લક્ષિત અંગ સંયમ૦ ;
શ્રી જિનવિજય સોભાગીયા રે, તેહના શિષ સુચંગ સંયમ૦. ૨૭
- તસ આસન ^૧સોહાગરુ રે, જાણે જૈન સિદ્ધાંત સંયમ૦ ;
શ્રી ગુરુ ઉત્તમવિજયજી રે, વૈરાગી એકાંત સંયમ૦. ૨૮
- તસ પદ પદ્મ ભ્રમર સમો રે, પદ્મવિજય વર નામ સંયમ૦ ;
ગુરુ-^૨કીરપાથી કીધલો રે, એહ રાસ અભિરામ સંયમ૦. ૨૯
- પંચમ સુમતિ જિણેસરુ રે, તેહના ચરિત્ર મઝાર સંયમ૦ ;
વલી શ્રી જયાનંદચરિત્રમા રે, ભાખ્યો એહ અધિકાર સંયમ૦. ૩૦
- શ્રી સીમંધર સ્વામી તથા રે, તિમ વલી ભાભા પાસ સંયમ૦ ;
સાનિધે સંપૂરણ થયો રે, મદન ને ધનદેવનો રાસ સંયમ૦. ૩૧
- જે ભાણસે ગુણસ્યે વલી રે, વાંચસ્યે પુણ્ય વિશાલ સંયમ૦ ;
તે સુખ સઘલા અનુભવી રે, લહસ્યે મંગલ માલ સંયમ૦. ૩૨

सिरिसोमप्पहायरियविरइआ --- मयण – धणदेव कहा

अत्थि गयणग्ग-लग्ग-सिंग-सिंगार-गारविओ निरंतर-झरंत-निज्झरण-
पसरंत-सीयरासार-सीय-सुरहि-पवण-पीणिज्जमाण-सुरयक्खिन्न-किन्नरमिहुण-
सणाह-काणणोवेओ बेयद्धो नाम पव्वओ ।

दिवसम्मि पज्जलंतीहिं सूरिओवलसिलाहिं किर जत्थ ।

रत्तिं महोसहीहिं दीसइ दीवूसवो निच्चं

॥१॥

तम्मिपइ-भवण-मज्झ-डज्झन्त-कालागरु-धूव-धूमंधयारेणाकाले वि कालब्भ-
विब्भममुब्भावयंतं, नाणा-रयण-विणिम्मिय-पासाय-पंतिप्पहा-पूरेण सक्कचाव-
चक्कवाल-संकुलं नहयलमुवदंसयंतं, गयण-मग्ग-वग्गंत-विज्जाहर-रमणि-
माणिक्काभरण-संभारेण विज्जु-पुंज-संभवं संभारयंतं रहनेउरचक्कवालं नाम नयरं । तत्थ
पणमंत-विज्जाहर-नरिंद-मउलिमालोवलीढ-पायवीढो, दस दिसावहू-विहूसण-
समुज्जल-जसकुसुम-समूह-महारामो, पररामा-रमण-परम्महो महासत्त पत्तलीहो
महिंदसीहो नाम विज्जाहर-चक्कवट्ठी ।

बंधुं पि बंधणं पिव जो नाय- परम्महं परिच्चयइ ।

नय-तप्परं परं वि हु बहुमन्नइ निद्ध-बंधुं व

॥२॥

तस्स मयरद्धय-महाराय-रायहाणी, अहरिय-रइ-रूव-सोह-सोहग्ग-गुण-
रयण-खाणी, कमल-कोमलारत्त-पाणी, महुमास-मत्त-कोइलाराव-रमणिज्ज-
वाणी, विणियप्पवित्ति-पणरमणि-रंगसाला रयणमाला नाम देवी । तीए य राइणा सह
विसयसुहमणुहवंतीए रयणचूड-मणिचूडाभिहाणा समुप्पन्ना दुवे पुत्ता । समए य कय-
कलागहणा साहिय-बहु-विज्जा, पत्ता कुसुमसर-पसर-लीलावणं जोव्वणं, काराविया
विसुद्ध-वंस-समुप्पन्नाणं निरुवम-रूव-लावन्नाणं खयरराय-कन्नाणं करग्गहणं ।
तत्थ कुलहरं कलाकलावस्स, संकेयट्ठाणं विसिद्ध-चिट्ठाणं ति मुणिउण निवेसिओ
विज्जाहरिंदेण जुवराय-पए रयणचूडो । मणिचूडो वि कुमारभावम्मि वट्टमाणो अविवेय
वसविसप्पमाण-जोव्वण-वियारो नाणा-कीलाहिं कीलंतो कालं गमेइ ।

अन्नया पुव्वनिकाइयाऽसुहकम्मोदएण रयणमाला-देवीए समुप्पन्नो महाजरो, पण्डा छुहा, उवड्डिया सरीरम्मि दाह-वेयणा, नाऽऽगच्छइ खणं पि निद्धा, विद्वाणं वयण-कमलं । निजुंजिया तच्चिकिच्छाकए रण्णा बहवे विज्जा । कीरंतेसु वि तेहिं विविहोवयारेसु असंजाय-पडीयारा विमुक्का जीवियव्वेण देवी । तओ अंसु-जलाविल-लोयणो मुक्क-कंठं हा देवि ! कमलदल-दीह-नयणे ! हा चंद-चारु-वयणे ! हा विट्ठुम-मणोहराहरदले ! हा कंकिल्लि-पल्लवारुण-कर-चलणतले ! हा कुंद-सुंदर-दसणमाले ! रयणमाले ! कहिं पुणो दट्ठव्वा सि ? तुमए विणा तिहुयणं पि सुन्नं व्व पडिहाइ ति पलवमाणो रोविउमाढत्तो खयर-राओ रयणचूड-मणिचूडेहिं समं ।

तहकहवि खयरनाहो अक्कंतो गरुय-सोग-सेलेण ।

जह सुक्खदुक्ख-निसदिवस-खुहपिवासाउ न मुणेइ ॥३॥

परिचत्त-रज्जकज्जो निरुद्ध-नीसेस-कायवावारो ।

जोगि व्व वट्ठमाणो मंतीहिं इमं समुल्लविओ ॥४॥

देव ! न जुत्तं तुम्हाणमेरिसं सोयकरणमविरामं ।

जेण विसीयइ सव्वं तुम्हाण विचित्तयाए जगं ॥५॥

उप्पत्ति-पलय-कलियं सव्वं खयरिंद ! तिजय-संभूयं ।

जं किं पि चराचरमत्थि वत्थु ता किमिह सोगेणं ? ॥६॥

इच्चाइ-पन्नविओ वि विओग-दुक्खभरक्कंतो कत्तो वि निव्वुड्मपावंतो जाव चिड्डइ तावाऽऽगओगयणलद्धि-संपन्नो विमलोहिनाण-नाय-सव्वभावोभव-दुह-दवग्नि-दाह-पसमणो समणो मणिणभो नाम नयरुज्जाणे गओ वंदणत्थं तस्स खयरसरो समं कुमारेहिं । परम-परिओसमुव्वहंतो पणमिऊण मुणिं निसन्नो उचियासणे । भणियं च मुणिणा-

भो भो ! चिड्डह किं विसाय-वसगा वामोह-पज्जाउला ? ,

किं नाविक्खह जीव-लोयमखिलं माइंदजालोवमं ? ।

जम्हा को वि किमित्थ अत्थि भविही भूओ मुहं मच्चुणो,

पत्तो पावइ पाविही व न हु जो मुत्तुण मुत्तिंगए ? ॥७॥

वाउद्धुय-धयग्ग-चंचलमणिं जीयं कडक्खच्छडा-
 सारिच्छं पिय-संगमं, गिरिनई-कल्लोल-लोलं सिरिं।
 तारुन्नं करि-कन्नताल-तरलं, संझब्भ-रागोवमं,
 लायन्नं मुणिऊण धम्म-विसए मा होह मंदायरा

॥८॥

एत्थंतरे खयरेसरेण भणियंभयवं! तुम्ह दंसणमेत्तेणावि पणड्डो सोग-संतावो मे,
 विहसियं हियएण, तुम्ह मुहकमल-पलोयण-लालसाण लोयणाण सोको वि परिओसो
 संजाओ जो कहिउं पि न तीरइ, ता किमत्थि तुम्हाणं मम य पुव्वभविओ को वि संबंधो
 न व? ति।

गुरुणा वागरियं-अत्थि।
 खयरेसरेण वुत्तं-करेह तक्कहणेणाणुगहं।
 मुणिणा वागरियं-निसामेह।

भारहे वासे कुसत्थल-संन्निवेसे विसिद्ध-रूव-लावन्नावगन्निय-मयणो मयणो नाम
 कुलपुत्तओ। तस्स बालत्तणओ वि पढियसिद्धविज्जाओ दोन्नि भज्जाओ। पढमा चंडा,
 अवरा पयंडा। तासिं च कलहं पेच्छिऊणं पयंडा ठविया समीववत्ति-गामंतरे। कओ
 मयणेण तासिं समीवावत्थाण-दिण-नियमो। एगया केणइ कारणेण पयंडाए समीवे
 दिणमहिगमेगं ठाऊण गओ चंडा-समीवं सो। तओ तीए चंड-कोवावेस-वस-विसप्पंत-
 भिउडि-भीम-भालवट्टाए घरे पविसंतस्सेव तस्स पक्खित्तं मुसलमभिमुहं। तं समागच्छंतं
 पेच्छिऊण सत्तट्ठ-पयाइं ओहट्टिऊण ठिओ मयणो। तं भूमिं पत्तं मुसलरूवं मुत्तूण जाओ
 भीम-भुयंगमो। सो पहाविओ मयणाभिमुहं। पलाणो भीयमणो मयणो पच्छाहुत्तं। अंतरा
 नइ-पुलिणम्मि भुयंगममासन्नं पेच्छिऊण पक्खित्त-मुत्तरिज्जं। विलग्गो तत्थ भुयंगमो
 खणं। पत्तो पयंडाए घरं मयणो। दिट्ठो अणाए सासाऊरिय-हियओ भयब्भंत-नयणो,
 भणिओ य अज्जउत्त! किमेवं आउलो व्व लक्खीयसि? सिट्ठो य तेण सकोवचंडा-
 पक्खित्त-मुसल-वुत्तंतो। तीए हसिऊण वुत्तं एत्तियमेत्तं चेव ते भय-कारणं? ता मुंच
 भयं। विम्हिओ मयणो। ताव फडाडोव-भयंकरो भवणंगणमागओ भुयंगमो दिट्ठो अणाए।
 सरीरमुव्वट्टमाणीए उव्वट्टणवट्टीओ खित्ताओ तयभिमुहं। जायाओ ताओ नउलरूवाओ।
 रूद्धो समंतओ नउलेहिं भुयंगो। तं खणेण खंडाखंडि काऊण गया दिसोदिसं नउला।

- अह अच्चब्भुय-चरियं दोण्ह वि दट्ठूण विम्हिओ मयणो ।
सप्प-भय-चत्त-चित्तो चिंतिउमेवं समाढत्तो ॥९॥
- चंडाए सकोवाए सरणं जाया इमा पयंडा मे ।
जइ पुण करेज्ज कोवं इमा वि ता होज्ज को सरणं ? ॥१०॥
- पियकारिणो वि मह विप्पिएण केण वि इमा वि कुप्पेज्ज ।
पियमप्पणो वि तीरइ पए पए केत्तियं काउं ? ॥११॥
- सो नत्थि विप्पियाइं अवगणिउं गणइ जो सुकयमेव ।
एक्केण दुक्कएणं सुकय-सहस्सं फुसइ लोओ ॥१२॥
- ता भुयगीहिं व भयंकराहिं एयाहिं दोहिं वि अलं मे ।
इय चिंतिऊण चित्ते गेहाओ विणिग्गओ मयणो ॥१३॥
- पत्तो परिब्भमतो कमेण मणि-निम्मियामर-निवासे ।
वासवपुर-संकासे संकासे पवर-नयरम्मि ॥१४॥
- तो कुसुम-गंध-लुद्धालि-जाल-मुहलम्मि परिसरुज्जाणे ।
कंकल्लितरुस्स तले विस्साम-निमित्तमुवविट्ठो ॥१५॥
- तावाऽऽगतूण इमं भणिओ सो भाणुदत्त-गिहवइणा ।
भो मयण ! सागयं ! भद्द ! एहि नयरम्मि पविसामो ॥१६॥
- कह मुणइ मज्झ नामं इमो ? ति अह विम्हयं परिवहंतो ।
संचलिओ सो तेणं नीओ निय-मंदिरमुदारं ॥१७॥
- महया संरंभेणं कारविओ ण्हाण-भोयणाईयं ।
भणिओ य तदवसाणे सप्पणयं भाणुदत्तेणं ॥१८॥

- विज्जुलया-नामेणं मह धूया अत्थि कमल-दल-नयणा ।
 सुरसुंदरि-सम-रूवा पाणिग्गहणं कुणसु तीसे ॥१९॥
- तो विम्हिण मयणेणं जंपियं मह अदिट्ठपुव्वस्स ।
 कह मुणसि तुमं नामं ? कह वा अमुणियकुलस्स ममं ॥२०॥
- देसि तुमं निय-धूयं ? महंतमिह कोउगं महं हियए ।
 तो भणइ भाणुदत्तो इत्थइत्थे कारणं सुणसु ॥२१॥
- भद्द! चउण्हं पुत्ताणमुवरि एसा मणोरह-सएहिं ।
 संजाया मह धूया समग्ग-भुवणच्छरिअभूया ॥२२॥
- पत्ता य जोव्वणमिमा पाणेहिंतो वि वल्लहा मज्झ ।
 खणमित्तं पि इमीए विरहं सोढुं न सक्कोहं ॥२३॥
- एसा विवाह-जोग्गा वट्ठइ संकडमिमं समावडियं ।
 इय चिंताभारेणं गरुएण अहं समक्कंतो ॥२४॥
- ववगय-छुहा-पिवासो सुन्न-मणो चत्त-सयल-वावारो ।
 वट्टामि मज्झ-रत्ते अलद्ध-निद्धा-सुहो जाव ॥२५॥
- ताव कुलदेवयाए भणिओ हं भद्द! मा कुणसु चिंतं ।
 अज्जं नयरुज्जाणे असोगतरुणो तल-निसन्नं ॥२६॥
- पिच्छिहिसि पुरिस-रयणं विसाल-कुल-संभवं कला-कुसलं ।
 दिवसस्स पहर-समए मयणं नामेण गुणवंतं ॥२७॥
- पच्चक्खं पिव मयणं तस्स तुमं दिज्ज कन्नगं एयं ।
 कुलदेवया मए तो नमिउं भणिया इमं वयणं ॥२८॥
- धूया-वरप्पयाणेण देवि! तुमए अहं समुद्धरिओ ।
 चिंता-समुद्धमग्गो तो सा वि अदंसणं पत्ता ॥२९॥

तत्तो रयणीसेसं गमिउ काऊण गोस-किच्चाइं ।
उज्जाणमागओ हं ता चक्खुपहं तुमं पत्तो ॥३०॥

एणण हेउणा ते मुणामि नामं इमं च दाहामि ।
विञ्जुलयं निय-धूयं करेसु ता मज्झ वयणमिणं ॥३१॥

पडिवन्नमिणं मयणेण सुह-मुहुत्ते करग्गहण-लगे ।
वित्ते पसत्थ-वत्थाऽलंकार सुवन्नमाईहिं ॥३२॥

सम्माणिकुण मयणस्स भाणुदत्तेण अप्पियं भवणं ।
तो विञ्जुलयाए सह तत्थ गओ कीलइ जहिच्छं ॥३३॥

अमुणिय-कुल-सीला वि हु जत्थ व तत्थ व गया वि सप्पुरिसा ।
पावंति पुव्व-पुन्नोदण मणवंछियं सोक्खं ॥३४॥

ता जइ महल्ल-कल्लाण-कामिणो माणवा इहं तुब्भे ।
ता कुणह तह पयत्तं जह पुन्नं पावए बुद्धिं ॥३५॥

अह भाणुदत्त-दत्त-दविण-विणिओग-संपज्जमाण-मणवंछिय-त्थ-सत्थस्स मयणस्स गएसु कइवय-वच्छरेसु कयाइ पयट्ठो पाउसारंभो । जत्थ विरहग्गि-डज्झंत-विरहिणी-हियय-समुल्लसिय-धूमलेहाव्व व मेह-मालाहिं सामलीकयं गयणयलं, जलय-पिययम-समप्पिय कणयमयाभरणं पिव विञ्जुलयालोयं वहंति दिसि-वहूओ, पाउस-महाराय-रज्जघोसणा-डिंडिमो व्व सव्वत्थ-वित्थरिओ घण-गज्जिरवो, माणिणी-माण-खंडण-पयंड-खग्ग-धाराओ व्व निवडंति सलिलधाराओ, महि-महिला-हार-सरियाओ व्व सरिआओ पसरियाओ । एवंविहे य तम्मि ओलोयण-गयस्स मयणस्स नयण-विसयं समागया समासन्न-घरंगण-गया रुयमाणी रमणी पउत्थवइया, सुया य सावहाणेण होऊण किं पि पलवमाणी । जहा-

हा नाह! अणाहं मं मुत्तुं देसंतरं तुमं पत्तो ।
संपत्तो घण-समओ जइ वि तुमं तह वि नो पत्तो ॥३६॥

घणगज्जि-विज्जुतट्ठा ! सरणं रयणीसु कं पवज्जिस्सं ।

गलइ कुडीरं पि इमं निवडंते नीर-पूरम्मि

॥३७॥

निट्ठिय-चिरंतण-धणा किं देमि अहं रुयंत-डिंभाणं ? ।

अहह! विहिणा अहं चिय विणिम्मिया दुक्ख-कुलभवणं

॥३८॥

तओ चिंतियं मयणेण-हा! वराईओ रमणीओ पइ-विरहे एवंविहं दुत्थावत्थं
अणुभवन्ति, चंडा-पयंडाओ वि मह विरहे महंतं दुक्खमावन्नाओ भविस्सन्ति त्ति सोग-
संगलंत-जलेण तरंगियाइं नयणाइं मयणस्स । भणिओ सो विज्जुलाए नाह! किमेवमुव्वेय-
कारणं? । निब्बंधे य सिट्ठो अणेण पुव्व-भज्जा-संभरण-वइयरो । दूमिया इमा चित्तेण ।
अदंसिय-वयण-वियाराए भणियमणाए-नाह ! जइ एत्तियं हियय दुक्खं तो तत्थ गंतूण
किं न कीरइ रई तासिं ? । मयणेण भणियं-पिए ! जइ तुमं विसज्जेसि । तीए भणियं-संपयं
पंक-दुग्गमा मग्गा, विसमाओ गिरि-नईओ, ता न तीरइ गंतुं, वित्ते पाउसे वच्चिज्जासि ।
तव्वयणेण ठिओ सो । अह पयट्ठे फुट्ठंत-कंदोट्ट संघट्ठे भमंतालि-थट्ठे विसट्ठंत-दोघट्ट-
मरट्ठे सरय-समए विज्जुला-समप्पिय-करंबय पाहेज्जं घेत्तूण निग्गओ कुसत्थलाभिमुहं ।
वच्चंतो य पत्तो कमेण दिवस-पहर-दुग-समए गाममेक्कं । वीसंतो तत्थ सरोवर-तीर-
तरु-तले । तओ पक्खालिय-कर-चलणो कय-देव-गुरु-सुमरणो भोत्तुमणो चिंतियं
पवत्तो-

जइ एज्ज को वि अतिही चक्खुपहं मे इमम्मि समयम्मि ।

ता सुकय-लेसमज्जेमि तस्स दाऊण गासद्धं

॥३९॥

एक्केण गुणेण जियं जयं पि काएण निग्गुणेणावि ।

काउं परेसि सद्धं जो भुंजइ थेव-भक्खं पि

॥४०॥

ते चिय जयम्मि धन्ना ताण गया पाणि-पल्लवे लच्छी ।

जे अतिहि-संविभागं काऊण सया वि भुंजंति

॥४१॥

एवं चिंतयंतेण तेण दिट्ठो पासवत्ति-देवउलाओ निग्गओ गामं पइ पत्थिओ भास-
समुद्धलियंगो जडा-मउड-वेढिय-सिरो पुडिया-वावड-करो तवस्सी । तओ पहट्ट-

हियएण वाहरिऊण दिन्नो तस्स करंबओ । पज्जतं ति तस्सेव सरोवरस्स तीरे कयावस्सगो भोत्तुमारद्धो सो । मयणो य भोत्तुकामो कवलं करे कुणइ जाव, ताव केणइ च्छीयं । तओ संकिय-मणो पडिवालिउं खणमेकं जाव ताव सो तवस्सी करंबय-प्पभावेण जाओ तक्खणा ऊरणो । पहाविओ संकास-नयराभिमुहं । कहिं वच्चइ ? ति विम्हिय-माणसो मयणो लग्गो तस्साणुमणेण । पत्ता दो वि नयरं । गया तयब्भंतरं । पविट्ठो विज्जुलाए भवणं ऊरणो । इयरो य किमेसो करेइ ? ति पच्छन्नं पेच्छंतो ठिओ बाहिं । दिट्ठो य ऊरणो विज्जुलाए । तओ खडक्कियं ढक्किऊण पारद्धो पुव्वावलिय-वत्थ लउडेण हणिउं । तं च विरसमारसंतं सोऊण मिलिओ लोगो । तेणावि करुणावन्न मणेण वारिया विज्जुला । तीए वि सो सित्तो मंताभिमतिय-जलेण, जाओ तवस्सी । तओ विम्हओफुल्ल-लोयणेण लोएण पुट्ठो सो-भयंव ! किमेयं ? ति । सिट्ठो तेण निय वुत्तंतो । तओ लोणेण भणियं-

सच्चमिणं संजायं पसिद्धमाहाणयं जए सयले ।

खायइ करंबयं जो सो सहइ विलंबयं पुरिसो

॥४२॥

इमं च दट्ठुण सव्वमुत्विग्गमणो मयणो चिंतउं पवत्तो-अहो ! एयाए विज्जुलाए इमिणा निय-चरिएणं निज्जियाओ चंडा-पयंडाओ, ता कुसलकामिणा माणवेण दूरेण वज्जणिज्जाओ महिलाओ महंत-अणत्थसत्थेक्कसरणीओ.

दिट्ठं पि चित्त-संताव-कारणं जाणमेरिसं चरियं ।

ताओ वि महइ मूढो महिलाओ ही महामोहो

॥४३॥

अवराह-पयं थेवं पि पाविउं तह कहं पि कुप्पंति ।

जह अच्चंत-पियस्स वि पाण-पणासं पकुव्वंति

॥४४॥

अन्नं चवंति अन्नं कुणंति अन्नं वहंति हियएण ।

जाउ रमणीउ मइमं कह तासु करेज्ज विस्सासं ?

॥४५॥

एवं विभावयंतो नयराओ निग्गओ परिब्भमंतो ।

पत्तो कमेण मयणो पवर-पुरीए हसंतीए

॥४६॥

गोरीओ पइ-मंदिरं, पइ-पयं दीसंति जत्थेसरा,
 लच्छीओ पइ-माणुसं, पइ-वणं रंभाण संभावणं ।
 एक्केक्केण इमेण पावियमयं पासाय-पंति-प्पहा-
 पूरेणं अमरावइं हसइ सा नूणं हसंतीपुरी ॥४७॥

तत्थ कुसुमावयंसुज्जाणस्स विभूसणम्मि जिण-भवणे ।
 कणयमय-खंभ-कलिए मरगयमय-कुट्टिम-तलम्मि ॥४८॥

कह वि पविट्ठो मयणो जुगाइदेवस्स पेच्छिउं पडिमं ।
 निप्पडिमरूव-पिसुणिय-पसम-दयं थुणिउमाढत्तो ॥४९॥

जं दिट्ठी करुणा-तरंगिय-पुडा एयस्स, सोमं मुहं,
 आगारो पसमागरो, परियरो संतो, पसन्ना तणू ।
 तं मन्ने जर-जम्म-मच्चु-हरणो देवाहिदेवो इमो,
 देवाणं अवराण दीसइ जओ नेवं सरूवं जए ॥५०॥

जायं मज्झ मणुस्स-जम्म सहलं, धन्नाण चूडामणी,
 संपन्नो हमिमं पि लोयण-जुयं पत्तं कयत्थत्तणं ।
 पारं भीम-भवन्नवस्स दुलहं लद्धं मए संपयं,
 जं एसो भयवं भवक्खयकरो चक्खूण लक्खं गओ ॥५१॥

एवं भणंतो पणमिऊण जुगाइदेवं निसन्नो तत्थेव मयणो ।

एत्थंतरे समागओ तत्थ धणदेवो नाम वणियपुत्तो । सो वि जयगुरुं नमंसिऊण
 निविट्ठो मयण-समीवे । पुट्ठो अणेण सिणेहसारवयणेहिं मयणो-भद्द! कत्तो समागओ
 सि? किं वा कारणं जं हिययब्भंतर-फुरंत-दुक्खो व्व लक्खीयसि? । तओ मयणेण
 सिणिद्ध-बंधु व्व को वि महप्पा एस ममं समुल्लवइ ति चिंतिऊण भणियं-भद्द! संपयं
 संकास-नयराओ समागओ म्हि, जं पुण हियय-दुक्ख-कारणं तं जइ वि लज्जणिज्जं
 तहा वि तुह पढम-दंसणे वि पयासियाणप्प-सिणेहत्तणेण परम-बंधुभूयस्स पुरओ
 सीसइ । तओ सिट्ठो जहड्डिओ सव्वो वि निय-वुत्तंतो । धणदेवेण वुत्तं-केत्तियमेत्तमेयं

जइ मह भज्जाण वुत्तंतं सुणेसि ? । विम्हिय-मणेण मयणेण वुत्तं-भइ ! कहसु तुमं पि निय-भज्जा-वुत्तंतं । तओ धणदेवो कहिउमाढत्तो । तहाहि-

इहेव नयरीए जिणधम्म-किच्च-निच्चल-मणो मुणिजण-पज्जुवासण-परो परोवयार-निरओ धणवई सेड्डी । तस्स य सयल-गुण-कलाव-कुलभवणं भवणंगण-संचारिणी मुत्तिमई लच्छि व्व लच्छी नाम भज्जा । ताणं च उभय-लोगाविरुद्धवित्तीए वट्ठंताण जाया दोन्नि पुत्ता-पढमो धणसारो, इयरो धणदेवो । समए कराविया दो वि कला-गहणं । जोव्वणारुढा य परिणाविया विसिद्ध-रूव-लावन्नाओ वणिय-कन्नाओ । अह निय-निय-कम्म-संपउत्ताणि सव्वाणि कालं वोलंति ।

अन्नया मरण-पज्जवसाणयाए जीवलोयस्स, पइसमय-विणस्सरसरूवत्तणेण आउकम्मणो मुणिय-निय-जीवियावसाण-समओ सम-सत्तु-मित्त-भावो भव-विरत्त मणो कय-सव्व-सत्त-खामणो पंचपरमेद्धिमंत-सुमरणपरो परलोय-पहं पवन्नो धणवई । तओ पइविओग-सोग-सलिल-पज्जाउलच्छी लच्छी वि निच्छिऊण सुसाणं व भीसणं घरवासं विसय-वासंग-विमुही महंत-तव-विसेस-सोसिय-तणू पंचत्तमुवगया । अह अम्मा-पिउ-मरण-रणरणय-दुमिय-मणा मणागं पि निव्वुइमपावंता परिचत्त-सयल कज्जा धणसार-धणदेवा अणुसासिया तक्कालागय-मुणिचंद-मुणिंदेण-

भो भो ! किमेवमच्चंत सोग-संभार-निब्भरा तुब्भे ।

गमह दिवसाइं ? जं नो परिभावह भव-सरुवमिणं

॥५२॥

जं किं पि चराचरमत्थि वत्थु सयलम्मि जीव-लोयम्मि ।

खणभंगुरस्सरूवं सव्वं ता किमिह सोगेण ?

॥५३॥

पाणेसु निच्च-पहिएसु चले सरीरे, तारुन्नयम्मि तरले, मरणे धुवम्मि ।

धम्मं जिणिंद-भणियं चइऊण इक्कं, जंतूण ताणमवरं नणु नत्थि किंचि ॥५४॥

तओ मंदीकय-सोगा सगिह-कज्जाइं चिंतिउं पयट्ठा । कयाइ कलहमाणीओ घरिणीओ पेच्छिऊण विभत्त-घरसारा ठिया भिन्न-भिन्न-घरेसु । अह वच्चंतेसु वासरेसु भणिओ धणसारेण लहुभाया किमेवमुव्विग-माणसो व्व दीससि ? धणदेवेण भणियं-न

मे इमीए घरिणीए घरवासो संभाविज्जइ । जेट्ठेण वुत्तं-किमन्नं कन्नगं परिणावेमि ? इयरेण भणियं-एवं करेसु । तओ जेट्ठेण विसिद्ध-वाणियगं मग्गिऊण परिणाविओ धणदेवो दुइय-दइयं । भवियव्वयावसेण सा वि तहाविहा चेव । न चित्त-संतोस-निबंधणं धणदेवस्स ।

तेणेगया भारिया-चरियं पलोइउकामेण कवडेण भणियाओ भज्जाओ, जहा- सज्जेह सेज्जं, सीयज्जर-बाहिज्जमाणो न तरामि ठाउं । तओ पगुणीकया सेज्जा । नुवन्नो धणदेवो । खित्ताणि उवरिं पउरपावरणाइं । अह अत्थमुवगओ गयणमणी । ओत्थरिया समग्ग-दोसपच्छायणी रयणी । घोर-सद्ध-पयडिय-कवड-निद्धो धणदेवो जाव चिद्धइ ताव जिद्धाए भणिया इयरी-हले ! सिग्धं पगुणीहोसु । तओ तुरियं कय-गेहकिच्चा पगुणीहूया सा । अह गेहाओ निगंतूण गयाओ दो वि घरुज्जाणे । आरूढाओ महंतं सहयार-पायवं । पवत्ताओ मंत-सुमरणं काउं । धणदेवो वि सणिय-सणियं तयणुमग्ग-लग्गो निगंतूण तम्मि चेव चूय-पायवे उत्तरिज्जेण अप्पाणं बंधिऊण थुड-विलग्गो ठिओ । खणेण य अचिंत-सामत्थयाए मंत-माहप्पस्स पयट्ठो गयणेण गंतुं चूय-तरु । लंघिऊण अणेग-तिमि-मगर-गाह-रउद्धं समुद्धं पत्तो रयणदीवावयंसभूयं पभूय-रयणखंड-मंडिय-पसंडि-पासाय-सयसहस्स-सोहियं रयणपुरं नाम नयरं ।

तरुण-जण-समूहो जम्मि रूवाभिरामो,
वियरइ पडिवन्नाणेगमुत्ति व्व कामो ।
अवि अमुणिय-विज्जो जत्थ विज्जाहराणं,
कुणइ जुवइ-वग्गो दंसणेणावि थंभं

॥५५॥

तत्थ परिसरे ठिओ महीए चुय-द्धमो । मुत्तुण तं दूरीभूओ धणदेवो । तब्भज्जाओ अवयरिऊण पविद्धाओ नयरं, तयणुमग्ग-लग्गो धणदेवो वि ।

इओ य तत्थ सिरिपुंजो सेट्ठी, तस्स चउण्ह पुत्ताणमुवरि वर-रूव-लावन्नेहिं तेलोक्क-तिलयभूया सिरिमई धूया । दिन्ना य सा बसुदत्त सत्थवाहपुत्तस्स । तम्मि समए य पयट्ठो महया रिद्धि-वित्थरेण विवाह-महूसवो । विविह-नेवच्छ-सच्छाय-देहच्छवीओ फुरंत-रयणालंकार-किरण-कडप्प-कप्पिय-सुरिंद-सरासणाओ नच्चंति

चारु-तरुणीओ । तओ मुणियमेयाण चरियं नियत्तमाणीओ इमीओ पुणोवि अणुसरिस्सं
ति चिंतिऊण धणदेवो तं चेव विवाह-महूसवं पलोयंतो ठिओ सिरिपुंजघरदुवारे ।

एत्थंतरे तुरंगमारूढो वसुदत्त-पुत्तो सिरिपुंज-घरे पविसंतो कुऊहलाकुलिय-
मिलिय-लोय-सम्मद्व-पणुल्लिय-तोरण-विणिग्गयाए तिक्खधाराए तलियाए
भवियव्वयावसेणं 'तड' ति तोडिउत्तमंगो पंचत्तमुवगओ । तओ वसुदत्तो सपरियणो
सोग-संरंभ-निब्भरो सेवमाणो पत्तो निय-घरं ।

सिरिपुंजो वि तहाविहमयंड-डमरं उवड्डियं दड्डं ।

हा ! कहमिन्हिं धूया होहि ति विसायमावन्नो ॥५६॥

तो घर-जणेण भणिओ संतावो कीस कीरई एवं ? ।

अन्नस्स कस्स वि इमा दिज्जउ कन्ना किमन्नेण ? ॥५७॥

तत्तो सिरिपुंजेणं आणत्ता तक्खणं निय-मणुस्सा ।

आणेह कं पि पुरिसं गवेसिउं राय-मग्गम्मि ॥५८॥

एयं वयणं पडिवज्जिऊण पुरिसा वि निग्गया जाव ।

ता दिड्ढि-पहं पत्तो धणदेवो दिव्व-रूव-धरो ॥५९॥

नीओ य घरे पेच्छामि विहि-विलसियं इमं ति चिंतंतो ।

तक्खण-न्हाय-विलित्तो परिहिय-बहुमुल्लय-दुगुल्लो ॥६०॥

परिणाविओ य धूयं तत्थ पयड्डो तहेव आणंदो ।

धणदेवो उ सचिंतो चिड्डइ बाहिं पलोयंतो ॥६१॥

ता आगयाओ ताओ भज्जाओ कीलिऊण सेच्छाए ।

दड्डूण विवाहमहं जेड्डाए जंपिया इयरी ॥६२॥

अञ्ज वि गरुया रयणी महूसवं तो पलोइमो एयं ।

पडिवन्नमेयमियरीए दो वि तो दडुमाढत्ता

॥६३॥

अह लहुईए भणिया इयरी-पेच्छ सुरमिहुणं व मणहरागार-वहूवरं, नवरं वरो अञ्जउत्तो व्व लक्खीयइ । जेड्डाए भणियं-हले ! मुद्धा तुमं, अञ्जउत्त-सरिसो अन्नो को वि एसो, सो पुण सीयञ्जर-परिगओ गेहे मुक्को कहमिहागओ ? एवं खणमेक्कं ठाऊण चलियाओ ताओ । धणदेवो वि सिरिमईए वत्थंचले कुंकुम-रसेण-

कहिं हसंति ? कहिं रयणउरु ? कहिं नह-हिंडणू भूउ ? ।

धणदेवह धणवइ-सुयह विहि सुहकारणु हूउ

॥६४॥

एयं लिहिऊण केणावि मिसेण निग्गओ । तब्भञ्जाओ आरूढाओ तं चेव चूय-पायवं । इयरो तहेव अप्पाणं बंधेऊण विलग्गो थुडे । उप्पइओ चूय-पायवो, पत्तो खणमेत्तेण हसंतीए । ठिओ तत्थेव घरुञ्जाणे । धणदेवो मुत्तूण चूयं पविट्ठो भवणब्भंतंरं । पुवन्नो सयणिज्जे पाउय-पउर-पावरणो कणंतो ठिओ । इयरीओ चूयाओ अवयरिऊण पविट्ठो भवणं । दिट्ठो पसुत्तो धणदेवो । पसुत्ताओ खणमेक्कं ।

अह पभाया रयणी । समुग्गओ समग्ग-तिमिरभर-हरण-पच्चलो चंडकरो । धणदेव-भञ्जाओ य सेञ्जाओ मुत्तूण लगाओ स-कज्जेसु । अह लहुईए दिट्ठो कह वि पावरण-बाहिं विणिग्गओ विवाह-कंकण-सणाहो धणदेव-करो, दंसिओ जेड्डाए-किमेयं ? ति । जेड्डाए भणियं-सच्चं तया तए संलत्तं जहेस वरो अञ्जउत्तो व्व दीसइ ति, ता इमिणा अम्हे लक्खियाओ ति । न भेयव्वं, करेमि इमस्स दुस्सिक्खियस्स सिक्खं ति भणंतीए बद्धो चलणम्मि मंतेण अभिमंतिऊण दोरो । तप्पभावेण जाओ धणदेवो सुगो ।

खित्तो य पंजरे सो सुदीण-वयणो दिणाइं वोलेइ ।

भवणं बंधुयणं परियणं च निययं पलोयंतो

॥६५॥

अह चुल्लि-निवेसिय-थालिगाए पक्खित्त-वेसवाराए ।

विहिय-छमक्कारं भज्जिगाए पागं कुणंतीए

॥६६॥

ताओ य तं सुगं भेसयंति धरिऊण सत्थ-धाराए ।

न हि भज्जिया-छमक्केण मुणसि अरे! इय वयंतीओ

॥६७॥

एवं आरोविज्जइ पइ-दिवसं जीय-संसय-तुलाए ।

सो कीरो कलुण-मणो ताहिं दुरायार-भज्जाहिं

॥६८॥

इओ य रयणपुरे सिरिपुंज-सेट्ठिणा गवेसिओ सव्वत्थ धणदेवो । न दिट्ठो कत्थ वि । तओ विसन्न-चित्तेण पभाए य वत्थंचल-लिहियक्खर निरिक्खणाओ नायं, जहा-एस हसंती-वत्थव्वओ सेट्ठिपुत्तो धणदेव-नामो ति । पहिड्ड-चित्तेण सिट्ठिणा संठविया निय-धूया ।

एगया सागरदत्त-सत्थवाहो पत्थिओ अत्थोवज्जणत्थं हसंती-नयरीए । तस्स सिरिपुंज-सेट्ठिणा समप्पिओ महग्घ-रयणालंकारो जामाउग-जोगो । संदिट्ठं च-सिग्घमागंतूण निय-भज्जा संभालणिज्जा । सो य सागरदत्तो पवहणेण समुद्धं लंघिऊण पत्तो हसंतीए । पारद्धो कयाणग-कयविक्रयं काउं । कयाइ गओ धणदेव-गेह । दिट्ठाओ तब्भज्जाओ, भणियाओ-कहिं धणदेवो सेट्ठिपुत्तो? ताहि भणियं-कज्जवसेण देसतरं गओ । तओ रयणउर-वत्थव्वएण सिरिपुंज-सेट्ठिणा पडुविओ जामाउग-जोगो इमो ति भणंतेण सत्थवाहेण समप्पिओ रयणालंकारो, सिट्ठो य पुव्वुत्त-संदेसो । ताहि भणियं-सोहणं कयं सिरिपुंजेण, जओ धणदेवो अच्चंतं सद्धंसणूसुग-मणो सयं चेव वट्ठइ, परं अणइक्कमणिज्जयाए कज्जस्स देसंतरं गओ, गच्छंतेण य तेण भणियमेयं-जइ को वि रयणपुराओ एज्जा तो तस्स हत्थे सिरिपुंज-कन्ना-कीलणकए कीरो एसो समप्पियव्वो ति, ता एयं गेणहसु । तओ गहिऊण कीरं तं कीरंताणेग-मंगलो पवहणमारूढो सागरदत्तो सागरमुल्लंघिऊण संपत्तो रयणपुरं । समप्पिओ णेण सिरिपुंजस्स कीरो, सिट्ठो य सव्व-वुत्तंतो, तेणावि निय-धूयाए । तओ सा पहिड्ड-हियया गहिऊण तं कीरं कीलावए विविहप्पयारेहिं । एगया कीरस्स चरण-बद्धो दोरओ 'मलिणो' ति काऊण उच्छोडिओ तीए । तक्खणे जाओ सहावत्थो धणदेवो । विम्हिय-मणाए भणियमणाए-अज्जउत्त ! किमेयं? ति । तेण भणियं-जं पेच्छसि तुमं ति । नायमेयं सिरिपुंज-सेट्ठिणा । सम्माणिओ धणदेवो । समप्पिओ पवर-पासाओ । भुंजए सिरिमईए समं भोए । करेइ दविणज्जणं ।

कयाइ सुविणिंदयाल-विब्भमत्तणओ जीवलोयस्स परलोयमग्गमोगाढे सिरिपुंजम्मि
भाउज्जायाण अणक्खरं किं पि सोऊण सोयभर-गग्गिर-गिराए भणिओ सिरिमईए
धणदेवो-अज्जउत्त !

तिविहा हुंति मणुस्सा उत्तिम-मज्झिम-जहन्नया लोए ।

कित्तिज्जंता पिइ-माइ-भज्जनामेहिं जहसंखं ॥६९॥

जइ वि तुमं गुणवंतो कलासु कुसलो धणज्जण-समत्थो ।

तह वि सिरिपुंज-जामाउगो ति गिज्जसि जणेणित्थ ॥७०॥

तत्तो जइ उत्तम-पुरिस-मग्गमोगाहिउं तुहं वंछा ।

ता जम्मभूमिमणुसरसु नाह ! भणिएण किं बहुणा ? ॥७१॥

तो धणदेवेण वुत्तं एयमहमवि मुणामि किंतु महं ।

ते भज्जिया-छमक्का अज्ज वि हियए चमक्कंति ॥७२॥

तीए वुत्तं-अज्जउत्त ! केरिसा ते भज्जिया-छमक्का ? । तओ तेण सिद्धो सव्वो वि निय-
कलत्त-वुत्तंतो । ईसि हसिऊण तीए वुत्तं केतियमेत्तमेयं ? । दावेसु निय-दइयाओ, जेण
जाणामि तासिं सामत्थं । तव्वयणावलंबिय-साहसो धणदेवो वित्थिन्नमत्थजायं घेतूण
सिरिमईए समं समुद्धं लंघिऊण संपत्तो हसंतीए । दीणाणाहाण वियरंतो दाणं कुंजरो
व्व पविद्धो स-भवणं । तओ अहो ! तहाविहावत्थगओ वि समागओ ! ति सविम्हयाहिं
अब्भुद्धिओ भज्जाहिं । कय-मंगलोवयारो निविद्धो आसणे । जेद्धा-वयणेण पक्खालिया
लहुईए धणदेव-चलणा । चलण-पक्खालण-जलं च जेद्धाए गहिऊण तह कहं पि
अच्छोडियं धरणि-वट्ठे अचिंत-मंत-माहप्पेण जह पवड्डिउमाढत्तं । तओ धणदेवेणं
भउब्भंत-लोयणेणं पलोइयं सिरिमईए मुहं । तीए वि वुत्तं-मा भाहि ।

सलिलं पि तं कमेणं पवड्डियं तह कहं पि गेहम्मि ।

जह बुद्धा चलणा तयणु जाणुणो कडियडं तत्तो ॥७३॥

ततो वि उरं तो कंठ-कंदलं तयणु नासिया बुड्डा ।
तो धणदेवेण विसाय-निब्भरं सिरिमइ भणिया ॥७४॥

एत्तो परं तुमं किं पिए ! करिस्ससि ? कएण पज्जंतं ।
बुड्डाए नासिगाए किमुवरि बुड्डइ ण हत्थसयं ॥७५॥

तो सिरिमईए तं सलिलमेक्क-घुंटीकयं तहा सव्वं ।
जह तक्खणेण खोणीयलम्मि दीसइ न बिंदू वि ॥७६॥

ता पुव्व-भारियाओ लग्गाओ सिरिमईए चलणेसु ।
अम्हे जियाओ तुमए सत्तीए इमं भणंतीओ ॥७७॥

सो धणदेवो अहमेव दुक्कलत्ताण संकडे पडिओ ।
चिड्डामि ? किं करेमि ? हय-विहि-दुव्विलसिय-वसेण ॥७८॥

एवं सिणेह-सब्भाव-गब्भं परोप्परं पयंपमाणाण मयण-धणदेवाण तत्थ समागओ
समग्ग-सग्गापवग्ग-मग्ग-देसओ दसविह-सामायारी-निरओ निरयंध-कूव-निवडंत-
जंतु-संताण-ताणप्पयाण-हत्थावलंबो बिमलबोहो नाम सूरी । वंदिऊण जय-गुरुं
जुगाइदेवं निविट्ठो तत्थेव । मयण-धणदेवा वि निवडिया गुरुणो चलणेसु । निसन्ना तस्स
पुरओ । भणिया य नाण-मुणिय-तच्चरिएण गुरुणा-

एवमकल्लाण-महल्ल-वल्लि-पल्लवण-सलिल-कुल्लाओ ।
निरयगइ-वत्तणीओ खणदंसिय-पेम-कोवाओ ॥७९॥

कवड-कुडुंब कुडीओ विवेय-मत्तंड-मेहलेहाओ ।
परिहरह बालवालुंकि-वालकुडिलाओ महिलाओ ॥८०॥

आसु पसत्ता सत्ता विसयाऽऽमिस-लुद्ध-मुद्ध-मइपसरा ।
अगणिय-कज्जाकज्जा कुणंति पावाइं विविहाइं ॥८१॥

तव्वसओ संसारे चउगइ-परियत्तणाइं कुणमाणा ।
माणस-सरीर-गुरु-दुक्खभागिणो हुंति चिरकालं ॥८२॥

ता भो महाणुभावा ! विसय-सुह-विरत्त-माणसा होउं ।
सव्व-विरइं पव्वज्जिय समुज्जमह धम्म-कज्जम्मि ॥८३॥

कुणह कसाय-विणिग्गहमिंदिय-दुद्धम-तुरंगमे दमह ।
सेवह गुरुकुल-वासं उवसग्ग-परीसहे सहह ॥८४॥

जेण भवजलहिमुल्लंघिऊण जर-जम्म-मरण-कल्लोलं ।
सयल-किलेस-विमुक्कं निव्वाण-सुहं लहुं लहह ॥८५॥

एवं सोउं संविग्ग-माणसा दो वि मयण-धणदेवा ।
नमिऊणं मुणिनाहं जंपिउमेवं समाढत्ता ॥८६॥

भयवं ! भवंधकूवम्मि नूणमम्हाण निवडमाणान ।
दिक्खा-हत्थालंबण-दाणेण अणुग्गहं कुणसु ॥८७॥

गुरुणा वि तओ दिन्ना दिक्खा ताणं पहिड्ड-हिययाणं ।
तो सिक्खिय-मुणि-किरिया अहिज्जिया सेस-सुत्तऽत्था ॥८८॥

कय-तिव्व-तवच्चरणा परोप्परं पणय-निब्भरा निच्चं ।
एक्क-गुरुवास-वसिया पज्जंते तह कयाणसणा ॥८९॥

मरिऊणं सोहम्मे एक्क-विमाणम्मि दो वि उववन्ना ।
तत्थ वि पुव्व-सिणेहेण सयल-कज्जाइं कुणमाणा ॥९०॥

पंच-पलिओवमाइं परमाउं पालिउं तदवसाणे ।
तत्तो चुया समाणा संजाया जत्थ तं सुणसु ॥९१॥

तत्थ मयण-जीवो इहेव विजये विजयपुरे नयरे समरसेणस्स रत्तो महादेवीए
जयावलीए पुत्तो मणिप्पभो नाम संजाओ । अहिगयकलाकलावो संपत्त-जोव्वणो
कय-दार-परिग्गहो पलिय-पलोयण-पबुद्ध-जणय-समप्पिय-रज्जभारो उभय-
लोगाविरुद्धं विसम-साहस-वसीकयासेस-सामंत-मउलि-मणि-मसणिय-पायवीढं
रायलच्छिमुवभुंजंतो कालं वोलेइ ।

तेणेगया गय-कंधराधिरुढेण रायवाडिया-निग्गएण गयणं व दिट्ठं दिप्पंत-
तारागण-परिगयं पफुल्ल-कमलसंड-मंडियं महा-सरं । अहो! अच्चंत-चारुत्तणमिमस्स
त्ति चिंतयंतेण सुदूरं निज्झाडियं । पाइक्कहत्थाओ आणाविऊण गहियं कमलमेक्कं । तओ
गओ अग्गओ राया । नियत्तो तेणेव मग्गेण । दिट्ठं उच्चिय-सयल-कमलं पमिलाण-
पुव्व-सोहं तं सरं । तओ हा! किमेयमेरिसं जायं? ति पुट्ठं रत्ता । भणियं परियणेण-
देव ! एक्केक्कं कमलमवणितेण लोएण एवं कयं । रत्ता चिंतियं-

एयं सरोवरं जह कमल-विमुक्कं न पावए सोहं ।
पुरिसो वि रेहए तह न रज्ज-रिद्धीए परिचत्तो ॥९२॥

रिद्धी असासय चिय सुविणय-माइंदयाल-सारिच्छा ।
किंपाक-तरु-फलं पिव परिणामाऽणत्थ-हेऊ य ॥९३॥

इच्चाइ चिंतयंतो चित्ते जा वच्चए महीनाहो ।
ता दिट्ठो उज्जाणे नामेण जिणेसरो सूरी ॥९४॥

धम्मकहं कुणमाणो पयमूले तरस्स देसणं सोउं ।
सुय-संकामिय-रज्जो पडिवन्नो संजमं राया ॥९५॥

कमसो तिव्व-तवच्चरणवस-समुप्पन्न-गयण-गम-सत्ती ।
विमलोहिनाण-विन्नाय-सव्वभावो इमो सो हं ॥९६॥

सोहम्माओ चुओ पुण धणदेव-जिओ तुमं समुप्पन्नो ।
तुह बोहणत्थमिन्हिं समागओ हं खयरनाह! ॥९७॥

जं पुव्व-भवे समगं गहियवया एक्क-गुरुकुले दो वि ।
एक्क-विमाणे वसिया तुह मम य स एस संबंधो ॥९८॥

एयमायन्निऊण ईहाऽपोह-पयट्ठ-माणसो महिंदसीह-विज्जाहरराया जाय-
जाईसरणो भणितं पवत्तो-भयवं ! सव्वमवितहमेयं, ता भयवं ! कओ तुमए महंतो
ममाणुगहो, जं एवं अपार-संसार-महन्नव-निवडिओ समुद्धरिओ हं, संपयं रज्ज-सुत्थं

काऊण तुम्ह पयमूले पव्वज्जं पडिवज्जिस्सं । ति भणिऊण समागओ निय-गेहं । तक्काल-
पगुणीकय-कलहोय-कलस-मुह-विणिगय-सलिलेहिं अणिच्छंतो वि अहिसिंचिऊण
निवेसिओ रज्जे रयणचूडो । पणिवइओ मंति-सामंत-पमुह-पहाण-परिगएण खयररन्ना
भणिओ य-वच्छ!

तुह जइ वि असेस-गुणागरस्स सयमेव गहिय-सिक्खस्स ।
सिक्खवणिज्जं थेवं पि नत्थि तह वि हु भणामि इमं ॥९९॥

थेवो वि एस विहवो विवेगवंतं पि तरलए पुरिसं ।
किं पुण मण-सम्मोहुप्पायण-पवणा नरिंद-सिरी? ॥१००॥

ता वच्छ! जह इमीए छलिज्जसे नेव रज्जलच्छीए ।
जह खिप्पसि करण-तुरंगमेहिं विसमेहिं न कुमगे ॥१०१॥

विसएहिं वसीकिज्जसि न जहा जीयंत-करण-दच्छेहिं ।
तह वट्टेज्जसु चिर-पुरिस-मग-लग्गो नय-समग्गो ॥१०२॥

भणिओ मणिचूडो वि हु अविवेयं किं न मुंचसे वच्छ! ।
कीस अणायारपरो होउं लहुएसि अप्पाणं? ॥१०३॥

न कलेसि कुलं न गणेसि गुरुर्यणं अवेक्खसे [य नो] सिक्खं ।
नाऽऽसंकसे अवजसं परलोय-भयं वहसि न मणे ॥१०४॥

पावेसु जं पयट्टसि अकित्ति-वल्ली-विसप्पण-जलेसु ।
परलोय-विरुद्धेसु विसुद्ध-जण-गरहणिज्जेसु ॥१०५॥

सयल-गुण-रयण-रयणागरस्स अहिगय-कलाकलावस्स ।
ससिकर-विसुद्ध-कुल-संभवस्स भवओ न तं जुतं ॥१०६॥

ता करण-निगहपरो परिचत्त-कुमित्त-वग्ग-संसग्गो ।
संपइ पसंत-चित्तो वट्टेज्जसु संत-मग्गम्मि ॥१०७॥

एवमणुसासिय-सुओ सुयण-वग्ग-सक्कार-पुरस्सरं जणिय-जिणिंद-मंदिर-
महापूओ पवन्नो परम-विभूईए मणिप्पभ-मुणि-समीवे समण-दिक्खं खेयरेसरो ।

श्री मुनिसुन्दरसूरिविरचिता मदन-धनदेवकथा

- शुद्धज्ञानक्रियाभ्यां यः, प्राप्य मोहजयश्रियम् ।
परां ज्ञानरमां लेभे, तस्मै सर्वविदे नमः ॥११॥
- अर्थयन्तेऽङ्गिनः शर्मा-भ्यर्थ्यमक्षयमेव तत् ।
परमैकान्तिकात्यन्तं, निरूपाख्याऽनुपाधिजम् ॥१२॥
- कामजे विपरीतेऽस्माद्रमन्ते दुर्धियः सुखे ।
न मतं कृतिनामेतत्तद्धि स्त्रीमुख्यसाधनम् ॥१३॥
- स्त्रियश्च कुटिलाः क्रूराः, परिणामेऽतिदुःखदाः ।
मदनो धनदेवश्च, दृष्टान्तोऽत्र निशम्यताम् ॥१४॥
- स्त्रीणां दुश्चरितं दृष्ट्वा, भोगेभ्यो विरमन्ति ये ।
ते स्युः श्रेयःश्रियां पात्रं, तावेवाऽत्र निदर्शनम् ॥१५॥
- तथाहि भरतेऽत्रैव, सन्निवेशे कुशस्थले ।
समभून्मदनो नाम, श्रेष्ठी मदनरूपभाक् ॥१६॥
- तस्य चण्डाग्रचण्डाह्वे, यथार्थाख्ये स्वभावतः ।
अभूतां मदनस्येव, रतिप्रीती इव प्रिये ॥१७॥
- क्रमाच्चण्डाग्रचण्डाह्वे, पत्युः प्रेमास्पदं भृशम् ।
मिथश्च कलहायेते, ते यैस्तैरपि कारणैः ॥१८॥
- भृशं कोपाभिमानाभ्यां, निषिद्धे च न तिष्ठतः ।
प्रचण्डां निकटग्रामान्तरे सोऽस्थापयत्ततः ॥१९॥
- कृत्वाऽऽह्नां नियमं चैकैकस्यास्तिष्ठत्ययं गृहे ।
अन्यदा तु प्रचण्डाया, गृहे केनाऽपि हेतुना ॥१९०॥
- स्थित्वैकमधिकं घस्रं चण्डायाः स गृहेऽगमत् ।
खण्डयन्ती कणान् साऽपि, तमागच्छन्तमैक्षत ॥१९१॥ युग्मम्॥

- ततः सा मुशलं तस्याभिमुखं प्राक्षिपत्क्रुधा ।
इष्टा दुष्ट! प्रचण्डा ते, किमत्रैषीति वादिनी ॥१२॥
- तद्वीक्ष्य व्याकुलो भीत्या स नष्ट्वा कियतीं भुवम् ।
यावद्विलोकते पश्चात्तावत्तत्सर्पमैक्षत ॥१३॥
- धावमानं च तं दृष्ट्वा, स्फटाऽऽटोपभयङ्करम् ।
द्रुतं विशिष्य नष्ट्वा स, प्रचण्डाया गृहेऽगमत् ॥१४॥
- तं तथा वीक्ष्य साऽप्याख्यद्, भीतिश्चासाकुलः कथम् ।
प्रिय! सत्वरमत्रागा-श्रण्डावृतं च सोऽप्यवक् ॥१५॥
- सावदद्भव तत्स्वस्थो, नैतत्किञ्चिद्भयावहम् ।
तावद्भुजङ्गमो रौद्र-स्तद्गृहाङ्गणमागमत् ॥१६॥
- तं च वीक्ष्य क्रुधा साऽपि, शरीरोद्वर्तनोद्ववान् ।
पिण्डानभ्यक्षिपत्सद्यो, बभ्रुभूतैश्च तैरहिः ॥१७॥
- न्यधाति खण्डशः कृत्वा, मदनश्च चमत्कृतः ।
गतेषु बभ्रुषु क्वाऽपि, दध्यौ नानारसाकुलः ॥१८॥ युग्मम्॥
- चण्डाकोपात्प्रणष्टस्य, प्रचण्डा मे शरण्यभूत्
कोपिष्यति यदैषाऽपि, तदा कः शरणं पुनः ? ॥१९॥
- प्रियकारिण्यपि प्रायो, न कुप्यति कदापि यः
दुर्लभोऽसौ भुवीदृक्कुयोषा क्रोत्स्यति नो कथम् ? ॥२०॥
- राक्षस्यौ तदिमे त्यक्त्वा, यामि देशान्तरे क्वचित् ।
त्याज्यं सोपद्रवं राज्य-मप्यात्मकुशलाय यत् ॥२१॥
- इति ध्यात्वा रहोऽन्येद्यु-र्गृहीत्वा स्वं धनं बहु ।
निर्ययौ मदनो देशान्तरे भ्रमति चेच्छया ॥२२॥

कियद्विर्वासरैः सोऽथ दिवो जैत्रं निजश्रिया । सङ्काशपुरमागत्योद्यानेऽशोके व्यशंश्रमीत्	॥२३॥
तावत्तत्रेयुषा भानु-दत्तेन श्रेष्ठिनौच्यत । मदन! स्वागतं ते भो!, एहि यावो निजं गृहम्	॥२४॥
स्वनामग्रहणाऽऽह्वानादिभिरेष चमत्कृतः । सह तेनाऽगमत्तस्य, मन्दिरं सुन्दरं श्रिया	॥२५॥
श्रेष्ठी विधाप्य तं स्नान-भोजनादि सगौरवम् । पुरस्कृत्याऽङ्गजां पाणौ, कुरुष्वेमां जगाविति	॥२६॥
सोऽपि तां पक्कबिम्बोर्ष्ठी, चन्द्रास्यां पद्मलोचनाम् । रूपेणाऽतिरतिं वीक्ष्य, श्रेष्ठिनं विस्मितोऽवदत्	॥२७॥
कथं जानासि मे नाम? किं करोषि च गौरवम्? । अज्ञातकुलशीलस्य, किं च दत्से सुतां निजाम्?	॥२८॥
श्रेष्ठ्यवोचच्चतुर्णां मे, पुत्राणामुपरीप्सिता । सुता विद्युल्लताद्वैषा, जज्ञे नानोपयाचितैः	॥२९॥
प्राणेभ्योऽपि ममाऽभीष्टा, पाठिताः सकलाः कलाः । यौवनस्था यदा साऽभूत्, तदैवं हृद्यचिन्तयम्	॥३०॥
देया वराय कस्मैचित्, पुत्रीयं लोकरीतितः । न वियोगमहं चाऽस्याः, सोढुं क्षणमपि क्षमे	॥३१॥
एवं चिन्तातुरं ह्यो मां, निर्निद्रं शयितं निशि । आगत्य कुलदेव्यूचे, वत्स! चिन्तां करोषि किम्?	॥३२॥
प्रातरेतत्पुरोद्याने, किङ्कल्लिक्मरुहस्तले । मदनं प्राच्ययामान्ते, कन्यार्हं लप्स्यसे वरम्	॥३३॥

विशुद्धकुलजाताय, तस्मै सर्वगुणाऽऽत्मने । देयाः कन्यां स च स्थाप्यः, स्वौकस्येवाऽवियुक्तये	॥३४॥
इत्युक्त्वा देव्यगादद्य, तद्वचःकारकोऽप्यहम् । तदादेशाद्वदे पुत्री-मिमां परिणयस्व तत्	॥३५॥
त्यक्तपूर्वकलत्रेण, कियन्तं समयं मया । वण्ठेनेव क्व च स्थेय-मेककेन प्रियां विना	॥३६॥
इदृग् च देवताऽऽदिष्टा, दुष्प्रापाऽपि ममाऽभवत् । सुप्रापा भाग्ययोगेन, मनोविश्रामभूः कनी	॥३७॥
तदेतां परिणीयाऽत्र, तिष्ठामि धनभोगयुक् । इति ध्यात्वा प्रपेदे तन्मदनः श्रेष्ठिनो वचः	॥३८॥
ततः श्रेष्ठी विवाह्यैतां, तेन हर्षोत्सवाद्द्वयात् । ददे तस्मै धनं गेहोपस्करं च प्रमातिगम्	॥३९॥
आवासे श्रेष्ठिना दत्ते, मदनोऽपि नवोढया । तया सस्नेहया साकं, भुङ्क्ते भोगान् यथारुचि	॥४०॥
भोगा यद् यत्र तत्राऽपि, भवन्त्याऽकस्मिका नृणाम् । पुण्यस्यैव प्रभावोऽयं, ततः कुरुत तज्जनाः!	॥४१॥
एवं सुखमये याते, समयेऽस्य कियत्यथ । आगाद्वियोगिनीकालो, वर्षाकालोऽन्यदा क्रमात्	॥४२॥
तस्मिन्निश्चयन्यदा कान्तं, स्मृत्वा स्मरवशां वशाम् । वियुक्तां रुदतीं काञ्चित्, स गवाक्षस्थितोऽशृणोत्	॥४३॥
दध्यौ चैषा यथा भर्तु-र्वियोगात्स्मरपीडिता । रोरुदीति तथा मन्ये नारीभिः सोऽतिदुस्सहः	॥४४॥

ततो ये द्वे मया मुक्ते, प्रिये स्नेहवशे चिरम् ।
स्मृत्वा मां ते स्मरार्त्यर्ते, कथमद्य भविष्यतः ॥४५॥

कथञ्चित्सकृदगत्वा, चिरादाश्वसयामि ते ।
विशिष्याऽनपराधां च, प्रचण्डामुपकारिणीम् ॥४६॥

इति स्मृत्वा प्रियायुग्म-वियोगभवदुःखतः ।
अमुञ्चदश्रुधारां स, वाससा लोचनेऽस्पृशत् ॥४७॥

तं च विद्युल्लताऽद्राक्षीत्, क्षुब्धाऽप्राक्षीच्च हे प्रिय! ।
उदितं रुदितं किं ते-ऽधुनैवाऽऽकस्मिकं हहा! ॥४८॥

अवदन्नपि तद्धेतुं, निर्बन्धे तु कृतेऽवदत् ।
सर्वं व्यतिकरं पूर्व-पत्न्योस्तत्स्मरणादि च ॥४९॥

यद्येवं न हि किं तत्र, गत्वा नाऽऽश्वासयस्यमू? ।
तथेत्युक्तेऽवदत्सोऽपि, यदि त्वमनुमन्यसे ॥५०॥

तदा यामीति सा श्रुत्वा, स्त्रीस्वभावादभृशेर्षिता ।
दध्यौ कुर्वेऽस्य शुश्रूषां, सर्वा दासीव सर्वदा ॥५१॥

विनयाऽतिक्रमात्स्नेह-प्रातिकूल्यं कदापि च ।
नर्मणाऽपि गिरा वाऽपि, क्वाऽपि नाऽण्वप्यदीदृशम् ॥५२॥

तथाप्येष स्मरत्यद्य, प्राक्पत्न्योस्तादृशोरपि ।
नाऽहं स्मरव्यथां पृथ्वीं, सोढुं क्षणमपि क्षमे ॥५३॥

कालः स्मरसखश्चाऽयं, विलोलजलदावलिः ।
ततो विस्मारयाम्येनं, कालक्षेपं विधाय ते ॥५४॥

विचिन्त्येत्यवदत्साऽथ, प्रिय! प्रावृषि सम्प्रति ।
विषमा गिरिवाहिन्यः पन्थानः पङ्कदुर्गमाः ॥५५॥

- ततः प्राप्ते शरत्काले, प्रवासं कर्तुमर्हसि ।
ततस्तस्थौ तदुक्त्या सः, कामी हि स्त्रीवचोवशः ॥५६॥
- प्रावृषं गमयामास, यथाभोगसुखं स च ।
गन्तुमापृच्छतैतां तु, द्रष्टुमुत्कण्ठुलः प्रिये ॥५७॥
- साऽपि किञ्चिद्विचिन्त्याऽऽशु, तं गन्तुं चाऽन्वमन्यत ।
करम्बं चाग्रिमं कृत्वा, शम्बलं प्रचुरं ददौ ॥५८॥
- तदाऽऽदायाऽथ सोऽचालीद्, ग्राममेकमवाप्तवान् ।
मध्याह्ने तत्सरस्तीरे, विशश्राम तरोस्तले ॥५९॥
- स्नात्वा देवगुरुन् स्मृत्वा, भोक्तुं चेच्छन्नचिन्तयत् ।
यदि प्रदायाऽतिथये, भुञ्जे स्यात्तद्विवेकिता ॥६०॥
- यान्तं देवकुलात्तावद्, ग्रामान्तर्भक्ष्यहेतवे ।
कञ्चिज्जटाधरं दृष्ट्वा, स निमन्त्रितवान्मुदा ॥६१॥
- यथाश्रद्धं ददौ तस्मै, दानशौण्डः करम्बकम् ।
क्षुधितः सोऽपि तत्रेव, द्राग् भोक्तुमुपचक्रमे ॥६२॥
- भुङ्क्ते च मदनो याव-त्तावत्कश्चित्क्षुतं व्यधात् ।
मत्वाऽपशकुनं तच्च, प्रत्यैक्षिष्ट क्षणं सुधीः ॥६३॥
- तावद्भुक्त्वा करम्बं तमूरणः स तपस्व्यभूत् ।
प्रचचाल च सङ्काशनगराभिमुखं द्रुतम् ॥६४॥
- मदनस्तं तथा वीक्ष्याऽभोक्षं चेत्तं करम्बकं ।
अभविष्यं ततो नून-महमप्येवमूरणः ॥६५॥
- दयादानमहिम्नाऽस्या, विपदस्त्वस्मि रक्षितः ।
विचिन्त्य चेति यात्येष, क्रेत्याश्चर्यात्तमन्वगात् ॥६६॥

जवाद द्वावपि तौ यान्तौ सङ्काशपुरमीयतुः । गेहे विद्युल्लतायाश्च, प्राविशद् द्रुतमूरणः	॥६७॥
को वृत्तान्तो भवेदस्येतीक्षितुं गृहतो बहिः । रहः क्वाऽपि स्थितः सम्यक्, पश्यतीमं सविस्मयः	॥६८॥
विद्युल्लताऽथ तं स्वौकः, प्राप्तं वीक्ष्योरणं क्रुधा । पिधाय सत्वरं द्वारं दण्डेनाऽताडयद् दृढम्	॥६९॥
त्यक्त्वा निरपराधां मां, सापराधे अपि प्रिये । रे रे रमयितुं यासि?, न व्यरंसीच्चिरादपि	॥७०॥
मुशलं किमु मे नास्ति?, परं तेन न हन्यहम् । भर्तुः प्राणापहरां किं, करोमीति घृणावशात्	॥७१॥
चण्डाया मुशलाद्रीतः, प्रचण्डां शरणं श्रितः । मया नु हन्यमानस्त्वं किं नु त्राणं प्रपत्स्यसे?	॥७२॥
वादं वादमितीमं सा-ऽताडयच्च मुहुर्मुहुः । आरसन्तं च तं श्रावं, श्रावं लोकोऽमिलत्पुनः	॥७३॥
जजल्प किमरे! मूढे!, ताडयस्यघृणे! पशुम् । बिभेषि हत्यया नाऽस्य, वणिक्कुलभवाऽपि किम्?	॥७४॥
ततश्च साप्यसिञ्चतमभिमन्त्रितवारिणा । ऊरणोऽभूद्यथारूपो, भस्माक्ताङ्गो जटाधरः	॥७५॥
वीक्ष्य तं च जनोऽप्राक्षीद्भदन्त! किमिदं तव । तव सोऽपि स्ववृत्तान्तं यथागदगदमूचिवान्	॥७६॥
यः खादति करम्बं स, धकुम्बं सहतीति च । तदाद्याभाणको लोका-देष प्रववृते भुवि	॥७७॥

तपस्वी चाऽनशत्सद्यो, भीत्या तरललोचनः । विस्मितोऽगात्पदं लोको, दध्यौ विद्युल्लता ततः	॥७८॥
धिग् धिग् निरपराधोऽयं, तपस्वी पीडितो मया । न जाने क्व गतो भर्ता?, मिलिष्यति पुनर्न वा	॥७९॥
शिक्षया तं वशीकृत्य, भोक्ष्ये भोगान् यथारूचि । एवं मनोरथो व्यर्थो, ममाऽभूदधुना किल	॥८०॥
अभूज्जने ममोद्घाटो वियोगोऽपि धवेन च । तज्जज्ञे हस्तयोर्दाहः, प्रौत्स्यन्त पूषकाश्च हा !	॥८१॥
मदनोऽथ निरीक्ष्यैतद्वध्यौ नानारसाकुलः । अनयाऽनेन वृत्तेन, निर्जिते प्राक्प्रिये मम	॥८२॥
योगिनामप्यगम्यानि, योषितां चरितान्यहो । धिग् धिग् रागान्धितान्, जीवान् रज्यन्ते येऽत्र तास्वपि	॥८३॥
राक्षसीः सर्पिणीर्व्याघ्रीः, क्रौर्यान्नार्योऽतिचक्रमुः । विश्वसन्ति य एतासु, नरूपाः पशवो हि ते	॥८४॥
ततश्चण्डां प्रचण्डां च, त्यक्त्वा विद्युल्लतामपि । करिष्ये स्वहितं येन, सङ्कटाच्छुटितोऽस्म्यतः	॥८५॥
ध्यात्वेति मदनो भ्राम्यन्, हसन्तीं नगरीमगात् । श्रिया सर्वपुरीर्जित्वा, हसन्तीमिति सान्वयाम्	॥८६॥
तत्रोद्याने ददर्शाऽभ्र-लिहं चैत्यं हिरण्मयम् । प्रविश्य विधिना तत्र, भक्तिहर्षोच्छ्वसत्तनुः	॥८७॥
प्रणम्य तुष्टुवे रात्न-प्रतिमामादिमाऽर्हतः । आलुलोके च चैत्यस्य, स्वर्विमानजितः श्रियम्	॥८८॥

- धन्यमन्यस्ततोऽध्यास्त, मुदितो रङ्गमण्डपम् ।
तावत्तत्राऽगमत्कश्चिच्चारुवेषाङ्गयौवनः ॥८९॥
- नत्वा स्तुत्वा च तीर्थेशं, सोऽपि तत्रैव मण्डपे ।
दीर्घं दुःखेन निःश्वस्योपाविशन्मदनान्तिके ॥९०॥
- निःश्वसन्तं च तं प्रेक्ष्य, मदनः स्माह हे सखे ! ।
कस्त्वं ? किं निःश्वसिष्येवं ? दुःखितोऽहमिवाऽसि किम् ? ॥९१॥
- स जगौ धनदेवोऽहं, वणिगत्रैव वासभाक् ।
दुःखं तु मे कथिष्येऽहं, त्वं च कः ? किञ्च दुःखितः ? ॥९२॥
- अवदन्मदनो मित्र !, दुःखं लज्जाकरं मम ।
कथ्यमानं भवेन्नूनं, तथाप्येष वदामि ते ॥९३॥
- यतः साधर्मिकः स्निह्यन्, प्रथमेऽप्यसि दर्शने ।
कथितं तत्प्रबोधाय, भवेच्च प्रायशः सताम् ॥९४॥
- ततः कुशस्थलग्राम-वासादारभ्य सोऽखिलम् ।
आख्यद्यथास्थितं वृत्तं, स्वं तत्राऽऽगमनावधि ॥९५॥
- अभणद्धनदेवोऽथ, कियन्मात्रमिदं सखे ! ।
शृणोषि मम वृत्तान्तं, यद्यत्याश्चर्यकारकम् ॥९६॥
- मदनः स्माह तद् ब्रूहि, श्रोतुमुत्कण्ठुलोऽस्मि यत् ।
धनदेवस्ततः सौवं [स्वीयं], वृत्तान्तं वक्ति तद्यथा ॥९७॥
- अत्रैवाऽऽसीन्महापुर्या, श्रेष्ठी धनपतिर्गुणी ।
श्राद्धधर्मे रतः शुद्धे, द्वेधा लक्ष्मीश्च तत्प्रिया ॥९८॥
- नानोपायैरजायेता-मुभयौ तनयौ तयोः ।
प्रथमो धनसाराह्वो, धनदेवाभिधोऽपरः ॥९९॥

- पाठितौ तौ कलाः सर्वाः, कन्ये च परिणायितौ ।
सद्धर्मसुखलीनानां, तेषां कालस्त्वगात्कियान् ॥१००॥
- ततो विशुद्धधर्मेण, पितरौ स्वर्गमीयतुः ।
सशोकौ बोधितौ पुत्रौ, मुनिचन्द्रमहर्षिणा ॥१०१॥
- प्रिये च कलहायेते, मिथः सस्नेहयोस्तयोः ।
ततो विभक्तसारौ तावस्थातां पृथगोकसोः ॥१०२॥
- अथो लघीयसो जाया, स्वैरिणी न समाधिकृत् ।
वीक्ष्याऽन्यदा तमुद्विग्नं, ज्येष्ठोऽप्राक्षीच्च कारणम् ॥१०३॥
- स्त्रीकृतं चाऽसमाधानमाह तस्मै ततो लघुः ।
विज्ञाय तदभिप्रायं, धनसारः प्रयत्नतः ॥१०४॥
- भ्रातृस्नेहाद्विलोक्याढ्यां, पुना रूपकलागुणैः ।
इभ्यजां धनदेवेन, कन्यकां पर्यणीनयत् ॥१०५॥ युग्मम्॥
- सोऽभुङ्क्त धृतिमान् भोगांस्तया सह नवोढया ।
भाव्यत्वात्स्वैरिणी साऽपि, प्राक्पत्नीव क्रमादभूत् ॥१०६॥
- यदुक्तं-
प्राप्तव्यो नियतिबलाश्रयेण योऽर्थः,
सोऽवश्यं भवति नृणां शुभोऽशुभो वा ।
भूतानां महति कृतेऽपि हि प्रयत्ने,
नाभाव्यं भवति न भाविनोऽस्ति नाशः ॥१०७॥
- अन्यदा धनदेवोऽथ, जिज्ञासुश्चरितं तयोः ।
जगौ सायं भृशं मेऽद्य, प्रिये! शीतज्वरोऽचटत् ॥१०८॥
- आस्तृतायां ततश्चाऽऽभ्यां शय्यायां सोऽस्वपद् द्रुतम् ।
माययाऽदीदृशन्निद्रां वासोभः पिहितेक्षणात् ॥१०९॥

यामान्तं निशि मत्वा तं, निद्राणं घोरशब्दतः । कनिष्ठामवदञ्ज्येष्ठा, सामग्रीं कुरु हे स्वसः !	॥११०॥
ततो द्रागृहकृत्यानि, कृत्वा निर्याय ते उभे । आरूढे च गृहोद्यान-सहकारद्रुमोपरि	॥१११॥
निरीक्ष्य धनदेवोऽथ, निर्याते ते रहोऽन्वगात् । चूतस्य कोटरे तस्थौ, वस्त्रेण स्वं बबन्ध च	॥११२॥
मन्त्रे जप्ते ततस्ताभ्यां, नभसोदपतत्तरुः । द्रागत्वा चाम्बुधौ रत्नद्वीपे रत्नपुरे स्थितः	॥११३॥
उत्तीर्याऽस्मात्पुरस्यान्तः, प्राविक्षतां च ते स्त्रियौ । विचित्राणि च चित्राणि, निरीक्षेते यथारुचि	॥११४॥
प्राविशद्धनदेवोऽथ पुरेऽत्राऽनुसरन्निमे । तयोस्तादृक्चरित्रेण, भृशं चित्रीयमाणहृत्	॥११५॥
अथाऽत्राऽस्ति निधिः श्रीणां, श्रीपुञ्जः श्रेष्ठिपुङ्गवः । जाता पुत्रचतुष्कोपर्यस्य च श्रीमती सुता	॥११६॥
यस्या रूपं निरीक्ष्यैवाऽऽकांक्षयाप्यनवासितः । दुःखात्कामः क्षयद्देहो, जज्ञेऽनङ्गः शनैः शनैः	॥११७॥
विद्याः कलाश्च यां सर्वाः, सस्पृद्धमिव शिश्रियुः । सौभाग्यैकपदं तादृक्, किलाऽवीक्ष्य पदान्तरम्	॥११८॥
जायमाने तदोद्वाहे, तस्याश्च विविधोत्सवैः । सार्थेशवसुदत्तस्य, पुत्रः सुत्रामलीलया	॥११९॥
हयारूढश्चलच्चारु-चामरैरूपवीजितः । उत्तमाङ्गधृतस्फार-मायूरातपवारणः	॥१२०॥

देवदूष्यनिभक्षौम-सर्वाभरणभूषितः ।	
उत्सवैः परिणेतुं तां, यावदायाति तोरणे	॥१२१॥
तावदुत्सववीक्षार्थं, मिलितैरमितैर्जनैः ।	
पर्यस्ततोरणस्तम्भः, पपात सहसा तिरः	॥१२२॥
तदग्राच्छीर्षवलिका, निपत्याऽऽस्फोटयच्छिरः ।	
वरस्य स ततश्चाऽभूमर्मघाताद्यमातिथिः	॥१२३॥
आकस्मिकमहाशोक-विह्वलः स्वगृहे ततः ।	
आक्रन्दन्नगमत्सद्यः, सार्थपः सपरिच्छदः	॥१२४॥
तत्स्वरूपमिदं श्रेष्ठि, विज्ञाय विधिनिर्मितम् ।	
साकं स्वपरिवारेण, विचारमिति निर्ममे	॥१२५॥
प्रारब्धमन्यथा कार्यं, दैवेन विदधेऽन्यथा ।	
को वेत्ति प्राणिनां प्राच्य-कर्मणां विषमां गतिम्	॥१२६॥
कन्येयं यदि नाद्यैव, लग्नेऽस्मिन् परिणाय्यते ।	
प्रसिद्धौ तदभाग्यस्य, जातायां सर्वतो जने	॥१२७॥
सकलङ्कामिमां पुत्रीं, न कोऽपि परिणेष्यति ।	
सर्वोऽपि जीवितं प्रीयश्चिरमिच्छेन्न तु प्रियाम्	॥१२८॥ युग्मम्॥
वरेण येन केनाऽपि, यथाभाग्यं तदीयुषा ।	
उद्यौवनेन पुत्रीय-मद्यैव परिणाय्यते	॥१२९॥
विचार्येवं ततः श्रेष्ठी, वरं कञ्चिद्विलोकितुम् ।	
सर्वतः स्वान् जनान् प्रैषीद्, भ्रमन्तस्ते पुरेऽभितः	॥१३०॥
धनदेवं वराकारं, प्राप्तं तं द्रष्टुमुत्सवम् ।	
युवानं वीक्ष्य सन्मानादानयन् श्रेष्ठिनोऽन्तिके	॥१३१॥

दृष्ट्वाऽनुरूपं पुत्र्यास्तं, सोऽभ्यर्थ्य च भृशं मुदा ।
तेन तां सोत्सवं यूना, विधिना पर्यणीनयत् ॥१३२॥

स्वरूपमीदृशं पूर्व-पत्न्योः प्रददृशे मया ।
तत्ते यथा तथा त्याज्ये, वाञ्छता क्षेममात्मनः ॥१३३॥

विना पत्नीं न निर्वाहो-ऽतिथिपूजाद्यभावतः ।
ततः स्वयंवरामेतां, सुरूपां गुणशालिनीम् ॥१३४॥

पित्राऽत्यभ्यर्थनापूर्वं, दीयमानां त्यजामि किम् ? ।
धनदेवो विचिन्त्यैवमुपयेमे मुदैव ताम् ॥१३५॥

इतश्च तत्प्रिये स्वैरं, क्रीडित्वाऽत्र समागते ।
श्रुत्वा नव्यप्रकारं तं, विवाहं द्रष्टुमुत्सुके ॥१३६॥

सुरयुग्मोपमं वीक्ष्य, वधूवरयुगं च तत् ।
तद्रूपविस्मिते दैवाद्योगं तुष्टुवतुश्च तम् ॥१३७॥

आर्यपुत्र इवाऽऽभाति, वरोऽयमिति लघ्व्यवक् ।
ज्येष्ठा जजल्प रूपाद्यैः, समानाः कति नो नराः ? ॥१३८॥

स तु शीतज्वरात्तोऽस्ति, निद्राणो नौ पतिर्गृहे ।
कथमत्राऽऽगतिस्तस्य ?, माऽशङ्कितस्ततोऽत्र त्वम् ॥१३९॥

ततस्ते प्रापतुः क्वाऽपि, क्रीडायै स्वेच्छया पुनः ।
वासधाम जगामाऽथ, धनदेवो वधूयुतः ॥१४०॥

तत्राऽप्यूर्ध्वगृहस्याऽग्र-गवाक्षगत ईक्षते ।
स तत्स्थानाद्यभिज्ञानं, पत्न्योर्गमनशङ्कया ॥१४१॥

“क्व हसन्ती ? क्व वा, रत्नपुरं ? चूतोऽभ्रगः क्व च ? ।
सूनुर्धनपतेर्भाग्याद्धनदेवोऽभ्यगात् श्रियम् ” ॥१४२॥

श्लोकमेतं लिलेखाऽयं, श्रीमत्या वसनाञ्चले ।	
कुङ्कुमेन ततः किञ्चित्कार्यमुद्दिश्य निर्ययौ	॥१४३॥
गतश्रूते प्रिये वीक्ष्यारूढे ते सोऽप्यथ द्रुतम् ।	
प्राग्वत्तत्कोटरे प्राप्तः, पत्न्योर्गमनशङ्कया	॥१४४॥
ततः स्त्रीजप्तमन्त्रेण, व्योम्नोत्पत्य द्रुतं ययौ ।	
चूतोऽपि तद्गृहोद्याने, तत्र तस्थौ च पूर्ववत्	॥१४५॥
ततश्च धनदेवोऽपि, रहो निजगृहे ययौ	
शय्यायां प्राग्वदस्वाप्सी-न्निदद्रौ च पटावृतः	॥१४६॥
तत्प्रिये च गृहे प्राप्ते, निःशङ्के वीक्ष्य तं तथा ।	
शयिते शय्ययोर्निद्रासुखं च क्षणमापतुः	॥१४७॥
प्रातरुत्थाय चाऽर्हाणि, गृहकर्माणि चक्रतुः ।	
धनदेवोऽस्ति चाऽद्याऽपि, निद्राणो रात्रिजागरात्	॥१४८॥
अथ निद्रावशात्तस्य, पाणिः प्रावरणाद्बहिः ।	
दक्षिणो निरगाद्भाव्य-वशादाबद्धकङ्कणः	॥१४९॥
वीक्ष्य तं चकिता लघ्वी, प्रिया ज्येष्ठामदीदृशत् ।	
साऽपि स्माहाऽऽर्यपुत्रो नु, वरोऽयमिति यत्वया	॥१५०॥
अवादि तदभूत्सत्य-मावाभ्यां कथमप्यहो !	
रहस्तत्राऽयमागत्य, तामुपायंस्त कन्यकाम्	॥१५१॥ युग्मम्॥
तदनेनाऽवयोस्तादृग्, वृत्तान्तो बुबुधेऽखिलः ।	
मनागपीति मा भैषीः, करिष्येऽत्र प्रतिक्रियाम्	॥१५२॥
इत्युदित्वा प्रदायाऽथ, ग्रन्थीन् सप्ताभिमन्त्र्य च ।	
बबन्ध धनदेवस्य, वामे दवरकं पदे	॥१५३॥

- यावत्तत्पाणिसंस्पर्शा-द्धनदेवः प्रबुध्यते ।
ददर्श तावदात्मानं, शुकीभूतं सविस्मयः ॥१५४॥
- दध्यौ चाऽग्रे प्रियां वीक्ष्य, कङ्कणच्छोटनं मम ।
विस्मृतं तेन तत्पाणौ, वीक्ष्याऽसौ शङ्किता ध्रुवम् ॥१५५॥
- कथञ्चिन्नैशवृत्तान्तं, ज्ञात्वा कीरीचकार माम् ।
नास्यामीदृग्चरित्रायामसंभाव्यं हि किञ्चन ॥१५६॥
- धिग्मया हारितं नृत्वं, पशुभूतः करोमि किम् ? ।
ध्यात्वैवं दुःखितो भीत्या, यावदुड्डयते स च ॥१५७॥
- करेणाऽऽक्रम्य तं तावत्, कोपाद् दुष्टा जगाद सा ।
रे! रे! ज्वरच्छलं कृत्वा, चरित्रं नौ विलोकसे? ॥१५८॥ युग्मम् ॥
- न तद्भवादृशां गम्यं, सहस्व छलजं फलम् ।
अथ तं पञ्जरे क्षिप्त्वा, गृहकार्येषु साऽलगत ॥१५९॥
- प्रशंसन्ती कलां तस्यास्तथैवाऽन्याऽपि सम्मदात् ।
सोऽपि शोचति पश्यन् स्वं, गृहं परिजनादि च ॥१६०॥
- अथ ते सच्छमत्कारं, पचन्त्यौ भर्जिकां तदा ।
शुकं नीत्वाऽस्त्रधारायां, न्यस्य भापयतश्च तम् ॥१६१॥
- रे! शृणोषि छमत्कारान्?, निहत्यैवं त्वमप्यथ ।
पक्ष्यसे सच्छमत्कारं, कदापीत्यादिभाषितैः ॥१६२॥
- ताभ्यामित्यन्वहं नीयमानो जीवितसंशयम् ।
कथञ्चिद् दुःखितः कीरो, व्यतिक्रामति वासरान् ॥१६३॥
- अथ रत्नपुरे श्रेष्ठी, श्रीपुञ्जो निर्गतं वरम् ।
अनायातं च विज्ञाय, सर्वत्राऽप्यगवेषयत् ॥१६४॥

अलब्ध्वा च प्रगे तेन, लिखितं श्लोकमैक्षत । अजानाच्च धियां धाम, तस्य वासपदादि सः	॥१६५॥
पुर्या हसन्त्यभिख्यायां, सूनुर्धनपतेरयम् । कथञ्चिद्धनदेवाह्वो, नाम्नाऽत्राऽगाञ्जगाम च	॥१६६॥
तदुदन्तमुदित्वैवं, रुदन्ती स्थापिता सुता । वरमाकारयिष्यामि, द्रागित्याश्वासनाकृते	॥१६७॥
हसन्त्यां यान्तमन्येद्युः, सार्थवाहं निबुध्य सः । श्रेष्ठी सागरदत्ताह्वमर्थोपार्जनहेतवे	॥१६८॥
आर्पिपद्धनदेवाय तस्य रात्र्या अलङ्कृतिम् । सन्दिष्टं च यथा पत्नी, संभाल्या द्रागिहागतेः	॥१६९॥
ततः सागरदत्तोऽपि, पोतेनोल्लङ्घ्य वारिधिम् । हसन्त्यां प्राप्तवान् सद्यो, धनदेवगृहेऽगमत्	॥१७०॥
तमदृष्ट्वा प्रिये तस्याऽप्राक्षीत्क्वाऽऽस्ते पतिर्नु वाम् ? । ताभ्यामूचे गतो देशान्तरे द्रव्यार्जनाय सः	॥१७१॥
सोऽथाऽवादीदलङ्कारं, श्रीपुञ्जः प्राहिणोदिमम् । जामात्रे धनदेवाय, शीघ्रमाजूहवच्च तम्	॥१७२॥
ऊचे ताभ्यामिदं साधु, धनदेवः प्रियां हि ताम् । द्रष्टुमत्युत्सुकोऽप्याशु, देशेऽगाद् गाढकार्यतः	॥१७३॥
गच्छतोक्तं च तेनैति, कोऽपि रत्नपुराद्यदि । तद्धस्तेन शुकः पत्न्यै, प्रेष्यो ग्राह्यं तदर्पितम्	॥१७४॥
इत्युदित्वा शुकस्ताभ्यां, तस्याऽर्पि स सपञ्जरः । आत्ता चालङ्कृतिः सोऽथोत्तारके कीरयुग्ययौ	॥१७५॥

क्रमाक्रयाणकानां स, विधाय क्रयविक्रयौ । आगाद्रत्नपुरे नावोल्लङ्घ्य वारिनिधिं जवात्	॥१७६॥
निवेद्य श्रेष्ठिने सर्वं, धनदेवप्रियोदितम् । आर्पिपत्तं शुक्रं सोऽपि, स्वपुत्र्यै मुमुदे च सा	॥१७७॥
भर्तुः प्रसादं सा मन्यमाना तं रमयत्यलम् । दृष्ट्वा दवरकं पादे-ऽतुत्रुटद्विस्मिताऽन्यदा	॥१७८॥
धनदेवः स्वभावस्थ-स्ततोऽभूत्तं निरीक्ष्य सा । विस्मिता मुदिता चाख्यत् स्वामिन्! किमिदमद्भुतम् ?	॥१७९॥
यत्पश्यसि तदेवेति, पृच्छ्यं न त्वधुनाऽधिकम् । इत्युक्तेऽनेन सा गत्वा, पितुरेतन्न्यवेदयत्	॥१८०॥
मुदितो धनदेवाय, सोऽथ सन्मानपूर्वकम् । स्वर्विमानाभमावासं, धनं चोपस्करं ददौ	॥१८१॥
तत्राऽस्थाद्धनदेवोऽथ, सह पत्न्या नवोढया । भोगान् सस्नेहया स्वैरं, भुञ्जानः पुण्यदत्तदृक्	॥१८२॥
कर्मभिर्यवसायाद्यै-र्लक्ष्मीमर्जति चाद्भुताम् । उदीर्णप्राच्यपुण्यानुभावात्पुण्यानुगा हि सा	॥१८३॥
काले कियत्यतिक्रान्ते, श्रीपुञ्जे स्वर्गमीयुषि । भ्रातृणां स्नेहदौर्बल्यं, ज्ञात्वा जनकवेश्मनि	॥१८४॥
यियासुः सङ्गता पत्या, श्रीमतीत्यथ दध्युषी । कीदृशो गृहवासोऽस्य ? कीदृशौ च पुराप्रिये ?	॥१८५॥ युग्मम् ॥
इति तद्दर्शनोत्कण्ठावती तं श्रीमती जगौ । स्वामिन् ! स्वपितुरावासं सकृद्दर्शयसे न किम् ?	॥१८६॥

पितृश्वसुरयोगेहे, वासः श्लाघ्यो हि नृस्त्रियोः । व्याहरद्धनदेवोऽथ, ज्ञास्यते समयेऽप्यदः	॥१८७॥
ततो धृतिमती साऽपि, तस्थौ भोगैकदत्तदृक् । पुनः कालान्तरेऽन्येद्यु-व्याहार्षीत्सा पतिं प्रति	॥१८८॥
स्वामिंस्त्रैधा मनुष्याः स्यु-र्जधन्योत्तममध्यमाः । श्वसुरस्वपितृस्वीय-गुणेभ्यः ख्यातिधारिणः	॥१८९॥
तवाऽत्रस्थस्य तन्नाथ!, समृद्धिः श्वसुरोद्भवा । उत्तमत्वाय नैषा तु, तद्यावस्ते पितृर्गृहम्	॥१९०॥
पत्न्या प्रोक्तमिति श्रुत्वा, धनदेवो जगाद ताम् । भद्रेऽद्यापि छमत्कारान्, भर्जिकायाः स्मरामि तान्	॥१९१॥
पत्युरित्युक्तमाकर्ण्य, साऽप्राक्षीत्के नु ते प्रिय! ? । आदितोऽपि स्ववृत्तान्तं सम्यक् सोऽप्यवदत्ततः	॥१९२॥
श्रुत्वा तं श्रीमती हास्याऽवज्ञे विदधती जगौ । कियन्मात्रमिदं स्वामिन्!, मा भैषीरीदृशात्ततः	॥१९३॥
तत्र नूनं भलिष्येऽहं, निःशङ्कं स्वगृहं व्रज । मया सह न ते बाधा, भवित्री क्वाऽपि कर्हिचित्	॥१९४॥
इति पत्नीगिरा दत्तावलम्बात्साहसं भजन् । आपृच्छ्य स्वजनान् सोऽगाद्धसन्तीं सप्रियः क्रमात्	॥१९५॥
विशन् स्वौकसि पत्नीभ्यां, तदवस्थोऽप्ययं कथम् । स्वं रूपं प्रापदित्यादि, ध्यायन्तीभ्यामदर्शि सः	॥१९६॥
ततोऽभ्युत्तस्थतुस्ते तं, दर्शयन्त्यौ मुदं बहिः । कृत्वाऽऽचमनदानादि-प्रतिपत्तिं सगौरवम्	॥१९७॥

सप्रियं चित्रशालायां, तं नीत्वा न्यस्य चाऽऽसने । निवेश्य स्वागतप्रश्नाद्यैरमूमुदतां पतिम्	॥१९८॥ युग्मम् ॥
ततो ज्येष्ठा गिरा लघ्व्याऽऽनीय पाद्यं वरोदकम् । सभक्तिक्षालितौ तस्य, चरणौ ताम्रभाजने	॥१९९॥
गृहीत्वा तज्जलं ज्येष्ठाऽभिमन्त्र्य च ततो भुवम् । तेनाच्छोटयदेतच्च, ववृधे तद्गृहेऽभितः	॥२००॥
भीतोऽयं वर्द्धमानेऽस्मिन्, श्रीमत्या मुखमीक्षते । साऽभिधत्ते च मा भैषीरित्येवं तु मुहुर्मुहुः	॥२०१॥
ततो गुल्फौ क्रमाज्जानू, उरू नाभिमुरो गलम् । नासां च यावदायातं, वर्द्धमानं च तज्जलम्	॥२०२॥
श्रीमतीमभ्यधाद्रीत-स्ततोऽयं त्वत्प्रतिक्रिया । कस्मै कार्याय मग्नायां, नासायामप्यतः परम्	॥२०३॥
ततः सा धेनुवत्सर्व, मुखेन तदापात्पयः । सद्यस्तथा यथा नाऽस्य, क्वाऽपि बिन्दुरपीक्ष्यते	॥२०४॥
पूर्वपत्न्यौ ततस्तस्याः, पादयोर्द्रागपप्तताम् । त्वया जिग्यिवहे आवां, निजविद्याकलागुणैः	॥२०५॥
आवामाराधयिष्यावस्ततस्त्वां स्वामिनीमिव । ततस्ताः स्वस्वकार्येषु, लग्नाः प्रीतिजुषो मिथः	॥२०६॥
अहो तिस्त्रोऽप्यमूः क्षुद्र-विद्याभिः समतां ययुः । मिलिताश्च मिथः प्रीत्या, शीलसाम्ये हि सौहृदम्	॥२०७॥
ततः स्वैरित्वमेवाऽस्या, अपि ज्ञात्वाऽऽद्ययोरिव । आयान्ति खलु संसर्गादसन्तोऽपि गुणेतराः	॥२०८॥

- ददृशे प्राच्ययोर्भक्ति-स्तृतीयस्या अपीदृशी ।
मयि चेद्भविता तत्कः, शरणं मे भविष्यति ? ॥२०९॥
- तिस्रोऽपि तदमूस्त्यक्त्वा, प्रत्यक्षा राक्षसीरिव ।
करोमि स्वहितं किञ्चिद्येन स्यान्न पुनर्भयम् ॥२१०॥
- विचिन्त्यैवं गृहात् किञ्चित्, कार्यमुद्दिश्य निर्ययौ ॥
उद्याने चाऽत्र चैत्येऽस्मिन्, धनदेवः समाययौ ॥२११॥
- स चाऽहं धनदेवाख्यो, दुःखमित्यवदं निजम् ।
शुकत्वादौ त्वन्वभूवं, यत्तत्त्वद्दुःखतोऽधिकम् ॥२१२॥
- उपागताऽपि यद्वैवाद्भलिता पशुता तव ।
नान्वभूर्वपुषा तेन, दुःखं तद्भग्यवानसि ॥२१३॥
- मदनोऽथ निशम्यैवं, विस्मितो व्याजहार तम् ।
भवं दुःखमयं मत्वा, कुर्व आत्महितं सखे ! ॥२१४॥
- एवं वार्त्तयतोस्तुल्य-वृत्तयोः प्रीतितस्तयोः ।
गुरुर्विमलबाह्वाहव-स्तत्राऽऽगात्सपरिच्छदः ॥२१५॥
- नत्वा स्तुत्वा युगादीशं, सोऽपि तत्रैव मण्डपे ।
प्रासुके कम्बले शिष्यै-र्ढौकिते समुपाविशत् ॥२१६॥
- स भक्तिवन्दितस्ताभ्यां, धर्मलाभाशिषं ददौ ।
देशनां विदधे धर्म्या, पुरश्चाऽऽसीनयोस्तयोः ॥२१७॥
- “शरदभ्रसमाः श्रियोऽखिला-स्तटिनीपूरसमं च जीवितम् ।
नटपेटकवत्कुटुम्बकं, ननु को मुह्यति धर्मकर्मसु ? ॥२१८॥
- शरणं न विपत्सु कश्चन, स्वजनाः स्वार्थपरा वपुः क्षयि ।
ललनाः कुटिलाः कुतः, पराभवभीविघ्नभृते भवे सुखम् ॥२१९॥

अणुवैषयिकं सुखं भवे, तदपि स्याल्ललनाद्यसाधनम् ।	
ललना त्वखिलापदां सखी, न बुधोऽस्मिन्ननुरज्यते ततः	॥२२०॥
परमे तदगत्वरे सदाप्यपवर्गस्य सुखेऽनुरज्यताम् ।	
स च संयमसाधनो मतः, प्रतिपद्यध्वमतः सुसंयमम्”	॥२२१॥
गोभिर्गुरुविधोस्तस्य, संवेगामृतवर्षुकैः॥	
भवतृष्णाभवे तापे, गते प्राव्रजतामिमौ	॥२२२॥
संविग्रौ गुरुणा तेन, सह व्यहरतां मुनी ।	
नानातपांसि कुर्वाणौ, द्वादशाङ्ग्यामधीतिनौ	॥२२३॥
सिद्धयोगौ मिथः प्रीत्या, सदा सह विहारिणौ ।	
विधिना पूरितायुष्कौ, नारमत्यजतां वपुः	॥२२४॥
उदभूतां च सौधर्मे, पञ्चपल्यायुषौ सुरौ ।	
भुक्त्वा सुरसुखान्येतावुत्पन्नौ नृषु तद्यथा	॥२२५॥
विजयपुराह्वे नगरे, पुत्रोऽभूत्समरसेनभूपस्य ।	
विजयाबल्यां जातो, मणिप्रभाह्वो मदनजीवः	॥२२६॥
पित्राऽर्पितराज्यभरो, भुक्त्वा राज्यश्रियं बहुकाल ।	
म्लानमवेक्ष्याऽब्जवनं, प्रतिबुद्धो राज्यमङ्गजे न्यस्य	॥२२७॥
सैष जिनेश्वरसूरेः पार्श्वे, दीक्षामुपाददे भूपः ।	
बहुतपसा लब्धावधिविज्ञानाऽऽकाशगमनशक्तिरभूत्	॥२२८॥
अथ वैताढ्यगिरीन्द्रे, रथनूपुरचक्रवालवरनगरे ।	
धनदेवस्य च जीवः, पूर्णायुः स्वर्गतश्च्युत्वा	॥२२९॥
नाम्ना महेन्द्रसिंहो विद्याधरचक्रवर्त्यभूत्स महान् ।	
पत्न्यस्य रत्नमाला, पुत्रावपि रत्नचूडमणिचूडौ	॥२३०॥

- पत्नी तस्याऽन्येद्युस्मातुमशक्ता महामयादमृत ।
तच्छोकार्तो व्यलपन्मोहवशात् खेटचक्रवर्त्येषः ॥२३१॥
- ज्ञानेन तमवबुध्य च, मणिप्रभो मुनिपतिर्गगनगामी ।
पूर्वभवस्नेहवशात्तत्राऽगात्खेटनायकेन नतः ॥२३२॥
- उक्त्वा पूर्वभवस्त्रीचरितमयं तेन बोधितो मुनिना ।
प्राब्रजदस्य समीपे, राज्यभरं न्यस्य रत्नचूडसुते ॥२३३॥
- अखिलाऽऽगमेष्वधीती, चरन् सदा बहुविधं तपोऽत्युग्रम् ।
अभवल्लब्धिनिधानं, क्रमादयं खेटराजर्षिः ॥२३४॥
- द्वावपि तौ राजर्षी, सुचिरमथाऽष्टाङ्गयोगसाधनया ।
क्षिप्ताऽखिलकर्ममलौ, शिवपदसुखमापतुः क्रमतः ॥२३५॥
- स मदन-धनदेववद् बुधा ये, विषयसुखं परिभाव्य दुःखहेतुम् ।
विदधति चरणं ततो विरक्ताः, शिवसुखसंपदमिग्रति क्रमात्ते ॥२३६॥
- खेन्दुशरभूमितेऽब्दे १५१०, मुनिसुन्दरसूरिभिस्तपाचार्यैः
प्राकृतसुमतिचरित्रान्मोहारिजयश्रिये सतां विदधे ॥२३७॥
- मदनचरितमेतत्संनिशम्य प्रवीणो
धनपतिसुतवृत्तं, चाऽपि सम्यग् विचिन्त्य ।
इह च परभवे चाऽत्यन्तदुःखप्रदाभिः
कलयति रमणीभिः, को नु सौख्याभिलाषम् ॥२३८॥

श्री पद्मविजय विरचिता मदन-धनदेवकथा

“शुद्धज्ञान-क्रियाभ्यां यः, प्राप्य मोहजयश्रियम्।

परां ज्ञानरमां लेभे, तस्मै सर्वविदे नमः”

॥११॥

स्त्रीणां दुश्चरितं दृष्ट्वा ये भोगेभ्यो विरमन्ति ते श्रेयःश्रियां पात्रं स्युः, अत्र मदन-
धनदेवौ दृष्टान्तः। तथाहि-अत्रैव भरते कुशस्थलसन्निवेशे नाम-रूपाभ्यां मदनो नाम
श्रेष्ठ्यभूत्। मदनस्य रति-प्रीती इव तस्य यथार्थाख्ये चण्डा-प्रचण्डाहे बाल्यादपि
कुतोऽप्याप्तबहुविद्याबलान्विते द्वे प्रिये अभूताम्। ते च द्वे अपि यैस्तैरपि कारणैः परस्परं
कलहायेते, निषिद्धे अपि च भृशं कोपाऽभिमानाभ्यां न तिष्ठतः। ततो मदनः प्रचण्डां
निकटग्रामेऽस्थापयत्, दिनानां च नियमं कृत्वा एकैकस्या गृहे तिष्ठति।

अन्यदा केनापि हेतुना प्रचण्डाया गृहे एकं दिनमधिकं स्थित्वा चण्डाया
गृहेऽगमत्, तदा सा कणान् खण्डयन्ती तं समागच्छन्तं दृष्ट्वा रे दुष्ट! दुष्टा प्रचण्डा
तवेष्टा, किमत्रागच्छसि? इति वादिनी क्रुधा तस्याऽभिमुखं मुशलं प्राक्षिपत्। तद्वीक्ष्य
व्याकुलो मदनो नष्ट्वा कियतीं भुवं गत्वा यावत् पश्चाद्विलोकते तावत्तत्र सर्पमैक्षत।
स्फाटाटोपभयङ्करं च तं धावमानं दृष्ट्वा द्रुतं विशिष्य नष्ट्वा स प्रचण्डाया गृहेऽगमत्।
सापि तं तथा दृष्ट्वा प्रिय! भीति-श्वासाकुलः सत्वरं किमत्राऽऽगाः? इत्यपृच्छत्।
मदनश्चण्डावृत्तं यथातथमवक्। साऽजल्पत्-एतत् किञ्चिद्भयावहं नास्ति, तत् स्वस्थो
भव । तावद् रौद्रो भुजङ्गमस्तद्गृहाङ्गणमागमत्। तदा सा क्रुद्धा शरीरोद्धर्तनभवान्
पिण्डान् सद्योऽभ्यक्षिपत्, तैश्च बभ्रुभूतैरहिः खण्डशः कृत्वा न्यघाति। बभ्रुषु क्वापि
गतेषु नानारससमाकुलो मदनश्चमत्कृतो दध्यौ-‘चण्डाकोपात् प्रनष्टस्य मम प्रचण्डा
शरणमभूत्, परं यदेषाऽपि कोपिष्यति तदा पुनः कः शरणम्?। प्रियकारिणेऽपि यः
कदापि न कुप्यति ईदृशः पृथिव्यां प्रायो दुर्लभः, तदैतादृशी दुष्टा कथं न क्रोत्स्यति?।
तदिमे राक्षस्यौ त्यक्त्वा क्वचिद्देशान्तरे यामि, यत आत्मकुशलाय राज्यमपि त्याज्यम्’।
इति ध्यात्वाऽन्येद्यूरहः स्वं बहुधनं गृहीत्वा मदनो देशान्तरे निर्ययौ, स्वेच्छया च भ्रमति।

सोऽन्यदा सङ्काशपुरमागत्य उद्यानेऽशोकतरुतले उपविष्टस्तावत्तत्रागतेन
मानुदत्तेन श्रेष्ठिनौच्यत- हे मदन! तव स्वागतम्, एहि, निजं गृहं यावः।

निजनामग्रहणाऽऽमन्त्रणादिभिरेष चमत्कृतस्तेन सह तस्य मन्दिरमगमत् । श्रेष्ठी तं सगौरवं स्नान-भोजनादि विधाप्य निजाङ्गजां पुरस्कृत्य इमां पाणौ कुरु इति जगौ। मदनोऽपि पक्वबिम्बौष्ठीं चन्द्रास्यां रूपेण रत्यतिरेकां तां दृष्ट्वा विस्मितः श्रेष्ठिनमवदत्-
त्वं मम नाम कथं वेत्सि?, गौरवं किं करोषि?, अज्ञातकुल-शीलस्य च निजां पुत्रीं कथं दत्से? श्रेष्ठ्यवोचत् - मम चतुर्णां पुत्राणामुपरि नानाविधोपयाचितैरीप्सितैषा विद्युल्लता पुत्री जज्ञे। मया प्राणोभ्योऽप्यतिवल्लभेयं सकलाः कलाः पाठिता यदा यौवनस्थाऽभूत् तदा मयैवं चिन्तितम्- इयं पुत्री लोकरीतितः कस्मैचिद्वराय देया, अहं चाऽस्या वियोगं क्षणमपि सोढुं न क्षमे। एवं चिन्तातुरो विनिद्रो रात्रौ सुप्तस्तदा कुलदेव्यागत्योचे - वत्स! चिन्तां किं करोषि?, प्रातरेतदुद्याने किङ्केल्लिवृक्षतले प्रथमप्रहरान्ते मदननामानं कन्यार्हं वरं लप्स्यसे। विशुद्धकुलजाताय सर्वगुणाय तस्मै कन्या देया, स चाऽवियोगाय स्वगृहे एव स्थाप्यः एवमुक्त्वा देवी गता, तस्या गीर्यथार्था जाता। तदादेशाद् इमां पुत्रीं ददे, तत् त्वं परिणय। तदा मदनो दध्यौ-
त्यक्तपूर्वकलत्रेण मया वण्ठेनेव एककेन प्रियां विना कियन्तं कालं क्व च स्थेयम्?। ईदृशी च देवतादिष्टा दुष्प्रापाऽपि मम भाग्ययोगेन सुप्रापाऽभवत्, तदेनां मनोविश्रामभुवं कर्नीं परिणीयाऽत्रैव धन-भोगयुक् तिष्ठामि। इति ध्यात्वा श्रेष्ठिनो वचः प्रपेदे।

ततः श्रेष्ठी तां विवाह्य हर्षोद्रेकात् तस्मै प्रमाणातिरेकं धनं गेहोपस्करं च ददे। मदनोऽपि श्रेष्ठिना दत्ते आवासे तया सस्नेहया नवोढया साकं यथारुचि भोगान् भुङ्क्ते। यत्र तत्रापि नृणामाकस्मिका भोगा भवन्ति, अयं पुण्यस्यैव प्रभावः ततो हे जनाः! पुण्यं कुरुत।

अथ मदनस्य सुखमये कित्यपि काले गते सति क्रमाद् वियोगिनीकालो वर्षाकालः समायातः। तस्मिन् वर्षाकालेऽन्यदा काञ्चित्स्मरवशां रमणीं प्रोषितभर्तृकां रुदतीं स गवाक्षस्थितोऽश्रुणोत्, दध्यौ च - यथैषा पत्युर्वियोगात् स्मरपीडिता रोरुदीति तथा मन्ये नारीभिर्वियोगोऽतिदुःसहो वर्तते। ततो मया ये द्वे मुक्ते ते स्मराते स्नेहवशाद् मां स्मृत्वा कथमद्य भविष्यतः?। तत्कथञ्चित् सकृद्रत्वा ते आश्वासयामि, विशिष्य चाऽनपराधामुपकारिणीं प्रचण्डामाश्वासयामि। इति प्रियायुग्मावियोगभवदुःखतः

सोऽश्रुधाराममुञ्चत्, वाससा च लोचने स्पृशन्तं विद्युल्लताऽद्राक्षीत्। तदा साऽपृच्छत्- 'हहा प्रिय! अधुनाऽऽकस्मिकं तव रुदितं कथम्?'। तत्कारणमकथयन्नपि निर्बन्धे कृते पूर्वपत्न्योः सर्वं व्यतिकरं तत्स्मरणादि चावदत्। सा प्राह- 'यद्येवं तर्हि तत्र गत्वाऽमू किं नाश्वापासयसि?'। सोऽप्यवदत्-यदि त्वमनुमन्यसे तदा यामि। इति सा श्रुत्वा स्त्रीस्वभावत्वाद् भृशेर्षिता दध्यौ- अहो! दासीव सर्वदा सर्वा शुश्रूषां कुर्वे, कदापि हास्येन गिराऽपि वा विनयातिक्रमात् स्नेहप्रातिकूल्यम् अण्वपि क्वापि नाऽदीदृशम्, तथाप्येष तादृशयोरपि प्राक्पत्न्योरद्य स्मरति। विपुलां स्मरव्यथां क्षणमपि सोढुं न क्षमे, जलदावलिश्व स्मरसखोऽयं कालः, ततः कालक्षेपं विधायैनं ते विस्मारयामि। इति विचिन्त्य साऽवदत् प्रिय! सम्प्रति गिरिवाहिन्यो विषमाः, पन्थानश्च पङ्कदुर्गमाः, ततः शरत्काले प्रवासं कर्तुमर्हसि। तदा तदुक्त्या स तस्थौ, यतः कामी हि स्त्रीवचोवशो भवति।

अथ स यथाभोगसुखं प्रावृषं गमयामास, ततः प्रिये द्रष्टुमुत्कण्डुल एनां गन्तुमापृच्छत्। सापि तं गन्तुमन्वमन्यत, अग्रिमं च करम्बं कृत्वा प्रचुरं शम्बलं ददौ। तदादाय मदनोऽ- चालीद्, एकं ग्राममवाप्तवान्, मध्याह्ने च तत्सरस्तीरे तरोस्तले विशश्राम। स्नात्वा देव- गुरुंश्च स्मृत्वा भोक्तुमिच्छन्नचिन्तयत्- यद्यतिथये प्रदाय भुञ्जे तदा विवेकिता स्यात्।

तावत् कञ्चिज्जटाधरं भैक्षहेतवे देवकुलाद् ग्रामन्तर्यान्तं दृष्ट्वा मुदा निमन्त्रितवान्। दानशौण्डः स तस्मै यथाश्रद्धं करम्बकं ददौ। सोऽपि क्षुधितो द्राक् तत्रैव भोक्तुमुपचक्रमे। अथ मदनो यावद्भुङ्क्ते तावत्कश्चित् क्षुतं व्यधात्। तच्चाऽपशकुनं मत्वा स सुधीः क्षणं प्रत्यैक्षिष्ट, तावत् स तपस्वी तं करम्बकं भुक्त्वा उरणकोऽभूत्, सङ्काशनगराभिमुखं च सत्वरं प्रचचाल। तं तथा दृष्ट्वा मदनोऽप्यचिन्तयत्- चेत् करम्बको मया भक्षितः स्यात् तदाऽहमप्येवम् उरणोऽभविष्यम्। इति विचिन्त्य स एष क्व याति? इत्याश्चर्यात् तमन्वगात्। द्वावपि तौ यान्तौ सङ्काशपुरस्मीयतुः। उरणो द्रुतं विद्युल्लताया गृहे प्राविशत्। अस्य को वृत्तान्तो भवेत्? इति द्रष्टुं मदनः क्वऽपि गृहतो बही रहः स्थितः।

अथ विद्युल्लता स्वौकसि प्राप्तमुरणं दृष्ट्वा क्रुधा सत्वरं द्वारं पिधाय दण्डेन दृढमताडयत्। 'रे रे! निरपराधां मां त्यक्त्वा सापराधे अपि प्रिये रमयितुं यासि?,

चिरादपि न व्यरंसीः। किमु मम मुशलं नास्ति?, परमहं भर्तुः प्राणापहारं किं करोमि? इति लज्जावशतस्तेन न हन्मि। इति पुनः पुनर्वदन्ती सा मुहुर्मुहुरारसन्तं तमताडयत्। तं शुण्वन् लोकोऽमिलत्, जजल्प च-मूढे! निर्लज्जे! पशुं कथं ताडयसि?, वणिक्कुलभवाऽपि हत्यापापात् किं न बिभेषि?। ततश्च साऽभिमन्त्रितवारिणाऽसिञ्चत्, तदा उरणो भस्मलिप्ताङ्गो यथारूपो जटाधरोऽभूत्। तं दृष्ट्वा जनोऽप्राक्षीत्- भदन्त! तव किमिदम्?। तदा तपस्वी स्ववृत्तान्तं यथागद्गदमूचिवान्, ततः स तरललोचनो भीत्या सद्योऽनशत्। लोको विस्मितः स्वपदमगात्।

विद्युल्लता दध्यौ- 'धिग् धिग्, अयं निरपराधस्तपस्वी मया पीडितः, न जाने भर्ता क्व गतः, पुनर्मिलिष्यति न वा?। शिक्षया तं वशीकृत्य यथारुचि भोगान् भोक्ष्ये एवं मम मनोस्थोऽधुना व्यर्थोऽभूत्। जने ममोदघाटोऽभूत्, पत्या च वियोगो जातः'।

अथ मदनस्तन्निरीक्ष्य नानारसाकुलो दध्यौ- 'अनयाऽनेन चरित्रेण मम प्राक्प्रिये निर्जिते। अहो! योषितां चरितानि योगिनामप्यगम्यानि, धिग् धिग् रागान्धितान् जीवान् ये तास्वपि रज्यन्ते।

यतः-

राक्षसीः सर्पिणीर्व्याध्रीः, क्रौर्यान्नार्योऽतिचक्रमुः।

विश्वसन्ति य एतासु, नृरूपाः पशवो हि ते

॥११॥

अहं तु कष्टाच्छुटितोऽस्मि, ततश्चण्डां प्रचण्डां विद्युल्लतां चाऽपि त्यक्त्वा स्वहितं करिष्ये। इति ध्यात्वा मदनो भ्राम्यन् हसन्तीपुरीमगात्। तत्रोद्यानेऽभ्रंलिहं हिरण्यमयं चैत्यं ददर्श। भक्ति-हर्षोल्लासतनुर्विधिना तत्र प्रविश्य आदिमार्हतो रात्नप्रतिमां प्रणम्य तुष्टुवे, स्वविमानजितश्च चैत्यस्य श्रियमालुलोके।

ततो धन्यमन्यो मुदितो रङ्गमण्डपमध्यास्त, तावत्तत्र कश्चित् चारुवेषाऽङ्ग-यौवन आययौ। सोऽपि तीर्थेशं नत्वा स्तुत्वा च तत्रैव मण्डपे दुःखेन दीर्घं निःश्वस्य मदनान्तिके उपाविशत्। तं च निःश्वसन्तं प्रेक्ष्य मदनःस्माह-हे सखे! कस्त्वम्?, किमेवं निःश्वसिषि?, अहमिव किं दुःखितोऽसि?। स जगौ- 'अहं धनदेवो वणिग् अत्रैव वसामि, दुःखं तु

मम कथयिष्यामि, परं त्वं कः किं च दुःखितः?। ततो मदनोऽवदत्- मित्र! मम दुःखं कथ्यमानं लज्जाकरं भवेत्, तथाप्येषोहं तव वदामि, यतः प्रथमेऽपि दर्शने स्नेहवान् साधर्मिकोऽसि, सतां च तत्कथितं प्रायशः प्रतिबोधाय भवेत्।

ततः कुशस्थलग्रामवासादारभ्य तत्रागमनावधि स्ववृत्तं यथास्थितं सोऽखिलमाख्यत्। अथ धनेदेवोऽभणत्-सखे! इदं कियन्मात्रम्?, यदि मम वृत्तान्तमाश्चर्यकारणं शुणोषि तदा जानासि। मदनः स्माह- श्रोतुमुत्कण्ठुलोऽस्मि, तद् ब्रूहि। ततो धनदेवः स्ववृत्तान्तमब्रवीत्। तद्यथा

अत्रैव महापुर्या गुणी श्राद्धधर्मे रतो धनपतिः श्रेष्ठ्यासीत्, तस्य च लक्ष्मीर्द्वेधा प्रियाऽऽसीत्। तयोर्विविधोपायद्वौ तनयौ नाम्ना धनसार-धनदेवौ अजायेताम्। तौ सर्वकलाः पाठितौ कन्ये च परिणायितौ। सद्धर्म-सुखलीनानां तेषां कियान् कालस्त्वगात्।

अथ पितरौ विशुद्धधर्मेण स्वर्गमीयतुः, तदा तौ सशोकौ पुत्रौ मुनिचन्द्रमहर्षिणा बोधितौ, परं सस्नेहयोस्तयोः प्रिये परस्परं कलहायेते। ततस्तौ विभक्तसारौ पृथग्गृहयोरस्थाताम्। अथ स्वजायां स्वैरिणीं वीक्ष्य लघुबान्धव उद्विग्नः, ज्येष्ठेनोद्वेगकारणं पृष्टः, सोऽपि तस्मै स्त्रीकृताऽसमाधिमाह। धनसारस्तदभिप्रायं प्रयत्नतो विज्ञाय भ्रातृस्नेहाद् अन्यां रूप-कला-गुणैराढ्याम् इभ्यजां कन्यकां धनदेवेन पर्यणीनयत्। तदा स धृतिमान् तया नवोढया सह भोगानभुङ्क्ते, परं भाविवशात् प्राक्पत्नीव साऽपि कमात् स्वैरिण्यभूत्।

अन्यदा धनदेवस्तयोश्चरितं जिज्ञासुः सायं जगौ- प्रिये! अद्य मम भृशं शीतज्वरोऽचटत्। ततस्ताभ्यां शय्यायामास्तृतायां स द्रुतम् अस्वपत्, वासोभिश्च पिहितेक्षणाद् मायया निद्रामदीदृशत्। रात्रौ यामान्ते घोरशब्दतस्तं निद्राणं मत्वा ज्येष्ठा कनिष्ठामवदत्- हे स्वसः! सामग्रीं कुरु। ततो द्रुतं गृहकृत्यानि कृत्वा ते उभे निर्याय गृहोद्यानसहकारद्रुमोपरि आरूढे। अथ धनदेवस्ते निर्गते निरीक्ष्य रहोऽन्वगात्, चूतस्य कोटरे तस्थौ, स्वं च वस्त्रेण बबन्ध। ततस्ताभ्यां मन्त्रे जप्ते तरुद्राग् नभसा उदपतत्, अम्बुधौ च द्राग् गत्वा रत्नद्वीपे रत्नपुरे स्थितः। ते स्त्रियौ तस्मादुत्तीर्य पुरस्यान्तः प्राविक्षतां, यथारुचि च विचित्राणि चित्राणि निरीक्षेते। धनदेवोऽपि इमे अनुसरन् पुरे प्राविशत्, तयोश्च तादृक्चरित्रेण विस्मयापन्नो गच्छति।

अथाऽत्र पुरे श्रीणां निधिः श्रीपुञ्जः श्रेष्ठ्यस्ति। अस्य पुत्रचतुष्कोपरि श्रीमती सुता जाता, यां सर्वा विद्याः कलाश्च सस्पर्धमिव शिश्रियुः। तदुद्वाहे जायमाने बसुदत्तसार्थे शस्य सुतो हयारूढश्चलच्चारुचामरैरुपवीजित उत्तमाङ्गधृतस्फारमायूरातपवारणो देवदूष्यसदृशक्षौम-सर्वाभरणभूषित उत्सवैस्तां परिणेतुं यावत्तोरणे आयाति, तावद् उत्सववीक्षणार्थं बहुभिर्जनैर्मिलितैः पर्यस्ततोरणस्तम्भः सहसा तिरः पपात। तदग्राच्छीर्षवलिका निपत्य वरस्य शिरोऽस्फोटयत्, ततश्च मर्मघातात् स यमाऽतिथिरभूत्। आकस्मिक महाशोकविह्वलः सपरिच्छदः सार्थप आक्रन्दन् सद्यः स्वगृहेऽगमत्।

अथ श्रीपुञ्जः श्रेष्ठी विधिनिर्मितमिदं स्वरूपं विज्ञाय स्वपरिवारेणं साकमिति विचारं निर्ममे- अन्यथा प्रारब्धं कार्यं, दैवेनाऽन्यथा विदधे, प्राणिनां प्राच्यकर्मणां विषमां गतिं को वेत्ति?। इयं कन्या यदि अद्याऽस्मिन्नेव लग्ने न परिणाय्यते तदा तदभाग्यस्य सर्वतो जने प्रसिद्धौ जातायां सकलङ्कामिमां पुत्रीं कोऽपि न परिणेष्यति, यतः सर्वोऽपि प्रायश्चिरं जीवितमिच्छेद् न तु प्रियाम्। तद् यथाभाग्यं येन केनापि उद्यौवनेन वरेण्युषा इयं पुत्री अद्यैव परिणाय्यते। एवं विचार्य श्रेष्ठी कञ्चिद्वरं विलोकितुं सर्वतः स्वान् जनान् प्रैषीत्, तेऽपि पुरे सर्वतो भ्रमन्तस्तमुत्सवं द्रष्टुं तत्र प्राप्तं युवानं वराकारं धनदेवं वीक्ष्य सम्मानात् श्रेष्ठिनोऽन्तिके आनयन्। श्रेष्ठ्यपि स्वपुत्र्या अनुरूपं दृष्ट्वा भृशमभ्यर्थ्य तेन यूना सोत्सवं विधिना कन्यां पर्यणीनयत्। मया पूर्वं पत्नयोरीदृशं स्वरूपं ददृशे, तदात्मनः क्षेमं वाञ्छता यथा तथा ते त्याज्ये। पत्नीं विनाऽतिथिपूजाद्यभावतो निर्वाहो न भवति, तत एतां गुणशालिनीं सुरूपां स्वयंवरां पित्रा चाऽभ्यर्थनापूर्वं दीयमानां कथं त्यजामि? इति विचिन्त्य धनदेवस्तां मुदैव उपयेमे।

इतश्च तत्प्रिये स्वैरं क्रीडित्वा तं नव्यप्रकारं विवाहं श्रुत्वा द्रष्टुमुत्सुके अत्र समागते, सुरमिथुनोपमं च वधू-वरयुग्मं वीक्ष्य तद्रूपविस्मिते दैवात्तं योगं तुष्टुवतुः। लघ्व्यवक्-अयं वर आर्यपुत्र इवाऽऽभाति'। तदा ज्येष्ठा जजल्प-रूपाद्यैः समानाः पुरुषाः किं न भवन्ति?। आवयोः पतिस्तु शीतज्वरातो निद्राणो गृहेऽस्ति, तस्याऽत्र कथमागतिः?, ततोऽत्र तं मा शङ्किष्ठाः। ततस्ते क्रीडायै स्वेच्छया पुनः क्वापि प्रापतुः।

अथ वधूयुतो धनदेवो वासधाम जगाम, तत्राऽप्यूध्वगृहस्याऽग्रगवाक्षगतस्त-

तस्थानाद्यभिज्ञानमीक्षते। अथ च पत्न्योर्गमन-शङ्कया श्रीमत्या वसनाञ्चले धनदेवः
कुङ्कुमेनैतं श्लोकं लिलेख-

“क हसन्ती? क वा रत्नपुरं? चूतोऽभ्रगः क च?।

सूनूर्धनपतेर्भाग्याद्, धनदेवोऽभ्यगात् श्रियम्” ॥१॥

ततः किञ्चित्कार्यमुद्दिश्य निर्ययौ, प्रिये च वीक्ष्य तयोरनुगतः। ते द्रुममारुढे सोऽपि
प्राग्वत् कोटरे तस्थौ, स्वं च वाससा बबन्ध। ततश्चूतः स्त्रीजप्तमन्त्रेण व्योम्नोत्पत्य
तत्पुरोद्याने पूर्ववत् तस्थौ। ततो धनदेवो रहो निजगृहे ययौ, शय्यायां प्राग्वदस्वाप्सीत्,
पटावृतश्च निद्रौ। तत्प्रिये अपि गृहं प्राप्ते पतिं तथा दृष्ट्वा निःशङ्के जाते शय्ययोः
शयिते, क्षणं च निद्रासुखमापतुः।

प्रातरुत्थाय गृहकर्माणि चक्रतुः। धनदेवो रात्रिजागराद् अद्यापि निद्राणोऽस्ति।
अथ निद्रावशात्तस्य आबद्धकङ्कणो दक्षिणः पाणिर्भाव्यवशात् प्रावरणादबहिर्निर्गतात्,
तं दृष्ट्वा चकिता लघ्वी प्रिया ज्येष्ठामदीदृशत्। साऽपि स्माह- अयं वर आर्यपुत्र
इवाभाति इति यत्त्वयाऽवादि तत्सत्यमभूत्। आवाभ्यां सह कथमपि रहोऽयमागत्य
कन्यकामुपायंस्त, तदावयोर्वृत्तान्तोऽखिलोऽप्यनेन बुबुधे। परं मनागपि मा भैषीः, अत्र
प्रतिक्रियां करिष्ये। इत्युक्त्वा दवरकमभिमन्त्र्य सप्त ग्रन्थीन् प्रदाय धनदेवस्य वामे
पादे बबन्ध। अथ धनदेवो यावत् पाणिसंस्पर्शात् प्रबुधस्तावत् सविस्मय आत्मानं
शुकीभूतं ददर्श, अग्रे च प्रियां वीक्ष्य दध्यौ-मया कङ्कणच्छोटनं विस्मृतं, तत् पाणौ
वीक्ष्य ध्रुवं प्रिया शङ्किता। कथञ्चिच्च नैशं वृत्तान्तं विज्ञाय मां शुक्ं चकार, यत
ईदृक्चरित्रायामस्यां न हि किञ्चनाऽसम्भाव्यम्। धिग् मया मनुष्यत्वं हारितं, अहं
पशुभूतः, किं करोमि?। इति ध्यात्वा भीत्या यावदुडुयते तावत् सा दुष्टा कोपात्
करेण तमाक्रम्य जगाद- रे! रे! ज्वरच्छलं कृत्वाऽऽवयोश्चरित्रं विलोकसे?,
भवादृशां तन्न गम्यम्, अतः स्वच्छलजं फलं सहस्व इत्युक्त्वा तं पञ्जरे क्षिप्त्वा
गृहकार्यमप्यलगतम्। अन्याऽपि तस्याः कलां प्रशंसन्ती गृहकार्यमकरोत्। धनदेवस्तु स्वगृहं
परिजनादि च पश्यन् शोचित। अथ ते भर्जिकां सच्छमत्कारं पचन्त्यौ शुक्ं नीत्वाऽ
स्त्रधारायां च न्यस्य भापयतः- रे! छमत्कारान् शुणोषि?, त्वमप्येवं कदापि निहत्य

सच्छमत्कारं पक्ष्यसे। इत्यादि भाषितैस्ताभ्यां जीवितसंशयं नीयमानः कीरो दुःखितः कथञ्चिद्वासरान् व्यतिक्रामति।

अथ रत्नपुरे श्रीपुञ्जः श्रेष्ठी वरं निर्गतम् अनायातं च विज्ञाय सर्वत्राप्यगवेषयत्, अलब्ध्वा च प्रगे तेन लिखितं श्लोकमैक्षत। ततो धियां धाम्ना श्रेष्ठिना तस्य वासस्थानादिकं ज्ञातम्। तथाहि-हसन्त्यां पुर्यां धनपतेः सूनर्धनदेवाह्णे व्योम्ना कथञ्चिदत्राऽऽगात्, जगाम च। तदुदन्तमुक्त्वा वरमाकारयिष्यामि इत्याश्वासिता सुता रुदती स्थापिता।

अन्येद्युरर्थोपार्जनहेतवे सागरदत्ताभिधानं सार्थवाहं हसन्त्यां गच्छन्तं ज्ञात्वा श्रीपुञ्जस्तस्य धनदेवाय रात्र्या अलङ्कृतिमार्पित्। सन्दिष्टं च- द्रागिहागत्य निजपत्नी संभाल्या। सागरदत्तोऽपि पोतेन समुद्रमुल्लङ्घ्य सद्यो हसन्त्यां प्राप्तवान्, ततो धनदेवगृहेऽगमत्। तत्र तमदृष्ट्वा तस्य प्रिये अप्राक्षीत्- युवयोः पतिः क्वाऽऽस्ते?। ताभ्यामूचे- द्रव्योपार्जनाय स देशान्तरे गतः। अथ सोऽवादीत्- इममलङ्कारं जामात्रे धनदेवाय श्रीपुञ्जः प्राहिणोत्, शीघ्रं च तमाजूहवत्। ते ऊचतुः- इदं साधु, धनदेवोऽपि तां प्रियां शीघ्रं द्रष्टुमुत्सुकः, परं गाढकार्यतो देशान्तरेऽगात्। तेन च गच्छता इत्युक्तम् यदि कोऽपि रत्नपुरोदेति तदाऽयं शुकस्तद्धस्तेन प्रियायै प्रेष्यः, तदर्पितं च ग्राह्यम्''। इत्युक्त्वा ताभ्यां स शुकः सपञ्जरस्तस्याऽऽर्पि, अलङ्कृतिश्च गृहीता। सार्थवाहोऽपि कीरयुग्ं निजोत्तारके ययौ।

क्रमात् क्रयाणकानां क्रय-विक्रयौ विधाय नावा वारिधिमुलङ्घ्य शीघ्रं रत्नपुरे आगात्। तत्र धनदेवप्रियोदितं सर्वं श्रेष्ठिने निवेद्य तं शुकमार्पित्, सोऽपि स्वपुत्र्यै ददौ। सा च तं दृष्ट्वा मुमुदे, भर्तुः प्रसादं मन्यमाना नित्यं रमयति। अन्यदा पादे दवरकं दृष्ट्वा विस्मिताऽतुत्रुटत्, तदा स्वभावस्थो धनदेवोऽभूत्। ततः सा तं निरीक्ष्य विस्मिता मुदिता चाऽऽचख्यौ- 'स्वामिन्! किमिदमद्भुतम्?' तेनोक्तम्-यत् पश्यसि तदेव, अधुनाऽधिकं तु न पृच्छयम्। इत्येतेनोक्ते सा गत्वा एतत् पितुर्न्यवेदयत्। स प्रमुदितो धनदेवाय सन्मानपूर्वकं स्वविमानसदृशं सधनो-पस्करमावासं ददौ। धनदेवस्तत्र तया सस्नेहया नवोढया सह भोगन् भुञ्जानोऽस्थात्, व्यवसायद्येश्च कर्मभिः पुण्यानुभावादद्भुतां लक्ष्मीमर्जयति।

अथ कियति कालेऽतिक्रान्ते श्रीपुञ्जे स्वर्गं गते पितृवेश्मनि भ्रातृणां स्नेहदौर्बल्यं ज्ञात्वा श्वशुरगृहे पत्या सह यियासुः श्रीमती दध्युषी- अस्य कीदृशो गृहवासः?, कीदृशयौ च पुराप्रिये?, इत्युत्कण्ठिता श्रीमती तं जगौ-स्वामिन्! सकृत् स्वपितुरावासं किं न दर्शयसे?, पुरुषस्य पितृगृहे वासःश्लाघ्यः, स्त्रियाश्च श्वशुरगृहे वासःश्लाघ्यः। धनदेवो जगौ-समये ज्ञास्यते। तच्छ्रुत्वा सा धृतिमती भोगैकदत्तदृक् तस्थौ।

पुनः कालान्तरे सा पतिं व्याहार्षीत् - स्वामिन्! त्रेधा मनुष्याः स्युः- ये श्वशुरगुणेभ्यः ख्यातिमन्तस्ते जघन्याः, ये पितृगुणेभ्यः ख्यातास्ते मध्यमाः, ये च स्वगुणेभ्यः प्रतिद्धास्ते उत्तमाः। हे नाथ! तवाऽत्रस्थस्य श्वशुरोद्भवा समृद्धिः, एषा नोत्तमत्वाय, तेन त्वत्पितुर्गृहं यावः। इति धनदेवः श्रुत्वा तां जगाद- भद्रे! अद्यापि तान् भर्जिकायाश्छमत्कारान् स्मरामि!। एवं पत्युरुक्तमाकर्ण्य श्रीमती जगाद- प्रिय! के नु ते?। ततः सोऽपि आदितः स्ववृत्तान्तं सम्यगवदत्। तं श्रुत्वा श्रीमती हास्याऽवज्ञे विदधती जगौ-स्वामिन्! कियन्मात्रमिदम्?, तत ईदृशाद् मा भैषीः। अत्र नूनमहं भलिष्ये, ततो निःशङ्कं मया सह स्वगृहं वज्र, तव बाधा कर्हिचित् क्वाऽपि न भवित्री। इति पत्नीगिरा साहसं भजन् स्वजनानापृच्छ्य स सप्रियः क्रमाद् हसन्तीमगात्।

स्वगृहे विशन् तदवस्थोऽप्ययं कथं स्वं रूपं प्रापत्? इति ध्यायन्तीभ्यां पूर्वपत्नीभ्यां सोऽदर्शि। ततस्ते बहिर्मुदं दर्शयन्त्यौ तमभ्युत्तस्थतुः, सगौरवं च आचमनदानादिप्रतिपत्तिं कृत्वा, सप्रिन् तं चित्रशालायां नीत्वा आसने निवेश्य स्वागतप्रश्नाद्यैः पतिम् अमूमदताम्।

ततो ज्येष्ठागिरा लघ्व्या पाद्यं वरोदकमानीय ताम्रभाजने भक्त्या तस्य चरणौ क्षालितौ। ज्येष्ठा तज्जलं गृहत्वाऽभिमन्त्र्य च तेन जलेन भुवमाच्छोटयत्, तदा तज्जलं गृहेऽभितो ववृधे। जले वर्धमाने भीतो धनदेवः श्रीमत्या मुखमीक्षते, सा तु मुहुर्मुहुः मा भैषीः इत्यभिधत्ते। ततस्तज्जलं वर्धमानं क्रमाद् गुल्फौ जानू ऊरू नाभिम् उरो गलं नासां यावच्चाऽऽयातं, ततो भीतः श्रीमतीमभ्यधात् अतः परं नासायां मग्रायां कस्मै कार्याय त्वत्प्रतिक्रिया भविष्यति?। तदा सा सद्यस्तत्पयो धेनुवद् मुखेन तथाऽपाद् यथा बिन्दुरपि क्वापि नेक्ष्येते। तद् दृष्ट्वा पूर्वपत्न्यौ द्राक् तस्याः पादयोरपतताम्, ऊचतुश्च- त्वया निजविद्या-कला-गुणैरावां जिग्यिवहे, ततस्त्वां स्वामिनीमिवाऽऽराधयिष्यावः।

ततस्ता मिथः प्रीतिजुषः स्वस्वकार्येषु लग्नाः। तिस्रोऽप्यमूः क्षूद्रविद्याभिः समतां ययुः। मिथश्च प्रीत्या मिलिताः, शीलसाम्ये हि सौहृदं भवति। तत आद्ययोरिवाऽस्या अपि स्वैरित्वं जातं, यतः संसर्गात् खलु असन्तोऽपि दोषा आयान्ति। तद् दृष्ट्वा धनदेवो दध्यौ- प्राच्ययोर्यादृशी भक्तिर्मया ददृशे! तथाऽस्यास्तृतीयस्या अपि भविता तदा मम शरणं को भविष्यति?। तत्तिस्रोऽमू राक्षसीरिव शीघ्रं त्यक्त्वा किञ्चित् स्वहितं करोमि, येन पुनर्भयं न स्यात्। इति विचिन्त्य धनदेवः किञ्चित्कार्यमुद्दिश्य गृहान्निर्ययौ, अस्मिंश्चोद्याने चैत्ये समाययौ। सोऽहं धनदेवो निजं दुःखं न्यगदम्, त्वदुःखतश्चाऽधिकं शुकत्वादिकं दुखमन्वभूवम्। तव उपागताऽपि पशुता दैवाट्टलिता, तदुःखं तु वपुषा नाऽन्वभूः, तेन त्वं भाग्यवानसि।

अथ मदन एवं निशम्य विस्मितस्तं व्याजहार- सखे! दुःखमयं भवं मत्वा आत्महितं कुर्वः। एवं तुल्यवृत्तयोस्तयोः प्रीतितो वार्तयतोर्विमलबाह्वाह्वा गुरुः सपरिच्छदस्तत्रागात्। सोऽपि युगादीशं नत्वा स्तुत्वा च तत्र मण्डपे शिष्यैर्ढौकिते प्रासुके कम्बले समुपाविशत्। ताभ्यां भक्त्या वन्दितः स धर्माशिषं दत्त्वा पुर आसीनयोस्तयोर्धर्मदेशनां विदधे। तथाहि-

शरदभ्रसमाः श्रियोऽखिला-स्तटिनीपूरसमं च जीवितम्।

नटपेटकवत् कुटुम्बकं, ननु को मुह्यति धर्मकर्मसु? ॥१॥

शरणं न विपत्सु कश्चन, स्वजनाः स्वार्थपरा वपुः क्षयि।

ललनाः कुटिलाः कुतः परा-भवभीविघ्नभृते भवे सुखम्? ॥२॥

अणु वैषयिकं सुखं भवे, तदपि स्याद् ललनाद्यसाधनम्।

ललना त्वखिलापदां सखी, न बुधोऽस्मिन्ननुरज्यते ततः ॥३॥

परमे तदगत्वरे सदा-ऽप्यपवर्गस्य सुखेऽनुरज्यताम्।

स च संयमसाधनो मतः, प्रतिपद्यध्वमतः सुसंयमम् ॥४॥

एवं गुरुविधोः संवेगसुधावर्षुकैर्गोभिः संसारतृष्णातापे गते सति इमौ प्राव्रजताम्, गुरुणा च सह व्यहरताम्। तौ मुनी संविग्रौ नानातपांसि कुर्वाणौ, द्वादशाङ्गधरौ, सिद्धयोगौ, मिथः प्रीत्या प्रायः सह विहारिणौ, विधिना पूरितायुष्कौ नृभवं त्यक्त्वा सौधर्मे पञ्चपल्यायुषौ सुरौ उदभूताम्।

तत्र सुरसुखानि भुक्त्वा मदनजीवो विजयुपराद्धे नगरे समरसेनभूपस्य विजयाबल्यां राज्ञ्यां मणिप्रभाहः पुत्रोऽभूत्। स पित्राऽर्पितराज्यभरो बहुकालं राज्यश्रियं भुक्त्वा, कमलवनं म्लानं दृष्ट्वा प्रतिबुद्धः सन् राज्यं पुत्रे न्यस्य जिनेश्वरसूरेः पार्श्वे दीक्षामुपाददे। स च तपसाऽवधिज्ञानाऽऽकाशगमनशक्तिरभूत्। अथ धनदेवस्य जीवः स्वर्गतश्च्युत्वा वैताळ्यगिरौ रथनूपुरचक्रवालनगरे महेन्द्रसिंहाभिधो विद्याधरचक्रवर्त्यभूत्। अस्य पत्नी रत्नमाला, पुत्रौ च रत्नचूड-मणिचूडौ।

अन्येद्युस्तस्य पत्नी महारोगाद् मृता, तन्मोहवशाद् एष विद्याधरचक्रवर्ती शोकार्तो व्यलपत्। अथ मणिप्रभो मुनिपतिज्ञानेन तमवबुध्य पूर्वभवस्नेहवशाद् विहायसा तत्रागात्, स च चक्रवर्तिना वन्दितः। मुनिना पूर्वभवस्त्रीचरित्रमुक्त्वा प्रतिबोधितोऽयं राज्यभारं रत्नचूडसुते न्यस्य अस्य मुनेः समीपे प्रावजत्। समस्तागममधीत्य अत्युग्रं बहुविधं तपस्तप्त्वा क्रमादयं खेटराजर्षिर्लब्धिनिधानमभवत्। तौ द्वावपि अष्टाङ्गयोगसाधनया समस्तकर्ममलं क्षिप्त्वा क्रमतः शिवपदमापतुः एवं ये बुधा मदनेन सह धनदेववद् विषयसुखं दुःखहेतुं परिभाव्य ततो विरक्ताश्चरणं विदधति ते भव्याः क्रमात् शिवपदमापतुः।

एवं ये बुधा मदनेन सह धनदेववद् विषयसुखं दुःखहेतुं परिभाव्य ततो विरक्ताश्चरणं विदधति ते भव्याः क्रमात् शिवपदं प्राप्नुवन्ति। एतद् मदनचरितं धनदेवचरित्रं च निशम्य विचिन्त्य च इह-परभवे चाऽत्यन्तदुःखप्रदाभी रमणीभिः सौख्याभिलाषं कः कलयति?...”।

પ્રાકૃત, સંસ્કૃત અને મારુગુર્જર
ભાષાની ૪ રચનાઓનું સંકલન એટલે
'મદન-ધનદેવ ચરિત્ર સંગ્રહ'
જેમાં સંસારી રાગના મુખ્ય નિમિત્ત સ્વરૂપ
સ્ત્રીના સ્વભાવનું સ્વરૂપદર્શન કરાવ્યું છે.
ચારેય કૃતિના સમન્વયાત્મક અધ્યયન
આદિથી યુક્ત પ્રસ્તુત સંપાદન
ભવનિર્વેદ પ્રગટાવનાર બને.